

SUOMALAINEN ASEVELVOLLISUUSPERIAATE

**KANSALLISEN ASEVELVOLLISUUDEN
KÄÄNNEKOHTA 1800-LUVUN LOPUN SUOMESSA**

Veli Särmäkari

Kansikuva

Christian Theodor Oker-Blom (1862): Förslag till försvarsverkets
reorganisation i Finland, bilaga 8. Normal Dislokation för en bataljon
med antagandet af lika befolknings täthet öfverallt.

Sosiaalitieteiden laitos

Helsingin yliopisto

ISBN 978-951-51-2563-7 (nid)

978-951-51-2564-4 (pdf)

ISSN 2343-273X (painettu)

ISSN 2343-2748 (verkkojulkaisu)

Sosiaalitieteiden laitos

Unioninkatu 37, 00014 Helsingin yliopisto

Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisusarja

Julkaisumyynti: Unigrafia

Unigrafia

Helsinki 2016

SISÄLLYS

SISÄLLYS.....	3
TIIVISTELMÄ	7
ABSTRACT	9
ESIPUHE.....	11
1. JOHDANTO	15
1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja perustelut	15
1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	21
1.3 Aikaisempi asevelvollisuustutkimus	26
1.3.1 Yhteenveto	35
1.4 Tutkimusaineisto ja -menetelmä.....	36
1.5 Tutkimuksen temaatittinen rakenne, käsitteet, termit ja sanastot	41
2. TUTKIMUKSEN TULKINTAKEHYS.....	48
2.1 Historiallinen sosiaalitiede ja asevelvollisuustutkimus	48
2.2 Albert O. Hirschman: politiikan mahdollisuuksien käsitteistäminen	56
2.3 Pierre Rosanvallon: yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikki	59
2.4 Modernin asevelvollisuusperiaatteen rakentuminen	70
2.5 Käsitehistoriallinen tutkimusperspektiivi asevelvollisuuteen	78
3. KANSALLISEN ASEVELVOLLISUUDEN EUROOPPALAISIA KÄÄNNEKOHTIA	83
3.1 Englanti ja Yhdysvallat: kansallinen sotilaana.....	84

3.2 Ranska	88
3.2.1 Ranskalainen momentti	88
3.2.2 Jakobinistinen asevelvollisuusperiaate	90
3.3 Preussi	93
3.3.1 Preussilainen momentti	93
3.3.2 Preussilainen asevelvollisuusperiaate.....	96
3.4 Suomi	99
3.4.1 Suomalainen momentti	99
3.4.2 Fennomaaninen asevelvollisuusperiaate.....	101
3.5 Yhteenveto.....	103
4. KOLME YLEISEN ASEVELVOLLISUUDEN POHJOISTA KEHITTÄJÄÄ.....	106
4.1 Suomen suuriruhtinaskunta Itämeren sivusotanäyttämönä	106
4.2 Hugo Raab: värnplikten vännar.....	113
4.3 Christian Theodor Oker-Blom: härvasendet för närvarande	117
4.4 Dmitri Miljutinin kaikkien yhteiskuntaluokkien asevelvollisuus	130
4.5 Yhteenveto	137
5. SUOMEN YLEISEN ASEVELVOLLISUUDEN AVAINARGUMENTIT	139
5.1 Suomalaisen yleisen asevelvollisuuden perustelujen asetelma	139
5.2 Johan Vilhelm Snellman: kansakunnan asevelvollinen	140
5.3 Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen Kansallis-Asevelvollisuus	148
5.4 Leo Mechelinin <i>pro lege</i> -asevelvollisuus	160

5.5 Johan Gustaf Silfversvanin ehdotus kansanmiliisiin perustuvaksi asevelvollisuudeksi.....	166
5.6 Yhteenveto.....	170
6. SUOMALAISEN ASEVELVOLLISUUDEN SANASTO	174
6.1 Sanomalehdistö	177
6.2 Sanakirjat	178
6.3 Yhteenveto	188
7. POHDINTA	193
8. LOPUKSI	204
KUVALUETTELO.....	207
LIITTEET.....	209
LÄHTEET	231

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan modernin eurooppalaisen asevelvollisuuden mallin ilmaantumista Suomeen 1800-luvun lopulla. Tutkimuksen tavoitteena on syventää ja monipuolistaa modernin suomalaisen asevelvollisuuden idean ja käsitteen rakentumista Autonomisessa Suomessa ja nyky-Suomessa käyttämällä historiallisen sosiaalitieteen lähestymistapaa. Tällöin asevelvollisuustutkimuksessa otetaan mukaan historiallisia lähteitä, mutta itse tutkimus motivoituu nykyisyydestä lähtien. Tutkimusta täydentää käsitehistoriallinen tutkimusote, joka liittyy asevelvollisuuden käsitteen historialliseen vaihtelevuuteen ja käsitetaisteluihin. Tutkimuksessa argumentoin, että 2010-luvun Suomessa yleisestä asevelvollisuudesta voidaan mahdollisesti luopua tai jättää se reserviin perustuslakiin, mutta vasta suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen muutoksiin liittyvän huolellisen harkinnan ja suomalaisen asevelvollisuustutkimuksen monipuolistamisen jälkeen.

Tutkimus koostuu kahdeksasta luvusta. Johdantoluvussa esitellään tutkimuksen tavoitteet, merkitys, tutkimuskysymykset ja avataan näkökulma seitsemännessä ja kahdeksannessa luvussa esille tuotuihin nykyisen suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen muutosmahdollisuuksiin. Tutkimuksen aineistoina ovat yhteiskunta- ja sotatieteilijöiden sekä poliittisten toimijoiden tekstit. Tutkimusmenetelmänä on aineistojen lähiluku ja erittely. Toisessa luvussa esitellään työn tulkintakehikko: Pierre Rosanvallonin yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikki ja Albert O. Hirschmanin politiikan mahdollisuuksien käsitteistäminen. Kolmannessa luvussa esitellään Ranskan, Preussin ja Suomen kansallisen asevelvollisuuden käännekohtat Ranskan vallankumouksesta 1800-luvun lopulle. Neljännessä luvussa esitellään kolme modernin yleisen asevelvollisuuden pohjoista kehittäjää: Hugo Raab, Christian Theodor Oker-Blom ja Dmitri Miljutin. Viidennessä luvussa tuodaan esille Suomen yleisen asevelvollisuuden avainargumentit: Johan Vilhelm Snelmanin *kansakunnan asevelvollinen*, Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen *Kansallis-Asevelvollisuus*, Leo Mechelinin *pro lege- asevelvollisuus* ja Johan Gustaf Silfversvanin ehdotus *kansanmiliisiin perustuvaksi asevelvollisuudeksi*. Kuudennessa luvussa tarkastellaan käsitehistoriallisella tutkimusotteella suomalaisen asevelvollisuussanaston kehkeytymistä sanomalehdistön ja sanakirjojen valossa.

Tutkimustuloksina esitän, että 1800-luvun lopun Suomessa korostui ensinnäkin muut vaihtoehdot sivuun työntänyt fennomaanisen asevelvollisuuden perusajatus ja sanasto. Toiseksi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa suomalaisen asevelvollisuuden säätämiseen liittyi kaksi perustuslaillista katkosta, jotka huomaamatta rajoittavat 2010-luvun suomalaista perustuslaillista keskustelua maanpuolustusvelvollisuuden sisällön ja asevelvollisuuslainsäädännön muuttamisen mahdollisuuks-

sista. Kolmanneksi tuon esille, että modernin suomalaisen asevelvollisuuden käsitteeseen liittyvät termit ja sanasto rakentuivat paradoksaalisesti Lönnotin johdolla ”käsitteellistämistä väistäen” eli tunnistamatta niiden historiallista kerroksisuutta ja kulttuurisidonnaisuutta. Esimerkiksi Agathon Meurman suomensi Ranskalais-suomalaisessa sanakirjassaan (1877) vallankumouksellisen sanan *levée en masse* ruotuarmeijan sanaston mukaisesti *mies talosta meneminen maan puolustukseksi*.

Avainsanat: yleinen asevelvollisuus, yleisyyden politiikka, politiikan mahdollisuudet, kontingenssi, kansakunta, fennomania, perustuslaillisuus, armeija, puolustusvoimat, historiallinen sosiaalitiede, käsitehistoria, miliisi, kansalaissotilas, asevelvollinen, varusmies, reserviläinen.

ABSTRACT

This study examines how the modern European model of conscription took shape in Finland at the end of the 1800s. The aim of this study is to deepen and diversify the building of the modern Finnish idea and concept of conscription both during the time that Finland was an autonomous grand duchy and in modern-day Finland by using the methodology of historical social science. Conscription is studied using historical sources - but the reasons for conducting this research stem from the present. The study also falls under conceptual history, as it looks at how the concept of conscription has changed over time and at the “struggles over concepts” that have led to these changes.

In this study I argue that Finland could possibly abolish conscription in the 2010s or reserve the power in its Constitution to resume it should the need arise - but only after careful consideration of the changes in the Finnish principle of conscription that have occurred over time and once research on Finnish conscription has become more diverse. The study consists of eight chapters. The first chapter presents the aims of the study, its significance, the research questions and it introduces the plausible ways in which the Finnish principle of conscription could be modified (discussed in full in chapters seven and eight). Sources include texts produced by social scientists, military scientists and politically active people. The methods used are the thorough examination of texts and deliberative policy analysis. The second chapter presents the theoretical framework of the study, which is formed by Pierre Rosanvallon’s critique of a political culture of generality and Albert O. Hirschman’s conceptualisation of political possibilities. The third chapter presents the turning points in French, Prussian and Finnish national conscription, from the French Revolution to the end of the 1800s. The fourth chapter presents three North European developers of modern universal conscription: Hugo Raab, Christian Theodor Oker-Blom and Dmitri Milyutin. The fifth chapter describes the key arguments that are used when speaking about Finnish universal conscription. This includes a review of the following: Johan Vilhelm Snellman’s “*A Nation’s Conscript*”, Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen’s “*National Conscription*”, Leo Mechelin’s “*Pro Lege - Conscription*” and Johan Gustav Silfversvan’s proposal “*Conscription Based on a National Militia*.” The sixth chapter follows the development of the concepts related to Finnish conscription in newspapers and dictionaries published mainly in the 1800s.

As research findings I firstly propose that at the end of the 1800s what overshadowed all other alternatives was the basic idea and terminology of Fennoman conscription. Secondly, there were two constitutional ruptures, one at the end of

the 1800s and one at the beginning of the 1900s that surreptitiously still restrict the Finnish constitutional discussion in the 2010s on the possibilities of modifying the principle of liability for military service and the legislation on conscription. Thirdly, I bring to light the paradox that the terms and expressions used to talk about the concept of modern Finnish conscription were originally put together by Elias Lönnrot who specifically sought “to avoid conceptualisation”, i.e. chose not to recognise the historical layers or cultural associations of the concepts he used. For instance, when putting together his French-Finnish dictionary (published in 1877), Agathon Meurman translated the revolutionary term *levée en masse* with Finnish words that were used to describe the allotment system, a military system that had been put in place when Finland was still part of Sweden (the turn of phrase in Finnish being *mies talosta meneminen maan puolustukseksi*, which in English translates as *man from croft leaves to defend the country*).

Key words: universal conscription, political culture of generality, contingency, nation, Fennomania, constitutionalism, army, defence forces, historical social science, conceptual history, militia, citizen soldier, man liable for military service, conscript soldier, reservist.

ESIPUHE

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan modernin eurooppalaisen asevelvollisuuden mallin ilmaantumista Suomeen 1800-luvun lopulla. Tutkimuksessa kyseenalaistetaan Suomen yhden mallin mukainen asevelvollisuusajattelu, jossa ei, Pauli Kettusta lainaten, riittävästi kiinnitetä huomiota menneiden ja nykyisten toimintatilanteiden avoimuuteen, arvaamattomuuteen ja kiistanalaisuuteen. Tämä Kettusen mainitsema toimintatilanteiden avoimuus on tämän tutkimuksen näkökulmasta kiteytettävissä argumenttiin, että 2010-luvun Suomessa yleisestä asevelvollisuudesta voidaan mahdollisesti luopua tai jättää se reserviin perustuslakiin, kuten Ranskassa, Saksassa, Ruotsissa ja Yhdysvalloissa on tehty, mutta vasta suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen muutoksiin liittyvän huolellisen harkinnan ja suomalaisen asevelvollisuustutkimuksen monipuolistamisen jälkeen.

Tämä tutkimusprosessi käynnistyi vuonna 1998, kun osallistuin Pääesikunnan asevelvollisuusosaston laatiman taustamuistion *Miksi koko ikäluokan pitää suorittaa varusmiespalvelus* kirjoitustyöhön. Kysymys Suomen yleisen asevelvollisuuden perusteluiden riittävydestä jäi askarruttamaan minua. Myöhemmin myös Suomalainen asevelvollisuus-työryhmä (2010) päätyi sellaiseen lopputulokseen, että yleinen asevelvollisuus on tulevaisuudessakin ammattiarmeijaa järkevämpi ja edullisempi tapa muodostaa Suomen puolustamiseksi tarvittava puolustuskyy. Amerikkalaisen poliittisen taloustieteilijän Albert O. Hirschmanin tapaan voi kuitenkin kysyä miten tähän yhden vaihtoehdon ratkaisuun on päädytty (*How did they get to be that way?*).

Osoitan kiitokseni ranskalaisille tutkijoille Anne De Beerille ja Gérard Blancille, jotka ystävällisesti huolehtivat Ranskan puolustusministeriön sosiaalitieteelliselle tutkimuslaitokselle (C2SD) ja sotahistorian laitokselle (Le SHD) suuntautuneen tutkijavierailuni onnistumisesta vuonna 2007. Kiitokset myös dosentti, everstiluutnantti (evp) Arto Nokkalalle ja eversti (evp) Ismo Turuselle avartavista keskusteluistamme suomalaisesta ja eurooppalaisesta asevelvollisuudesta.

Kiitän professori Pauli Kettusta pääsystä hänen johtamiinsa Helsingin yliopiston poliittisen historian Nationalismi-ryhmän seminaareihin vuosina 2007–2013, jotka ovat tarjonneet minulle tilaisuuden esitellä alustavia tutkimusartikkeleitani. Kiitän dosentti Henrik Steniusta mahdollisuudesta osallistua kansainvälisen Concepta-käsitehistorian tutkijaverkoston työskentelyyn *Conceptual History Workshopissa* Helsingissä vuonna 2008, Concepta-verkoston kolmanteen tutkijatyöseminaariin *Constitution and Constitutionalism* Tukholmassa vuonna 2009 ja edellisiä seminaareja täydentäneeseen Ruotsin Sotahistorian laitoksen tutkijaseminaariin *Citizens in Arms: Conscript Armies as Cultural and Social Phenomena* Tukholmassa vuonna

2010. Viimeksi mainitun seminaarin rahoittajina toimivat Baltic Sea Foundation ja Delegationen för Militärhistorisk Forskning.

Vuonna 2007 organisoin Suomen Sotilassosiologisen Seuran kautta ja Werner Hacklinin säätiön rahoittamana tutkijaseminaarin *Taistelu asevelvollisuuden käsitteestä*. Vuonna 2009 järjestin Suomen Sotilassosiologisen Seuran syyskokouksen yhteydessä seminaarin *Asevelvollisuus kansallisen kilpailukyvyn Suomessa*. Vuonna 2012 olin järjestämässä Suomen Sotatieteellisen Seuran ja Suomen Sotilassosiologisen Seuran yhteistä tutkijaseminaaria *Ase- ja kansalaisvelvollisuuksien tulevaisuus Suomessa*. Esitän kiitokseni Puolustusvoimien tukisäätiölle apurahasta tuon tapahtuman järjestämiseksi.

Kiitän erityisesti tutkimukseni ohjaajaa Risto Eräsaarta, joka on vuosien varrella ollut ohjaustyössään kärsivällinen, humaani ja opiskelijaystävällisellä tavalla innostava. Eräsaaren tutkimusohjausmenetelmänä toimi tutkimuksen alkuvaiheessa ”yhden värin liikennevalona” harvoin välähtänyt sana ”kiinnostavaa”. Tutkimuksen edistyessä ohjaustapaamiset muodostuivat innostaviksi keskusteluiksi mahdollisista tutkimussuunnista ja tutkimuksen rakenteellisista ratkaisuista. Kiitokset professori Heikki Hiilamolle, jonka tuki työn loppuvaiheessa oli ensiarvoisen tärkeää.

Kiitän tutkimukseni esitarkastajia professori Juha Mäkistä (Maanpuolustuskorkeakoulu) ja dosentti Risto Kangasta toisiaan täydentävistä ja tutkimuksen viimeistelyä merkittävästi hyödyttäneistä kommentteista. Esitän lämpimät kiitokset myös aina myönteiselle jatko-opintojen ohjaaja Marjukka Laaksolle.

Kiitokset professori Tuomas Forsbergille (Tampereen yliopisto) hänen suostumisestaan vastaväittäjäkseni. Kiitokset professori Keijo Rahkoselle väitöstilaisuuteni kustoksena toimimisesta. Kiitän lehtori Anna Maija Luomea tutkimukseni kielenhuollosta. Kiitän myös Kansallisarkiston (Sota-arkiston) sekä Eduskunnan ja Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastojen palveluhenkistä henkilökuntaa tutkimukseni lähdeaineistojen etsintätyössä avustamisesta.

Tämä tutkimus on omistettu vaimolleni Arjalle († 14.10.2007), lempinimeltään Hokko. Puhelimessani säilytän häneltä sairastuoteelta saamaani tekstiviestiä: ”*Moi, nauti kesästä, kun voit*”. Lapsillamme Tuulilla ja Miikalla on monet kesät edessään.

Ja vielä, tämä työ ei olisi valmistunut ilman sinua Anne. Minulle olet täydellinen.

Helsingissä 3.11.2016

Veli Särmäkari

*On vuosi 1883. Näinä vuosina alkoi Suomen
asevelvollisuus. Kaunista oli katsella salomaan
nuorukaisia loistavassa ruunun univormussa.*

*Vuosina 1883–1884 kaiutteli sanomalehdet suuria
huhuja sodan hirvittäivistä kohtauksista.*

Minunkin mieleni paloi soturin ammattiin.

*Torpparin poika, talollinen Kalle Eskola, joka palveli asevelvol-
lisena Suomen vakinaisessa väessä vuosina 1887–1890.¹*

¹ Kalle Eskolan (1865–1938) *Kirjoituskirja* (sivu 141). Teoksessa *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. Kansanelämän kuvauksia 75. Toimittanut Kaisa Kauranen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2009: Hakapaino oy.

1. JOHDANTO

1.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA PERUSTELUT

Kanadalainen empirinen filosofi Ian Hacking (2003 [1999], 10–11) on todennut, että ajatukset eivät synny tyhjiössä, vaan yhteiskunnallisissa yhteyksissään. Hackingin mukaan ajatukset ja periaatteet ”asuttavat” tai ”muuttavat asumaan” yhteiskuntaan. Tämän tutkimuksen kohteena on suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen ”asuttamispolitiikka” ja sen perustelut 1800-luvun lopun Suomen suuriruhtinaskunnassa historiallisesti ja vertailevasti tarkasteltuna käyttäen tukena Pierre Rosanvallonin tasa-arvo- ja demokratiateoriaa sekä Albert O. Hirschmanin politiikan mahdollisuuksien analyysia.

Tämä tutkimus lähtee liikkeelle kolmesta tausta-ajatuksesta. Ensimmäisenä tausta-ajatuksena on suomalaisen yleisen asevelvollisuuden periaatteen ja käsitteistön synnyn, *käännekohdan*², tarkastelu Suomen oman sotaväen perustamisen yhteydessä 1800-luvun lopulla (Seitkari 1939a, 1939b, 1951; Screen 2000 [1996]) samalla tavalla kuin Ranskassa ja Preussissa sitä ennen. Toisena tausta-ajatuksena on se, että 1800-luvun lopun suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen perustelujen asetelmat ovat Suomessa edelleen osin huomaamattomina läsnä 2010-luvun turvallisuus- ja asevelvollisuuskeskustelussa, joka pohjautuu edelleen monistiseen, yhteen perusperiaatteeeseen tukeutuvaan ajatteluun, kuten esimerkiksi Suomalainen asevelvollisuus -työryhmässä (2010) sekä Varautuminen ja kokonaisturvallisuus -komiteassa (2010). Kolmantena tausta-ajatuksena on se, että kansallisvaltion tehtävien ja yleisen asevelvollisuuden kansalaisille asettamien velvoitteiden väliset

2 Tässä tutkimuksessa yleisen asevelvollisuuden käännekohdalla tarkoitetaan kansallisten asevoimien muodostamisperiaatteen muutosta vakinaisista palkka-armeijoista yleiseen asevelvollisuusperiaatteeeseen perustuviksi kansanarmeijoiksi 1800-luvun Euroopassa sekä siihen liittyvän käytännön, termien ja sanaston kansallista käyttöönottoa (Koselleck 1981a).

Risto Alapuro (2003, 519) on todennut, että 1700-luvun jälkipuoliskolta lähtien esimerkiksi revolutio-termi liitettiin monien muiden poliittisten käsitteiden tavoin näköpiiriin, jossa ajasta itsestään tuli poliittinen kiistakysymys. Yhteiskunnallis-poliittisen sanaston suhde menneeseen ja tulevaan muuttui. Odotushorisontti erkani kokemuksesta, ja suuntauduttiin tulevaan, joka ylitti nykyisyyden. Koetun vajavaisuutta alettiin kompensoida hahmottelemalla parempi tulevaisuus tai parempia tulevaisuuksia. Kun tulevaa ei enää rakennettu aikaisemman kokemuksen varaan, eri sosiaalisten ryhmien edustajat saattoivat ajatella valtaavansa sen ja kaavailevansa sille erilaisia sisältöjä.

Suomessa 1800-luvulla käyttöön otettu termi *yleinen asevelvollisuus* ja siihen liittyvä sanasto joutuivat Alapuron (2003, 520) sanoin Suomen suuriruhtinaskunnassa poliittisen ja yhteiskunnallisen elämän ”paahteeseen” sekä vuorovaikutussuhteeseen reaalihistoriallisten tapahtumien kanssa. Tutkimuksen luvussa 3. *Kansallisen asevelvollisuuden eurooppalaisia käännekohtia* tarkastellaan modernin asevelvollisuuden ranskalaista, preussilaista ja suomalaista momenttia – niiden kokemusten kouluja ja poliittisen mielikuvituksen ilmentymiä.

kytkökset ovat parhaillaan purkautumassa ja samanaikaisesti osittain uudelleen punoutumassa (Joenniemi 2006, Kettunen 2008, Hanén-Huhtinen 2011³) tavalla, joka jälleen ajankohtaistaa kansallisen keskustelun suomalaisen asevelvollisuuden tulevaisuudesta.

Tutkimusaihe

Tutkimuksen aiheena on suomalainen asevelvollisuusperiaate, jota tarkastellaan tutkimalla alaotsikossa mainittua 1800-luvun lopun kansallisen asevelvollisuuden käännekohtaa Suomessa ja modernin suomalaisen yleisen asevelvollisuuden käsitteen syntyä. Erityisesti tarkastelun kohteena on kuinka moderni eurooppalainen yleisen asevelvollisuuden malli työntyi 1800-luvulla Suomeen sivuuttaen samalla Ruotsin vallan ajalta perityn jaetun sotaväen (ruotujakolaitoksen) periaatteen. Tämä valinta miespuoliseen väestönosaan kohdistuvasta yleisestä – vaikkakin käytännössä vahvasti valikoivasta – asevelvollisuudesta ei kuitenkaan ollut mitenkään itseltään selvyys, vaan tarjolla oli myös ruotsalaiseen *milis och bevärings*-periaatteeseen pohjautuva kansalaisten aseellisen puolustautumisoikeuteen perustuva yleisen asevelvollisuuden malli.

Ivan T. Berendin (2003, xv–xvi) mukaan 1800-luku alkoi ”kaksoistulivuoren purkauksella”, kun Ranskan yhteiskunnallinen ja poliittinen vallankumous sekä teollinen vallankumous vauhdittivat eurooppalaisten maiden kehitystä aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka. Ranskan vallankumous nosti esille kansakunnan sekä taloudellisesti ja poliittisesti aktivoituneen porvariston säätyjen rinnalle valtiovallan käyttäjäksi ja uudenlaista valtioon liittyvää solidaarisuutta korostavaksi ryhmäksi (Paasivirta 1988, 18).

Euroopassa sotilasjoukkojen muodostamisessa siirryttiin hallitsijoiden ylläpitämiin vakinaisiin palkka-armeijoihin 1600- ja 1700-luvuilla, mutta vasta Ranskan vallankumouksen 1789 jälkeen otettiin vähitellen käyttöön koko kansaa koskettava yleiseen asevelvollisuuteen perustuva massa-armeija-periaate, *la levée en masse*. Pohjoismaissa ja Venäjällä yleinen asevelvollisuus omaksuttiin aluksi Ranskan ja sittemmin Preussin sotilaallisten saavutusten innoittamina.

Ruotsissa (Ericson Wolke 1995, 13–72)⁴ oli jo Kustaa II Aadolfin aikana, vuodesta 1619 alkaen, ollut käytössä kansalaisten yleinen sotapalvelusvelvollisuus (*allmän beväring*) ja yleinen väenottojärjestelmä (*det äldre indelningsverket*), joka muutettiin vuonna 1682 ruotusotilaille vapaaehtoiseksi pysyvän armeijan rekrytointijärjestel-

3 Katso Hanén & Huhtinen (2011, 9–33) *Yhteenkietoutumisen teoria – yllätysten ja sattuman tieteellinen selitys*: muutos ei synny välttämättä lineaarisesti, vaan se ilmaantuu (emergenssi) yhteenkietoutumisen seurauksena (emt., 13).

4 Vuoteen 2005 saakka nimeltään Lars Ericson. Mentyyän naimisiin Madeleine Wolken kanssa Ericson muutti sukunimensä Ericson Wolkeksi, jota käytetään tässä tutkimuksessa hänen teoksiinsa viitattaessa.

mäksi (*det yngre indelningsverket*). 1800-luvun alussa Ruotsissa (Ericson Wolke 1999, 44–59) suunniteltiin ranskalaistyyppisen miliisiperustaisen asevelvollisuusjärjestelmän käyttöönottoa, mutta Suomen sodan 1808–1809 aikana jouduttiin turvautumaan kuninkaan koolle kutsumaan nostoväkijärjestelmään (*lantvärnet*). Ruotsissa yleinen asevelvollisuusjärjestelmä luotiin vaiheittain vuosina 1811–1812 aluksi Ruotsin Pommmerissa ja Gotlannissa (*Gotlands nationalbeväring*) ja sitten koko maassa.

Vuonna 1809 Venäjän vallan alaisuuteen siirrettyyn Suomeen jäi siis Ruotsin vallan aikainen jaetun sotaväen (*det yngre indelningsverket*) järjestelmä ja pieni suomalainen värvätty sotaväki osana Venäjän keisarikunnan *ancien régime*-sotailaista. Suomen ensimmäinen asevelvollisuuslaki vuodelta 1878 säädettiin Venäjän uudistaessa 1870-luvulla armeijansa kokoamismenetelmän pakko-otosta yleiseen asevelvollisuuteen perustuvaksi (Seitkari 1951, Screen 2000 [1996]). Suomessa siirtymisen yleiseen asevelvollisuuteen käynnisti Venäjän keisari Aleksanteri II kirjeellään Suomen kenraalikuvernöörille (*Uusi Suometar* 20.01.1871, nro 9; sivu 1):

Hänen Majesteettinsa Keisari on Suomenmaan kenraalikuvernöörille lähettänyt seuraavan kirjeen:

Suomenmaan kenraalikuvernöörillemme.

Heränneen kysymyksen johdosta, että wälitön osanotto asewelwollisuuteen lewitettäisiin kaikkiin kansaluokkiin Keisarikunnasta, olemme Me ottaneet mietittäväksi kohtuuden, että yhtäläinen asewelwollisuus pannaan toimeen myöskin Meidän Suuriruhtinaskunnassamme Suomessa, nykyisen ruotujakolaitoksen sijaan, noudattamalla maassa olevia lakeja ja asetuksia. Tämän johdosta olemme tahtoneet käskä Teitä, ajoissa ryhtymään tarpeellisiin toimiin, tämän asian valmistelewaa tutkimista varten kaikilta haaroilta siihen ehdotukseen nähden, että maan wäkiluwun ja rahawarain suhteen, asetettaisiin tarkk'ampujapataljooneja.

Alkukirjoituksen alle on hänen Keisarillinen Majesteettinsa omalla kädellään kirjoittanut:

ALEKSANDER. Nimellensä wahvistanut: Ministeri-Waltiosihteri, Kreiwi Armfelt.

*Pietarissa 31 p. Joulukuuta 1870
 12 p. Tammikuuta 1871*

Historiallisesti (Seitakari 1951, Manninen 1993) suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen kulku-ura asettui vallankumouksellisen Ranskan, nationalistisen Preussin

ja absolutistisen Venäjän kautta sen alaisuudessa olevaan autonomiseen Suomen suuriruhtinaskuntaan. Nykyinen suomalainen asevelvollisuusperiaate sisältää siten monta kerrosta: Suomen yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan sotaväen syntyvaiheen (valtiopäivät 1877–1878), sen lakkauttamisen vuonna 1901 (helmikuun manifesti ja valtiopäivät 1899) sekä sen uudelleen käyttöön oton kansalaissodan aikana vuonna 1918. Vielä 1920- ja 1930-luvuilla Suomessa kuitenkin käytiin poliittisia keskusteluja miliisiarmeijasta asevelvollisuusarmeijan vaihtoehtona (Ahlbäck 2010b, 72–87).

Suomen nykyinen, vuoden 1919 väliaikaisella asevelvollisuuslailla käyttöön otettu, yleiseen asevelvollisuuteen ja suureen reserviin perustuva puolustusratkaisu rakentui talvisodassa 1939–1940 ja jatkosodassa 1941–1944 (Mälkki 2008) niin vahvaksi, että sillä on edelleen Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) mielipidetutkimusten mukaan kansalaisten enemmistön tuki⁵. Kylmän sodan jälkeisissä yhteiskunnallisissa olosuhteissa läntisen Euroopan, mukaan lukien Pohjoismaat, asevoimia on kuitenkin toistuvasti supistettu ja kehittämisen painopiste on ollut sotateknisissä kehityshankkeissa ja sotilaallisissa suorituskyvyissä (Haltiner & Klein 2005, 9–45; Raitasalo 2008). Yleinen asevelvollisuus, rekrytointitapana ja käytännön koulutusjärjestelmänä, on jo useimmissa läntisissä ja Euroopan maissa lakkautettu tai se on suurten muutoshasteiden edessä (Nokkala 2005, 119–237).

Modernit asevelvollisuusjärjestelmät on jaettavissa perustyyppeihin: ei-kontinentaalista tyyppiä edustaviin Englantiin/Iso Britanniaan ja Yhdysvaltoihin sekä kontinentaalista tyyppiä edustaviin Ranskaan ja Preussiin/Saksaan (Mjøset & Van Holde 2008, 3–94; Flynn 2002).

Englannissa kansalaisten aseistamisella ja mobilisoinnilla saarivaltion turvaksi on pitkä varhaiskeskiajalta juontuva monivaiheinen historiansa ja siihen liittyvä käsitteistönsä (*the select fyrd*, *the great fyrd*). Englannissa asevelvollisuusjärjestelmä oli laajamittaisesti käytössä vain ensimmäisessä ja toisessa maailmansodassa ja se lakkautettiin vuonna 1960. Yhdysvalloissa on pitkä Britanniaa mallia ottanut siirtokunta- ja kansalaispuolustuksen perinne (*citizen militia*). Vuonna 1903 Yhdysvaltojen puolustuslainsäädäntöä uudistettiin siten, että miliisilaitokselle muodostui vähitellen kaksoisrooli presidentin johtaman liittovaltion armeijan reservinä ja yksittäisen osavaltion kuvernöörin alaisena turvallisuusjoukkona. Asevelvollisuutta sotilaiden rekrytoinnissa (*the draft*) ei ole Yhdysvalloissa käytetty 1970-luvun jälkeen

5 Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) haastattelututkimuksen (2012:1, sivu 8) mukaan nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän säilyttämistä vuonna 2011 kannatti 59 % kansalaisista, vapaaehtoiseen varusmiespalvelukseen siirtymistä 17 % kansalaisista ja palkka-armeijaan siirtymistä 7 % kansalaisista. MTS:n haastattelututkimuksessa 2012:2 yleisen asevelvollisuuden kannatus oli noussut edellisen vuoden tutkimukseen verrattuna yhdeksän prosenttiyksikköä (72 %). Ikäluokittain tarkasteltuna vanhemmat ikäluokat (76 % 50–79-vuotiaista) kuitenkin kannattivat yleistä asevelvollisuutta merkittävästi nuoria ikäluokkia (60 % 25–34-vuotiaista) enemmän.

Vuoden 2015 MTS:n mielipidetutkimuksessa nykyisenkaltaisen suomalaisen asevelvollisuus saa suomalaisilta edelleen vahvan tuen.

Vietnamin sodan päätyttyä, vaikka kansalaiskeskustelussa yleisen asevelvollisuuden aktivointi on saanut kannatusta.

Ranskassa vallankumouksen perintönä kulkenut tasavaltalaisen yleisen asevelvollisuuden periaate, *la levée en masse*, purettiin vuosina 1997–2002 Jacques Chiracin oikeistohallituksen aikana. Ruotsissa valtiopäivät päätti vuonna 2009 niukalla enemmistöllä (153–150) siirtää pois rauhan ajan asevelvollisuudesta vuosien 2010–2014 aikana jättäen kuitenkin perustuslakiin mahdollisuuden sen palauttamiseksi (*vilande värnplikt*). Saksa luopui asevelvollisuudesta vuonna 2011 ja Saksan perheministeriö on yrittänyt korvata siviilipalvelusmiesten menetetyn työpanoksen houkuttelemalla yli 16-vuotiaita nuoria vapaaehtoiseen työpalveluun. Itävallassa järjestettiin 20.1.2013 kansanäänestys, jonka mukaan enemmistö (60 %) kansalaisista halusi edelleen säilyttää maassa yleisen asevelvollisuuden.

Asevelvollisuusjärjestelmiä pidetään edelleen yllä Itämeren lähialueilla (Venäjä, Viro, Tanska, Norja, Suomi) aktiivisesti toimivina, joskin sangen vaihtelevina käytäntöinä. Suomen kansallisessa puolustuspolitiikassa (Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2012) yleisen asevelvollisuuden periaate on säilynyt poliittisesti vahvana kaikkien eduskuntapuolueiden tuella.

Ruotsissa ja Saksassa on vuonna 2016 alettu tutkia jo lakkautettujen (Saksa vuonna 2011, Ruotsi vuonna 2014) asevelvollisuusjärjestelmien uudenlaisia käyttömahdollisuuksia.

”Pyhä” asevelvollisuus?

Kari Laitinen (2005, 106) on todennut, että kun aikanaan 1800-luvun lopulla suomalainen eliitti ajoi voimakkaasti asevelvollisuutta suomalaisena puolustusjärjestelmänä, niin tänään Suomi kansakuntana ja etenkin kansalaiset kannattavat asevelvollisuutta Suomen keskeisenä puolustusratkaisuna ja pitävät sitä lähes pyhänä järjestelmänä. Voi kuitenkin ihmetellä, mikä myöhäismodernissa Suomessa estää irtautumasta perinteisestä asevelvollisuustraditiosta, kuten vaikkapa tasa-arvoa korostavassa Ranskassa, perusoikeuksiin nojaavassa Saksassa tai ihmisoikeuksia ja demokratiaa painottavassa Ruotsissa. Suomalaista asevelvollisuutta perustellaan erityisesti sillä, että se on yhteydessä satavuotiseen itsenäisyystarinaamme, armeija toimii kansalaisten kasvatustaitoksena ja se luo yhteiskuntaryhmien välistä yhtenäisyyden tunnetta nuorten keskuudessa (Manninen 1993, 31). Tässä tutkimuksessa esitetään, että suomalaisen asevelvollisuuden väitettyä erityisyyttä perusteltaessa katse on käännettävä vielä uudelleen vuoden 1918 takaiseen aikaan – Suomen autonomian loppuajan asevelvollisuuskysymyksen ratkaisuyrityksiin liittyviin pohdintoihin – ei siksi, että tämä suomalaisen asevelvollisuuden erityisyys ja erillaisuus muuttuisi vähemmän erityiseksi ja erilaiseksi, vaan jotta se tulisi

käsitettävämmäksi käännettäessä katse myös menneisyyden yleisiin käytäntöihin ja uskomuksiin. (Ball 1998, 75).

Anthony Giddens (2002 [1985], 232–235) katsoo, että moderni asevelvollisuus on ollut tiukasti kytkeytyneenä kansallisvaltioon ja teollistumiseen. Nyt kansainvälisen kilpailukyvyn vaatimukset, keskustelu eurooppalaisesta puolustuksesta ja identiteetistä sekä alueiden ja kansalaisten omat pyrkimykset arjen turvallisuuden saavuttamiseksi haastavat suomalaisen asevelvollisuuden vanhat periaatteet ja käytännöt. Tämä kansallisvaltion ja asevelvollisuuden kytköksen purkautuminen globalisaation, eurooppalaistumisen ja alueellistumisen vaikutuksesta nostaa jälki-modernissa hyvinvointivaltiossa esille kysymyksen siitä seikasta, että kun ihmisten toimintaa ohjaava voimanlähde löytyy modernissa yhteiskunnassa kansalaisten aktiivisuuden kautta, miksi tämä yksityinen kansalainen määrittellään esimerkiksi Yhdysvaltain armeijan sotilashierarkian alimmalle tasolle.⁶

Pauli Kettusen (2008, 25) mukaan näitä kansainvälisen yhteistoiminnan kysymyksiä voidaan tarkastella yhdessä kansallisen näkökulman kanssa, sillä niin Suomessa kuin muuallakin kansallisvaltion ja kansallisen yhteiskunnan muotoutuminen oli monin tavoin kansainvälinen ja ylikansallinen prosessi. Kansallinen ja kansainvälinen edellyttivät toisiaan. Ongelmanasetteluissaan ja ratkaisuisaan kansakunnan rakentajat käsitteellistivät (esimerkiksi *kansansivistus*, *asevelvollisuus*) valtiolliset rajat ylittäviä riippuvuus- ja vuorovaikutussuhteita. Kansainvälinen talous puolestaan pohjusti kansallisvaltiollisten (esimerkiksi *koululaitos*, *puolustusvoimat*) ja hyvinvointivaltiollisten instituutioiden kehittymistä.

Kettunen (2009a, 5) toteaa, että kun uudenlaisessa kilpailukyknationalismiin nojaavassa Suomessa globalisaatiosta puhutaan yhteisenä uutena haasteena, niin tässä ajatuksessa ovat mukana sekä katkoksen että jatkuvuuden oletukset. Globalisaatiosta kumpuavassa kilpailukyknationalismissa tehdään jyrkkä raja menneen ja tulevan välille, mutta edellytetään, että kilpailukyvyn haasteeseen vastaaja pyrkii jatkuvuuteen. Yhteinen ”me” esiintyy toimijana kummallakin ajallisella areenalla, menneessä ja tulevassa. Niin menneeseen kuin tulevaan luodaan harmoniaa ja muutoksen kuvasta jäävät pois kysymykset vallasta, eri intressien ajamisen edellytyksistä ja siitä, missä määrin ryhmäedut voidaan esittää yleisinä etuina.

Yhteiskuntatieteissäkään ei voida tyytyä vain kapeiden kansallisten kehityspiirteiden arviointiin. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ei tule ”pakkopaitaistaa” menneisyyttä tai tulevaisuutta, vaan on annettava enemmän tilaa odottamattomille tapahtumille – ja hieman vähemmän toiveajattelulle. Hirschmanin mukaan (1992,

6 Albert O. Hirschman huomauttaa (1982, 121–122), että käsite *yksityinen kansalainen*, latinaksi *privare*, tarkoitti 1500- ja 1600-luvuilla henkilöä, jolla ei ollut julkista asemaa tai tehtävää. Tämä käsitteen ”private” alkuperäinen merkitys on säilynyt Yhdysvaltojen armeijassa nimityksenä tavalliselle sotilaalle, jolla ei ole muuta sotilasarvoa ja asemaa. ”Private man” ilmentää siten henkilön asemaa yhteiskunnan alimmalla asteikolla. Ja kuitenkin nykyään puhutaan yksilöllistyneen demokraattisen maan (Yhdysvallat) keskiössä olevasta kansalais-sotilaasta, jonka pitäisi olla sotilaallisen turvallisuustoiminnanakin keskiössä.

177) tutkijan on oltava valmiina tähyttämään esimerkiksi erilaisia historiallisia kehityskulkuja, suotuisten tapahtumien harvinaisia ryhmittymiä, kapeita kehityspolkuja tai osittaisia edistysaskelia, joita mahdollisesti seuraa muuta edistystä. Todennäköisyyksien sijasta on ajateltava mahdollisia vaihtoehtoja.

Ja vieläkin laajemmin, Risto Eräsaari (2002; 34–38, 94) väittää, että Ulrich Beckin kuvaaman riskiyhteiskunnan epäjatkuvuuksista ja epävarmuuksista johtuen (myöhäismodernin) yhteiskunnan muuttuminen tarkoittaa syvälle käyviä pitkän aikavälin muutoksia, kuten epävarmuuden kasvua ja yksilöllistymistä, joita on herättävä ihmettelemään uudella tavalla. Miten järjestys muodostuu? Miten elämä voi rakentua vakaaksi? Mitä me teemme itsestämme? Miten luomme edellytyksiä tulevaisuuteen suuntautuville muutospyrkimyksille? Tällaiset kysymykset eivät kerro surkeasta kriisistä, vaan monia vaihtoehtoisia toimintatapoja mukanaan kantavien muutosten keskelle joutumisesta.

1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa *asevelvollisuusperiaatteella* tarkoitetaan päivitettävissä olevaa hallintojärjestelmää ja -tapaa, jolla säädellään (asevelvollisuuslainsäädäntö) kansallisen asevelvollisuuden muotoja, käytäntöjä ja sisältöjä. 1800-luvun lopulla Suomessa kohtasivat Ruotsin 200-vuotinen jaetun sotaväen ja kansanpuolustuksen traditio sekä Venäjän uusi asevelvollisuusperintö. Tässä kansallisen asevelvollisuuden uudelleenrakentumisen käännekohtassa avautui mahdollisuus valita jokin muukin armeijan järjestämisperiaate (katso Oker-Blom 1872, kuva 8.).

1800-luvun lopulla Suomessa oli vallalla voimakas fennomaaninen suuntaus.⁷ Siinä vuosien 1877–1878 valtiopäivillä asevelvollisuuskysymyksen (Seitkari 1951, Keto 1999) ratkaisuksi tuli fennomaanien tukema näkemys, jonka mukaan on jätettävä syrjään Ruotsin vallan aikainen *indelningsverket* (jaettu sotaväki, ruotujakolaitos) ja otettava käyttöön monien Euroopan maiden esimerkkien mukaisesti yleinen asevelvollisuus – käytännössä Venäjällä vuonna 1874 säädetyn asevelvollisuuslain sovellus.

7 Fennomania oli vielä 1840–1850-luvuilla laadultaan esisnellmanilaisia ja maltillista. Sen johdossa olivat niin sanotut ”vanhat rehelliset suomalaiset”, kuten Paavo Tikkanen ja August Ahlqvist, jotka pitivät nuorta Snellmania kiihkoilijana ja uskoivat suomenkielen aseman paranevan pikkuhiljaa luonnollista tietä. Aatteellista svekomaniaa ei puolestaan ollut, vaan ruotsinkielinen sivistyneistö uskoi aluksi suomalaistumiseen. Toisaalta ruotsinkieliset pitivät suomalaisuutta tulevaisuusasiana, joka toteutuisi vähitellen ja käytännön kautta – ilman että ruotsinkielisen sivistyneistön tarvitsisi asiaa edistää. Snellmanilaisen ja yrjökoskislaisen ”Suomikiikhon” vallattua fennomanian viimeistään 1860-luvulla asetelma muuttui politiikassa sekä sisällön että tekotavan osalta. Fennomaaninen suuntaus nojasi talonpoikaistoon ja katsoi olevansa rahvaanliike. Se edusti suomalaista radikaaliutta niin nationalismiin kuin yhteiskunnallisen reformismin alalla (Vares 2000, 22–23).

Tutkimustehtävänä on ensinnäkin ottaa esille kysymys 1800-luvun lopun suomalaisen asevelvollisuuden perustavan hetken, *suomalaisen momentin*, puiteissa suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen sisällä tapahtuneesta toimintatavan muutokseen liittyvästä keskustelusta.⁸ Toiseksi pyritään selvittämään fennomaanisten ja liberaalien avaintoimijoiden yhteiskunnallisen ajattelun vaikutus suomalaisen asevelvollisuuden mallin muotoutumiseen. Kolmantena tavoitteena on kartoittaa sanakirjatarkastelun ja lehdistökatsauksen avulla suomalaisen asevelvollisuuden käsitteeseen liittyvän termistön ja sanaston muotoutumista.

Tutkimuksessa on siten kyse suomalaisen asevelvollisuuden nykyisyyden historian tarkastelusta (vertaa Alapuro 1994, 2010a; Kettunen 2008) Rosanvallonin yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikin näkökulmasta. Suomella oli 1800-luvun lopulla mahdollisuus käyttää perifeerisen maan etuoikeutta avantgardistiseen valintaan muualla Euroopassa jo käyttöön otettujen asevelvollisuusperiaatteiden ja armeijan mallien välillä. Kettunen (2009b, 3) määrittelee tämän *avantgardistisen mahdollisuuden* olemassaolon Pohjoismaissa 1800-luvun lopulla seuraavasti:

Pohjoismaissa kulttuuri-, poliittinen ja taloudellinen eliitti sekä myöhemmin myös kansalaisliikkeet, esimerkiksi työväenliike, omaksuivat ajattelutavan, jonka mukaan niiden vaatimusten ja tavoitteiden tuli perustua edistyneempien maiden oppeihin. [Kotimaisia] ongelmia oli ryhdyttävä ratkomaan edeltä käsin ja näihin ongelmiin oli muotoiltava ratkaisuja hakemalla tietoa modernisaation kärkimaiden kokemuksista, ratkaisuksista ja virheistä. Ajattelutapaa voi kutsua perifeerisen maan oppineen eliitin avantgardismiksi. Tämän avantgardistisen ajattelutavan mukaan oli tietoisesti hyödynnettävä oman maan jälkeenjääneisyyttä. Etsittäessä ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin tuli pohjoismaisuudesta yhteinen viitekehys uusien oppien tuottamisessa ja välittämisessä.

Suomen sodan 1808–1809 jälkeen Ruotsista irrotetulla Suomen suuriruhtinaskunnalla oli aluksi monestakin syystä vaikeuksia sovittautua tähän Kettusen mainitsemaan pohjoismaiseen avantgardismiin. Pohjoismaisen ajattelutavan omaksumisen tiellä oli kotimainen kielikiista, Ruotsin sotilaallisen revanssin pelko sekä kansakunnan omien instituutioiden ja symbolien (yliopiston, rahan, sotalaitoksen) merkityksen korostaminen.

Suomessa kansainvälisiä esimerkkejä käytettiin Kettusen mainitsemalla tavalla päämäärähakuisesti mutta joustavasti: Ruotsista jäi kustavilainen perustuslaillisuus autonomiaa suojaamaan (Jussila 1987), Ranskasta saatiin vaikutteita taide- ja kult-

8 Yhteiskuntapoliittiseen toimintatapaan – paikkaan ja – tyyliin kuuluu aina monimerkityksisiä kysymyksiä, joissa tai joilla luodaan uusia instituutioita, sovitetaan vanhoja malleja uusiin yhteyksiin, arvioidaan kilpailevia kerrostumia sekä käydään keskustelua käsitteiden monimielisyydestä ja kiistanalaisuudesta (Eräsaari 2004, 106).

tuurimaailmaan (Ranki 2007) ja sotalaitokseen otettiin Snellmanin johdolla mallia Preussista ja Bismarckin Saksasta (Seitkari 1951).

Tutkimuskysymykset

Pierre Rosanvallon (2000 [1995], 2007 [2004]) katsoo, että hyvinvointivaltiota, sosiaaliturvajärjestelmää ja kansallista asepalvelusta koskevassa keskustelussa käytetty universalismin⁹ käsite on liian abstrakti. Rosanvallonin mukaan parempi on puhua yleisyyden poliittisen kulttuurin (*la culture politique de la généralité*) käsitteestä, jonka piiriin kuuluvat esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmään liittyvät poliittiset kiistat, järjestelmän toteuttamiseen liittyvä harkinta ja sen toimintaperiaatteet.

Asevelvollisuusperiaatteen tarkastelussa tukeudutaan Pierre Rosanvallonin esittämään yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikkiin¹⁰, jolloin on mahdollista riisua yleisen asevelvollisuuden universalismin päältä ”tietämättömyyden hunttu” ja saada näkyville piilossa oleva solidaarisuuden logiikka (*la logique de la solidarité*)¹¹ – asevelvollisuusjärjestelmän toimeenpanoon liittyvien velvoitteiden ja taakan näkyvä uusjako. Tuon ”hunnutetun kysymyksen” esitti Uuden Suomettaren toimitus (20.01.1871, nro. 9 sivut 1–2) suomalaisen asevelvollisuuden osalta seuraavasti:

[...] ja että sentähden maan kaikki miespuoliset asukkaat, heidän säädystänsä ja arvostansa huolimatta, köyhä yhtähywin kuin rikaskin, kreivi yhtähywin kuin torpparikin, ovat welvolliset määrätyllä iällä ja määrätysti aikaa asettumaan sotapalvelukseen. Ei kenenkään sallita rahalla ostaa itseänsä wapaaksi eikä panna toista sijaansa. Ainoastaan ne, jotka pahan ruumiin- tai mielenwian kautta katsotaan siihen kelvottomiksi, ovat mainitusta welvollisuudesta wapaat.

Asevelvollisuuden yleisyydellä¹² tarkoitetaan tässä tutkimuksessa Ranskan vallankumouksen 1789 synnyttämää ajatusta, että asevelvollisuuden suorittaminen ei saa olla

9 Tässä tutkimuksessa suomalaisen asevelvollisuuden universalismilla sotilaallisessa ajattelussa 1800-luvun lopulla viitataan ensinnäkin Venäjän asevelvollisuusjärjestelmän sisältämään ”kaikkien yhteiskuntaluokkien palvelusvelvollisuuteen” (mukaan lukien arvontaperiaate) ja toisaalta Ruotsin armeijan *allmän bevärings*-periaatteeseen, jossa hädän hetkellä kaikilla kansalaisilla oli velvollisuus tarttua aseisiin kuninkaan ja valtakunnan puolustamiseksi.

10 Kritiikki kohdistuu erityisesti Ranskassa vallankumouksesta alkaen korostuneita anti-pluralistisia politiikan yksimielisyyden representaatioita vastaan, jotka läpäisivät 1800-luvulla kaikki syntyneissä olleet demokratiat (Rosanvallon 2013 [2008], 50–52).

11 Turo-Kimmo Lehtonen ja Jyri Liukko (2011; 115–116, 130–131) toteavat, että Rosanvallonin tarkoittama solidaarisuuden logiikka ei ole vain universaali ”arvo”, vaan historiallisesti, tietoisesti ja käytännöllisesti suunniteltu, säännelty ja institutionaalisesti tuotettava asia (side ihmisten välillä), jonka tuottamisen välineet ja instituutiot myös muuttuvat. Näihin välineisiin ja instituutioihin (puolustusvoimat) voidaan olennaisesti vaikuttaa yhteiskuntapoliittisilla päätöksillä.

12 Knut Cannelinin Ruotsalais-suomalaisessa sanakirjassa (1921 [1904]) sana *allmän* käännetään yleiseksi (*som gäller, tillhör alla*); julkiseksi (*offentlig*); yhteiseksi (*gemensam*); tavalliseksi (*vanlig*); (genetiivissä)

millekään ihmisryhmälle, säädylle tai yhteiskuntaluokalle suunnattu erityinen velvollisuus, vaan se kattaa tasavertaisesti kansakunnan tai valtion kaikki kansalaiset.

Ranskan vallankumouksen ja sen jälkeisten Napoleonin sotien 1803–1815 tuottamassa *yleisessä asevelvollisuudessa* (asevelvollisuuslainsäädäntö) kansakunta ja kansalaiset abstraktilla tavalla ”uppoutuivat” yhdeksi kokonaisuudeksi (*le grand tout*) tavalla, jossa ei ollut poliittisesti tilaa tai vaihtoehtoja muunlaisille kansalaislähtöisille asevelvollisuuden malleille (Hippler 2008, 28–45).

Tämä Ranskan tuottama asevelvollisuuden malli (laki yleisestä asevelvollisuudesta) toteutettiin 1800-luvun Euroopassa erilaisina kansallisina sovelluksina – Suomessa vuosina 1878–1881.

Rosanvallon tarkastelee kriittisesti tätä ranskalaisen poliittisen kulttuurin yleisyyttä kolmella ulottuvuudella: ensinnäkin yksilöiden ja valtion välisiä poliittisia ryhmiä (organisaatiot, instituutiot, kansalaisyhteiskunta) hylkivänä demokraattisena kulttuurina; toiseksi edustuksellista demokratiaa väheksyvänä välittömyyden ideaalina, jossa kansa ilmaisee tahtonsa kokonaisuutena, mutta ei politikoi; kolmanneksi lain yleisyyden korostamisena (lain kultti), jolloin lainsäätäjän ja -säädännön asema korostuu enemmän kuin kansalaisten omaehtoinen poliittinen toiminta (Palonen 2008, 54–55).

Ensimmäinen tutkimuskysymys liittyy Rosanvallonin (2007; 4–5, 13–33) yleisyyden poliittisen kulttuurin ykseyttä korostavaan tarkasteluun eli yleisen asevelvollisuuden esittämiseen osana elämistä kansakunnan kokonaisuudessa (*l'être ensemble*) ja samalla kriittiseen suhtautumiseen kansalaisten ja valtion välisiin komponentteihin (yhdistykset, organisaatiot, instituutiot), jotka nähtiin esteenä kansalaisten yhdenvertaisuudelle:

(1) Millaiseksi muodostui kansakunnan yhtenäisyyttä ja kaikkien kansalaisryhmien tasavertaista osallistumista painottava suomalainen yleisen asevelvollisuuden malli ja sen vastaanotto 1800-luvun lopun Suomen suuriruhtinaskunnassa?

valtion (*statens*). *Allmännelig* tarkoittaa yleisen lisäksi myös kirkollisessa merkityksessä yhteistä. *Allmänning* tarkoittaa yhteismaata ja *allmänvilja* yhteistahtoa. *Allmoge* tarkoittaa yhteistä kansaa, talonpoikia tai rahvasta, *allmoge*klass rahvaanluokkaa.

Kun Suomessa vuonna 1878 annettiin ensimmäinen laki yleisestä asevelvollisuudesta, esillä oli tasavaltalaiseen Ranskaan ja Ruotsin kuningaskuntaan viittaava poliittista toimintaa korostava ”valtiollinen yleisyys” sekä Hegelin ja Snellmanin ajatteluun liittyvä, ”kansakunnan yleistähtoa (*allmänvilja*) ja siveellistä toimintaa valtiossa” painottava, näkemys yleisyydestä (Pulkkinen 2003, 220–227).

Rosanvallonin tulkintakehyksen (2007, 2013) mukaan kumpikin Pulkkinen mainitsemista Suomen 1800-luvun lopun *yleisyyden* ilmaisusta viittasi sen määrittelyyn abstraktin ja universaalien ”yleisyyteen nousemisen” kautta. Ruotsissa *yleisyys* rakentui kuninkaan hallintovallan yleisen affirmaation (kuningas on ensimmäinen kansalainen) varaan. Ranskassa *yleisyys* rakentui ensin vallankumouksen ja sitten yleisen äänioikeuden tuottamana *politiikan yleisyytenä* eli kansakunnan ykseyttä korostavana yleisyyden poliittisena kulttuurina. Rosanvallonin tulkinta yleisyyden yhteiskunnallisten ilmaisujen monipuolistumisesta on esitetty alaviitteessä 39.

Edellä mainittu kansakuntaisen kokonaisuuden korostaminen ja kriittinen suhtautuminen valtion ja kansalaisten välisiin osavoimiin johti Ranskassa ja Preussissa kiistoihin poliittisten organisaatioiden, kuten armeijan, toiminnan oikeutuksesta eli kysymykseen Rosanvallonin (2007; 5, 34–48) yleisyyden politiikan poliittisesta ja demokraattisesta laadusta. Tähän yleisyyden politiikan poliittiseen laatuun erityisesti Ranskassa liittyi kolmas, lain voimaa korostava prosessuaalinen ulottuvuus (Rosanvallon 2007; 5–6, 49–62). Tällöin laki nousee toimijan ja kultin asemaan – lainsäätäjää toimii opettajana ja laillisuus korostuneesti legitiiminä normina ja poliittisena toimijana. Rosanvallonin yleisyyden politiikan poliittinen laatu ja prosessuaalinen ulottuvuus on yhdistetty toisen tutkimuskysymyksen tausta-ajatuksiksi:

(2) Miten 1800-luvun lopun Suomessa rakentui kansallisen poliittisen eliitin harjinta kansakunnan ja valtion ensisijaisesta, perustuslaillisuuden suojaamasta, tehtävästä asevelvollisuuskysymystä ratkaistaessa?

Kolmas tutkimuskysymys liittyy suomalaista asevelvollisuutta ilmentävien käsitteiden ja sanastojen käyttöönottoon, sanojen sepittämisen ja käännöstyön hankaluuksiin 1800-luvun lopulla. Esimerkiksi sanakirjassa *Dictionnaire Français – Finnois* (1877) Agathon Meurman kääntää Ranskan vallankumouksen käsitteen *la levée en masse* suomeksi *mies talosta meneminen (maan puolustukseksi)*. Meurmanin käännös on sekoitus Ruotsin *indelningsverketin* ja Preussin *Landwehr*-järjestelmän sanastoa, joka ei tavoita ranskalaista asevelvollisuuden ajatusta kaikkien kansalaisten yhteisestä velvollisuudesta nousta aseisiin tasavallan ollessa vaarassa (*une armée populaire*).

Edelleen Meurman kääntää sanakirjassaan *Sanastoja kansalle* (1883–1990) latinaa alkuperää olevan, ranskalaista asevelvollisuusmallia kuvaavan, *konskriptioni*-sanan muotoon *sotamies-otto arvalla, vastakohtana värväykselle ja asevelvollisuudelle*, vaikka juuri samoihin aikoihin vuonna 1881 Suomessa käyttöön otettu venäläisperäinen asevelvollisuusjärjestelmä sisälsi myös tuon arpomismenettelyn. Kolmas tutkimuskysymys on seuraava:

(3) Mitä uusia asevelvollisiin ja sotilas-kansalaisiin liittyviä määrittelyperustoja (käsitteet, termit, sanastot) otettiin käyttöön 1800-luvun lopulla asevelvollisuuskysymystä ratkottaessa?

Tutkimusprosessin eteneminen on kuvattu lyhyesti luvussa 1.5 *Tutkimuksen teemaattinen rakenne, käsitteet, termit ja sanastot*.

1.3 AIKAISEMPI ASEVELVOLLISUUSTUTKIMUS

Monessa yleistä asevelvollisuutta käsittelevässä tutkimuksessa on käytetty historiallisen sosiaalitieteen lähestymistapaa. Näissä tutkimuksissa yhteisenä piirteenä on modernin asevelvollisuuden historian monivaiheisuuden korostaminen ja toisaalta kansallisiin asevelvollisuusjärjestelmiin liittyvät muutospaineet länsimaaisen, sotilaallista suorituskyyä ja kansainvälistä kriisinhallintaa painottavan sotilasajattelun vahvistumisen myötä. Toiseksi on tutkittu Ruotsi-Suomen erityistä väenottojärjestelmää, jaettua sotaväkeä (*det äldre indelningsverket 1634, det yngre indelningsverket 1682*), joka oli sotaväen rahoitus- ja väenottojärjestelmän yhdistelmä. Kolmanneksi on tutkittu ”vanhan” suomalaisen 1800-luvun asevelvollisuusjärjestelmän historiaa ja sen toteuttamiseen liittyviä keskusteluja ja harkintaa.

Vertailevia ja maakohtaisia tutkimuksia

Lars Mjøsetin & Stephen Van Holden toimittamassa laajassa kirjoituskokoelmassa (2008 [2002]) *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces* tarkastellaan kansallisia asevelvollisuusjärjestelmiä historiallisesta ja kansainvälisestä näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena ovat modernin asevelvollisuuden historiallinen kaari, asevelvollisuuden käsite, kansalaissotilaat, antimilitarismi, kolmannen maailman asepalvelus ja arvioita länsimaisten asevelvollisuusjärjestelmien tulevasta kehityksestä.

Tässä kirjoituskokoelmassa on mielenkiintoisesti esillä kaksi Suomessa vähälle huomiolle jäänyttä teemaa: verotusjärjestelmän ja asevelvollisuuden kytkökset (katso myös Poutvaara & Wagener 2009) sekä Afrikan maissa vallitseva tilanne, jossa hallitsijat käyttävät laajasti yksityisiä kaupallisia asevoimia ja vastapuolen vapaustaistelijat lapsisotilaiden pakko-ottoa.

Edellä mainitun tutkimuksen avainartikkelissa *Killing for the State, Dying for the Nation: An Introductory Essay on the Life Cycle of Conscription into Europe's Armed Forces* Lars Mjøset ja Stephen Van Holde (2009 [2002], 3–94) hahmottelevat eurooppalaisen asevelvollisuuden historiallisen kaaren käyttämällä esimerkkeinä Englantia ei-kontinentaalisen asevelvollisuuden ”arkkityyppinä” sekä Ranskaa kontinentaalisenä ”merelle” suuntautuneena ja Preussia kontinentaalisenä ”maalle päin” suuntautuneena eurooppalaisen yleisen asevelvollisuuden ”arkkityyppinä”, joiden sovelluksia otettiin käyttöön muissa maissa. Mjøsetin ja Van Holden esittämän luokittelun varhainen sovellus Suomea varten vuodelta 1872 on esitetty tämän tutkimuksen kuvassa 8. *Suomen sotaväen mahdolliset kokoamistavat 1800-luvun lopun Suomessa Oker-Blomin (O-B) mukaan.*

Pertti Joenniemen toimittamassa tutkimuksessa *The Changing Face of European Conscription* (2006) tarkastellaan Tanskan, Suomen, Ranskan, Saksan, Norjan ja Ruotsin asevelvollisuusjärjestelmien muutostrendejä ja järjestelmien purkautumista siirryttäessä massa-armeijoista suorituskykyihin perustuviin asevoimiin. Joenniemen (2006, 10–11) mukaan yksi yleisen asevelvollisuuden tulevaisuuden näkökulma on ”uusasevelvollisuuden” kytkeminen keskusteluun ”uusyhteisöllisyydestä”. Poliittisesti aktiivisista asevelvollisuusjärjestelmistä luopuminen näyttää liittyvän taloudellisen kilpailukykyyn ja vapaaehtoisten rekrytointijärjestelmien korostamiseen. Myöhemmässä tutkimusartikkelissaan (2007) *Towards the End of War? Peeking through the Gap* Joenniemi tarkastelee ”uusien sotien” ja globalisaation yhteisvaikutuksia kansallisvaltiolliseen ajatteluun.

Suomen puolustusministeriön julkaiseman tutkimuksen *Suomalainen asevelvollisuus – historiaa, haasteita ja tulevaisuutta* (2005) ensimmäisenä osana on Kari Laitisen moniaineksinen tutkimusosio *Suomalainen asevelvollisuus: Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus*, jossa kartoitetaan suomalaisen asevelvollisuuden vaiheita 1800-luvun snellmanilaisesta Suomesta, talvi- ja jatkosotien kautta, aina globalisoituvan Suomen asevoimien haasteisiin. Laitinen (2005, 104–105) toteaa, että yleinen asevelvollisuus suomalaisena mielentilana sekä osana kansallista identiteettiä ja olemusta yhdessä pienen rajakansan syndrooman, eli puolustuksellisen mentaliteetin kanssa, tekee Suomesta epäilemättä poikkeuksen Euroopan mittakaavassa. Laitisen mukaan suomalaisen asevelvollisuuden menneisyys näyttää kutakuinkin ristiriidattomalta.

Edellä mainitun puolustusministeriön kaksiosaisen tutkimuksen toisena osana on Arto Nokkalan (2005) tutkimus *Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospaineissa*, jossa tarkastellaan Yhdysvaltain ja Euroopan asevoimien ammattilaistumisen ja teknistymisen vaikutuksia Suomen sotilaallis-poliittiseen kulttuuriin. Vastauksia Suomen puolustusvoimien muutospaineisiin Nokkala etsii tarkastelemalla uhkakuvien, sodan kuvan sekä eurooppalaisen ja transatlanttisen turvallisuustilanteen muutoksia. Nokkalan (2005, 223) mukaan suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri eivät niin poikkeakaan paljoa muista länsieurooppalaisista yhteiskunnista, ettei nykyisen asevelvollisuuden ja armeijamuodon perusta voisi Suomessakin murentua. Kansainvälinen muutos ei Nokkalan mukaan kuitenkaan ole suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän muutoksen määräävin tekijä, vaan kotimaiset tulkinnat. Nokkala lisää vielä, että on vaikea ennakoita millaisten tieto- ja moraaliainesten on tulevaisuudessa yhdistyttävä, että suomalaisen massa- ja kansanarmeijan perusta murenisi.

Ruotsalainen sotahistorioitsija Lars Ericson Wolke on tutkinut laajasti Ruotsin sota- sekä ruotujakolaitoksen (*indelningsverket*) ja asevelvollisuuden historiaa maan muuttuvassa sotilaspoliittisessa kontekstissa. Ericson Wolken tutkimus *Svenska knektar: Indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred* (1995) on historiallinen katsaus Ruotsin vanhempaan ja uudempaan ruotujakolaitokseen.

Ericson Wolken teos *Medborgare i vapen. Värnplikten i Sverige under två sekel* (1999) on kuvaus ruotsalaisen asevelvollisuuden synnystä ja sen yhteiskunnallisista ulottuvuuksista. Asevelvollisuutta osana Ruotsin sotilaallisen ajattelun kehitystä Ericson Wolke tarkastelee teoksessaan *Krigets idéer: Svenska tankar om krigföring* (2007). Ericson Wolke (2007, 259–262) toteaa, että vaikka modernin asevelvollisuuden idea oli ranskalaista alkuperää, niin kuitenkin Ruotsissa, erityisesti sen reuna-alueilla kuten Suomessa¹³ ja Gotlannissa, keskusteltiin jo 1700-luvulla erilaisista miliisiprojekteista ja jopa ”venetsialaismallisen” merimiliisin käyttöönotosta.

Englannin ja Britannian pysyvän armeijalaitoksen historiaa on kuvattu esimerkiksi Clifford E. Waltonin (1894) tutkimuksessa *History of the British Standing Army: A.D. 1660 to 1700*. Edelleen Ian F. W. Beckett kuvaa Britannian voluntaristista armeijaperinnettä tutkimuksessaan *Britain's Part-Time Soldiers. The Amateur Military Tradition 1558–1945* (2001). Michael A. Bellesilesin tutkimuksessa *Arming America: The Origins of a National Gun Culture* (2000) ja Jeffrey R. Hummelin artikkelissa *The American Militia and the Origin of Conscription: A Reassessment* (2001) tarkennetaan kuvaa Amerikan siirtokuntien kansalaismiliisistä ja asevelvollisuusjärjestelmän käytöstä ennen ja jälkeen Amerikan vapaussodan 1775–1783. Michael Lenzin tutkimuksessa *”Arms Are Necessary”: Gun Culture in Eighteenth-Century American Politics and Society* (2010) tarkastellaan amerikkalaisen asekulttuurin syntyä ja sen yhteyksiä Englannin aseistetun talonpojan ja palvelusväen traditioon (*armed yeomanry*).

George Q. Flynnin vertaileva tutkimus *Conscription and Democracy: The Draft in France, Great Britain, and the United States* (2002) käsittelee pakollisen asepalveluksen ja demokraattisen yhteiskunnan dilemmaa 1900-luvulla. Flynnin (2002; 162–175, 215–221) mukaan paradoksaalisesti Iso-Britannia oli sotavuosina 1939–1944 haluttomoin tekemään päätöstä yleisestä asevelvollisuudesta, mutta kun päätös asevelvollisuusjärjestelmän käyttöönotosta oli tehty, järjestelmän hyödyntäminen oli toisen maailmansodan aikana paljon laajempaa ja rationaalisempaa kuin Ranskassa ja Yhdysvalloissa.

Tässä tutkimuksessa on eurooppalaisen asevelvollisuuden ”yhden suuren tarinan” sijaan kohdennettu tarkastelunäkökulma yleisen asevelvollisuuden ”perustavien käännekohtiin” perustuen kahteen tutkimukseen, eli *ranskalaista momenttia* käsittelevään Annie Crépin [1998] tutkimukseen *La conscription en débat ou le triple apprentissage de la nation, de la citoyenneté, de la République (1798–1889)* aekä *ranskalaista ja preussilaista momenttia* käsittelevään Thomas Hipplerin

¹³ Tutkimuksessa tuodaan esille, että Yrjö-Koskinen (1874; 114–118, 186–187) viittaa jo vuonna 1746 laadittuun muistioon *Ehdotus kansalliseen asevelvollisuuteen Suomessa* (*Memorial ang: de försvarswerket i finland [Finland], N:o 110*), joka on annettu Ruotsin Säätyjen Deputationiin Suomen asioita varten. Tuon ehdotuksen pääajatuksena oli, että ”koko [Suomen] maa olisi harjaantuneella sotaväellä asuttu”. Yrjö-Koskinen mukaan tämä muistio näyttää lähteneen joltakulta Karjalassa asuvalta mieheltä, kenties Jaakko Stenius vanhemmalta.

[2008] tutkimukseen *Citizen, Soldiers and National Armies. Military service in France and Germany, 1789–1830*.

Edellä mainitussa tutkimuksessaan Crépin (1998) erittelee Ranskan vallankumouksen jälkeisen ”uuden tasavaltalaisen armeijan” kansanvaltaistamiseen, armeijan kokoamiseen sekä maan tasavertaisen puolustuksen järjestämiseen liittyneitä jännitteitä ja ratkaisuja. Lisäksi Crépin tarkastelee tutkimuksessaan *Défendre la France: Les Français, la guerre et le service militaire, de la guerre de Sept Ans à Verdun* (2005) Ranskan yleisen asevelvollisuuden, *la levée en masse*, vaiheittaista käyttöönottoa osana vallankumousvuosien 1791–1798 kansalaisarmeijaa; asevelvollisuusperiaatteen käyttöä Napoleon Bonaparten käynnistämällä sotilas-kansalaisten aikakaudella vuosina 1800–1867; yleisen asevelvollisuuden yhteiskunnallistumista vuosina 1818–1867; pakollisen asevelvollisuuden toimeenpanon vaikeuksia vuosina 1867–1872 ja Preussille hävityn sodan 1870–1871 jälkeistä tasavaltalaisten kansalais-sotilaiden aikaa vuosina 1873–1913.

Crepinin (2009, 521) tutkimuksessa *Histoire de la conscription* kuvataan vielä *sotilas-kansalaisen* tai *kansalais-sotilaan* käsitteiden saamia erilaisia sisältöjä Ranskassa: sotilas (*soldat*), kansalais(velvollinen)-sotilas (*citoyen-soldat* [*soldat par devoir*]), sotilas(ammatti)-kansalainen (*soldat-citoyen* [*soldat par métier*]), työläis-sotilas (*soldat-laboureur*), valistusajan sotilas (*soldat des Lumières*), jumalan sotilas (*Soldat du Christ/de Dieu*), sotaveteraanit (*vétérans*). Vastaavasti asevelvollisuuteen liittyviä uusia sanastoja kehiteltiin ja otettiin käyttöön myös Suomessa 1800-luvun loppupuolella.

Thomas Hippler (2008) käsittelee edellä mainitussa tutkimuksessaan Ranskan ja Preussin välistä sotilaallista kamppailua ja aatteellista vuorovaikutusta 1800-luvun alussa, jolloin Ranskan vallankumouksen aatteiden tulkinta (Immanuel Kant) vaikutti Preussin armeijan uudistamiseen. Carl von Clausewitz kuvaa tuon ajanjakson kansansotia seuraavasti (2009 [1832], 226, 242, 330):

Kansansota on sivistyneessä Euroopassa 1700-luvulla syntynyt ilmiö [...] historiasta voidaan silti tuskin löytää suurempaa virhettä kuin vuonna 1792 tehtiin. Silloin uskottiin, että (Ranskan) sisällissodassa saataisiin ratkaisu aikaan melko vähäisen apujoukon lähettämisellä, mutta nostatettiin (hallitsijaa) vastaan poliittisen kiihkoilun vauhkoonnuttaman Ranskan kansan koko suunnaton massa [...] Sodasta oli äkkiarvaamatta jälleen tullut (Ranskan) kansan asia ja jopa 30-miljoonaisen kansan, jonka kaikki jäsenet pitivät itseään kansalaisina.

Preussi irrottautui Ranskan vastaisesta liittokunnasta jo vuonna 1795, jolloin alkoi Hipplerin kuvaama *preussilainen momentti*, jonka aikana Preussi joutui parissakymmenessä vuodessa arvioimaan sotilaallisen tappion yhteiskunnalliset ja poliit-

tiset syyt sekä aloittamaan maan sotalaitoksen uudistamisen. Preussissa yleisen asevelvollisuuden malli otettiin käyttöön vuonna 1813.

Saksan sotatieteellinen seura on julkaissut yhdeksänsänsäisen maan sotilashistoriaa käsittelevän tutkimussarjan *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939* (toimittaneet Friedrich Forstmeier ja Hans Meier-Welcker), jonka ensimmäinen osa (Gerhard Papke 1979) *Von der Miliz zum Stehenden Heer : Wehrwesen im Absolutismus* käsittelee Westfalenin rauhan 1648 jälkeistä yksinvaltioiden vakinaisten armeijoiden muotoutumista Ranskan vallankumoukseen 1789 saakka, toinen osa (Rainer Wohlfeil 1964) *Vom stehenden Heer des Absolutismus zur allgemeinen Wehrpflicht (1789–1814)* Preussin siirtymistä vuonna 1814 yleiseen asevelvollisuuteen perustuvaan armeijaan ja neljäs osa Preussin/Saksan sotilaspoliittista kehitystä 1800-luvulla: *1. Teil* (Manfred Messerschmidt 1975) , *Militärgeschichte im 19. Jahrhundert 1814 - 1890: Die politische Geschichte der preussisch-deutschen Armee* ja *2. Teil* (Gerhard Papke 1976) *Militärgeschichte im 19. Jahrhundert 1814– 1890: Strukturen und Organisation*.

Suomalainen ruotujakolaitostutkimus

Ali Pylkkäsen (1996) tutkimuksessa *Talonpojan vainioilta sotilaan ruokapöytään: Tilojen ja niiden verojen osoittaminen sotilaille ja heidän perheillensä Suomessa 1636–1654* tarkastellaan vanhemman ruotujakolaitoksen (*det äldre indelningsverket*) miehistön elinolosuhteita. Kuninkaan sotalaitosta rahoitettiin sotilasmaakirjojen avulla, joissa jokaisen sotilasviran palkaksi oli osoitettu määrättyjen talojen verot.

Jari Niemelän (1990) tutkimuksessa *Tuntematon ruotusotilas: Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan (det yngre indelningsverket) miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa* käsitellään ruotusotilaiden sosiaalis-taloudellista asemaa ja institutionaalista ympäristöä sekä sotilaiden sotilaspalveluskauden jälkeistä toimeentuloa, elinoloja ja myös heidän lastensa sosiaalisen nousun mahdollisuuksia.

Kaarlo Wirlander (1953) on tutkinut 1700-luvun Suomen armeijan päällystöstä tutkimuksissaan *Suomen upseeristo 1700-luvulla: Sosiaalihistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisesta upseeristosta* (1950), *Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718–1810: Virkatalohaltijoiden luettelot*.

Suomen suuriruhtinaskunnan armeija- ja asevelvollisuustutkimus

Suomen 1800-luvun lopun armeija-tutkimusta kutsutaan usein hieman paradoksaalisesti ”vanhan väen” tai ”Suomen vanhan sotaväen” tutkimukseksi (Screen 2000), jolloin viitataan Suomen suuriruhtinaskunnan armeijalaitokseen 1809–1905 tai Suomen ensimmäiseen asevelvollisuusarmeijaan vuosina (1878) 1881–(1901)

1905 vastakohtana ”uuteen asevelvollisuusarmeijaan”, joka perustettiin vuonna 1917 Suomen itsenäistymisen myötä (Manninen 1974). Kuitenkin sekä tämän ”vanhan väen” yleiseen asevelvollisuuteen perustuvat tarkk’ampujapataljoonat että ”uuden armeijan” yleiseen asevelvollisuuteen perustuva kaaderiarmeija rakentuivat oman ajankohtansa sotilaallisten suurvaltojen, eli Ruotsin, Venäjän sekä Preussin/Saksan, uusimmille sotalaitosmalleille.

Olavi Seitkari laati vuonna 1939 Suomen Sotilasaikakauslehteen kaksi artikkelia *Suomen sotalaitoksesta Venäjän sotilashallinnon osana 1800-luvulla* (Sotilasaikakauskirja 1939:1 ja 2). Vuonna 1951 Seitkari laajensi tutkimuksensa väitöskirjaksi otsikolla *Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet. Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860- ja 70-luvulla*, joka on seikkaperäinen kuvaus 1860- ja 1870-lukujen Suomen suuriruhtinaskunnan asevelvollisuuskomitean työskentelystä, asevelvollisuuskysymyksen taustoista ja asevelvollisuuskysymyksen käsittelystä valtiopäivillä 1877–1878¹⁴. Seitkari nostaa esille myös suomalaisen sotilasasiantuntija Oker-Blomin ja Venäjän sotaministeri Miljutinin epätasaisen vuoropuhelun, jolla oli vaikutuksensa tässä tutkimuksessa kuvattuun suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen rakentumiseen.

Osittain tähän Seitkarin väitöskirja-aineistoon tukeutuen Kristian Keto on laatinut pro gradu -tutkielman *Asevelvollisuus ja Suomen suuriruhtinaskunta* (1999), jossa on esillä myös suurvaltapoliittinen konteksti ja erilaiset sen ajan kilpailevat sotateoreetikot kuten Carl von Clausewitz ja Antoine Henri de Jomini. Vesa Vares (1992) analysoi artikkelissaan *Reaalipolitiikkaa ja kansalaiskasvatusta: J. W. Snellman ja fennomaaninen käsitys maanpuolustuslaitoksesta 1860- ja 1870-luvuilla erityisesti vuosien 1877–1878 valtiopäiväkeskustelujen valossa* fennomaanien ajattelun vaikutusta siihen, että suomalaisten asevelvollisten käyttö rajoittuu vain kotimaan rajojen sisäpuolelle. Snellman korosti myös suomalaisen upseeriston kouluttamista ja nuorten sivistävää kasvatusta sotilaskoulutuksessa.

Oiva Linnavirran (1946) opinnäyte *Asevelvollisuuskysymys vuonna 1899* tarkastelee erityisesti vuoden 1899 valtiopäivillä Helmikuun manifestin varjossa tapahtunutta asevelvollisuusasian käsittelyä ja olosuhteiden pakosta kielikiistat syrjäyttäneitä neuvottelukäytäntöä klubeilla (suomalainen ja ruotsalainen valtiopäivämiesklubi ja niiden yhteisistunto, *plenum plenorum*).

Kansallisarkiston tutkijasaliin vuonna 2009 menehtynyt brittiläinen sotahistorioitsija John E. O. Screen tutki systemaattisesti Ruotsi-Suomen ja Suomen suuriruhtinaskunnan sotaväkeä. Screen tutki Suomeen sijoitettuja sotajoukkoja Ruotsin vallan loppuaikoina julkaisuissaan *The Army in Finland During the Last Decades of Swedish Rule (1770–1809)* (2007) ja *The Queen Dowager’s Life Regiment in Finland 1772–1808* (Valtakunnan kuningatarlesken henkivartiorykmentti) (2010).

14 Marja Vuorinen (2010, 362) toteaa, että Suomen vuosien 1877–1878 valtiopäivillä 2000 sivun mittaisista pöytäkirjoista noin 700 sivua sivusi asevelvollisuutta.

Muita Screenin keskeisiä armeijatutkimuksia ovat aliupseerikoulutusta käsittelevä tutkimus *The Helsinki Yunker School 1846–1879: A Case Study of Officer Training in the Russian Army* (1987) ja Suomen ”ensimmäistä” asevelvollisuuteen perustuvaa sotaväkeä tarkasteleva tutkimus *The Finnish Army 1881–1901: Training the Rifle Battalions* (1996), joka on suomennettu nimellä *Suomalaiset tarkk’ampujat: Suomen ”vanha sotaväki” 1881–1901* (2000). Lisäksi Screen kokosi vuosien 1881–1901 asevelvollisuusarmeijasta otettuja valokuvia sisältävän teoksen *The Finnish ‘Old Army’ in Old Photographs* (2003).

Screen tarkastelee miehistön sosiaalista asemaa (lukumäärää, terveyttä, koulutustasoa, kielitaustaa) vain yleisellä tasolla, kun taas upseerien osalta löytyy myös tarkempia sosiaalisen taustan ja sosiaalisen elämän kuvauksia. Screenin tutkimusta täydentääkin ”rivimiesten” kuvauksen osalta esimerkiksi Martti Pänkälän (1989) tutkimus *Arvalla armeijaan. Alavuden 11. reservikomppania 1883–1902*. Alavuden reservikomppanian tarkan kartoituksen lisäksi Pänkälän tutkimuksessa kuvataan yleisesti asevelvollisuuslain 1878 synnyttämää armeijalaitosta, sen kutsuntoja ja koulutusta sekä komppanian sosiaalista toimintaa. Pänkälän tutkimus sisältää myös komppanian tarkat miehistöluettelot ikäluokittain vuodesta 1881 vuoteen 1898. Alavuden reserviläiskomppaniassa palveli keskimäärin viidenneks ikäluokasta nälkävuosiin 1866–1868 saakka, jonka jälkeen reserviläisten lukumäärä komppaniassa ei enää kasvanut huolimatta syntyvyyden kasvusta (Pänkälä 1989, 12, 86).

Suomalainen kaartitutkimus

Kaartin Pataljoona¹⁵ vietti 18.9.2012 200-vuotisen historiansa perinnepäivää Helsingin Kasarmintorilla ja Tähtitorninmäellä kunnioittaen vuonna 1812 Suomen suuriruhtinaskuntaan perustettua Suomen Kaartia. Torsten Ekmanin (2006) laajassa historiikissa *Suomen kaarti 1812–1905* on kuvattu sen matka nuoresta kaartista (1829) arvostetuksi Venäjän armeijan vanhaksi kaartiksi (1878) Krimin ja Turkin sotien jälkeen.

Teuvo Laitila on tutkinut tätä Suomen autonomian ajan keskeistä joukko-osastoa kahdessa tutkimushankkeessaan. Laitilan kulttuuriantropologisessa väitöskirjatutkimuksessa (2001) *Soldier, Structure and the Other. Social Relations and Cultural Categorisation in the Memoirs of Finnish Guardsmen Taking Part in the Russo-Turkish War, 1877–1878* tarkastellaan dynaamisesta näkökulmasta kollektiivisen muistin vaikutusta sotilaiden käyttäytymiseen sodassa ja sotakokemusten vaikutusta heidän identiteetteihinsä. Laitilan tutkimus (2003) *The Finnish Guard in the Balkans: Heroism, Imperial Loyalty and Finnishness in the Russo-Turkish War*

¹⁵ *Kaaderi*, ne sotaväen osastot, jotka aina pidetään sotakannalla ja sotaa valmistettaissa täydennetään reservillä. *Kaartti*, hallitsijan henkivartijaväki, etevimpänä pidetty armeijassa (Kerkkonen 1897).

of 1877–1878 as Recollected in the Memoirs of Finnish Guardsmen on puolestaan hänen väitöskirjansa laajennus, jossa Suomen Kaarti ja sen sotilaat asettuvat osaksi Venäjän sotatoimia Balkanilla. Laitilan (2003, 432–433) yleisenä johtopäätöksenä on se, että suomalaisten sotilaiden ja koko Suomen suuriruhtinaskunnan eliitin ja lehdistön kritiikitön suhtautuminen Suomen Kaartin sotatoimiin ulkomailla perustui vahvaan Venäjää ja sen armeijaa kohtaan tunnettuun lojaliteettiin, jolle ei nähty vaihtoehtoja.

Erityisesti yhden kaartinsotilaan elämänvaiheita, ”tavallisen suomalaisen miehen tarinaa”, tarkastellaan Pirkko Leino-Kaukiaisien (2005) tutkimuksessa *Tuntematon sotilas Turkin sodassa: Sotamies S. A. Wallinin elämänvaiheet*, joka on osin elämänkerrallinen kuvaus yksittäisen sotilaan osallistumisesta Turkin sotaan vuosina 1877–78.

Suomalaiseen kaartitutkimukseen kuuluu myös 1900-luvun alkupuolen punakaartien ja suojeluskuntien tutkimus. Kari Selénin (2001) tutkimuksessa *Sarkatakkien maa: Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944* tarkastellaan kaarteja asevoimareservin ja valtion kontrollin näkökulmasta. Ali Pylkkäsen (2001) tutkimuksessa *Suojeluskuntalaiset – keitä he olivat?: Vapaaehtoisten maanpuolustajien sosiaalinen kerrostuneisuus 1917–1944* on tutkittu laajasti suojeluskuntalaisten sosiaalista rakennetta ja heidän toimintansa motivaatioperustaa. Kari Selénin ja Ali Pylkkäsen (2004) yhteinen tutkimus *Sarkatakkien armeija: Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944* on laaja katsaus suojeluskuntien organisointiin, koulutusjärjestelmään ja sotavuosiin. Suojeluskuntajärjestöihin liittyviä yhteiskunnallisia näkökohtia kartoitetaan myös Risto Alapuron (1998) toimittamassa monen kirjoittajan tutkimuksessa *Raja railona: Näkökulmia suojeluskuntiin*. Suojeluskunnat olivat sekä juuri itsenäistynyttä tasavaltaa turvaava maanpuolustusorganisaatio että luokkayhteiskunnan poliittisen kontrollin väline.

Työväestön ja maaseudun köyhälistön turvaajaksi nousseiden järjestyskaartien (punakaartien) tutkimusta edustavat esimerkiksi Kyösti V. Kaukovallan (1921) *Tampereen seudun kapinahistoria*, Arvid Luhtakannan (1938) *Suomen punakaarti* ja Jussi T. Lappalaisen (1981) *Punaisen Suomen historia 1918: Punakaartin sota I & II*.

Yleisen asevelvollisuuden toimeenpano vuonna 1918

Ohto Mannisen väitöskirja (1974) *Kansannoususta armeijaksi: Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918* asettuu 1800-luvun suomalaisen asevelvollisuustutkimuksen ja 1900-luvun itsenäisen Suomen asevelvollisuustutkimuksen väliin esittämällä, että vuonna 1918 Suomessa otettiin käyttöön vuoden 1878 Suomen suuriruhtinaskunnan asevelvollisuuslaki sellaisenaan. Manninen tuo esille sen, että vuoden 1918 asevelvollisuusjärjestelmän käyttöön ottoon liittyi kuitenkin vielä 1800-luvun lopulla esillä olleista

mahdollista muista vaihtoehtoista (kansalaismiliisin perustuva asevelvollisuus) ja rinnakkaisjärjestelmistä (ruotujakolaitos, puhdas ammattiarmeija) luopuminen.

Ohto Manninen tutkimus on seikkaperäinen analyysi vuonna 1878 laaditun asevelvollisuuslain äkillisestä käyttöönotosta uudelleen kansalaissodan loppuvaiheissa vuonna 1918. Mannisen tutkimus on samalla yhteenvedo tämän ”uuden” asevelvollisuusjärjestelmän hallinnoinnista (kutsunnoista, kutsuntalautakunnista, valintaperusteista, luotettavuuskysymyksistä), yleisen asevelvollisuuden vastustamisesta ja perustettujen asevelvollisjoukkojen organisoinnista.

Mannisen tutkimus kuvaa kuinka yleisen asevelvollisuuden toimeenpanossa keväällä 1918 luovuttiin samalla Mannerheimin suunnittelemista ”järjestysvallan vakinaisista kaadereista”, ”kunnallisella pohjalla toimivista suojeluskunnista” ja ”kunnallisen asevelvollisuuden” toimeenpanosta. Mannisen mukaan vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin perustuva järjestelmä otettiin vuonna 1918 uudelleen käyttöön vakinaisten joukkojen ja suojeluskuntien värväyksen tehostamiseksi. Työväestön puolella yleisesti hyväksytyn kansallisen sotaväen puuttuminen synnytti myös vapaaehtoisten suojelujoukkojen perustamistarpeen. Helsingissä sosialidemokraattinen järjestystoimikunta perusti oman miliisin 20.3.1917 ja samaan aikaan vastaavaan miliisijärjestelmään siirtyi 16 muuta kaupunkia. Tällöin alkoi ”taistelu kunnallisesta järjestysvallasta” tavalla, joka nivoutui yhteen punakaartien ja suojeluskuntien muodostumisen kanssa¹⁶.

Tutkimuksensa yhteenvedossa Manninen (1974, 246) toteaa, että vaikka uusien asevelvollisjoukkojen miehistöaines oli hyvin sekalaista, niin niissä esiintyi varsin vähän kurittomuutta. Asevelvollisten taisteluarvo oli lähes yhtä hyvä kuin vapaaehtoisten suojeluskuntalaisten ja jääkärijoukoissa ehkä parempikin¹⁷. Mannisen tutkimus on tärkeä nivelkohta suomalaisessa asevelvollisuustutkimuksessa, koska se tavallaan päättää 1800-luvun asevelvollisuustutkimuksen ja käynnistää itsenäisen Suomen asevelvollisuustutkimuksen. Mannisen väitöskirja on myös kuvaus suomalaisen asevelvollisuuden toimeenpanoon vuonna 1918 liittyneistä tilannekohtaisista erityiskysymyksistä ja näiden ongelmien ratkaisuun liittyneestä harkinnasta, kuten siirtymisestä kunnallisista kutsunnoista valtiollisiin kutsuntajärjestelyihin.¹⁸

16 Suomi 80: Järjestysvalta horjuu Suomessa. <http://www.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/teema5.htm>.

17 Juha Mälkki (2008) esittää samankaltaisen argumentin reserviläissotilaiden sotataidosta talvi- ja jatkosodassa väitöskirjassaan *Herrat, jätkätkä ja sotataito. Kansalaissotilas- ja ammattiarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ”talvisodan ihmeeksi”*.

18 *Kunnallinen asevelvollisuusjärjestelmä* oli esillä jo vuosien 1877–1878 asevelvollisuuskeskusteluissa. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa Suomen ensimmäisten sanakirjojen laatijana esiintyvä Agathon Meurman esitti vuonna 1877 varovaisesti ”*kunnallisen värväystoiminnan mallia*” kaaderijoukon tueksi. Snellman tyrnäsi esityksen täysin. Snellmanin mukaan Meurmanin ehdottama ”*kunnallinen värväystoiminta*” veisi mahdottomuuksiin ja aiheuttaisi loputtomia rettelöitä; sotilasmäärä, josta kunnan olisi vastattava, etsittäisiin mistä vain voitaisiin; palkkaukset kiristyisivät yhä korkeammiksi ja seurauksena olisi vuosittainen koko maata käsittävä näytelmä, jossa ”*toimitettaisiin ihmislihasta kenraalihuutokauppa*” (Seitkari 1951, 313–314).

1.3.1 YHTEEENVETO

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta edellä esitetty laaja katsaus aikaisempaan asevelvollisuustutkimukseen on perusteltua siksi, että se nostaa esille kolme tähän tutkimukseen liittyvää, kansallisvaltiollisen asevelvollisuusajattelun rajoja koettelevaa, uudenlaista painotusta: ensinnäkin nykyisyyden (nykyhetken) historian perspektiivin (genealogia), toiseksi yhteiskunnan kansallisvaltiollisen viitekehyksen etäännyttämisen (kansallisen katseen kritiikki) ja kolmanneksi yhteiskunnallisen ajattelumme systemaattisen kriittisyyden (refleksiivinen yhteiskuntatiede).

Historiallinen sosiaalitiede ja käsittehistoriallinen ote, yhdessä tutkimukseen valittujen teoreetikkojen (Rosanvallon, Hirschman) kanssa, ovat auttaneet minua selkeämmin fokusoimaan asevelvollisuusajattelun ”suku- tai elämänkertatutkimuksen” (*genealogia*) osaksi laajempaa sotatieteellisen ajattelun vaihteellaisen muutoksen tunnistamista (Nokkala (2005), Sipilä (2007), Sipilä & Koivula (2013), Salo (2013), Mäkinen (2013)). Pitiväthän esimerkiksi 1800-luvun keskeiset sotateoreetikot, von Clausewitz ja de Jomini, Ranskan vallankumouksen kansalaisarmeijaan perustuvia sotilaallisia saavutuksia kiistattomina, mutta vain ”historiallisena poikkeuksena” monarkistisessa Euroopassa.

Suomen suuriruhtinaskunnan armeija- ja asevelvollisuustutkimukset sekä suomalainen kaartitutkimus ”uppoavat” kansainvälisiin vertaileviin ja maakohtaisiin asevelvollisuustutkimuksiin (arkkityypit) sekä näin luodaan edellytykset analysoida modernin *suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen* muototumista ja käyttämättä jääneiden muutosmahdollisuuksien historiaa (vertaa Rosanvallon). Myös tutkimusperinteen katkos Suomen suuriruhtinaskunnan asevelvollisuuden (”vanha” armeija) ja itsenäistyneen Suomen, Ohto Mannisen aloittaman ”uuden” armeijatutkimuksen, välillä piirtyy selkeästi esille. Vuosien 1917–1918 asevelvollisuustutkimuksen ”katkoksesta” vaille laajempaa tutkimusta jäi suomalainen asevelvollisuuden vaihtoehdot tai varajärjestelmät (ruotujakolaitos, kansanmiliisi, kunnallinen asevelvollisuus) sekä vuoden 1901 valtakunnallisen asevelvollisuuslain sisältö.

Pauli Kettunen (2008, 2009) kehottaa meitä ”ottamaan etäisyyttä” (kansallisen katseen kritiikki) kansallisvaltiolliseen tulkintakehykseen myös asevelvollisuustutkimuksessa. Kansainväliset asevelvollisuustutkimukset ovat juuri tällaista kansallisvaltiollisen viitekehyksen ”etäännyttämistä” ja ne tarjoavat (Kettunen 2015, 210–2012) myös tarvittavan ylikansallisen tietopohjan ”kansallisen yhteiskunnan mallin” tutkimuksessa (kilpailukyky-yhteisön kehät ja rajat, tai *kansallisen puolustuksen sisä- ja ulkokehät*, tekijän lisäys). Tällaista asevelvollisuuden ”sisäkehän” tutkimusta edustaa esimerkiksi Jyväskylän *Sosiologi* -päivillä 18.3.2016 esitelty ”*siviilipalvelustahto*” -tutkimus (Valdemar Kallunki, ym.), joka avaa suomalaisen asevelvollisuustutkimuksen ”vaihtoehdottomuuden yleisyyttä”.

Yhteiskuntatieteen lähtökohtiin kuuluvat *kriittisyys*, *refleksiivisyys* ja *huoli osattomista* tarvitsevat työvälineikseen Pierre Rosanvallonin tuotannon kaltaisia

tutkimusohjelmia, joissa korostuu (Palonen 2008, 39–41) poliittisen teorian ja poliittisen historian ”fuusio” (*histoire conceptuelle*). Rosanvallonin tutkimuksiin sisältyykin vahva politiikan puolustus ”riippumattomana ja pelivaraa sisältävänä”, eli *kontingentina* toimintana. Sosiologi Erik Allardt (1988, 5) tunnisti myös tämän yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ”perusajatuksen”:

Sociology is always critical in the sense that it unveils hidden social patterns. In fact, sociology is at its best when it deals with things and structures that are latent and tacit. One consequence of this is that the knowledge produced by sociology is hardly ever accepted by everybody. If it becomes generally accepted, then something is wrong with sociology.

1.4 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ

Etsiessäni tätä tutkimusta varten aineistoa Ruotsin asevelvollisuuden puolesta-puhujasta, Hugo Raabista, löytyi eduskunnan kirjastoluettelosta vain yksi hänen teoksensa, *Adliga rusttjänsten* (1870), joka sekin oli kadonnut varastosta. Maanpuolustuskorkeakoulun kirjastosta löytyi kuitenkin muutama Raabia käsitellyt teos ja Ruotsin sota-arkistosta jo kokonainen Raabin henkilöarkisto. Modernin yleisen asevelvollisuusperiaatteen, *la levée en masse*, suunnittelijasta, ranskalaisesta matemaatikko-sotilas Lazare Carnot’sta, ei maanpuolustuskorkeakoulun kirjastosta löytynyt kirjallisuutta lainkaan, kansalliskirjastosta kylläkin.

Asevelvollisuutta käsittelevät vertailevat tutkimukset oli pääosin rakennettu kansallisvaltiokeskeisesti ja asevelvollisuusjärjestelmien muutoksia kuvattiin uusiin suorituskykyisiin korkean teknologian asevoimiin ja kylmän sodanjälkeiseen turvallisuuspolitiikkaan verraten.

Kansainvälisestä tai kansallisesta käsitehistoriallisesta aineistosta ei löytynyt koottua analyysia armeija-, asevoima- tai asevelvollisuustematiikasta, vaan tutkimuksessa oli hyödynnettävä yksittäisiä vertailevia tutkimuksia (Annie Crépin, Thomas Hippler, Pertti Joenniemi, Mjøset & Van Holde, Christian Oker-Blom), sotilaskäsikirjoja, sotilasaikakauslehtiä, sanakirjoja ja historiallista sanomalehtiarkistoa. Siksi tässä tutkimuksessa oli tärkeää, että tutkija pääsi osallistumaan kansainväliseen Concepta-käsitehistorian tutkijaverkoston työskentelyyn. Concepta-tutkijaseminaareissa tämän tutkimuksen aihe, suomalainen asevelvollisuus, alkoi vähitellen jäsentyä yhtenäisen tarinan sijasta eri aikoina eri tavoin nähdyiksi, ymmärretyiksi ja käsitetyiksi todellisuuksiksi (Hyrkkänen 2002, 111–113).

Myös käytettävissä olevan historiallisen tutkimusaineiston laajuudessa oli eroja. Esimerkiksi Johan Vilhelm Snellmanin ajatusten laajan kommenttikirjallisuuden lisäksi hänen kirjoituksensa, 24 osaa sisältävät kootut teokset, löytyvät helposti

suomennettuna verkosta Snellman 200-juhlasivustolta (http://snellman200.fi/kootut_teokset). Snellmanin väheksymän, nousevaa poliittista liberalismia edustavaa Leo Mecheliniiä koskeva tutkimuskirjallisuus¹⁹ on paljon vähäisempää. Kansalaismiliisiin perustuvan asevelvollisuusmallin vuosien 1877–1878 valtiopäivillä esille nostamasta valtiopäiväedustaja Gustaf Silfversvanista löytyy vain yksi lyhyt artikkeli Suomen kansallisbiografiassa. Kaikkien edellä mainittujen henkilöiden valtiopäiväkeskustelut on kuitenkin dokumentoitu valtiopäivien pöytäkirjoissa ja niitä kommentoivissa tutkimuksissa (Seitkari 1951, Keto 1999).

Tutkijavierailulla Ranskan sotahistorian laitokselle vuonna 2007 ja tämän vierailun avulla syntyneiden tutkijayhteyksien kautta löytyi tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä sotilaskäsikirjoja ja tekstejä. Joitakin kirjoituksia oli valokuvattava digikameralla, koska aineistoja ei saanut kopioida tai viedä ulos lukusalista. Vaikutuksen tekivät Ranskan kuninkaiden ja Napoleonin armeijan arkistot, joista välittyi käsitys 1700- ja 1800-luvun suurvalta-armeijan monikansallisesta kokoonpanosta erilaisten muistoiden, kehitysehdotusten ja joukkoluetteloiden kautta:

Kuva 1. Ote Ranskan kuninkaan Ludvig XVI:n armeijan kokoonpanoluettelosta vuodelta 1775.

Récapitulation de la force des Troupes aus. le 1er Octobre 1775.

Infanterie.

Nombre de Régiments	Nombre de Bataillons	Nombre d'Hommes
1. Régiment de Gardes françaises	6	3 630. 1st.
68. Rég. français	160	85 256.
7. Bataillon	16	4949.
9. Compagnie de mousquetaires	16	360.
7. Compagnie de mousquetaires	16	322.
1. de Gardes françaises	4	2 324.
11. Infanterie de ligne	22	11 704.
8. de Mousquetaires	16	8 528.
2. de Mousquetaires	4	2 132.
2. de Mousquetaires	4	2 132.
Compagnie légère à pied	1	1 474.
Compagnie française de Carabiniers	1	60.
100. Régiments	250. Bataillons	122 871.

Officiers des différents corps
y compris

7 504.

Total de l'Infanterie 130 375. 1st.

Récapitulation générale.

Infanterie, y compris les officiers 130 375.
Cavalerie, y compris les officiers 107 190.
Régiments de Mousquetaires, y compris les officiers 107 190.
11. de Mousquetaires, Régiments y compris les officiers 107 190.
88. Compagnie de Mousquetaires 107 190.

Total 237 565.

Cavalerie

Nombre de Régiments	Nombre de Bataillons	Nombre d'Hommes
1. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
2. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
3. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
4. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
5. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
6. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
7. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
8. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
9. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
10. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
11. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
12. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
13. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
14. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
15. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
16. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
17. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
18. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
19. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
20. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
21. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
22. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
23. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
24. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
25. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
26. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
27. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
28. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
29. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
30. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
31. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
32. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
33. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
34. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
35. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
36. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
37. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
38. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
39. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
40. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
41. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
42. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
43. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
44. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
45. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
46. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
47. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
48. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
49. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
50. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
51. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
52. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
53. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
54. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
55. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
56. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
57. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
58. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
59. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
60. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
61. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
62. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
63. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
64. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
65. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
66. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
67. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
68. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
69. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
70. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
71. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
72. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
73. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
74. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
75. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
76. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
77. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
78. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
79. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
80. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
81. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
82. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
83. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
84. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
85. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
86. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
87. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
88. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
89. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
90. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
91. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
92. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
93. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
94. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
95. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
96. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
97. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
98. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
99. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.
100. Régiment de Mousquetaires	10	2 418.

Officiers des différents corps
y compris

2 418.

Total de la Cavalerie 30 799. 1st.

Lähde: Ranskan sotahistorian laitoksen (Château de Vincennes) arkisto (Pariisi).

19 Uudenlaista kiinnostusta Leo Mechelinin ajatteluun edustaa Elisabeth Stubbin (2012) Helsingin yliopistossa julkaistu historian alan väitöskirjatutkimus *Rätt som argument. Leo Mechelin och finska frågan 1886–1912*. Tutkimuksellisesti Mechelinin edustama idealistinen perustuslaillisuus on nousemassa snellmanilaisen kansakunta-ajattelun ja kahden maailmansodan jälkeisen reaali- ja sotilaspoliittisen ajattelun varjosta.

Ruotsin valtionarkiston ja sotahistoriallisen arkiston vierailuilla syveni käsitykseni Suomen ruotujakolaitoksesta osana laajempaa Ruotsin kuninkaiden sodankäynnin rahoitus- ja organisointiperiaatetta, *indelningsverketiä*. Preussin/Saksan sekä Englannin ja Yhdysvaltojen asevelvollisuuden tarkastelu perustuu tässä tutkimuksessa pelkkään tutkimuskirjallisuuteen.

Suomen armeijan tutkimiseksi löytyvät Kansallisarkistosta Ruotsin vallan aikaisen joukkojen *Militaria I, II ja III* -kokoelmat 1500-luvulta vuoteen 1810 saakka. Vuoden 1809 jälkeinen 1800-luvun Suomen sotaväkeen liittyvä aineisto on Sotaarkistossa, joka sulautettiin osaksi Kansallisarkistoa vuonna 2008. Kansallisarkistossa säilytetään myös tässä tutkimuksessa keskeiseksi toimijaksi hahmottuvan Christian Th. Oker-Blomin pientä henkilökohtaista arkistoa.

Suomalaisen sanakirjatyön 1800-luvun tuotokset löytyvät Kansalliskirjaston kokoelmista. Snellmanin, Yrjö-Koskisen ja Mechelinin, kirjoitukset löytyvät Kansalliskirjaston saleista julkaisusarjoina ja koottuina teoksina. Pääosa 1800-luvun lehdistä ja pienpainanteista, muttei kaikkea, löytyy nykyisin Kansallisarkiston digitalisoiduista aineistoista (<http://digi.lib.helsinki.fi/index.html>).

Muutaman julkaisun löytämiseksi oli lopulta verkkoantikvariaatti (www.antikvariaatti.net) korvaamattomana apuna. Esimerkiksi yksi tutkimuksen tärkeimmistä dokumenteista, *Ehdotus kansalliseen ase-velvollisuuteen Suomessa vuonna 1746* (teoksessa *Historiallinen arkisto IV*, 1874) löytyi antikvariaatti Pufendorfin hyllyköistä. Tuon henkilökohtaisen hakupalvelun teki minulle yllättäen antikvariaatin uusi omistaja Petteri Leino, Aliupseeriliiton puheenjohtaja ja Vammalan Vanhan kirjallisuuden päivillä vuonna 2008 ”vuoden kirjatoukaksi” valittu sotahistorian harrastaja.

Käsitehistorioitsija Rolf Reichardt (1998, 191–238) on esittänyt näkemyksen kuvallisen aineiston merkityksestä yhteiskunnallisessa muutoksessa (poliittinen ikonografia), esimerkkeinään Ranskan vallankumouksessa käytetyt toisaalta kansaa opettavat ja toisaalta poliittisia vastustajia mustamaalaavat kuvastot, pelikortit ja lautapelit²⁰.

Suomen ”vanhan” sotaväen 1881–1901 (1905) kuvasto vuosilta 1881–1901 (1905) on melko vähäistä ja sen toiminnasta otetut valokuvat ovat Suomen kaartia lukuun ottamatta pääasiassa ryhmäkuvia, jolloin helposti syntyy mielikuva, että kysymyksessä todella on ”menneen ajan” sotaväki. J. E. O. Screen on koonnut tällaista kuvastoa tutkimuksessaan *Suomalaiset tarkk’ampujat: Suomen ”vanha sotaväki” 1881–1901* (2000 [1996]) ja julkaisussaan *Suomen ”Vanha sotaväki” vanhoissa valokuvissa* (2001). Sotamaalari Hugo Backmansson (1860–1953) maalasi kuvia myös

20 Asevelvollisuustutkimuksessa esimerkiksi sotaväen liput, asekaluston tunnuksot, asepuvut ja sotilaspäähineiden merkit edustavat Reichardtin tarkoittamaa institutionalisoitunutta perinnettä, joiden avulla ”massoja” voidaan helpommin mobilisoida. Tähän tutkimukseen liittyen 1800-luvun lopun Suomessa käytiin myös ”lippusotaa”: Venäjän lippusymboliikasta haluttiin irtautua, mutta kiistaa käytiin suomen- ja ruotsinkielisten lippumallien valinnan välillä.

yksittäisistä suomalaisista sotilaista. Backmansonin maalaamia sotilastauluja on nähtävillä esimerkiksi Pääesikunnan ruokalan seinällä. Jännittävä yhteensattuma on myös, että oman asuntoni (Asunto-osakeyhtiö Koivu (1904), Tehtaankatu B 13) seinältä löytyi vuonna 1986 tapetin alta oletettavasti talon rakennusvaiheessa hiilellä luonnosteltu Backmanssonin maalauksia vastaava sotilasfiguuri.²¹

Tämä tutkimus on tekstiaineistoa analysoiva historiallisen sosiaalitieteen tutkimus, jota täydentää poliittisen kulttuurin käsitehistoriallinen analyysi. Tutkimuksen aineistoina ovat yhteiskunta- ja sotatieteilijöiden sekä Suomen 1800-luvun lopun keskeisten poliittisten toimijoiden tekstit, modernia asevelvollisuutta analysoivat tutkimukset, arkistomateriaali, erikoissanakirjat, lehtiartikkelit, viranomaisselvitykset ja osin myös kuvamateriaali.

Tutkimusmenetelmänä on aineistojen lähiluku (*(discursive) thorough reading*) siten, että aineistot (tekstipohjat) on karkeasti järjestetty Suomessa 1800-luvun lopulla vallinneen kahden ”regiimin”, eli sosiaalisen järjestyksen julkisen esitysmuodon, mukaisesti ensinnäkin vallitsevaan snellmanilaiseen kansakuntaisuutta korostavaan ajatustraditioon ja toiseksi samaan aikaan esille nousevaan mecheliniiläiseen oikeusvaltion ja kansalaisyhteiskunnan merkitystä korostavaan ajatustraditioon. Nämä fennomaanien ja liberaalien yleisen asevelvollisuuden perustelujen eroja käsittelevät aineistolliset puheenvuorot on koottu lukuun viisi.

Tutkimusaineisto asettuu osin asevelvollisuustutkimuksessa vakiintuneiden eurooppalaisten (Ranska, Preussi, Venäjä) ja angloamerikkalaisten (Englanti, Yhdysvallat) perustyyppien (*kontinentaalinen, ei-kontinentaalinen*) mukaisesti (katso esimerkiksi Mjøset & Van Holde 2008 [2002]). Aineistoa ei kuitenkaan ole koottu systemaattista vertailevaa tutkimusta varten, vaan tutkimusaineisto kattaa vain kansallisvaltion ja ”kansalaisyhteiskunnan tukeman valtion”²² välisen historiallisen jännitteen armeija- ja ratkottaessa Ranskan vallankumouksessa (1789–1815), Preussin armeijan kaksivaiheisessa reformissa Ranskalle koetun häviön jälkeen (1807–1840, 1840–1871) sekä Suomen ensimmäisen oman sotaväen (Seitkari 1951, Screen 2000 [1996]) perustamisvaiheessa 1860–1890-luvuilla.

21 Katso tarkemmin: Kosmopoliitin monta elämää – Hugo Backmansson ja arjen eksotiikka. Mustekalasähköinen kulttuurilehti.

22 Rosanvallan (2007, 340, alaviite 78) määrittelee ”kansalaisyhteiskunnan tukeman valtion” kysymyksen muodossa: kuinka vahvistaa demokratiaa ja kansalaisuutta aikoina, jolloin niiden merkitys yhteiskunnassa on vaarassa heikentyä? Rosanvallan vastaa itse omaan kysymykseensä tutkimuksessaan *Vastademokratia* (2008 [2006]), joka on vaaleihin perustuvaa edustuksellista demokratiaa täydentävää ja vahvistavaa kansalaisten demokratiaa. Vastademokratia toteutuu julkista valtaa valvomalla, vastustamalla ja tuomitsemalla (Rosanvallan 2008 [2006], 8).

Pohjoismaisessa kontekstissahan kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan vapaaehtoisesti järjestäytyntä inhimillistä toimintaa ja instituutioita, jotka eivät kuulu valtion tai kuntien toiminnan piiriin, vaikkakin hyvinvointivaltion tai hyvinvointiyhteiskunnan määritelmät toisaalta immanentisti olettavat toimivan ja valtiota tukevan kansalaisyhteiskunnan tai kolmannen sektorin olemassaoloa (Kettunen 2008, 138–142). Suomessa kunnallista itsehallintoa kannattavat (Ryynänen 2009, 18–25) puhuvat ”kansalaisvaltiosta”, joka hakee oikeutensa kuntiin ja maakuntiin ”hajautetun valtion” mallista.

Tutkimusaineiston käytössä on ensinnäkin huomioitava se, että suomalaista asevelvollisuutta tutkittaessa ei ole perusteltua tehdä aineistollista jakoa vuosien 1881–1901 (1905) ”vanhaan” asevelvollisuusarmeijaan ja vuonna 1918 toimeenpantuun ”uuteen” yleiseen asevelvollisuuteen, koska tällainen jako toisaalta estää näkemästä asevelvollisuuden jatkumoa, vaikkapa järjestämisen muodot muuttuvat ja toisaalta vie huomion pois tärkeän liitoskohdan ”raja-alueen” tarkastelulta. Aikaisempien tutkimusten perusteella *suomalainen kaarti- ja miliisitutkimus* on keskittynyt lähinnä Suomen kaartin sekä vuoden 1918 kansalaissodan puna- ja valkokaartien tutkimiseen, joten Suomessa ei ole yleisempiä vertailevia kansan- tai kansalaismiliisin perustamismahdollisuuksia käsitteleviä tarkasteluja.²³

Lähdekritiikki

Tämän tutkimuksen lähteiden luotettavuuden arvioinnissa tarkastellaan tutkimusaineiston muodostavaa kokonaisuutta – tutkimuskirjallisuutta, primäärilähteitä (arkistomateriaalia, historiallista sanomalehtiarkistoa), sanakirjoja, tiedelehtiä, viranomais selvityksiä ja muita lähteitä (kirjat, lehdet) yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta, jossa rajanveto lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden välillä ei ole yhtä jyrkkää kuin historian tutkimuksessa, vaan arvioinnin kohteena ovat aineistokokonaisuuden vahvuudet ja heikkoudet (Sipilä & Koivula 2013, 58).

Tutkimuksen lukuun 1.3 *Aikaisempi asevelvollisuustutkimus* on koottu laaja katsaus 1700-luvun lopun, 1800-luvun ja 1900-luvun alun suomalaisen asevelvollisuuden eri muotoja (ruotujakolaitosta, miliisiä, yleistä asevelvollisuutta) käsitteleviä tieteellisiä monografioita, sotahistorioitsijoiden tutkimuksia ja tietoteoksia. Tutkimuksen aineiston keruussa ovat keskeisellä sijalla olleet kirja- ja lehtisarjat, kansallisarkiston digitoidut aineistot, erityisesti historiallinen sanomalehtiarkisto ja Snellmanin koottujen teosten verkkojulkaisu (JV Snellman 2000), joiden käytön helppous on jättänyt näiden sivustojen ulkopuolisen aineiston keruun satunnaiseksi. Venäjän kielen taidon puute on estänyt Venäjän sota-arkistoon liittyvän tutkimustyön ja siltä osin on tutkimuksessa jääty lähinnä tutkimuskirjallisuuden varaan.

23 Miliisi- tai kaartitutkimus voi Suomessa ajankohtaistua puolustusministeri Jyri Häkämiehen vuonna 2010 esille nostaman pohjoismaisen kodinturvajoukkomallin (vertaa Ruotsin *hemvärnet*) myötä. Suomen puolustusvoimauudistuksessa 2011–2015 Häkämiehen esittämää mallia on vuosina 2011–2012 muokattu edelleen tiiviimmin puolustusvoimien alaisuuteen kuuluvaksi alueellisiin tehtäviin keskittyväksi paikallisjoukkokonseptiksi (Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2012). Kunnallisista, maakunnallisista (poikkeuksena Ahvenanmaan luotsi- ja majakkalaitos) tai muunlaisista ilman valtion keskitettyä ohjausta tapahtuvista joukkotuotanto-ratkaisuista ei käydä keskustelua kuten vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Voi kysyä, miksei keskustelu itsehallinnollisesta alueellisesta ja paikallisesta sotilaallisesta puolustuksesta ole virinnyt Suomessa 2010-luvulla maakuntahallinnon yleisen uudistuksen yhteydessä?

Sipilä & Koivula (2013, 68–69) varoittavat yhteiskuntatieteilijöitä ”postimerkkeilystä” – lähdeaineiston koostamisessa suuresta tietomassasta poimitaan käyttöön vain ne lähteet, jotka tukevat omaa näkemystä. Tässä tutkimuksessa Rosanvallonin tasa-arvo- ja demokratiateoria on osin ohjannut lähteiden valintaa myös suomalaista yhteiskunnallista muutosta tutkittaessa, jolloin tutkijan täytyy tunnistaa suomalaisen ja ranskalaisen yhteiskunnan kulttuurierot, eli osin erilainen konteksti (Alapuro 2010a). Toisaalta kuitenkin ranskalainen valtiokeskeinen (etatismi) yhteiskuntanäkemyks on auttanut myös *suomalaisen tasavaltalaisuuden* (Leo Mechelin) analysoinnissa.

Tässä tutkimuksessa on ongelmana ollut myös sekä tutkimusaineiston laajuus että sen suppeus. Kansainvälistä asevelvollisuustutkimusta ja -artikkeleita on runsaasti, mutta alkuperäisaineistoihin voi tutustua vain kunkin maan kansallisissa sota-arkistoissa. Olen tutkimuksen kuluessa vieraillut Ranskan ja Ruotsin sota-arkistoissa, mutta en Saksan sota-arkistossa. Ongelmallista on myös Suomessa fennomaniaa koskevan tutkimuksen (Snellman, Yrjö-Koskinen) laajuus suhteessa 1800-luvun orastaviin liberaaleihin aatesuuntiin (Mechelin, Silfversvan) liittyvään tutkimukseen.

Tutkimuskirjallisuuden lähteenä on hyödynnetty myös verkossa julkaistavia tutkimuksia, tiedelehtiä, opinnäytteitä ja sanomalehtiartikkelita, joiden luotettavuus on julkaisijan varassa.

1.5 TUTKIMUKSEN TEMAATTINEN RAKENNE, KÄSITTEET, TERMIT JA SANASTOT

Temaattinen rakenne

Johdantoluvussa esiteltiin tutkimuksen tavoitteet ja perustelut sekä tutkimusaihe. Johdannossa tarkennettiin myös tutkimustehtävä, esitettiin kolme tutkimuskysymystä ja esiteltiin tutkimusaiheeseen liittyvä aikaisempi asevelvollisuustutkimus sekä tutkimusaineisto ja -menetelmä.

Tässä tutkimuksessa olen päätenyt sellaiseen ”epäortodoksiseen” ratkaisuun, että käytän teoreetikkojani Pierre Rosanvallonia ja Albert O. Hirschmania, jo ennen heidän tutkimusohjelmiansa esittelyä luvussa kaksi. Tätä ratkaisua perustelen

Eurooppalaisessa kaarti-keskustelussa ovat esillä olleet myös uudenlaiset oikeistolaiset kansalaisten muodostamat turvakaartit, kuten esimerkiksi Unkarin *Magyar Gárda*. Yhdysvalloissa keskustellaan liittovaltiosta tai osavaltioista irrallaan olevista aseellisista kansalaispuolustusryhmistä (*citizen's militia*), jotka perustavat toimintansa perustuslain toisen lisäyksen takaamaan aseenkanto-oikeuteen. Katso esimerkiksi David C. Williams (2003) *The Mythic Meanings of the Second Amendment: Taming Political Violence in a Constitutional Republic*. Williamsin mukaan Yhdysvaltain perustuslain turvaama kansalaisten vapaamuotoinen aseellisten ryhmien muodostamisoikeus on enemmänkin kulttuurinen ihanne kuin ”lakipykälä”.

ensiksi sillä, että heidän ajattelunsa on vaikuttanut tutkimusaineiston valintaan ja käyttöön. Toiseksi olen sijoittanut tutkimuksen alaviitteisiin kommentteja heidän ajattelunsa liittymisestä suomalaiseen asevelvollisuustutkimukseen.

Luvussa kaksi syvennetään ensin tutkimuksen tulkintakehystä perustelemalla historiallisen sosiaalitieteen käyttöä asevelvollisuustutkimuksessa (alaluku 2.1). Historiallisen sosiaalitieteen lähestymistapaa käytetään tässä tutkimuksessa suomalaisen asevelvollisuuden nykyisyyden historian analysoimiseksi. Toiseksi (alaluku 2.2) esitellään amerikkalaisen liberaalin taloustieteilijän Albert O. Hirschmanin ajattelua ja käsitteistöä. Hirschmanin ajattelu toimii tutkimuksessani näkökulman antajana politiikan ja erityisesti yleiseen asevelvollisuusperiaatteeseen liitettyjen poliittisten linjausten toisin kuvittelemisen mahdollisuuksien tarkastelussa (Eräsaari 2009, 308–309). Kolmanneksi tarkennetaan Pierre Rosanvallonin konstitutiivisen tasa-arvo- ja demokratiateorian soveltamista 1800-luvun lopun Suomen tilanteeseen (luku 2.3). Neljänneksi (alaluku 2.4) tarkastellaan modernin asevelvollisuusperiaatteen vaiheittaista, Westfalenin rauhaan 1648 sekä Amerikan ja Ranskan vallankumouksiin liittyvän asevelvollisuusajattelun muuttumista ja kansakuntaistumista. Viidenneksi (alaluku 2.5) muodostetaan käsitehistoriallinen tutkimusperspektiivi asevelvollisuuteen.

Ensimmäinen tutkimuskysymys

Luku 3. *Kansallisen asevelvollisuuden eurooppalaisia käännekohtia* alkaa lyhyellä, perspektiiviä antavalla, englantilaisen ja amerikkalaisen kansalais-sotilaan perinteen tarkastelulla. Tämän jälkeen kolmannessa luvussa vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, eli kansakunnan ykseyttä painottavan asevelvollisuuden mallin ilmaantumista Suomeen 1800-luvun lopulla, tarkastelemalla Ranskan valankumouksesta käynnistynyttä ja 1800-luvulla moneen muuhun Euroopan maahan levinnyttä yleistä asevelvollisuutta (Seitkari 1951, Flynn 2002, Mjøset & Van Holde 2008 [2002], Joenniemi 2006, Crépin 1998, Hippler 2008) tutkimuksen ”kehyskertomuksena” – Suomen osalta moderni eurooppalainen asevelvollisuusperiaate siirtyi vuorovaikutteisesti kansallisina versioina ensin Ranskasta Preussiin ja sitten Venäjän kautta Suomen suuriruhtinaskuntaan.

Luvussa kolme on esillä erityisesti kahden edellä mainitun asevelvollisuustutkijan, ranskalaisen Annie Crépinin (1998) ja saksalaisen Thomas Hipplerin (2008), tutkimuksissaan esille nostama näkökulma, jonka mukaan Ranskassa ja Preussissa yleisen asevelvollisuuden toimeenpanon alkuvaiheen toisiinsa kytkeytyneet poliittiset kiistat ja sotakokemukset, ranskalainen ja preussilainen momentti, sisälsivät samalla näiden historiallisten muutostilanteiden ja yhteiskunnallisen ajattelun yhdessä avaamia muutosmahdollisuuksia tai niiden laiminlyöntejä. Tässä tutkimuksessa täydennetään Crépinin ja Hipplerin esittämää modernin asevelvollisuusperiaatteen

syntyprosessin analyysia vastaavalla *asevelvollisuuden suomalaisen momentin* tarkastelulla Suomen suuriruhtinaskunnassa 1800-luvun lopulla.

Toinen tutkimuskysymys

Toiseen tutkimuskysymykseen, joka liittyy Suomen kansallisen poliittisten toimijoiden asevelvollisuuskysymyksen ratkaisemisessa käytettyyn harkintaan ja laillisuuteen vetoamiseen 1800-luvun lopulla, vastaamista pohjustetaan ensin luvussa 4. *Kolme yleisen asevelvollisuuden pohjoista kehittäjää*. Neljäs luku alkaa lyhyellä katsauksella Itämeren sotilaalliseen tilanteeseen ja suomalaiseen yhteiskuntaan 1800-luvun lopulla. Esimerkkinä suomalaisen maaseutuyhteiskunnan alkaneesta muutoksesta teollisuusyhteiskunnaksi on tutkimukseen laadittu taulukko (kuva 6), johon on koottu otos Helsingin kutsuntoihin vuosina 1881–1883 osallistuneiden miesten ammattirakenteesta. Otoksen tulos ei vastaa mielikuvaa pohjoismaisesta talonpoikaisvaltaisesta armeijasta.

Luvussa neljä esitellään kolme keskeistä yleisen asevelvollisuuden pohjoista kehittäjää, joiden keskinäinen vuorovaikutus oli vähäistä. Ensiksi tarkastellaan ruotsalaisen kenraali Hugo Raabin työtä Ruotsin yleisen asevelvollisuuden puolesta. Toiseksi nostetaan näkyviin suomalaisen Christian Theodor Oker-Blomin keskeinen rooli sotilaallisena ja poliittisena vaikuttajana suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen rakentumisessa. Kolmanneksi tarkastellaan Venäjän sotaministeri Dmitri Miljutinin *kaikkien yhteiskuntaluokkien asevelvollisuusmallia*, joka oli Suomen ensimmäisen asevelvollisuusjärjestelmän 1881–1901(1905) perustana ja Venäjän ehdottaman vuoden 1901 ”unohdetun” yleisvaltakunnallisen asevelvollisuuslain lähtökohtana (Screen 2000 [1996]).

Toiseen tutkimuskysymykseen, eli miten 1800-luvun lopun Suomessa rakentui kansallisen poliittisen eliitin harkinta asevelvollisuuskysymystä ratkaistaessa, vastataan viidennessä luvussa *Suomen yleinen asevelvollisuuden avainargumentit*. Toinen tutkimuskysymys liittyy Rosanvallionin esille nostaman yleisyyden poliittiseen kulttuuriin kuuluvaan ”välittömyyden ideaaliin”, jonka mukaan kansa ja kansakunta voivat yhdessä ilmaista tahtonsa kokonaisuutena (*en ensemble*) ja antaa valtaapitäville suostumuksensa poliittisiin ratkaisuihin osallistumatta itse tähän politikointiin (vertaa yleinen äänioikeus) (Palonen 2008, 54–55).

Lukuun viisi on koottu fennomaanien (Snellman, Yrjö-Koskinen) ja liberaalien (Mechelin, Silfversvan) avaintoimijoiden välisen asevelvollisuuskeskustelun keskeinen perusasetelma 1800-luvun lopun Suomessa. Tutkimuksessa tarkastellaan Suomen yleisen asevelvollisuuden käyttöönoton perusteluita ”aineistollisten puheenvuorojen”²⁴ kautta otsikoilla *Johan Vilhelm Snellmanin kansakunnan ase-*

24 Hew Strachan (2010, 40) perustelee omaa ”aineistollista lähestymistapaansa” tutkimuksessaan *Clausewitzin sodankäynnistä* sillä, että Clausewitzin pääteoksen näkemyksiä yksinkertaistaneet henkilöt ovat tehneet

velvollisuus, Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen Kansallis-Asevelvollisuus, Leo Mechelinin pro lege-asevelvollisuus sekä Snellmanin ja Yrjö-Koskisen hylkimän, ”loogisesti kömmähtelevän”, *Johan Gustaf Silfversvanin ehdotus kansanmiliisiin perustuvaksi yleiseksi asevelvollisuudeksi*. Ei edes, itsekin ajatusmaailmaltaan liberaali ja asevelvollisuuden perustuslaillisuuden merkitystä korostanut, Leo Mechelin asettunut puoltamaan tuota Silfversvanin liian radikaalina pidettyä esitystä (Keto 1999, 41).

Luvun viisi tarkastelun keskiössä on luvussa neljä esitellyn upseerin, kuvernöörin, senaattorin ja valtiopäivämiehen Christian Oker-Blomin osuus suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen edistäjänä. Oker-Blomin 1870-luvulla esittämä yleisen asevelvollisuuden periaate toisaalta vahvasti fennomaanien esittämää yleisen asevelvollisuuden mallia, josta oli kuitenkin kadonnut osa hänen jo vuonna 1862 Venäjän sotaministeri Miljutinille esittämänsä ehdotuksensa, *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland*, perusajatuksesta, eli kaikkien miespuolisten Suomen kansalaisten mobilisoinnista maata puolustamaan (katso kansikuva).

Tutkimuksessa väitän, että Snellmanin ja Yrjö-Koskisen johtaman fennomaanisen liikkeen vuoksi suomalaisen asevelvollisuuskysymyksen ratkaisuun 1800-luvun loppupuolella vaikutti enemmän kansakunnan rakentamisen ohjelma, kuin pyrkimys kansanvaltaiseen ratkaisuun. Tutkimuksessa väitän myös, että yleisen asevelvollisuuden kohdalla sen vaihtoehtona ollutta kansanmiliisijärjestelmää pohdittaessa *kustavilaiseen perustuslaillisuuteen* tukeutuminen osoittautui asevelvollisuuskysymyksessä osin kansallista itsenäisyyttä turvaavaksi strategiaksi eikä niinkään liberaaleihin, poliittiset erimielisyydet tunnistaviin, yhteiskunnan normeihin ja arvoihin tukeutuvaksi ratkaisuksi.

Kolmas tutkimuskysymys

Kolmanteen tutkimuskysymykseen, joka liittyy suomalaisen asevelvollisuussanas-ton ilmaantumiseen ja sen luomiseen 1800-luvun Suomen lehdistössä ja sanakirjoissa, vastaamista pohjustetaan luvussa 2.4 *Modernin asevelvollisuusperiaatteen rakentuminen*. Suomen suuriruhtinaskunnassa oli Venäjän ja Preussin kautta omaksutun asevelvollisuusjärjestelmän lisäksi käytössä myös Ruotsin vallan aikainen vakinaisen sotamiehenpitojärjestelmä, *indelningsverket*, joka kattoi käsitteenä vakinaisen sotaväenoton lisäksi myös sotaväen ylläpidon rahoituksen verottamalla sekä maakuntien ja kuninkaan välisen väenoton sopimusmenettelyn. Suomalai-

sodankäynnin tutkimukselle suuren karhunpalveluksen ensinnäkin siksi, että he ovat olleet valikoivia ja tarkoituksenhakuisia omissa näkemyksissään, ja myös siksi, että heidän käsittelyssään on kadonnut tämän rikkaan tekstin edelleen hämmentävä monipuolisuus. Strachanin mukaan tärkeintä on palata siihen, mitä Clausewitz itse kirjoitti, ja asettaa se osaksi tämän omaa aikaa ei meidän aikaamme ja kulttuuriamme.

Strachanin ajattelutapa on lähellä käsitehistorioitsija Quentin Skinnerin poliittisen ajattelun historian tutkimusta, jossa korostuvat yksittäiset tilannekohtaiset (puhe)teot ja niitä ympäröivät kielelliset ja poliittiset kontekstit (Koikkalainen 2008, 75).

nen termi *ruotujakolaitos* ei tavoita kaikkia Ruotsin *indelningsverketin* laajempia yhteiskunnallisia kytköksiä samalla tavoin kuin esimerkiksi Yrjö-Koskisen (1859) käyttämä ilmaisu *jaettu sotaväki*.

Tutkimuksessa nostetaan esille myös eurooppalaiseen kansalaispuolustukseen liittyvä *miliisin* käsite ja *sotilas-kansalainen* / *kansalais-sotilas* käsitteen määrittelyn ongelmallisuus (katso kuva 4). Rosanvallon (2008 [2006]) esittää, että modernille demokratialle on olennaista yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sisältämä radikaali yksilöpohjainen tasa-arvon ajatus. Äänioikeus ei siten ole vain kansalaiselle kuuluva oikeus vaan itse kansalaisuuden perusta ja kansalaisuutta määrittelevä ominaisuus (Luhtakallio & Alapuro 2006, 10–11). Rosanvallonia ajatusta seuraten on loogista esittää, että määritelmällisesti ”kansalais-sotilaan synnyn” edellytykset tulivat Ranskassa voimaan vuosina 1789–1848 (demokratia, tasavalta, [miesten] äänioikeus) ja Suomessa vasta vuosina 1905–1907 (suurlakko, tasavalta, miesten [paitsi vakinaisessa sotapalveluksessa olevat] ja naisten yleinen äänioikeus 24-vuotiaille).

Kolmanteen tutkimuskysymykseen vastaava suppea käsitehistoriallinen tutkimusinterventio on toteutettu luvussa 6. *Suomalaisen asevelvollisuuden sanasto*, jossa tarkastellaan 1800-luvun suomalaisen asevelvollisuussanaston rakentumiseen liittyviä ratkaisuja. Asevelvollisuussanastoa analysoidaan käyttäen tutkimusaineistona aikakauslehti- ja sanomalehtikirjoituksia (liite 1) sekä kotimaisia sivistys- ja kielisanakirjoja. Tutkimuksessa esitetään, että suomalaisen asevelvollisuuden käsite ja siihen liittyvä termistö eivät syntyneet äkillisesti Yrjö-Koskisen sepittäminä (Rappola 1960, 112), vaan muiden Euroopan maiden käyttämä yleisen asevelvollisuuden sanasto ilmaantui Suomen suuriruhtinaskunnan ja sen ruotsinkieliseen lehdistöön jo 1820-luvulta alkaen. 1800-luvun lopulla alkoi sitten suomalaisten sanakirjojen laajamittainen, myös yleisen asevelvollisuuden sanaston sisältänyt, toimitustyö monen ensyklopedistin voimin (Elias Lönnrot, Agathon Meurman).

Tämä, käsitehistoriallista tutkimuspärspektiiviä (katso *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, 2003) edustava, osa tätä tutkimusta on ”kartoittavaa perustutkimusta”, jossa ei vielä ole ollut mahdollista systemaattisesti problematisoida Suomen asevoimien, asevelvollisuuden ja kansalaisyhteiskunnan käsitehistoriallista yhteenpunoitumista.

Luvussa seitsemän pohditaan ja tulkitaan tutkimuksen tuloksia. Luvussa kahdeksan on tuotu varovasti esille suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen muutosmahdollisuuksia kansallisvaltiollisen asevelvollisuus-tematiikan purkautuessa.

Käsitteet, termit ja sanastot

Historiallisessa sosiaalitieteessä on Rosanvallonia (2009, 15–17) mukaan kysymys nykyisyyden ymmärtämisestä menneisyyden läpi katsoen ja tällaisessa tarkastelussa

muutosta kuvaavat käsitteet, termit ja sanastot sekä niiden kontekstit ovat avainasemassa. Jouni-Matti Kuukkanen (2006, 2, 6) toteaa, että käsitteet ovat ei-kielellisiä ja (ammatti)termit tai sanat ovat noita abstrakteja käsitteitä vastaavia kielellisiä ilmaisuja. Kuukkanen toteaa, että tietyn käsitteen historian kirjoittamisen logiikka edellyttää, että saman käsitteen eri ilmentymät jakavat jotain minimaalista keskenään, muuten kysymyksessä on kaksi käsitettä tai useampikin. Tässä tutkimuksessa väitän, että 1800-luvulla Suomessa omaksuttu *eurooppalainen yleisen asevelvollisuuden* käsite kansaa (kansalaisia) ja kansakuntaa (valtiota) yhdistävänä siteenä ilmaisee vain jatkuvuutta, ei Amerikan ja Ranskan vallankumousten tuottamaa käsitekatkosta, eli tuolloin ilmaantunutta ajatusta yleisen asevelvollisuuden liittämisestä tasavertaiseen kansalaisuuteen ja demokraattiseen päätöksentekoon.

Väitän myös, että tämä suomalaisen asevelvollisuussanaston jatkuvuuden korostaminen liittyi suomen kielen poliittisen sanaston ”luontiin” ja vakiinnuttamiseen muutaman intensiivisen vuosikymmenen aikana 1800-luvun puolivälin jälkeen, jolloin suomalaisesta sanastosta minimointiin ”kansallisessa hengessä” vieraskieliset vaikutukset ”suomalaistamalla” sivistyskielistä omaksuttuja käsitteitä (Alapuro 2003, 523). Alapuron mainitseman fennomaanien ”suomalaistamisohjelman” seurauksena myös suomalainen asevelvollisuussanasto (Lönnrot, Snellman, Yrjö-Koskinen) muuttui ”historiattomaksi” ja ”ajattomaksi” (katso tarkemmin luku 6.), minkä seurauksena Suomen poliittiseen sanastoon liittyviä yhteiskunnallis-poliittisia ja aatehistoriallisia muutoksia on ollut vaikea tunnistaa.

Suomalaisen yleisen asevelvollisuuden käsitteen, termistön ja sanaston katkoksellisuuden tunnistamiseksi tutkimuksen käsitteellisenä lähtökohtana on ranskalaisen kenraali Montholonin yleisen asevelvollisuuden (*La conscription*), myöhemmin ”kansakuntaisiin kehyksiinsä istutettavaa”, määritelmää (1820):

Yleinen asevelvollisuus on yhdenvertaisuuteen perustuva kansan- tai kansalaismiliisi, jota etuoikeutetut yhteiskuntaluokat vastustavat, koska järjestelmä on tarkoitettu kaikille kansalaisille.

Tähän Montholonin yleisen asevelvollisuuden määritelmään on yhteenkietoutunut jännitteisesti *miliisin* (kansan tai kansalaisten vapaaehtoinen asevoima) käsite, tasavaltainen (demokraattinen) ajatus sotilaallisen puolustuksen kuulumisesta kaikille yhteiskuntaluokille sekä näin muodostettujen yleiseen asevelvollisuuteen perustuvien *talonpoikais-, kansan- tai kansalaisarmeijoiden* ilmaantuminen feodaalilaitoksen ja kuninkaiden palkka-armeijoiden tilalle.

Montholonin määritelmä sisältää ajatuksen asevelvollisuusjärjestelmän *yleisyydestä* – asevelvollisuus on tarkoitettu kaikille kansalaisille ja kaikkien kansalaisten yhdessä päätettäväksi ennen Amerikan ja Ranskan vallankumouksista seurannutta laajempaa Euroopan maiden valtiollistumis- ja demokratisoitumiskehitystä. Anthony Giddensin (2002 [1985], 232–235) määrittelyn mukaan yleisestä asevelvollisu-

desta tuli demokratisoitumiskehityksen myötä, kansakunnan ja kansallisvaltion puitteissa, kansalaisuuden tunnusmerkki ja kansalaisuudesta puolestaan poliittisen demokratian tunnusmerkki. Giddensin mukaan demokraattisissa kansallisvaltioissa kansalaisoikeudet ovat ”hinta”, joka hallitsijoiden on maksettava hallitsemisoikeudestaan ja vastaavasti velvollisuus asepalvelukseen sisältyy kansalaisuuteen (katso tarkemmin luku 2.4 *Modernin asevelvollisuusperiaatteen rakentuminen*).

Tässä tutkimuksessa esitän, että tukeutuminen pelkästään eurooppalaisen yleisen asevelvollisuuden yhteen suureen kertomukseen ja sen perustyyppeihin, kuten *kontinentaalista mallia* edustaviin Ranskaan, Preussiin ja Venäjään sekä *ei-kontinentaalisen mallin* Englantiin, jättää kertomatta suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen rakentumiseen vaikuttaneet jännitteiset ja laiminlyötyjä mahdollisuuksia sisältäneet muutostilanteet sekä poliittiset kiistat. Käyttämällä modernien eurooppalaisen kansakuntien ja kansallisvaltioiden (Ranska, Preussi, Suomi) yleisen asevelvollisuuden kansallisten erityispiirteiden ja hallintorakenteiden analysoinnissa *Rosanvallonin tasa-arvo- ja demokrateoriaa* on mahdollista tarkentaa myös Suomen turvallisuuspolitiikan ”yleisyyden poliittisen kulttuurin” analysointia ja siihen liittyvää suomalaista asevelvollisuusperiaatetta – sen käytäntöjen ja perusteluiden kritiikkiä ”snellmanilaisena kansakunnan kasvattajana ja sivistäjänä”.

2. TUTKIMUKSEN TULKINTAKEHYS

Tässä luvussa syvennetään tutkimuksessa käytettyä tulkintakehystä jäsentämällä ensin historiallisen sosiaalitieteen käyttöä asevelvollisuustutkimuksessa. Toiseksi esitellään tutkimuksen monessa kommentoivassa alaviitteessä esiintyvän Albert O. Hirschmanin politiikan mahdollisuuksien kartoittamiseen tarkoitettuja perspektiivikäsitteitä. Kolmanneksi tässä luvussa esitellään Pierre Rosanvallonin tasa-arvo- ja demokratiateoriaa ja sen soveltamista suomalaisen modernin asevelvollisuuden yleisyyden poliittisen kulttuurin analysointiin. Neljänneksi esitetään ”yleistetty tarina” ja käsitehistoriallisesti kerrostunut lähestymistapa eurooppalaisen yleisen asevelvollisuusperiaatteen esiintuloon 1800-luvun lopun Suomen suuriruhtinaskunnassa.

Tutkimuksen tulkintakehyksen avulla avataan Suomen poliittisen kulttuurin pitkän linjan välttämättömyyteen ja puolustuksellisuuteen (idän uhka, globalisaatio) perustuvaa ”kansakuntaista monismia” (Alapuro 2001a, 2010b, Kettunen 2008) suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen osalta.

2.1 HISTORIALLINEN SOSIAALITIEDE JA ASEVELVOLLISUUSTUTKIMUS

Suomen historian tutkija Henrik Meinander (2010, 210–218) on todennut, että yksi historian tutkimuksen metodologisista haasteista on ”oman ajan historian” tutkimuksen aikarajojen asettaminen. Yhtenä merkkipaaluna on ollut Ranskan vallankumous ja viimeisimpinä toinen maailmansota sekä kylmän sodan päättyminen. Meinander (2010, 197–203) korostaa lähdeaineiston selkeyden vaatimusta ja moittii yhteiskuntatieteilijöitä ”abstrahoivan sanaston” käytöstä, mikä on hänen mukaansa ”verraton retorinen rotanmyrky lukijakunnan harventamiseksi”. Meinanderin (2010, 201–202) mukaan tulee erityisesti varoa historian käyttämistä poliittisena argumenttina ajankohtaisissa keskusteluissa ilman laajoja varauksia:

Historialliset analogiat, toisin sanoen rinnastukset ja vertailut nykyajan ja menneisyyden välillä, ovat miltei väistämättömiä [...] monessa tapauksessa pitäisi yleisön olla tietoisempi siitä, että päätöksentekijöillä ja mielipiteenmuokkaajilla on sinänsä hyvin ymmärrettävistä syistä taipumus käyttää historiallisia perusteluja tarkoituksenmukaisella tavalla, toisin sanoen nostaa esille historian jatkuvuuksia tai käännekohtia sopivasti tukemaan heidän näkökantaansa ajankohtaisissa kysymyksissä.

Mikä sitten voisi olla vastalääkettä Meinanderin moittimalle yhteiskuntatieteiden ”retoriselle rotanmyrkylle”, eli pelkästään abstrahoivalle analyysille? Kuinka asevoimia voi tutkia yhteiskuntatieteellisesti – osana (alati) syntymässä olevaa yhteiskuntaa?²⁵

Ian Hacking (2002, 85) on todennut, että instituutioina *armeijat*, kuten vankilat ja mielisairaalat, ovat selvästi nykyisin olemassa – mutta miten voidaan yhteiskuntatieteellisesti tarkastella esimerkiksi asevoimien läsnäoloa yhteiskunnassa? Tutkitaanko armeijoita instituutioina, niihin liittyviä valtamekanismeja, vallitsevan sotilasajattelun muutoksia, (sotilas)kulttuurin kenttiä, nuorten arkielämän identiteettien muutoksia – vai mitä? Hackingin omana metodina (2003 [1999], 10–14) on tarkastella analyttisiä ajatusrakennelmia yhteydessä niiden yhteiskunnallisiin ”kasvualustoihin” (*ideas in their matrices*). Näin voidaan lähestyä kysymystä, miten asevelvollisuutta on aikanaan konstruoitu modernissa ja edelleen konstruoidaan myöhäismodernissa yhteiskunnassa?

Hacking (2006, 1–13) esittää käytettäväksi yhteiskunnallisiin ilmiöiden, kuten *yleisen asevelvollisuuden*, tarkastelussa niihin liitettyjen ideoiden ryvästä, joka sisältää: a) luokitteluperiaatteen b) kansalaiset c) instituutiot d) tiedon (tausta-oletukset) sekä e) asiantuntijat/asiantuntijuuden. Tällöin Hackingin *dynaamisen nominalismin*, eli sen miten asevelvollisia tehdään tai nimetään, ”kaava” kulkee siten, että turvallisuusasiantuntijat ja sotilaat muodostavat asevoimiin ja asevelvollisuusperiaatteeeseen liittyvän tiedon (turvallisuuspoliittisen ajattelutavan), toimivat tämän tiedon validiteetin tuomareina ja käyttävät tätä tietoa käytännössä (turvallisuuspoliittisissa ratkaisuisissa). Asiantuntijat ja sotilaat toimivat yhteiskunnan instituutioissa (julkishallinnossa, yliopistoissa, puolustusvoimissa), jotka puolestaan takaavat heidän legitimitettinsä, autenttisuutensa ja statuksensa asiantuntijoina. Asiantuntijat ja sotilaat (sotataito, sotatiede) tutkivat, avustavat tai neuvovat kansalaisia esimerkiksi asevelvollisuuteen liittyvissä kysymyksissä, jotka on etukäteen luokiteltu annetulla tavalla (asevelvollisuuslainsäädäntö). Suomessa yksi asevelvollisten yleinen luokitteluperuste on ollut palveluskelpoisuus²⁶.

25 Risto Eräsaaren (2005a, 90–92) mukaan myöhäismoderni yhteiskuntatutkimus ”kertoo meille”, että kysymys on juuri syntymässä olevan tai alati menettämässäillämme olevan ’yhteiskunnan’ sosiaalitieteellisestä tutkimuksesta, jossa ’yhteiskuntaa’ ei voi rajoittaa yksilöihin, ryhmiin, segmentteihin tai enklaveihin. ’Yhteiskunta’ entiteettinä ja sosiaalitieteen tutkimuskohteena voidaan käsittää sekä imaginäärisenä instituutiona että ’yhteiskunnan’ peilinä.

26 Suomalaisen asevelvollisen palveluskelpoisuutta on historiallisesti arvioitu sekä poliittisesti että lääketieteellisesti. Suomen ensimmäisessä asevelvollisuuslain 1878 luvussa V määriteltiin sekä terveydelliset, sosiaaliset että ammatilliset vapautus- ja helpotusperusteet asevelvollisuuden suorittamisesta: alamittaisuus (alle viisi jalkaa ja yksi kalutuuma), ruumiinvika, kivulloisuus, perheolot (leskivaimon ainoa työhön kykenevä poika), veljekset, opinnot, virka tai ammatti (papit, lääkärit, opettajat, merikapteenit, laivurit, perämiehet, luotsit, kauppalaivain merimiehet).

1920- ja 1930-lukujen asevelvollisuuden (asevelvollisuuslait 1919, 1922, 1932) vapautusperusteiden osalta edelleen kiistoja nostattava (Heinänen 2004, Nurminen 2008) kysymys on tapahtuiko lääketieteellisiä vapautusperusteita hyväksi käyttäen myös asevelvollisten poliittisen luotettavuuden kontrollointia esimerkiksi käyttämällä ”kansalaiskuntaa” osoittavia luotettavuusnumeroita.

Hackingin *dynaaminen nominalismi* auttaa meitä kysymään minkä yhteiskunnallisen ilmiön kanssa kanssa nykyinen Suomessa käytävä asevelvollisuuskeskustelu keskustelee, millaisin keinoin yleisen asevelvollisuuden syntyprosesseja yhteiskunnallisena ilmiönä olisi tutkittava ja mitä nyky-yhteiskunnan kannalta merkittävää asevelvollisuustutkimuksessa luvataan (hypoteesit) saavutettavan.

Hannu Ruonavaaran (2005, 20–44) mukaan historiallinen sosiologia (tai sosiaalitiede) on tutkimuksen historiallisen orientaation ja nykyisyyttä painottavan sosiologisen tai sosiaalitieteellisen orientaation yhdistämistä tai ainakin historiallisten aiheiden ja aineistojen mukana pitämistä erityisesti yhteiskunnallista muutosta ja sen siirroskohtia tutkittaessa (Durkheim, Marx, Weber). Michel Foucault’n ajattelu on tuonut tähän historiatietoiseen yhteiskunnallisen muutoksen tutkimukseen myös valtatietoisuuden eli yhteiskunnan hallinnan tematiikan ja vallan analytiikan (Koivusalo 2012) ²⁷.

Historiallisen sosiaalitieteen lähestymistapaa painottavassa asevelvollisuustutkimuksessa otetaan mukaan historiallisia lähteitä, mutta itse tutkimus on motivoitunut nykyisyydestä lähtien ja tutkimuksen lähtökohtana on jokin nykyisyydessä määritelty ongelma, epävarmuus tai hauraus ajankohtaisessa ajattelussa, jonka kautta kyseenalaistetaan jokin nykyhetkessä itsestään selvänä ja luonnollisena pidetty totuus tai ajattelutapa (Kauranen & Rantanen 2005, 218–22).

Tässä tutkimuksessa Pierre Rosanvallonin edustaman historiallinen sosiaalitieteen lähestymistavan avulla suomalaisen asevelvollisuuden nykyisyyttä analysoidaan 1800-luvun lopun ”menneisyyden läpi” tarkastellen (Weymans 2007, 45–60), jolloin historia ja nykyaika ovat toinen toistensa kritiikin lähde; menneisyyden

Vuodesta 1950 saakka voimassa ollut asevelvollisuuslaki uudistettiin vuonna 2007 vuonna 2000 voimaan astuneen uuden perustuslain vaatimukset täyttäväksi. Vuoden 2007 lainsäädännössä eivät kuitenkaan edes vakavatkaan sosiaaliset syyt (vertaa vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin) ole vapautusperuste, vaan asevelvollisen palveluskelpoisuus määritetään niiden tietojen perusteella, jotka saadaan hänen terveydentilastaan sekä hänen psyykkisestä ja fyysisestä suoriutuskyvystään.

Vuonna 2008 otettiin käyttöön uusi asevelvollisen mahdollista yleisvaarallisuutta osoittava T-palveluskelpoisuusluokka (Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat). Suomalainen asevelvollisuus-työryhmä 2010 esitti T-luokan käyttöönoton laajentamista kutsunnoissa (yleisvaarallisuus). T-luokan kautta asevelvollisuudesta vapautettu ei voi hakea päätökselle muutosta.

Suomalaiseen asevelvollisuuteen liittyy myös muunlaista historiallisesti vaihdellutta valikoivuutta, kuten sukupuoli (naisten vapaaehtoinen asepalvelus 1995), uskonto (Jehovan todistajat), kotipaikka (Ahvenanmaan luotsi- ja majakkalaitos) sekä elintavat (liikalihavuus).

Asevelvollisuuden suorittamiseen liittyvää positiivista syrjintää esiintyy esimerkiksi ammattiurheilijoiden ja yksinhuoltajien erityisten palvelusjärjestelyjen muodossa.

Poliittiseen turvallisuuskeskusteluun on noussut kaksoiskansalaisten asema. Tällöin voi kysyä, lopetetaanko samalla kaksoiskansalaisten mahdollisuus palvella varusmiehenä ”toista isänmaataan”?

²⁷ Foucault halusi kysyä, mitä on valta, jonka vaikutukset koemme elämämme eri muodoissa. Mitkä ovat eri yhteiskunnallisilla tasoilla ja erilaisissa historiallisissa tilanteissa ja laajuuksissa toimivat vallan koneistot? Foucault’n konkreettista valtaa kyseenalaistamaan pyrkivä filosofia ei etsinyt legitiimiä universaalia vallan muotoa, joka oikeuttaisi vallan käytön, vaan sen avulla voi analysoida vallan vaihtuvia konkreettis-historiallisia toimintatapoja sekä näitä ohjaavia ja legitimoimaan pyrkiviä diskursseja (Koivusalo 2012, 338–339, alaviite 3.).

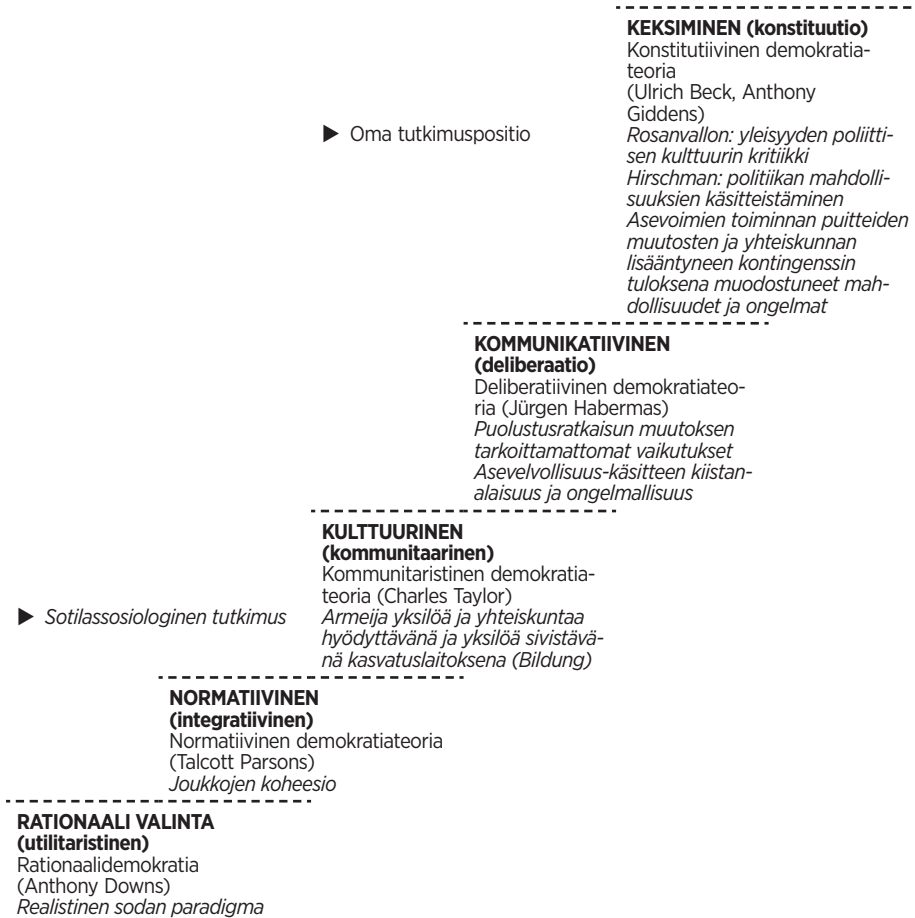
ymmärtäminen ja nykyisyyden kyseenalaistaminen ovat samaa tutkimusprojektia (Palonen 2008, 39).

Pierre Rosanvallonin tasa-arvo- ja demokratiateoria demokratiateorioiden vaativuusportaitkolla

Yhteiskuntatieteessä tarkastellaan teorioita yhteiskunnan toiminnasta kokonaisuutena ja yhteiskunnan konstituoitumisen ulottuvuuksia. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa kysytään tutkijan käyttämää tutkimuksen yleistä taustahypoteesia, perusoletusta tai lähtökohtaa, jonka avulla on mahdollista tarkastella yhteiskunnan päällekkäisiä sosiaalisia järjestyksiä sekä tutkimusta ohjaavia perusoletuksia. Tällaisia yleisiä tutkimushypoteeseja voivat olla esimerkiksi Michel Foucault'n alistamiseen liittyvä *repressiohypoteesi*, Pierre Bourdieun *sosiaalisten kenttien teoria* (*habitus, pääoma, kenttä*) yhteiskunnallisen vallankäytön analysoimiseksi tai Jürgen Habermasin *kommunikatiivisen toiminnan* (*systemimaaailma, elämismaailma*) *teoria*, joka muistuttaa demokratian ja modernisaation myönteisistä vaikutuksista kiinni pitämisestä. Yhteiskunta- ja sosiaalitieteellinen tutkimus luovat näin edellytyksiä yhteiskunnan erilaisten toimijoiden esittämien perustelujen riittävyyden ja kestävyuden arvioinnille sekä toisaalta antaa mahdollisuuksia näiden toimijoiden itseymmärryksen lisääntymiselle (Kangas 2006 [2001]).

Tässä tutkimuksessa modernin eurooppalaisen yleisen asevelvollisuuden perustelujen tutkimiseen liittyvän taustateorian valitsemiseksi on hyödynnetty Risto Eräsaaren (2007b, 1–8) *demokratiateorioiden vaativuusportaitkkoa*, jonka avulla voidaan analysoida sekä *monitasaisuuden ja erilaistumisen* että *yhtenäisyyden ja yhteisöllisyyden* lisääntymistä yhteiskunnassa:

Kuva 2. Demokratiateorioiden vaativuusportaikko, Eräsaari 2007. (tekijän lisäykset kursivoilla).

Lähde: Risto Eräsaari (2007b, 5) *Sosiologiset demokratiateoriat*. Johdatus Helsingin yliopiston Yhteiskuntapolitiikan laitoksen luontosarjaan *Inklusio, kansalaisuus, demokratia*. Yhteiskunta ja kontingenssi-tutkimusprojekti 2006–2008.

Yllä kuvattu Risto Eräsaaren *Demokratiateorioiden vaativuusportaikko* on nähtävä alustavana analyttisena hahmotelmana, joka poikkeaa esimerkiksi Erik Allardtin (1983, 165–178) suomalaisen sosiologian traditoiden esittelystä (westernmarckilainen etnososiologia, historiallinen rakenne- ja sosiaalisten olojen tutkimus, amerikkalainen konkreettinen sosiaalitutkimus, marxilainen tutkimus) tai vakiintuneesta tavasta luokitella sosiologiset teoriat yleisiin teorioihin, keskitason- tai toimintateorioihin (Robert K Merton) ja kolmantena ”lajityyppinä” aikalaismiinoosiin (Arto Noro). Eräsaaren sosiologinen teoriaportaikko ei ole tarkoitettu teorioiden ”paremmuuden” vertailemiseksi, vaan apuvälineeksi tutkimustehtään parhaiten soveltuvaa teoriaa valitessa.

Asevoimien tutkimuksessa voidaan siten sosiologisesti painottaa esimerkiksi sotilasjohtamista, joukkojen koheesiota, asevoimien kansallisia kulttuurieroja, rakenteellista väkivaltaa, (strategista) kommunikaatiota, (armeija) instituutioita, sotilaallisen turvallisuuden perusteita ja perusteluja tai sotahistoriaa. Carnot'in (ranskalainen tutkija-sotilas) ja Snellmanin sivistysperintö näkyy Suomessa edelleen vireässä sotatieteen tohtoreita tuottavassa "Santahaminan pikkuyliopistossa", eli Maanpuolustuskorkeakoulussa.

Tässä tutkimuksessa käytetään Pierre Rosanvallonin (2000 [1995], 2006, 2007 [2004], 2008 [2006], 2011, 2013 [2008]) *konstitutiivista, kriittistä tai harkintaan perustuvaa tasa-arvo- ja demokratiateoriaa*, jossa on formalisoitu argumentaatio- ja menettelytapakeskeinen demokratiakäsitys tavalla, joka tarjoaa rationaalisen ja aktiivisen keinon tarkastella poliittisen yhteisön organisointimahdollisuuksia. Rosanvallon esittelee "hybridin" teoriansa lähtökohtia seuraavasti²⁸:

Tavoitteenani on yhdistellä erilaisia tutkimuslähtökohtia ponnistellakseni parhaassa tapauksessa ylittämään tavanomaiset tieteelliset oppirajat, jotta tutkimuksiani eivät lukisi vain historioitsijat vaan myös filosofit ja yhteiskuntatieteilijät. Yhteiskuntatieteen näkökulmasta on perusteltua luokitella tutkimukseni valtiotieteen piiriin kuuluvaksi. Tutkimusohjelmani on kuitenkin laajempi: yritän tehdä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, joka ei ole vain eri tieteenalojen yhdistelyä, vaan niiden mahdollisimman etevää ja monipuolista käyttöä.

(tekijän käännös)

Lisäksi tutkimuksessa käytetään alaluvussa 2.2 tarkemmin esiteltävän Albert O. Hirschmanin (1970, 1977, 1982, 1991) argumentaatio-analyysiä. Hirschman on talouden (*exit*) ja politiikan (*voice*) "raja-alueilla" (*boundaries*) operoiva liberaali taloustieteilijä ja skeptinen moralisti (*loyalty*)²⁹. Hirschman on Robert K. Mertonin ja Erik Allardtin tapaan tutkittavien asioiden monilähteisyyden tunnistava monimuotoisuuden teoreetikko. Tällöin tutkimustavankin on oltava tämän monimuotoisuuden

28 Pierre Rosanvallon Javier F. Sebastiánin haastattelussa 2007, sivu 708: Intellectual History and Democracy: An Interview with Pierre Rosanvallon. *Journal of the History of Ideas*, Volume 68, Number 4 (October 2007).

29 Tutkimuksessaan *Essays in Trespassing: Economics to Politics and Beyond* Hirschman (1981, 294–306) tunnustautuu Machiavellin–Montesquieun–(Adam) Smithin–Marxin-traditiota edustavaksi toiminnan tarkoituksen ja maltillisen ("cool" head) moraalin tutkijaksi.

Hirschman peräänkuuluttaa edellä mainitun tradition edustamaa moraalista sosiaalitiedettä (*moral-social science*), jossa moraalista tarkastelua ei sivuuteta tai pidetä erillään, vaan jossa se järjestelmällisesti "sekoittuu yhteen" poliittisten ja taloudellisten ilmiöiden analyttisen argumentoinnin kanssa "tuntematta syyllisyyttä" yhteiskunnan integraation puutteesta. Tällöin tutkimuksessa voidaan suuntautua esimerkiksi "saarnaamisesta" sosiaaliturvan yleisyyden (*from preaching to providing*) kritiikkiin ja sitä kautta hyvinvointivaltion moraalisten perusteiden näkyvään tarkasteluun (vertaa Rosanvallonin *solidaarisuuden logiikka*).

toisuuden tunnistavaa, yhteiskunnan taustarakenteita analysoivaa ja toiminnan taloudellisia, poliittisia ja moraalisia perusteluja esille nostavaa tutkimusta.

”Hirschmanilaisittain” tässä tutkimuksessa on siten kysymys 1800-luvun loppupuolella esille työntyneen uudenlaisen suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen perustelujen täsmentämisestä ja tuon periaatteen käyttöönoton monimutkaisuuden ihmettelystä sekä suomalaisen asevelvollisuuden käsitehistoriallisesta tarkastelusta.³⁰

Tässä tutkimuksessa käsitehistoriallista tutkimusta käytetään Rosanvallonin konstitutiivisen demokratiateorian tukena. Käsitehistoriassa ollaan kiinnostuneita tutkimuksen peruskäsitteiden historiallisuudesta ja kiistanalaisuudesta. Käsitehistoriallisen tutkimuksen mukaan kysymys on tutkittavien ilmiöiden avoimuudesta ja poliittisuudesta sekä käsitteiden nykykäytön kontingenssista näkymästä (Hyvärinen, Kurunmäki, Palonen, Pulkkinen, Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä 2003, Johdanto, 10*). Eräsaaren (2005b, 66) mukaan käsitehistoria on ajallisia mahdollisuuksia, määrittelyketjuja, keskinäisen tunnistamisen kuvioita, odotushorisontin vaikutuksia ja politiikan historiaa avaava näköala. Käsitehistoriaan tukeutuvan tutkijan tehtävänä on ymmärtää ”käsitesiirrokset” modernisaatioprosessin pinnallisesti samankaltaisten käsitteiden merkityksissä aikakausien vaihtuessa³¹.

Modernin eurooppalaisen asevelvollisuusperiaatteen muotoutumisen osalta tällainen ”käsitteellinen siirros” ja ”uuden asevelvollisuussanaston” ilmaantuminen tapahtui Ranskassa 1790-luvulla muutamassa vuodessa, Preussissa 1800-luvun alussa 30–40 vuodessa, Venäjällä 1850–1870-lukujen välillä 20–30 vuodessa ja Suomen suuriruhtinaskunnassa vasta Krimin sodan (1853–1856) jälkeen³² 50 vuodessa. Ruotsissa yleiseen asevelvollisuuteen siirtymisestä keskusteltiin sata vuotta eli koko 1800-luvun ajan.

30 Artikkelissaan *Exit, Voice, and the State* (1978) Hirschman ihmettelee, voisiko kansalaisten tuntema vetovoima valtiota kohtaan pienissä eurooppalaisissa kansallisvaltioissa johtua juuri näiden maiden sosiaalisten verkostojen monimutkaisuudesta ja kansalaisten kyvystä suunnistaa (*to navigate*) niissä (*understood complexity*). Tämä monimutkaisissa verkostoissa suunnistaminen on Hirschmanin mukaan tavallaan itsessään *julkinen hyödyke* (*public good*), joka estää vallitsevan järjestelmän kritisoinnin (*exit*). Näin Hirschman tuottaa oman lisäyksensä sosiaalisen pääoman (vertaa Robert Putnam ja Pierre Bourdieu) tarkasteluun.

Osoitus Hirschmanin (1995, 12–14) joustavasta, käsitehistoriallista tutkimusperspektiiviä hyödyntävästä, politiikan ja talouden ilmiöitä ”esiin pumpaavasta” (*hydraulic*) model) tutkimustavasta on hänen analyysinsä Berliinin muurin murtumisesta vuonna 1989. Hirschman havaitsi, että samanaikaisena toiminnan ja politiikan (*exit, voice*) yhteisvaikutuksena voi toteutua ”mutkaton demokratia” (*vocal members of community*) ja ”mutkaton kansalaisuus” (*vocal, forthright citizenship*), kuten juuri Saksan demokraattisessa tasavallassa tapahtuneessa vuoden 1989 kansannousussa.

31 *Johdanto*, sivut 1–2, teoksessa *History of Concepts, Comparative Perspectives* (1998). Edited by Iain Hampsher-Monk, Karin Tilman & Frank van Vree. Amsterdam: Amsterdam University Press.

32 Suomen sodan 1808–1809 jälkeen Suomessa oltiin – ainakin sen yhteiskunnan osalta, joka sai äänensä kuuluviin – tavattoman tyytyväisiä siihen, että keisari Aleksanteri I julistuksissaan vuonna 1808 ja sitten Porvoon maapäivillä 1809 nimenomaan vakuutti *ancien régime*n säätäneen säilyvän. Tämä tarkoitti Ruotsin kustavilaista hallitusmuotoa ja sotilaallisesti myös ruotuväkilaitosperiaatteen jatkumista Krimin sotaan 1853–1856 saakka (Klinge 2008, 19, 28).

Edellä esitetyssä Risto Eräsaaren *Demokratiateorioiden vaativuusportikossa* sotilassosiologinen tutkimus on asemoitu alkaneeksi toisen maailmansodan sekä Suomessa talvi- ja jatkosodan rintamakokemuksia kartoittavista tutkimuksista³³. Suomalaisessa sotilassosiologisessa tutkimuksessa (Salo 2008 & 2011, Harinen 2012) painotetaan edelleen pienryhmien toimivuuden ja joukkojen koheesion merkitystä³⁴. Historiallisen sosiaalitieteen lähestymistapa avaa sotilassosiologiseen, yleisen asevelvollisuuden tuottamaa koheesiota ja solidaarisuutta painottavaan tutkimukseen, laajempaa näköalaa tuomalla esiin yleisen asevelvollisuuden historiaan ja nykyisyyteen liittyvät katkokset ja poliittiset kamppailut.

33 Sotilassosiologian klassikoksi on muodostunut Samuel A. Stoufferin (ym.) (1949) toisen maailmansodan jalkaväkisotilaiden kokemuksia luodannut *The American Soldier* (osat I–IV), jonka alaosat on otsikoitu: *Adjustment during Army Life, Combat and Its Aftermath, Experiments on Mass Communication, Measurement and Prediction*.

Stoufferin tutkimusprojektin johtopäätöksenä oli se, että jalkaväkisotilaita ei taisteluissa johdattanut niinkään ideologia tai patriotismi, vaan yksittäisten sotilaiden kokemaa yhtenäisyyden tunne ja keskinäiset sosiaaliset siteet.

Suomalainen, vasta vuonna 2008 englanniksi käännetty (*Infantry Company as a Society*) Knut Pippingin (1947) väitöskirja *Kompaniet som samhälle: iakttagelser i ett finskt frontförband 1941–1944* vertautuu edellä mainittuun Stoufferin *American Soldier*-tutkimukseen (Siebold 2010, 389). Pipping kuvaa tutkimuksessaan jatkosodan konekiväärikompaniassa vallinneita sosiaalisia suhteita sekä toimintaa ohjanneita virallisia ja epävirallisia normeja.

Olli Harisen tutkimuksessa (2012) *Sotilaiden epäviralliset ryhmänormit kolmessa jalkaväkikompaniassa koskevassa empiirisessä tutkimuksessa* (Knut Pipping, Roger Little, John Hockey) ilmeni, että tutkituissa sotilasyksiköissä esiintyi joitakin samantyyppisiä epävirallisia normeja siitä huolimatta, että sotilasyksiköt olivat eri maista ja toimivat eri vuosikymmeninä ja erilaisissa sodissa ja tilanteissa.

Tutkija-sotilas Mikael Salo (2011) jatkaa tutkimuksessaan *United We Stand – Divided We Fall: A Standard Model of Unit Cohesion* pienen sotilasjoukon kiinteyden perusteiden tarkastelua laajan kansainvälisen tutkimusaineiston ja kehittämänsä teoreettisen mallin avulla. Salon malli koostuu neljästä kiinteyden komponentista: vertaisten välinen kiinteyks (kaverit), johtajan ja alaisten välinen kiinteyks (luottamus, arvostus), organisaation kiinteyks (tyytyväisyys, ylpeys) ja instituution kiinteyks (tarkoitus, merkitys). Salon mukaan komponenttien vertailussa institutionaalinen kiinteyks selittää muita komponentteja enemmän ryhmän asenteita puolustusvoimien toimintaa kohtaan.

Risto Sinkko (2015) on tuonut perinteiseen suomalaiseen maanpuolustustahto-tutkimukseen uuden käsitteen, *taisteluluottamuksen*, joka koostuu yleisen maanpuolustustahdon tasosta, henkilökohtaisesta maanpuolustustahdosta ja taistelevan joukon kiinteydestä. Sinkon tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on amerikkalaisen Robert Putnamin sosiaalisen pääoman teoria. Sinkko (2015, 203) kysyy, kouluttaako puolustusvoimat huomaamatta sodan ajan reserviinsä ”sosiaalisia, vahvan sosiaalisen pääoman omaavia nuoria”, jotka ovat kuitenkin ”pahan paikan” (sota) tullen kerta kaikkiaan johtajiksi kelpaamattomia? Miksi myöskään kaikki ”sosiaalisilta resursseiltaan” parhaat varusmiehet eivät valikoidu tai hakeudu johtajakoulutukseen tai jättävät varusmiespalveluksen kokonaan suorittamatta?

34 Uudenlaista sotilassosiologista tutkimusta edustavat esimerkiksi varusmiespalvelustaan suorittavien nuorten identiteettejä ja arkipökökemusta etnografisesti kartoittava tutkimus *Tunnetut sotilaat: varusmiehen kokemus ja terveystaju* (Hoikkala, Salasuo & Ojajarvi 2009) ja Teemu Tallbergin (2009) maanpuolustuksen organisoinnin sukupuolituneisuutta tarkasteleva tutkimus *The Gendered Social Organisation of Defence: Two Ethnographic Case Studies in the Finnish Defence Forces*.

Anni Ojajarvi (2015) on tutkimuksessaan *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä* laajentanut edellä mainitun varusmiesten terveyskäyttäytymistä tarkastelevan nuorisotutkimus-projektin (Hoikkala, Salasuo & Ojajarvi 2009) näkökulmaa, *terveystajun* käsitteeseen pohjautuen, terveystasvatusta laajemman varusmiesten arjen kokonaisuuden tarkasteluksi. Ojajarven johtopäätöksenä on se, että varusmiesten terveyskäyttäytymisen voidaan sanoa olevan instituution (*puolustusvoimat*) rajaama yhteisöllinen prosessi. Yksittäinen varusmies tekee valintoja totaaliailituksen tiukkaan määritellyn arjen (*varusmiespalvelus*) ja varusmiesyhteisön sosiaalisen maailman keskellä.

2.2 ALBERT O. HIRSCHMAN: POLITIIKAN MAHDOLLISUUKSIEN KÄSITTEISTÄMINEN

Tässä tutkimuksessa Albert O. Hirschmanin politiikan mahdollisuuksien analyysi ja siihen liittyvä talouden ja politiikan risteysalueiden käsitteellistäminen toimii suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän ”toisin tekemisen” tai ”toisin kuvittelemisen” mahdollisuuksien esille nostajana (Eräsaari 2009, 308–309). Vaikka Hirschman väistää eurooppalaisen valtiokeskeisen sosiaalitieteellisen muutoskeskustelun (Eräsaari 2007a, 1–2), hänen tutkimuksissaan (Hirschman 1993, 292–324) esittämänsä huoli kehityksen, demokraattisten prosessien ja hyvinvointivaltiollisen muutoskeskustelun ”jumiutumuksesta” paikoilleen jyrkän vastakkaisen argumentoinnin vuoksi. Hirschmanin tuottama käsitteistö tällaisten *jyrkkien argumenttiivisten tilanteiden* analysoimiseksi antaa mahdollisuuden täsmentää poliittisten kiistojen vastakkaisten näkemysten perusteluita ja muutosten vaihtoehtoja. Hirschman (1995, 3–6) ei pyri rakentamaan systemaattista muutoksen teoriaa, vaan hänen lähestymistapansa on tutkittavan aiheen alustavaa ”ristikuulustelua” (*seesaw method*) ja ”hypistelyä” (*nibbling*) tavalla, joka jättää muutoksen dynamiikan ja mahdollisuudet edelleen avoimeksi.

Hirschmanin oivaltava, poliittisten kiistojen ”solmukohtien” avaamiseen suuntaunut ja politiikan ”toisin kuvittelemisen” mahdollisuuksia (*kontingenssi*) kartoittava (*muddling through*) tutkimustapa politiikan ja talouden ”risteykohdissa”, tukee Rosanvallan monimutkaisen demokraattisen prosessien analyysia.

Jo toisen maailmansodan jälkeisessä tutkimuksessaan *National Power and the Structure of Foreign Trade* Hirschman (1945, 79) näki tasapainottelun ongelmat kansainvälisen kaupan ja poliittisen vallan välisissä suhteissa. Vapaakaupan kielämisestä seuraava kansainvälisen kaupan väheneminen lisää kansallista kateutta ja intohimoja, jotka voivat johtaa aluevaatimuksiin. Toisaalta lisääntyvä kansainvälinen kauppa merkitsee suurempaa mahdollisuutta käyttää sitä sotilaallisen varustelun ja taloudellisen painostuksen välineenä.

Jatkaessaan tutkimuksiaan kehityksen taloustieteen parissa Hirschman (1995a uusi esipuhe, vii [1967]) mieltyi klassisen *trilogian* esitystapaan, eli kolmen tutkimuksen tai kolmen käsitteen kokonaisuuksiin ja niiden saamien palautteiden jälki- ja uudelleenarviointiin³⁵.

35 Hirschman avaa laajasti tutkimustensa lähtökohtia, kehitlemiensä käsitteiden muuttuvia merkityksiä ja henkilökohtaisten kokemustensa vaikutuksia tutkimuksiinsa teoksissa *A Propensity to Self-Subversion* (1995b) ja *Crossing Boundaries: Selected Writings* (1998).

Ensimmäinen trilogia

Hirschmanin kehitystutkimuksen trilogian muodostavat tutkimukset *The Strategy of Economic Development* (1958), *Journeys Toward Progress* (1963) ja *Development Projects Observed* (1967). Hirschmanin kehitystutkimusten keskiössä on politiikan ja talouden välisten tapahtumaketjujen yhteenkietoutunut dynamiikka ja kehittyville maille tarjotun avun tarkoittamattomat vaikutukset.

Toinen trilogia

Hirschmanin toisen kolmen tutkimuksen kokonaisuuden ensimmäinen osa on hänen politiikan ja talouden yhteenkietoutumista tarkasteleva avaintutkimuksensa *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and the States* (1970).

Hirschman (1970, 44–54) kertoo *exit-voice-loyalty*-käsitteistönsä lähtökohdaksi havaintonsa, jonka mukaan Nigerian julkiset rautatiet näyttivät 1960-luvulla kärsivän yksityisten kuorma-autokuljetusten kasvavasta kilpailusta. Miksi suuret tavarankuljettajat eivät käyttäneet poliittisia kanavia (*voice*) saadakseen parannuksia kuljetusehtoihinsa, vaan tyytyivät käyttämään puhtaasti taloudellista kilpailua (*exit*) siirtäessään hiljaisesti kuljetuksensa maanteille? Talousmarkkinat näyttivät viestivän rautatieviranomaisille liian myöhään, että uskollisuus (*loyalty*) julkista järjestelmää kohtaan on murtunut.

Nigeria-tutkimuksessaan Hirschman (1970) tarkasteli yritysmaailmasta muihin organisaatioihin laajennettua talouden ja politiikan (*exit-voice*)³⁶ vaikeasti tavoitettavaa optimaalista yhdistämistä ja jopa ”lojaliteetin talousteoriaa”. Erityisesti ihmisten osoittama tuki (*loyalty, patriotism*) julkisille palveluille muuttaa ja viivyttää ennenaikaisen tai liiallisen kannatuksen poisvetämistä (*exit*) esimerkiksi julkisilta hyvinvointipalveluilta tai maanpuolustukselta. Hirschman (1970, 98–99) toteaa lojaliteetin olevan yleistettynä suora tai sisäistetty ”omantunnon sakkomaksu”, jota yksittäinen ihminen on valmis maksamaan ennen kuin hän on valmis vetäytymään organisaation tai yhteisön toiminnasta (katso alaviite 36). Myöhemmissä tutkimuksissaan ja artikkeleissaan Hirschman monin tavoin täsmentää, muuntelee ja

36 Hirschman (1992 [1986], 78–80) määrittelee tarkemmin *exit*-käsitteen vetäytymiseksi vuorovaikutussuhteesta toisen henkilön tai organisaation kanssa. Jos vuorovaikutussuhde on elintärkeä, niin vetäytyminen on mahdollista vain kun samalla on mahdollista siirtyä uuteen vastaavaan vuorovaikutussuhteeseen. *Exit* liittyy siten valinta- ja kilpailutilanteeseen sekä toimiviin markkinoihin. *Exit* on voimakas, mutta epäsuora hälytysignaali organisaation johdolle, että jokin on hullusti. *Voice* on suorempi ja informatiivisempi tapa osoittaa organisaation johdolle, että asiat eivät ole kunnossa. *Voice* on ensiarvoisen tärkeä kommunikaatioväylä erityisesti silloin, kun vetäytyminen (*exit*) on mahdotonta, kallista tai traumaattista, kuten pysyvissä yhteisöissä (perhe, etninen tai uskonnollinen ryhmä, kansakunta).

arvioi uudelleen *exit-voice-loyalty*-käsitteistön käyttömahdollisuuksia, pyrkimättä yhteen kokoavaan analyysiin.

Hirschmanin toisen trilogian toinen osa koostuu kapitalismin ja markkinatalouden laajentumisen 1600–1700-luvuilla vaikutuksia poliittiseen argumentaatioon kartoittavasta tutkimuksesta *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism before Its Triumph* (1977)³⁷ ja sitä täydentävästä tutkimuksesta *Shifting Involvements: Private Interest and Public Action* (1982), jossa tarkastellaan fenomenologisemmin julkisen toiminnan ja yksityisen edun syklistä vaihtelua.

Tutkimuksessaan *The Passions and the Interests* Hirschman tarkastelee, kuinka kansainvälisen kaupan ja markkinatalouden (*the interests*) laajentuminen 1600–1700-luvuilla muutti feodaaliajan aristokraattista intohimoon ja kunniakäsityksiin (*the passions*) perustuvan vallankäytön perusteluja järkiperaisista oman edun tavoittelua painottavaksi politiikaksi, jolloin sodankäynnin tulisi vähetä. Tämä teesi lempeän kapitalismin (*le doux commerce*) sotia ehkäisevästä vaikutuksesta (Montesquieu, Schumpeter, Hayek, Keynes) kääntyi 1800-luvulla rahavallan ja teollistumisen haittavaikutuksia (Marx) ja taloudellisen edun tavoittelun ensisijaisuutta (Adam Smith) korostavaksi ajatteluksi, joka ei välttämättä kesytä hallitsijoiden vallanhimoa (*the passions*).

Hirschmanin toisen trilogian kolmantena osana on vuonna 1991 julkaistu *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*, joka on dynaaminen muunnelma T. H. Marshallin (1949) esityksestä kansalaisuuteen liitettyjen kansalais-, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien vähittäisestä historiallisesta laajentumisesta. Hirschmanin mukaan Ranskan vallankumouksesta 1789 alkaen modernien hyvinvointivaltioiden syntyyn saakka toisen maailmansodan jälkeen, demokratian kehityksessä on ilmennyt kolme vuorovaikutteista, sekä reaktionaarisen että progressiivisen argumentaatiotavan, sisältävää ”aaltoa” tai aikakautta: Ranskan vallankumouksen tuottamat *kansalaisvapaudet*, sitä seurannut *vaalidemokratia* ja *hyvinvointivaltioiden ilmaantuminen*.

Hirschman pelkistää näinä edellä mainittuina kolmena aikakautena esitetyt argumentaatiotyylit kolmeksi teesiksi (Ilmonen 1993, 43–51, Kettunen 2005, 77–79): *päinvastaisuusteesin* (*perversity*) mukaan toteutetut poliittiset käytännöt ja uudistukset johtavat seurauksiin, jotka kääntyvät sovittuja toimenpiteitä vastaan; *turhuusteesin* (*futility*) mukaan uudistukset ovat turhia ja tuloksettomia ja *vaarantamisteesin* (*jeopardy*) mukaan lisäuudistukset vaarantavat tai uhkaavat tuhota jo saavutettuja arvokkaita asioita.

³⁷ Hirschman (1998, 110) mainitsee tämän *The Passions and the Interests* (1977) tutkimuksen itselleen tärkeimmäksi teoksekseen, koska siinä hän yhdisteli luovasti erilaisia ideoita suuntaamatta teosta ketään tai mitään vastaan. Tutkimus *Exit, Voice, and Loyalty* (1970) liittyi 1950–1960-lukujen länsimaiden kehityspolitiikan kritiikkiin ja *The Rhetoric of Reaction* (1991) tutkimus uusliberalismin nousuun 1980-luvulla ja sen sisältämään hyvinvointivaltion kritiikkiin Yhdysvalloissa ja Euroopassa.

Hirschmanin (1991, 133–137) mukaan ajallisesti nämä kolme argumentaatiotapaa (*päinvastaisuus–turhuus–vaarallisuus*) ilmenevät yhteiskunnallisissa uudistuksissa, kuten demokratian laajentamisessa tai sosiaalipoliittisissa reformeissa, nostattamalla aluksi esiin väitteet toteutetun uudistuksen *vaarallisuudesta* (*jeopardy*), sen jälkeen väitteet uudistuksen *päivastaisista seurauksista* (*perversity*) ja vasta myöhemmin väitteet uudistuksen *turhuudesta* (*futility*). Hirschman (2001 [1996], 65–66) viittaa Marshallin kolmiosaiseen kansalais-, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien jaotteluun todetessaan, että noiden oikeuksien kehitysprosessissa *vaarallisuusteesi* (*jeopardy*) nousee selvästi esiin vasta ”toisessa aallossa”, eli yleistä äänioikeutta ja demokratiaa kritisoivassa argumentaatioissa. Liberaalin politiikan hyvinvointivaltion kritiikki on siten kaksiperustaista: hyvinvointivaltio vaarantaa sekä kansalaisvapaudet että demokraattisen hallitsemistavan.

Pierre Rosanvallon (2006, 221) sovittaa tätä Hirschmanin *exit–voice–loyalty*-analyysia omaan demokratiateoriaansa siten, että hän katsoo koko Ranskan valankumouksen vuonna 1789 ja sitä seuranneen yleisen äänioikeuden vuonna 1848 tarkoittavan demokratian ja lojaliteetin momenttia (*loyalty*). Rosanvallon (2008 [2006]) esittää, että edustuksellisen vaalidemokratian lisäksi kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan tuottama poliittinen kritiikki ja protestointi (*voice*), valvontademokratia, tai poliittisen kannatuksen siirto pois puolueilta ja edustuksellisilta demokraattisilta elimiltä, eli negatiivinen politiikka (*exit*), muodostavat yhdessä laajenevan ja monimutkaistuvan politiikan osajärjestelmän. *Vastademokratian*, eli uusien poliittisen osallistumisen ja reagoinnin tapojen, käyttövoimien ja vaikutusten ymmärtämisen kautta voidaan avata realistinen ulospääsy ihmisten kokemasta pettymyksestä politiikkaan (Rosanvallon 2008 [2006], 246–248)³⁸.

2.3 PIERRE ROSANVALLON: YLEISYYDEN POLIITTISEN KULTTUURIN KRITIIKKI

Pierre Rosanvallon on analysoinut laajasti Ranskan politiikan historiaa (1992, 1998) sekä Ranskan kansallisvaltion ja demokratian jännitteistä ja ristiriitaisista suhteista osana maan modernisaatioprosessia (2000 [1995], 2006, 2007 [2004], 2008 [2006], 2011, 2013 [2008]).

³⁸ Rosanvallonin tulkinta edustaa Hirschmanin tapaan *koko yhteisön elämisen ehtoja* koskettavaa huolta. Hirschman (1981, 304–305) toteaa tällaisen yhteisöä koskettavan huolen olleen hänen oman *exit–voice–loyalty*-käsitteistön kehittelyn vasta myöhään tiedostettuna moraalisenä lähtökohtana.

Kun Hirschman itse monen muun nuoren ja elinvoimaisen ihmisen mukana vuonna 1936 pakeni Saksasta (*exit*), niin hän samalla jätti taakseen huolestuttavasti heikentyneen juutalaisyhteisön (*loyalty*). Vaikka silloiset vastarinnan (*voice*) mahdollisuudet Saksassa olivat lähes olemattomat, niin tutkimuksen *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and the States* (1970) todellinen alkuperä saattoi Hirschmanin omin sanoin juontua kauempaa kuin Nigerian rautateiden tilanteesta 1960-luvulla – joistakin huolella tukahdutetuista syyllisyyden tunteista, jotka järjenvastaisuudestaan huolimatta olivat yksinkertaisesti olemassa.

Kari Palosen (2008, 39–41) mukaan Rosanvallnin politiikan ja tasa-arvon tutkimusohjelma edustaa jatkuvasti uusiin teemoihin sovellettua suhteellisen pysyvää näkökulmaa sellaiseen politiikkaan, jota luonnehtii nykyajan ja menneisyyden, teoretisoinnin ja historiallisen perustutkimuksen yhdistäminen. Rosanvallnin (2013 [2008], 27–31) demokratiatutkimuksen keskiössä on monimutkaistuva jännite päätöksentekodemokratian (*yleinen äänioikeus*) ja toimintatapojen demokratian (*kaikkien kansalaisten huomioonottaminen*) välillä (Rosanvallnin 2013 [2008], 31):

Nämä kaksi demokraattisessa maailmassa kohoavaa mannerta (päättöksenteko- ja toimintatapojen demokratia) muodostavat myös oman järjestelmänsä. Niiden odotetaan osallistuvan eri teitä entistä demokraattisemman yhteiskunnan rakentamiseen ja konkretisoivan näin sen tosiasian, että demokraattisessa projektissa on yhtä lailla kyse tasavertaisten yksilöiden yhteiskunnan rakentamisesta kuin kollektiivisen suvereniteetin yhteiskunnan luomisesta. Ne vastaavat tällä tavoin nykyiseen kaksoisvaatimukseen toisaalta kasvaneesta individualisatiosta (jossa huolehditaan etenkin yksilöiden erityisyydestä) ja toisaalta yleisen edun huomioonottamisesta (vähentämällä yksityisintressien painoarvoa instituutioiden toiminnassa).

Yleisen asevelvollisuuden tutkimisen näkökulmasta Rosanvallnin tapa (*Demands of Liberty* 2007 [2004]); *Demokraattinen oikeutus*, 2013 [2008]) tarkastella demokraattisen kansallisvaltion yleisyyden rakentumisen tapoja³⁹ ja dynaamisia yleistämisen operaatioita avaa mahdollisuuden sekä yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikkiin että erityisen, elävän yleisyyden huomioon ottavan yleisyyden tarkasteluun. Abstraktin ja universaalien ”yleisyyteen nousemisen” sijaan on Rosanvallnin mukaan tutkittava ja puhuttava ”yleisyyteen laskeutumisen” käytännöistä, eli vähemmistöjen yleisyyden poliittisesta kulttuurista (katso luku 8. Lopuksi).

Rosanvallnille (Sebastián 2007, 708) Ranskan historia on ”laboratorio”, jossa nykyisyytemme on tuotettu ja siten on perusteltua pitää tutkimuksessa mukana historialliset ristiriidat ja jännitteet sekä niiden ratkaisuyritykset myös nykyisyy-

39 Rosanvallnin (2013 [2008], 17–23, 274–276) katsoo, että ”demokraattisen imperatiivin” sisältämät yhteiskunnallisen yleisyyden ilmaisun tavat voidaan jakaa viiteen osaan: *yleiseen äänioikeuteen* (äänestäjien kansalaisten massa), *julkiseen palveluun* (julkisen järjestyksen tai yleinen etu ilmenevät suoraan tasavaltalaisen valtion rakenteissa), *negatiiviseen yleisyyteen* (instituution mahdollisuus valvoa ja säännellä muita toimijoita), *moninkertaistumisen yleisyyteen* (esimerkiksi perustuslain vahvistamat poliittiset päätökset) ja *erityisen huomioonottamisen yleisyyteen*.

Viimeksi mainittu, *erityisen huomioonottamisen yleisyyden*, ilmaisuksi Rosanvallnin määrittelee ”kaikkien olemassa olevien tilanteiden” huomioonottamisen projektina, eli päättäjien huomiokentän laajentumisena. Yleisyys merkitsee tässä tapauksessa sosiaalista vaatimusta eli huolenpitoa siitä, että erityisyyksien loputon maailma tulee otetuksi tarkasti huomioon etsimällä kuhunkin yksittäiseen ongelmaan täydellisesti tai ainakin ”kohtuudella” sopiva ratkaisu.

Lopuksi Rosanvallnin toteaa vielä, että markkinoiden kovat realiteetit ovat edustava esimerkki *kylmän yleisyyden* vallasta.

dessä epäröintiä aiheuttavissa ristiriitatilanteissa yhteisiä ratkaisuja etsittäessä. Rosanvallonin (2009, 15–17) mukaan historia ei ole vain nykyajan ”taustavaloa”, vaan olemalla tutkimuksessa vuoropuhelussa historiallisten tapahtumien kanssa, yhteiskunnan poliittiset prosessit saadaan paremmin näkyviin. Ymmärtääksemme demokratiaa on sen historiaa ja nykyisiä kysymyksiä lähestyttävä samaan aikaan. Demokratiaa on tarkasteltava historiallisena ilmiönä laajasti, ottaen samaan aikaan mukaan sen historialliset heijastumat ja nykyiset pulmakysymykset.

Risto Alapuro (2010b, 70–71) toteaa, että Rosanvallon käyttää historiallista sosiaalitytettä analysoidakseen Ranskan vallankumouksesta juontuvaa, yksittäisen kansalaisen ja valtion välisen jännitteen tunnistavaa ranskalaista ”abstrahoivaa” ajatteluperinnettä – *vallankumouksellista monismia*. Kari Palonen (2008, 42, 54, 56) täydentää Alapuron tulkintaa esittämällä, että Rosanvallon kritisoi tutkimusohjelmassaan Ranskan keskusjohtoisuutta ja epäliberaalisuutta, eli *yleisyyden demokraattista kulttuuria*, joka rajoittaa yksilön ja valtion välisten ”väliryhmien” kaikenlaista spontaania ja vapaaehtoista poliittista liittoutumista ja ryhmittäytymistä (*kansalaismiliisi*, tekijän huomautus) sekä niiden piirissä tapahtuvaa yhteiskunnallista aktiivisuutta.

Rosanvallonin demokratia- ja tasa-arvoteorian näkökulmana on tarkastella kriittisesti sekä *polarisoitua visiota* eli jakobinistista, etatistista, kansakuntaista ja yleisyyden demokraattiseen kulttuuriin perustuvaa yhteiskuntatilaa ja hallintotapaa että *partikularistista visiota*, jossa yksittäisten kansalaisten toiminta ja laajentunut kansalaisyhteiskunta vaikeuttavat julkisten eli kansalaisille tärkeiden asioiden ja kiistakysymysten, *res publican*⁴⁰, havaitsemista ja ratkaisemista. Rosanvallon tarjoaa ratkaisuksi demokratian uutta arkkitehtuuria (Konttinen 2010, 73–78) – vastademokratiaa, eli vaaleihin perustuvaa demokratiaa valvomalla, vastustamalla ja tuomitsemalla täydentävää poliittista aktiivisuutta (Luhtakallio & Alapuro 2008 [2006], 8).

Rosanvallonin ajatus *kansalaisyhteiskunnasta* viittaa sellaiseen politiikan mahdollisuuksien alueeseen, yhteiskunnan ”poliittisiin kasvoihin”, jonka sisällä on mahdollista, mutta ei välttämätöntä, toteuttaa ihmisten yhteisin päätöksin poliiti-

40 Oleg Kharkhordin ja Risto Alapuro (2011) katsovat venäläisen teollisuuskaupungin (*Tšerepovetsin*) yhteisiä ja julkisia asioita käsittelevässä tutkimusprojektissaan *Political Theory and Community Building in Post-Soviet Russia* (2012) antiikin Kreikasta ja Rooman imperiumin ajalta juontuvan republikanismin tarjoavan perspektiivin yhtä aikaa asioihin ja kiistakysymyksiin (*res*), kansalaisten osallistumiseen niistä päättämiseen (*publica*) ja sen seikan pohtimiseen, mikä (*things and affairs*) pitää yhteisön koossa (*res publicae*).

Jaotellessaan yhteisiä (*common*) ja julkisia (*public*) asioita ja hyödykkeitä Kharkhordin (2011, 16, 21) viittaa poliittisen taloustieteen kahteen pääkriteeriin: poissulkevuuteen ja kilpailuun. Kharkhordinin esimerkein maan kuljetusverkosto (maantie, rautatie, lentoreitit) on yhteinen mutta kilpailtu. Kansallinen puolustus taas on julkista ja kaikkien saatavilla. Republikaanisen ajattelun (*Cicero*) mukaan *res publicae*, eli kaikille kansalaisille tärkeitä asioita, on voitava puolustaa sotilaallisesti kuolemankin uhalla. Kharkhordin (2011, 208–209) mukaan heidän kaupunkitutkimuksena viittaa siihen, että kaikille yhteisön jäsenille yhteisistä asioista huolehtiminen voi toimia demokraattisen päätöksenteon ”kasvualustana”, kun keskustelun kohteena on koko kaupungin, alueen, kansakunnan tai valtion hyvinvoinnista ja menestyksestä päättäminen.

tiselle ominaista yleisyyttä (yleistahto, maanpuolustus) myös vähemmistöryhmien erilaisuuden perustalta (Konttinen 2011, 75). Kansalaisyhteiskunta ei Rosanvallonin tulkinnan mukaan siten ole peruuttamattomasti purkautunut taloudeksi ja politiikaksi (Noro 1990, 78–79), vaan se on edelleen *valtiosta vapaan tilan tunnus* kilpailukykyvaltiossa (Kettunen 2008, 91–93) tai *valtiokoneistosta riippumaton kansalaisten poliittista toimintaa välittävä kehä* (Tuori 1990, 267–268). Yhteiskuntatutkimuksen on siten suuntauduttava näiden kansalaisyhteiskunnan sekä kaikkia kansalaisia edustavan valtion välisten jännitteiden ja katkosten tarkasteluun. Yhteiskunnallisen keskustelun on puolestaan suuntauduttava tämän *demokratian kokonaisarkkitehtuurin*, eli sekä valtion suvereniteetin, legitimitietin ja edustuksellisuuden että julkisen mielipiteenmuodostuksen tapojen uudelleen määrittelyyn (Rosanvallon 2007 [2004], 49–165).

Rosanvallonin tutkimus *The Demands of Liberty: Civil Society in France since the Revolution* (2007 [2004]) on juuri tuon edellä mainitun Ranskan jakobinistisen⁴¹, valtiokeskeisen hallintotavan kriittistä analyysia, yleisyyden poliittisen kulttuurin (*la culture politique de la généralité*) käsitteen eri ulottuvuuksien avulla. Rosanvallon (2007 [2004], 1–62) esittää, että Ranskan poliittisen kulttuurin yleisyyden politiikan kolme ulottuvuutta ovat ensiksi kriittisyys yhteiskunnan välittäviä rakenteita kohtaan (yleisyyden poliittisen kulttuurin ykseys, *une société Une*); toiseksi välittömän demokratian, eli kansan yleistahdon, korostaminen ilman edustuslaitoksia (yleisyyden poliittisen kulttuurin poliittinen laatu) sekä kolmanneksi poliittisten menettelytapojen (lain palvonta) ja lainsäätäjän roolin korostaminen yhteiskunnan yleispätevänä ohjaajana ja opettajana (yleisyyden poliittisen kulttuurin prosessuaalinen ja lainsäädännöllinen ulottuvuus).

Rosanvallonin tutkimusohjelman yhteiskunnallinen näkökulma⁴² avautuu edelleen *Le Nouvel Observateur*-lehden haastattelussa 1.9.2011⁴³, jossa hän tuo ensin itse julki kolmen teoksensa, *La Contre-Democratie* (2006, *Vastademokratia* 2008), *La Légitimité démocratique* (2008, *Demokraattinen oikeutus* 2013) ja *La Société des égaux* (2011) perusajatuksen: analysoida demokratialaitoksen historian ja demokratian idean yleisen teorian avulla demokratian yhteiskunnallisia muotoja.

41 *Jakobiini*, raivoisa yhtäläisyyden haaveilija, kuninkaanvihaja (valtiollisen seuran jäsen Ranskan vallankumouksen aikana) (Kerkkonen 1897).

42 Rosanvallon kertoo lehtihaastattelussa (J. F. Sebastiáinin haastattelu, 2007, 705–708) tutkineensa aikanaan Adam Smithiä Rousseauin oppositona. Adam Smith halusi tarkastella kuinka tulla toimeen ilman politiikkaa ja rousseaulaista yhteiskuntasopimusta. Omaksuttuaan vaikutteita poliittista teoriaa lähellä olevalta historian tutkijalta François Furet’lta ja nykypolitiikkaa tutkivalta filosofi Claude Lefort’lta Rosanvallon halusi luoda ”hybridin” teorian, joka sisältää historian, politiikan ja sosiaalitieteiden näkökulmia.

Hirschmanilla on vastaava politiikkaa ja taloutta yhdistelevä lähestymistapa teoksissaan *Essays in Trespassing: Economics to Politics and Beyond* (1981) ja *Crossing Boundaries: Selected Writings* (1998).

43 *Pierre Rosanvallon: pour une société des égaux. Le nouvel Observateur* (1.9.2011). Propos recueillis par (haastattelijoina) François Armanet et Gilles Anqueril. (<http://bibliobs.nouvelobs.com/essais/20110902.OBS9677/pierre-rosanvallon-pour-une-societe-des-egaux.html>).

Tuossa samassa haastattelussa Rosanvallon määrittelee tasa-arvoisuuden kolmea muotoa nyky-yhteiskunnassa:

Tarkemmin sanoen nyky-yhteiskunnassa tasa-arvoisuus ilmenee kolmessa muodossa: samankaltaisuutena (la similarité), riippumattomuutena (l'indépendence) ja kansalaisuutena (la citoyenneté). Samankaltaisuus on tasa-arvon ekvivalenssi: olla yhdenvertainen ihminen muiden kanssa ilman etuoikeuksia. Riippumattomuus on autonomista tasa-arvoa, joka ilmenee negatiivisesti ihmisten välisten alistussuhteiden puuttumisena ja positiivisesti tasavertaisissa vuorovaikutussuhteissa. Kansalaisuuden sisältämä tasa-arvoisuus perustuu heidän yhdenvertaisiin toimintamahdollisuuksiinsa yhteisön jäseninä ja yhdenvertaisina yhteiskunnallisina vaikuttamismahdollisuuksina.

(tekijän käännös)

Rosanvallonin tasa-arvoajattelu sisältää siten Ranskan vallankumouksen tuottaman yleisen tasa-arvon idean (*une égalité-similarité*), alistussuhteista vapaan autonomisen tasa-arvon (*une égalité-autonomie*) ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksiin liittyvän tasa-arvon (*une égalité-participation*).

Tutkimuksessaan *La société des égaux* (Yhdenvertaisten yhteiskunta) Rosanvallon (2011, 407–408) nimittää aikamme demokraattisten kansallisvaltioiden suurimmiksi yhteiskunnallisiksi ”tasa-arvon myrkyiksi” (*les poisons de l'égalité*) ensinnäkin rakenteellisen epätasa-arvoisuuden sosiaalisen tuottamisen, toiseksi kohtuuttomuuden ja hillittömyyden, joka ei enää ilmene yksin sosiaalisen tai moraalien alueella, vaan kaupallistumisena ja luonnonvarojen tuhlauksena sekä kolmanneksi lahkoutumisen ja separatismien, joka ilmenee aritmeettisesti (vertaa Antoine Henri de Jomini) organisaatioissa ja alueittain.

Kätkeyty solidaarisuuden logiikka

Tutkimuksessaan *The New Social Question: Rethinking the Welfare State* (2000 [1995]) Rosanvallon esittää, että hyvinvointivaltiollisessa kehityksessä ihmisten välisessä vakuutussolidarisuudessa on tapahtunut 1900-luvun lopulla hitaasti ja kätkeyty kaksikin muutosta. Ensinnäkin redistributiivinen, laaja-alaisesti sosiaalisia riskejä horisontaalisesti tasaava vakuutusajattelu on vähentynyt. Toiseksi vakuuttamiseen on ilmaantunut ammatti- ja ihmisryhmien välistä vertikaalisuutta, jolloin ihmisten maksamat sosiaaliturvamaksut ja heidän saamansa sosiaalietuudet loittonevat toisistaan.

Globaalin markkinatalousajattelun tuloksena hyvinvointivaltion yleisyyttä korostavat perustelut ovat vähitellen muuttuneet, jolloin hyvinvointivaltion oikeutus-

ena esitetyn ”universalismin hunnun” takaa paljastuukin järkiperäinen taloudellinen ajattelu, *solidaarisuuden logiikka*, joka antaa näkyviä perusteluja poliittiselle, hyvinvointivaltiolle tai turvallisuuspoliittiselle⁴⁴ toiminnalle.

Émile Durkheim jaotteli modernisoituvien yhteiskuntien solidaarisuuden muodot vähenevään mekaaniseen, samankaltaisten ihmisten välittömään vuorovaikutukseen perustuvaan solidaarisuuteen (tunnusmerkkinä repressiivinen lainsäädäntö) ja orgaaniseen lisääntyvän työnjaon tuottamaan suunnittelemaan solidaarisuuteen (tunnusmerkkinä restitutiivinen lainsäädäntö). Lehtosen ja Liukon (2011, 115–118) mukaan Rosanvallonin esille nostama yksityisen ja valtiollisen vakuutussolidaarisuuden yhdistelmä edustaa uudenlaista ”solidaarisuuden kolmatta lajia”, jota ilmentävät yksilöllisten intressien vastavuoroisuus (lakisääteinen sosiaalivakuutus) tai työväen keskinäinen solidaarisuus (työväenliike). Tällaisen ”kolmannen lajin” vakuutussolidaarisuuden tunnusmerkkinä on siten sosiaaliturvalainsäädäntö. Asevelvollisuuslainsäädäntö edustaa puolestaan repressiivistä lainsäädäntöä (mekaaninen solidaarisuus).

Ratkaisuksi solidaarisuuden vahvistamisen ongelmaan globalisoituvissa kansallisvaltioissa Rosanvallon (2006, 216–222) esittää (katso myös Martha Nussbaum, (2002 [1996]) solidaarisuuden lujempaa kiinnittämistä sekä kansainvälisiä ihmisoikeuksia korostavaan (*civil society as a space of regulation*) kansalaisyhteiskuntaan (*la solidarité humanité*) että kansalaisoikeuksia ja demokratiaa puolustavaan (*nation-state as a space of institution*) valtioon (*la solidarité de citoyensneté*).

Rosanvallonin tutkimustekniikkana on pelkistää, dramatisoida sekä kuvaa Ranskan hyvinvointivaltion legitimaatioperustan muutoksesta (2000 [1995]) ja Ranskassa vallitsevan yleisyyden poliittisen kulttuurin sisältämästä kriittisyydestä valtion ja kansalaisten välisiä yhteisöjä, organisaatioita ja instituutioita kohtaan (2007 [2004]). Rosanvallonin ”dramatisoinnin tekniikassa” ei ole kysymys menneiden tapahtumien suorista jälkikuvista, vaan sellaisten poliittista toimintaa hallitsevien huomaamattomien perusoletusten analysoinnista, joiden yhteys alkuperäisiin tapahtumiin on voinut kadota näkyvistä (Alapuro 2010a, 535).

Rosanvallonin käyttämä ”dramatisoinnin tekniikka” on siten käyttökelpoinen myös analysoitaessa 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun Suomen poliittisen kulttuurin pitkän linjan olennaisia sisäisiä ja ulkoisia jännitteitä (Alapuro 2010a). Alapuron (2010a, 535–536) mukaan Suomen poliittinen kulttuuri on nykyäänkin luonteeltaan ”välttämättömyyttä ja puolustuksellisuutta” korostavaa. Siksi Suomen

44 Ensimmäisen maailmansodan alkukuukausina vuonna 1915 saksalainen Emil Lederer julkaisi artikkelin *Zur Soziologie des Weltkriegs (On the Sociology of World War)*, jossa hän Ferdinand Tönniesin käsittein totesi universaalin asevelvollisuuden käytön tilapäisesti eliminoivan (aufgehoben) rauhanomaisen Gesellschaft-yhteiskunnan ja vain imitoivan yhteisöllistä Gemeinschaft-yhteiskuntaa. Gesellschaft-yhteiskunnan muuttuminen Gemeinschaft-yhteiskunnaksi sodan pakottamana ei Ledererin mukaan ilmentänyt kasvavaa solidaarisuutta, vaan rauhan aikana vallinneen solidaarisuuden kutistumista eri yhteiskuntaryhmien väliseksi kohtalonyhteydeksi (Lederer 2006 [1915], 241–268).

nuoret samaistuvat edelleen kansalliseen projektiin eli ”kansakunnan synnyn ja puolustamisen” tapahtumiin.

Rosanvallon (2000 [1995], 38–40) kysyy retorisesti, täytyykö Euroopan maissa luoda toisen maailmansodan jälkeinen yhteiskunnallinen tilanne, *sodan moraalinen ekvivalentti*, jotta saadaan palautettua hyvinvointivaltiota tukeva vahva solidaarisuus? Sodassahan kansalaiset olivat valmiita kuolemaan kotimaansa puolesta, joten kotimaa on heille kiittolisuudenvelassa. Rosanvallon kysyy edelleen, tuleeko samalla tavalla kansalaisten ”rakkauden hyvinvointivaltiota” kohtaan saattaa kotimaa kiittolisuudenvelkaan omia kansalaisiaan kohtaan? Rosanvallon vastaus omaan kysymykseensä on kielteinen: *sodan moraalista ekvivalenttia* ei voida käskyin ja määräyksiin palauttaa, vaan tarvitaan maallisempia ja arkipäiväisempiä tapoja ”dramatisoida” kansallisvaltion monimutkaista ja ristiriitaista tehtävää hyvinvointivaltion perustana olevan solidaarisuuden ylläpitämiseksi kilpailukyky-yhteiskunnassa (Kettunen 2008).

Rosanvallonin (2000 [1995], 38–40) mukaan yhteenkuuluvuuden tunnetta hyvinvointivaltiossa ei siis voi syntyä, ellei sitä järjestetä uudelleen kaikkia koskevaksi yhteiseen maailmaan kuulumisen periaatteeksi. Ongelmana vain on tavanomaisten yhteenkuuluvuutta ylläpitävien julkisyhteisöjen – *puolustusvoimien*, koululaitoksen, jopa naapuruussuhteiden – yhteisöllisyyden heikkeneminen ja rapautuminen. Nämä julkiset instituutiot eivät enää tarjoa kaikille kansalaisille mahdollisuutta identifioitua kansallisvaltioon niiden kautta. Kansallisen asepalveluksen suhteen ei ole syytä ”unelmoida” vanhan kommunitaristisen aseveljeyden elvyttämisestä, koska ihmiset identifioituvat kansakuntaan uudella tavalla. Ajatus uhrautumisesta kotimaan hyväksi on Rosanvallonin mukaan yleisen asevelvollisuusperiaatteenkin kohdalla korvautumassa yhdistelmällä hyötyajattelua ja ihmisten luontaisia myötätunnon osoituksia (Adam Smith).

Yksilöllistyneissä demokratioissa tavalliset kansalaiset eivät mielipidetiedustelujen mukaan olekaan enää kovin halukkaita kuolemaan kotimaansa puolesta. Kansalaisten, erityisesti nuorten, yhteisyyden tunnot eivät siten enää perustu uhrautumiselle ja epäitsekkyydelle, vaan niitä ilmaistaan monimutkaisemmin.⁴⁵

Maissa, joissa asevelvollisuusjärjestelmä on edelleen aktiivinen, kuten Sveitsissä, Itävallassa, Norjassa, Tanskassa ja Suomessa, sen korvaamisesta ammattiarmeijalla käydään laajaa keskustelua. Niissä maissa, joissa aktiivinen asevelvollisuusjärjestelmä on lopetettu, kuten Yhdysvalloissa, Ranskassa, Saksassa ja Ruotsissa, on edelleen

45 Suomessa Nuorisobarometrissa 2010 *Puolustuskannalla* (Sami Myllyniemi [toim.]) analysoidaan suomalaisten nuorten käsityksiä asevelvollisuuden suorittamiseen liittyvästä ”uhrautumisaluudesta” seuraavasti: Samalla kun 70 % nuorista pitää yleistä asevelvollisuutta tärkeänä Suomen puolustukselle, on 40 % kuitenkin sitä mieltä, että maailman muuttuminen on tehnyt yleisestä asevelvollisuudesta tarpeettoman (sivu 71).

Ilmeinen kritiikki yleistä asevelvollisuutta kohtaan on se, että se ei ole yleinen, vaan kohdistuu vain puoleen ikäluokasta (sivu 71) [...] perinteinen, kansalliseen projektiin sitoutunut sodan muiston kunnoittaminen on pitänyt pintansa nuorison keskuudessa (sivu 65).

haluja palauttaa asevelvollisuusjärjestelmä kansalaisten yhteisöllisyyden elvyttämiseksi. Ruotsi onkin päättänyt palauttaa Norjan mallin mukaisen valikoivan ja sukupuolineutraalin asevelvollisuuden vuonna 2019. Saksassa yleisen asevelvollisuuden palauttamisesta keskustellaan osana Euroopan turvallisuustympäristön muutosta (kotimaan puolustuksen vahvistaminen). Kansalaisuutta vailla olevia asukkaita (pakolaiset) ei Saksassa kuitenkaan olla hyväksymässä maan asevoimien palvelukseen.

Hirschman osallistuu tähän ”yhteisöllisyyden puolustamis” -keskusteluun tutkimuksessaan *Shifting Involvements: Private Interest and Public Action* (1982). Hirschmanin mukaan historiallisesti tarkastellen ihmiset ovat perustelleet toimintaansa vuoroin yhteisellä edulla – keisari toimii alamaistensa hyväksi – ja vuoroin taas yksityisin perustein. Esimerkiksi kapitalisti voi tuottaa voitontavoittelun ohessa yhteistä hyvinvointia⁴⁶. Hirschmanin (1982, 4–5) ajatuskulkua seuraten kansalaisten laajamittaisen kollektiivisen toiminnan (*public action*) käynnistyminen liittyy ulkoa tulevaan uhkaan, kansalaisten sortoon tai *Tocquevillen teesin* mukaiseen kansalaisten vapaaehtoiseen mobilisoitumiseen elinolosuhteidensa parantamiseksi.

Kun moderni eurooppalainen asevelvollisuusperiaate ilmaantui Ranskaan vuoden 1789 vallankumouksen jälkeisinä vuosina, niin sen rakentumiseen vaikuttivat kaikki kolme Hirschmanin mainitsemaa tekijää: kansannousu feodaalista järjestelmää vastaan, uuden tasavallan sotilaallinen puolustaminen ulkovaltojen hyökkäyksiä vastaan ja kansalaisten vapaaehtoinen mobilisoituminen ((kansan)miliisi).

Kansakunnan yhtenäisyyden näkökulma

Ranskassa jakobinistisen tai yleisyyden poliittisen kulttuurin ykseyttä korostavalla näkökulmalla ymmärretään siis kriittisyyttä valtion ja yksilön välisiä ryhmiä, korporaatioita ja instituutioita kohtaan, jolloin riittää kun on olemassa ”kansalaisen erityisintressit” ja valtion ”yleistahto”, joiden kautta saavutetaan (*la célébration du ”grand tout national”*), eli yksi ja yhtenäinen kansakunta (*”La France”*), jossa ei ole tilaa yksilön ja ”kokonaisuuden” (valtio) väliselle korporatiiviselle siteelle (Rosanvallon 2007 [2004], 4–6). Suomen poliittiselle kulttuurille taas on tyypillistä yhtenäisten korporatiivisten välittävien rakenteiden pysyvyys (institutionalismi), mikä on tässä tutkimuksessa huomioitava tulkittaessa suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen rakentumista 1800-luvun lopun Suomessa.

Risto Alapuro (2010b, 67–72) viittaa tähän Ranskan ja Suomen poliittisten kulttuurien eroon. Edellä mainittu Ranskan ”vallankumouksellisen monismin” perinne

46 Hirschman (1998, 11–16) harmittelee myöhemmin, että hän oli vuonna 1982 jyrkän julkisen ja yksityisen kategorian erottelunsa ”vanki” tajuamatta niiden ajoittaista lomittumista ja yhdistymistä. Hirschman toteaa, ettei hän osannut tarkastella yksityisten ja julkisten asioiden samanaikaisuutta tai niiden kuulumista kumpaankin kategoriaan. Tällaista julkisen, yhteisen ja yksityisen yhdistävää analyysia tekevät myös edellä mainitut Kharkhordin ja Alapuro (2011) nyky-Venäjän kaupunkisosiologisessa tutkimuksessaan.

tuotti ja tuottaa Ranskassa edelleen jatkuvaa poliittista epävakautta ”vierastamalla” kaikkea kansalaisen ja valtion välistä järjestäytymistä (instituutiot, organisaatiot, yhdistykset). Suomessa taas 1800-luvun lopulla Snellmanin kansakunta-ajattelussa, hegeliläisen filosofian ja pragmatistisen toiminnan yhdistelmänä korostui sellainen yhdistystoimintaan perustuvaa kansalaisyhteiskunta-ajattelu, joka pohjusti suomalaista korporativismia, puolue- ja ammatillisia edunvalvontarakenteita – valtion kiinnittynyttä kansalaisyhteiskuntaa (Alapuro (2010b, 68–69):

Valtava enemmistö Suomen aikuisväestöstä oli 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa kokonaan poliittisen prosessin ulkopuolella.

Tärkeintä oli se, että samaan aikaan kun ylätasolla keisarivalta piti yllä vanhamuotoista, Ruotsin ajalta periytyvää kapeapohjaista edustuslaitosta – jonka perusteelliseen uudistamiseen ei kovinkaan paljon löytynyt intoa myöskään suomalaisen poliittisen luokan keskuudesta – samaan aikaan alatasolla, (kansalais)yhteiskunnassa kehittyi uusia järjestäytymisen muotoja. Syntyi vilkas yhdistystoiminta – niin kuin muissakin Pohjoismaissa (katso myös Henrik Stenius 1987).

Tämän tutkimuksen luvussa viisi esiteltävä Snellmanin ja Yrjö-Koskisen asevelvollisuusajattelu perustuu kansakunnan näkökulmaan, kun taas Mechelinin *pro lege*-asevelvollisuusajattelu ja Sifversvanin kansalaismalliin perustuva asevelvollisuusmalli edustavat Suomen suuriruhtinaskunnassa ”orastanutta” oikeusvaltio- ja kansalaisyhteiskunta-ajattelua.

Kansan tahdon näkökulma

Rosanvallon (2007 [2004], 34–48) mukaan yleisyyden poliittisen kulttuurin demokraattinen näkökulma ei tarkoita vain edustuslaitoksia vastustavan ja kansalaisten henkilökohtaista osallistumista korostavan *suoran demokratian* kannattamista, vaan laajemmin *välitöntä demokratiaa*. Välittömyyden demokraattista ihannetta korostettaessa ei tarvita lainkaan erillisiä kansalaisten ja valtion välisiä poliittisia kohtaamisalueita, vaan kansalaiset voivat tuoda ”yleistahtonsa” esille selkeästi yhtenä yksikkönä ilman väliin tulevia instituutioita, organisaatioita tai prosesseja. Ranskan vuoden 1789 vallankumouksellisille mahdollisia kansalaisia ja valtiota välittäviä organisaatioita edustivat kuitenkin ”monistisesta” ajattelusta poiketen kansalaisten kasvatustehtävää hoitavat ”klubit” ja erityisesti ”patriootit yhdistykset”, joiden tehtävänä oli universaalistaa kansankokouksen ilmentämää ”yleistahtoa”.

Suomalaisessa 1800-luvun sääty-yhteiskunnassa kansalaisten osallistumismahdollisuuksia rajoittivat niiden suppeus, eli säätyihin perustuva edustuksellisuus sekä poliittisten osallistumismahdollisuuksien katkokset (Porvoon maapäivien 1809 ja

vuoden 1863 valtiopäivien välinen tauko). Matti Klinge (2008, 18–28) on todennut, että Suomessa oltiin – ainakin sen yhteiskunnan osalta, joka sai äänensä kuuluviin – tavattoman tyytyväisiä siihen, että keisari Aleksanteri I julistuksissaan vuonna 1808 ja sitten Porvoon maapäivillä 1809 nimenomaan vakuutti *ancien régime*n säätyineen säilyvän. Tämä tarkoitti Suomen suuriruhtinaskunnassa Ruotsin vallan aikaista kustavilaista hallitusmuotoa ja säätyvaltiopäiviä, joissa säätyjen – aateliston, papiston, porvariston ja talonpoikien – valtiopäiväedustajia oli yhteensä kolmetasadasta neljäänsataan.

Krimin sota aiheutti kuitenkin huomattavia muutoksia Suomen suuriruhtinaskunnan valtiollisessa elämässä ja maan sotalaitoksessa vuosina 1854–1878. Suomessa ruotujakolaitos otettiin jälleen käyttöön, mutta samalla maassa oli aloitettava Venäjällä vuonna 1874 toimeenpannun yleisen asevelvollisuuden kotimaisen toteuttamisen suunnittelutyöt Seitkari (1939b, 98–102).

Suomen sotaväen järjestämisperiaatteen muutos (Seitkari 1939a, 1939b, 1951; Screen 2000 [1996]) ja tänä käännekohtana syntynyt *suomalainen asevelvollisuusperiaate* termistöineen rakentuivat siis demokraattisesta näkökulmasta katsoen Suomen suuriruhtinaskunnan vuosien 1863–1864, 1877–1878 ja 1899 valtiopäivien aikana maassa, jossa valtiopäivät olivat sitä ennen olleet lakkautettuina vuodesta 1809 vuoteen 1863 ja maan vähäinen sotalaitos oli ollut lähes toimettomana Krimin sotaan (1853–1856) saakka.

Vuosien 1877–1878 valtiopäivillä käsitellyn asevelvollisuuslakiehdotuksen myötä Suomen säätyjen enemmistö kannatti tarjolla ollutta venäläisen asevelvollisuusperiaatteen ”kevennettyä mallia” – *Suomen asevelvollista armeijaa* (Meurman 1883–1890). Vuoden 1878 asevelvollisuuslain hyväksyminen synnytti Suomeen vuosiksi 1881–1901 modernin *suomalaisten asevelvollisten sotilas-kansalaisten* joukon, joka koostui pääosin alistetussa asemassa elävästä tilattomasta väestä, oppipojista ja työväestä ilman poliittisia oikeuksia (äänestys-oikeutta)⁴⁷.

47 Antti Chydenius (1729–1803) esitti jo ennen Adam Smithiä näkemyksiä kysymyksistä, joilla on suoranainen tai ainakin havaittavissa oleva epäsuora vaikutus yhteiskunnan vähäosaisten hyvinvointiin (taloudellisten, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien puute), siihen kansanosaan, johon hänen seurakuntansa maanviljelijät, Alavetelin merenkulkua harjoittavat maanviljelijä-kalastajat sekä Kokkolan ja sen ympäristön vähittäis- ja tukkukauppiat kuuluivat. He tunsivat itsensä useilla talouselämän aloilla vallitsevien merkantilististen rajoitusten ja ammattikuntasäännösten kahlitsemimiksi.

Näiltä ”vähäväkisiltä ihmisiltä” puuttuivat tapulikaupunkien porvarien etuoikeudet, eivätkä he päässeet osallisiksi palkkioista, joita myönnettiin joillekin teollisuuden ja vientikaupan aloille. He tunsivat erikoisverojen ja mielivaltaisten hinta- ja palkkasäännösten itseensä kohdistuvan epäoikeudenmukaisen rasituksen. He tunsivat joutuneensa monessa suhteessa etuoikeutettujen luokkien ja ryhmien uhriksi (Uhr 1965, 12).

Rosanvallon (2007 [2004], 6, 49–62) mukaan yleisyyden poliittisen kulttuurin prosessuaalinen näkökulma ilmenee ”lakien ylistämisessä” osana tasavaltaisen kansakunnan suvereenin ”yleistahdon” esille nostamista. Lakien ylistäminen liittyy myös ei-prosessuaaliseen ajatukseen lainsäätäjän roolista yhteiskunnan yleispätevänä ohjaajana ja opettajana. Ranskassa ”vuoden 1879 miehille” lait eivät olleet vain tehokkaita ja legitiimejä normeja, vaan myös poliittisia toimijoita Toisaalta myös riippumaton tuomiovalta alistettiin kahdeksitoista komissioksi yleisen turvallisuuden komitean (*Comité de Salut Public*) alaisuuteen. Vallankumous vaikutti myös Ranskan uusilla hallintoalueilla (*départements*) tehtyihin hallintoväen ja tuomarien valintoihin – kansalais-sotilaiden (*les citoyens-soldats*) rinnalle syntyi uusi patriootin ja perustuslaillinen tuomari-kansalaisten (*les juges-citoyens*) ryhmä (Leuwers 2008, 49–74).

Ranskan vallankumouksen tuottama asevelvollisuuslainsäädäntö asettuu siten ”kvasi-sotilaalliseksi imperatiiviksi”, jolloin kaikessa sotilaallisessa toiminnassa korostettu yhtenäisyys oli edellytys myös kansallisen turvallisuuden takaamiseksi taisteltaessa Euroopan vanhoja valtoja vastaan. Olennaista oli tehdä samaan aikaan pesäero Ranskan vanhaan feodaalivaltaan ja korostaa uuden tasavaltalaisen aikakauden alkamista (Rosanvallon 2007 [2004], 16).

Suomessa vuonna 1878 säädetty ja vuonna 1881 toimeenpantu asevelvollisuuslaki joutui perustuslailliseen ”häiriötilaan” jo vuosina 1899–1905, kun Suomen oma armeija lakkautettiin vuonna 1901 (Haminan kadettikoulu 1903, Kaartin pataljoona 1905) ja suomalaiset joutuivat Venäjän *yleisvaltakunnallisen asevelvollisuuden piiriin* (Jutikkala–Pirinen 2003, 350–373). Vuonna 1901 säädetty Suomen suuri-ruhtinaanmaan asevelvollisuuslaki laajensi suomalaisten asevelvollisuuden koskemaan yksiselitteisesti ja yhdenmukaisesti koko Venäjän keisarikuntaa velvoittaen suomalaiset sodankäyntiin oman maan rajojen ulkopuolellakin. Tätä vuoden 1901 ”venäläistä” asevelvollisuuslakia vastustettiin Suomessa laajasti. Leo Mechelinin mobilisoima laaja kansalaisadressi (Suuri adressi 1899)⁴⁸ helmikuun manifestia vastaan, hänen aktiivinen toimintansa vuoden 1899 säätyvaltiopäivillä asevelvollisuusvaliokunnan puheenjohtajana sekä vuoden 1901 yleisvaltakunnallista asevelvollisuuslakia vuosina 1902–1904 seuranneet kutsuntalakot olivat käytännön esimerkkejä suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen perustuslaillisen näkökulman korostumisesta.

Rosanvallonin (2013, 18–19) tulkinnan mukaan kysymys oli *moninkertaistumisen yleisyydestä* eli yleisyyden toteuttamisesta yhteiskunnallisen suvereenisuuden ilmausten (perustuslaki, laki, asevelvollisuuslakko) moninaistumisen kautta. Suo-

48 Katso tarkemmin luku 5.4 *Leo Mechelinin pro lege-asevelvollisuus*.

messä luovuttiin vuosina 1917–1919 yli 200-vuotisesta *jaetun sotaväen* (ruotujakolaitos) periaatteesta sekä esityksestä *kansanmiliisiin perustuvasta asevelvollisuusjärjestelmästä* (valtiopäiväedustaja Silfversvan 1877–1878, kansanedustaja Mikkola 1917) ilman tätä *moninkertaistumisen yleisyyttä* (Rosanvallon 2013 [2008], 18–19) eli tavanomaisella lainsäädännöllä.

2.4 MODERNIN ASEVELVOLLISUUSPERIAATTEEN RAKENTUMINEN

Suomen asevelvollisuusjärjestelmä, modernin suomalaisen asevelvollisuuden käsite sekä siihen viittaavat termit ja sanastot, rakentuivat 1800-luvun lopulla kansainvälisesti suurvalta-asemansa menettäneen Ruotsin, suurvallaksi kasvaneen Venäjän sekä keskenään taistelevien Ranskan ja Preussin/Saksan esimerkkien pohjalta.

Veikko Heinonen (2011, 95) toteaa Suomen autonomian ajan ja suomalaisen valtionrakentamisen keskeisten käsitteiden, kuten *kansa*, *kansakunta*, *suomalaisuus* ja *isänmaallisuus*, käsitteisältöjen rakentuneen lähes ”puhtaalta pöydältä” ruotsalaisia poliittisia sanastoja ja niiden merkityssisältöjä suoraan hyödyntäen. Tässä tutkimuksessa esitetään käsittehistoriallisesti kerrostunut lähestymistapa asevelvollisuuteen. Suomalaisen asevelvollisuuden käsite, termit ja sanastot ”liukuivat” 1800-luvun loppupuolella Suomen suuriruhtinaskuntaan laajemman ”käsitearkkitehtuurin” puitteissa, jonka osatekijöinä olivat Euroopassa Westfalenin rauhan 1648 jälkeinen sotilaallisen ajattelun uudistuminen (keskuspuolustus- ja hyökkäyssotaperiaatteet), Amerikan ja Ranskan vallankumousten käynnistämä *ancien régime* aikaisten armeijoiden hallintoperiaatteiden muuttuminen⁴⁹ ja modernin asevelvollisuusperiaatteen kansakuntakohtainen käyttöönotto.

1700-luvulla oli Euroopassa muototunut pysyviä armeijoita täydentäviä ja tukevia kansallisesti rakentuneita miliisilaitoksia, jotka olivat siten 1800-luvulla tarjolla yleisen asevelvollisuuden ”perusrakenteeksi”, valtiollisen asevelvollisuusjärjestelmän sijaan tai autonomisena toimijana sen rinnalla.

Yhteisön asukkaiden vapaaehtoinen asevoima: miliisi

Ranskalaisen kenraali Susanen mukaan ⁵⁰ *paikallisten yhteisöjen asukkaiden aseistaminen*, joko kansalaisten vapaaehtoisesti organisoimana tai hallitsijan alaisuus-

49 Meurmanin sanakirja (1883–1990): *Ancien régime*, ”entinen hallitustapa”, käytetään valtiollisten mullistusten jälkeen entisestä hallitustavasta ja entisistä oloista puhuttaessa.

50 Miliisilaitoksen etymologinen katsaus perustuu tässä luvussa teokseen *Histoire de l'Infanterie Française (1876) par le général Susane. Tome Premier. Librairie Militaire de J. Dumaine. Paris. Première partie. Chapitre 1 Milices des communes et des fiefs* (= feodaaliajan läänitys), sivut 1–31).

teensa muodostamana asevoimana (miliisi), on kytköksissä moderniin asevelvollisuusperiaatteeseen. Käsitteen miliisi (*milice, militia*) etymologia liittyy vapaista kansalaisista koottujen roomalaisten legioonien värväykseen ja luettelointiin (*conscribere milites*) ja ennen sitä kreikkalaisiin vapaisiin sotilas-kansalaisiin (*hopliitit* eli raskaasti varustetut ja aseistetut jalkaväkimiehet), jotka omin asein puolustivat kaupunkiaan (*polis*). Ranskassa Frankkien kuningas Clovis (485–511) yhdisti armeijassaan frankkien kommunitaristisen ja gallialaisten kurinalaisuuden tradition.

Frankkien kuninkaan Kaarle Suuren aikana (768–814) syntyi feodaalinen sotilaallinen järjestelmä feodaaliherroineen, vasalleineen ja maaorjineen. Susane esittää, että feodaaliajan paikallinen asevoima, miliisi, suojeli omaa kylä- ja kaupunkiyhteisöä, toimi feodaaliherrojen linnojen turvana ja osallistui kuninkaan sotaretkiin tai suojasi kuninkaan sotajoukkojen marsseja. Ranskan kuninkaat Filip I (1060–1108) ja Ludvig VI (1108–1137) loivat vastavuoroisen sopimusjärjestelmän kuninkaan ja kylien välille, jolloin paikallisyhteisöt saivat itsehallinnollista valtaa ja vapauksia, mutta vastavuoroisesti ne tunnustivat kuninkaan vallan ohi feodaaliherrojen. Kansalaisilla oli siten oikeus puolustautua aseellisesti, mutta heidän tuli olla myös valmiita taistelemaan kuninkaan lipun alla.

Miliisi-”käsiterpeheeseen” kuuluivat Susanen mukaan sotilaina toimivat kansalaiset (*les hommes libres*), jotka yhdessä puolustavat maataan (*l’armée domestique*) ”perheenpäidensä” eli aateliston ja upseerien (*les gentilshommes*) johdolla. Armeijan alimmallakin hierarkiatasolla varakkaammat saattoivat palvella ratsuväessä ja loput miehet asevelvollisina jalkaväessä. Jalkaväen etymologia viittaa italiansankieliseen ”perheen lapsia” tarkoittavaan sanaan *fante, infanteria*. Tämä sana on omaksuttu myös ranskan-, ruotsin- ja englanninkieleen (*infanterie, infanteriet, infantry*).

Saksalaisessa sotilaskäsikirjassa *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939 (I)* Gerhard Papke (1979, 100–114) kuvaa sitä, kuinka 1700-luvulla Saksassa muiden Euroopan maiden tapaan ”*westfalenilaisen järjestelmän*” tuloksena kuninkaiden ja feodaaliherrojen pienehköiden pysyvien sotavoimien lisäksi perustettiin paikallisia alue- ja kaupunkikohtaisia kansalaisten asevoimia (*die Bürgerwehren*), joiden sotilailla ei ollut yhtä tiukkaa koulutusta ja kuria kuin preussilaisilla krenatöörirykmenteillä.

Vielä vuoden 1851 kenraali Bardinin ranskalaisessa sotilassanakirjassa *Dictionnaire de l’armée de Terre* käsitteellä *levée en masse* on konnotaatio Westfalenin rauhan 1648 jälkeiseen ajatukseen ”pysyvien armeijoiden” tehtävästä alueellisessa hyökkäyksen torjunnassa yhdessä kansalaisista kootun vapaaehtoisen sotavoiman (miliisi), kanssa:

Kenraali Louis Auguste Susane (1810–1876) palveli Ranskan sotaministeriössä ja julkaisi kolme laajaa sotilaskäsikirjaa *L’Histoire de la Cavalerie, L’Histoire de l’Artillerie* ja *L’Histoire de l’Infanterie Française* (1876). Tämä jalkaväen käsikirja on kirjoitettu Ranskan ja Preussin välisen sodan 1870–1871 ”jälkimmäineissa”. Tuo sotahan aiheutti Ranskassa ”shokin”, kun itsevarmat ranskalaiset upseerit joutuivat huomaamaan kuinka vähän he ymmärsivät modernista sodankäynnistä verrattuna preussilaisten sotilaalliseen ajatteluun (Irvine 1940, 143).

Levée en masse: sort de levées qui nationalisent la guerre dans des crises extraordinaires [...] (Henry Hallam, 1777-1859) : tout citoyen, quelle que soit l'étendue de ses privilèges, est naturellement tenu de repousser l'invasion.

Westfalenin rauha 1648 ja Ruotsin *Det karolinska indelningsverket*

Kolmikymmenvuotinen uskonsota päättyi Westfalenin rauhaan vuonna 1648, jonka jälkeen valtioiden asema vahvistui sekä niiden keskushallinto (vertaa armeijoiden yleisesikunnat) laajentui, mahdollistaen näin ”pysyvien armeijoiden” varustamisen ja ylläpidon myös rauhan aikana (Strachan 2007, 1). Tulkintaeroista huolimatta ”*westfalenilainen järjestelmä*” edustaa modernin valtiojärjestelmän syntyä, jossa uskonnollisten auktoriteettien sijaan suvereenit valtiot edustavat alueellaan kansalaisiin päin ja suhteessa toisiinsa valtioihin ylintä valtaa, joka sisältää myös legitimitin oikeuden väkivalta- ja pakkotoimiin (Haldén 2009, 120). Kolmikymmenvuotisen sodan voittajavaltioille, Ranskalle ja Ruotsille, Westfalenin rauha merkitsi niiden aseman vahvistumista eurooppalaisina sotilasmahteina. Samalla Sveitsi ja Alankomaat itsenäistyivät, kun taas Saksan valtiot jäivät erillisiksi toimijoiksi aina 1800-luvulle saakka.

Peter Haldénin(2009) toimittamassa kirjaprojektissa *1648 Den westfaliska freden: Arv, kontext och konsekvenser* painotetaan historiallis-realistisesta näkökulmasta Westfalenin rauhan haurasta ja sattumanvaraista luonnetta sekä kyseisen sopimuksen väliaikaisuutta, kontekstuaalisuutta ja alustavuutta. Westfalenin rauhaa voidaan tulkita konventionaaliseen valtatasapaino- ja harmonisointinäkökulmasta, jossa suvereenit valtiot nousevat tarkastelun keskipisteeksi. Teoksen toisessa näkökulmassa painottuu jatkuvuuden näkökulma. Monarkiat ja dynastiat säilyttivät poliittisten liittoutumien ”omistajuuden” samalla kun *suvereniteetin* käsite ei noussut keskeiseksi ennen 1800-luvun kansallisvaltiollisen ajattelun voimistumista.

Kolmikymmenvuotisen sodan (1618–1648) päätteeksi solmitut rauhansopimukset Westfalenissa Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan ja Ranskan välillä Münsterissä sekä keisarikunnan, saksalaisten säätyjen ja Ruotsin välillä Osnabrückissa merkitsivät kansainvälisessä politiikassa askelia kohti valtioiden jakamattomaa perustuslaillista vallankäyttöä ja yksinoikeutta sodankäyntiin (Haldén 2009, 13–22).

Sotilaallisen ajattelun perussuuntausten kehityksen kannalta Westfalenin rauha vuonna 1648 merkitsi myös muutosta monimutkaisesta säätyjen aseman ja etujen puolustamisesta kohti keskitettyä kansallisvaltioiden etujen ja rajatun maa-alueen puolustamista (Haldén 2009, 27–28). Puolustus- ja asevoimien rekrytointi- ja mobilisointikysymysten tarkastelussa voidaan Westfalenin rauhassa nähdä siten myös kahden sotilaallisen peruseriaatteen kohtaaminen: eurooppalainen

keskuspuolustusjärjestelmä sekä Ranskan ja Ruotsin rajojen yli käytävään, myös hyökkäyssodankäyntiin tarkoitetut järjestelmät.

Yksi Westfalenin rauhanteon osapuolista, Ruotsi, oli 1500-luvulla ja 1600-luvun alussa laajentunut sotilaalliseksi suurvallaksi, jonka armeijan kokoamisperiaatteen lähtökohtana oli maan rajojen ulkopuolelle tarkoitetun joukon (*fälttåg*) ja laivaston (*örlogsflottan*) muodostaminen aatelisten ja kirkon rälssi-ratsuväestä, palkkasotilaista (*legosoldater*) ja näitä täydentävästä talonpoikien väenotosta (*bondeuppbåd*). Kolmasosa Ruotsin sotavoimasta koottiin Suomen alueelta (Ericson Wolke 1995, 13–41).

Suuri Pohjan sota 1700–1721 Ruotsin ja Venäjän keisarikunnan (vihollisliittoutumassa olivat mukana myös Tanska, Puola-Liettua, Preussi ja Hannover) välillä päättyi Ruotsin tappioon ja Uudenkaupungin rauhaan vuonna 1721. Sodan päättymisen jälkeen Ruotsin säädyt ottivat kuninkaalta vallan, jonka Kustaa III palautti itselleen vallankaappauksella vuonna 1772. Jo Skoonen sota 1675–1679 Tanskan (Hollannin) ja Ruotsin (Ranskan) välillä oli osoittanut Ruotsin silloisen sotalaitoksen, *det äldre indelningsverketin*, tehottomuuden, joten maan sotalaitosta oli uudistettava.

Ruotsin armeijan organisointiperiaatteet 1600–1800-luvuilla jaetaan siten kuninkas Kustaa II Adolfin vuonna 1619 perustamaan *det äldre indelningsverket* järjestelmään⁵¹ ja kuningas Kaarle XI:n (1660–1697) ja Kaarle XII:n (1697–1718) valtakausilla rakennettuun tehokkaampaan sotalaitokseen (*krigsverket*) ja väenotojärjestelmään, *det yngre (karolinska) indelningsverketiin*, joka mahdollisti noin 76000 sotilaan mobilisaation (jalkaväki, laivasto, ratsuväki, kaartit, miliisi) (Ericson Wolke 1995, 13–107).

Ruotsissa *indelningsverketin* käsite on voinut tarkoittaa suppeasti sotilasvirkatulojen oikeutta kantaa vuokraa tilansa alueella eläviltä tai sillä on laajemmin kuvattu koko armeijan rahoitus-, väenotto- ja varustamisjärjestelmää⁵². Tässä mielessä taas Suomessa vakiintunut termi *ruotujakolaitos* (josta siis tulevat Ruotuväki-lehti ja sanonnat *olla ruodussa*, *palata ruotuun*) on vain osa *indelningsverket*-käsitteen sisältöä.

Ruotsalaisen *indelningsverketin* perustana oli kuninkaan ja maakuntien välinen sopimus, jolla vältettiin suora väenotto armeijaan. Venäjällä Aleksanteri I perusti 1800-luvun alussa Ruotsin järjestelmää mukaellen sotilassiirtoloita, joihin osissa

51 Ericson Wolke (1995, 13–14) tuo esille Nils Dacken johtaman talonpoikaikapinan 1541–1543 merkityksen koko *indelningsverketin* muodostamisprosessissa. Kustaa Vaasan kukistama kapina, *Dackefejden*, sai kuninkaan ymmärtämään aseistettujen talonpoikien voiman maan puolustamisessa ja toisaalta talonpoikien väenoton kapinointia ehkäisevän vaikutuksen.

52 Markku Kuisma (2009, 92) mainitsee, että Ruotsissa ja Suomessa armeijan ylläpito kiinnittyi 1682 perustetun (nuoremman) ruotujakolaitoksen siteillä osaksi paikallisia talonpoikaissyhteisöjä ruotutorppineen, rustholleineen ja puustelleineen. Armeijasta samantapainen palkka- ja ylläpitojärjestelmä laajentui 1686 myös muuta julkista hallintokoneistoa koskeneeksi veropalkkalaitokseksi, jonka mukaisesti virkojen palkat kerättiin pääosin luontaistuotteina niille määrättyiltä palkkatiloilta. Tämä niin kutsuttu *määräjakoislaitos* (*indelningsverket*) oli logistisesti kätevämpi kuin edestakaisia pitkiä verotuotteiden kuljetuksia vaativa järjestelmä. Se kevensi myös välittömiä paineita ”kruunun horjuvia finansseja kohtaan”.

valtakuntaa määrättiin kaikki talonpojat sotapalvelukseen siten, että he olivat *samanaikaisesti sotilaita ja maanviljelijöitä*. Venäjällä sotilassiirtolakokeilu kuitenkin epäonnistui, koska armeijan päällystö kohteli sotamiehiä tavattoman ankarasti ja rasitti heitä kohtuuttomilla velvollisuuksilla. Sotilaiden perheetkin olivat ankaran sotilaskurin alaisia. Useiden muutosten jälkeen sotilassiirtolat lakkautettiin Venäjällä vuonna 1857 (Seitkari 1939a, 15).

Amerikan ja Ranskan vallankumoukset: oikeusvaltioiden puolustaminen

Ranskan ja Amerikan vallankumoukset olivat merkittäviä tapahtumia, koska ne perustuivat vapausaatteeseen ja kriittiseen ajatteluun, joka mahdollisti oikeusvaltio-oon nojaavan modernin demokratian ja siihen liittyvien instituutioiden synnyn sekä kansalaisten siviili-, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien vähittäisen laajentumisen. Michel Foucault'n (2007 [1995] [1984], 245–246) mukaan Ranskan vallankumous on edelleen tärkeä tapahtuma, koska ”se ei ole lakannut tutkimasta itseään”. Ranskan vallankumous on näin ”nuolimaaisessa” suhteessa omaan itseensä (Foucault 2007 [1995] [1984], 249):

Eikö se (Ranskan vallankumous) ole juuri esimerkki tapahtumasta, joka kääntää asiat ylösalaisin, joka saa suuren muuttumaan pieneksi ja joka romahduttaa kaikkein vankimmaltakin näyttäneet yhteiskunnan ja valtion rakenteet?

Westfalenin rauhanteon (1648) jälkeen kesti vielä yli 150 vuotta, ennenkuin valistusajan muutospainee kohdistuivat feodaaliajan sotilashierarkiaan ja kuningasvaltojen *ancien régime* armeijoihin. Amerikan (1775–1783) ja Ranskan (1789–1799) vallankumoukset nostivat esille kysymyksen juuri saavutettujen siviili- ja kansalaisoikeuksien puolustamisesta myös sotilaallisesti⁵³. Näissä uusissa tasavalloissa oli nopeasti pohdittava sitä, kuinka kansalaisten sotilaallinen puolustaminen järjestetään ja ketkä kansalaisista osallistuvat kotimaan puolustamiseen maan rajojen sisällä ja sen ulkopuolella. Samalla oli suunniteltava *tasavaltaisen kansalaisten armeijan* oikeudenmukaiset järjestämisperiaatteet. Siten sodan, sodan pelon ja kansallisen sotilaallisen puolustuskyvyn kysymykset olivat läsnä myös *kansalaisuuden* ja *kansalaisoikeuksien* kysymyksiä ratkottaessa.

Näiden kysymysten pohdinnoissa vaikutti Yhdysvalloissa Montesquieun *tasapainotetun brittiläisen perustuslaillisuuden* periaate, John Locken *luonnonoikeudelliset vapausajatuks* ja republikaaninen aatemaailma, joka kumpusi siitä

53 Maurice Quénet'n (1993, 129) mukaan *valistuneen sotilas-kansalaisen* käsite oli käytössä jo ennen Ranskan vallankumousta vuonna 1757 kirjallisuudessa (*les Réveries de Maurice de Saxe*, 1757), Marmontelin novellissa *Bélisaire* 1767 ja (Diderot' n & d'Alembert'n) sanakirjan *Encyclopédie* 1751–1777 artikkelissa ”*armée*”, vaikkakin vähäisenä teimana.

pelosta, että Britanniassa vallalla ollut ”aristokratian korruptoituneisuus” leviäisi myös siirtomaihin estäen juuri saavutettujen vapausoikeuksien toteutumisen. Philadelphian konventissa vuonna 1787 hyväksytty Yhdysvaltojen perustuslaki (kansalaisoikeudet) keskitti ulkoisen turvallisuuden ja asevoimien johdon presidentille, mutta takasi samalla kansalaisille oikeuden kollektiiviseen aseelliseen puolustukseen ja yksittäisen ihmisen oikeuden puolustautua aseellisesti⁵⁴.

Euroopassa ”*montesquieulainen*” valtioajattelu johti uudenvallanlaiseen tapaan tarkastella ”oikeaa”, kansan oikeuksia puolustavaa ja ”vääriä”, hallitsijoiden vallanhiimon perustuvaa sodankäyntiä. Samalla heräsi kysymys *uudenvallalaisen oikeudenmukaisen valtion armeijatyypistä*. Absolutistisen valtion ”pysyvää armeijaa” voitiin käyttää valloitusotien lisäksi ”voimavälineenä” kansalaisia (kansalaisoikeudet) vastaan, kun taas Montesquieun käsityksen mukaan Euroopassa yleistynyt miliisilaitos, ”kansalaisten armeija”, maan puolustuksen perustana, olisi sekä kansalaisia suojaava että valtioiden välisen sotilaallista kilpavarustelua vähentävä este (Airas 1981, 120–122).

Valistuksen kaudella 1700-luvun jälkimmäisellä puoliskolla kiteytettiin näin nykyisin tunnetut oikeusvaltion keskeiset periaatteet – ylimmän yhteiskunnallisen vallan jakaminen, laillisuusperiaate, yhdenvertaisuuden periaate ja kansalaisten perusoikeudet – johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi (Kekkonen 2011, 16). Yleisen asevelvollisuuden periaate liitettynä tähän valistuksen projektiin tuotti kuitenkin alussa määrittelypulmia. Ranskan vallankumouksen aikana käsitteellistä tukea tarvittiin aluksi samaan aikaan sekä klassisen roomalaisen kansalais-sotilaan että täysivaltaisen tasavaltalaisen sotilas-kansalaisen käsitteestä⁵⁵. Ranskassa käsitteeseen *la levée en masse* yhdistettiin vasta saavutetut kansalaisoikeudet, niiden sotilaallisen puolustaminen sekä kansalaisten lojaliteetti kansakuntaa kohtaan.

Anthony Giddensin (2002 [1985], 232–235) mukaan 1800-luvulla monessa Euroopan maassa *yleisen asevelvollisuuden toimeenpanoon* kannusti sekä sotilaallinen että sosiaalipoliittinen (Bismarck) tarkoituksenmukaisuus. Giddens tulkitsee, että Westfalenin rauhan 1648 jälkeen uutta eurooppalaista valtiojärjestelmää muovasi sodan ja diplomatian yhdistelmä. Samalla näiden valtioiden sotilaallinen

54 Yhdysvaltain perustuslain toinen lisäys: Second Amendment – Militia (United States), Sovereign state, Right to keep and bear arms: *A well regulated Militia being necessary to the security of a free State, the right of the people to keep and bear arms shall not be infringed*. Lähde: Legal Information Institute (LII), Cornell University Law School (http://www.law.cornell.edu/constitution/second_amendment).

55 Maurice Quénet (1993, 128–133) nostaa esille, että Ranskan vallankumouksen aikaisessa ranskalaisessa tasavaltalaisessa sotilasajattelussa katsottiin olevan kaksi tasavaltalaista maanpuolustuksen ajatuksellista ”lähdettä”: ensinnäkin antiikin Rooman ajatus sotilas-kansalaisesta, joka oli vannonut kunniavalan palvelella legioonansa, toiseksi valistusajan (*les Lumières*) ajatteluun tukeutuva ajatus kansalais-sotilaasta, jonka tukena oli ääni- ja muut kansalaisoikeudet.

Ranskan vallankumouksen alussa (1789–1891) perustuslaillisuutta kannattavat (*les Constituants*) halusivat ammattiarmeijaa ja sotilas-kansalaisuutta (*les soldats-citoyens*), valtaan nouseet (1793) jakobiinit (*les Jacobins*) painottivat kansalais-sotilaista (*les citoyens-soldats*) koostuvaa kansakunnan armeijaa (*une nation armée*) (Crépin 2009, 14).

toiminta vaikutti voimakkaasti kansalaisoikeuksien kehittymiseen ja niiden yhteyksiin yhteiskunnan organisoitumisen erityispiirteisiin tavoilla, joita voidaan jäljittää, vaikka tämän ilmiön tarkastelu on jäänyt vähälle huomiolle yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa (vertaa Albert O. Hirschman). Ajatus *kansalais-sotilaasta* nousi kuitenkin näkyvästi esille poliittisen kansalaisuuden ”tunnusmerkistään” vasta Amerikan ja Ranskan vallankumousten jälkeen, kun kansalaisia velvoittava asepalvelus, asevoimien siviilikontrolli ja luovuttamattomat kansalaisoikeudet ”nivottiin” yhteen eri maissa kulttuurisesti vaihtelevin tavoin.

Lars Bo Kaspersen (2000, 79–81) on todennut, että Anthony Giddensin ajattelun liittävän yleisen asevelvollisuuden modernin kansallisvaltion peruspiirteeksi: valtion, kansalaisoikeuksien ja nationalismin ”kolmiyhteydeksi”. Valtion keskeinen rooli taloudellisen ja sotilaallisen vallan ”monopolisoinnissa” sekä kansalaisten ja valtion suhteiden (institutionaalisessa) sääntelyssä on ollut monen muunkin yhteiskuntatutkijan (Joseph Schumpeter, Max Weber, Michael Mann, Charles Tilly) mielenkiinnon kohteena.⁵⁶

Asevelvollisuusperiaatteen kansakuntaistuminen

Tutkimuksessaan *Nationalism: Five Roads to Modernity* Liah Greenfeld (1993, 4–5) viittaa *kansakuntaa* tarkoittavan latinankielisen *natio*-käsitteen merkityksen muuttumiseen ja laajentumiseen. *Natio* tarkoitti aluksi ”muualta tulleita” eri kansoja edustavia ihmisiä. Tämä ”rahvas” sai uuden merkityksen yliopistomaailmassa, kun muualta pääkaupungin yliopistoon opiskelemaan tulleet perustivat osakuntia (*nations*). Edelleen käsite *nation* sai uudenlaista edustuksellisilta merkitystä viitattaessaan kirkollisiin ja kaupunkien kokouksiin. *Natio* edusti siis jonkin kansalaisryhmän valtaa. Eri maiden poliittinen eliitti otti *nation*-käsitteen uudenlaiseen käyttöön katsoessaan edustavansa kansaa. Näin kansakuntaistuneesta *nation*-käsitteestä tuli myös poliittisen vallan ja retoriikan väline (Kettunen 2008, 11–23).

Edellä kuvattu nationalismi ja demokratian side Ranskan ja Amerikan vallankumouksissa antoi jälleen uudenlaisen tulkinnan *nation*-käsitteelle (Greenfeld 1993, 9–12); nyt se nähtiin, sattumalta, laajasti nationalismi ja demokratian yhteisessä kontekstissa, kun ”kansasta nousseet” edustajat tunnistivat tämän kansan valtioiden suvereniteetin lähteeksi ja rationalisoivat tämän kokemuksen erityyppiseksi kansakuntakohtaisiksi ”poluiksi” kansanvaltaisiksi valtioiksi:

⁵⁶ Katso tarkemmin Tarak Barkawin artikkeli *Democratic States and Societies at War: The Global Context* sekä Margaret Levin artikkelit *Consent, Dissent, and Patriotism: A Summary* ja *An Analytical Narrative of Conscription: Cases, Contexts, and Causes* teoksessa *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces. Comparative Social Research*, Volume 20. Edited by Lars Mjøset & Stephen Van Holde. Emerald Group Publishing Limited. Printed and bound in Great Britain by CPI Antony Rowe, Chippenham and Eastbourne (2008 [2002]).

Kuva 3. Viisi tietä nationalismiin (Greenfeld 1993, 2003).

	Siviilipainotteinen	Etnispainotteinen
Yksilönvapauksia painottava	Tyyppi I Englanti, Yhdysvallat (kauppavalta Hollanti) (kauppa- ja sotilasvalta Ruotsi) ⁵⁷	Tyyppi IV ⁵⁸
Kollektiivisuutta ja autoritaarisuutta painottava	Tyyppi II Ranska	Tyyppi III Venäjä Saksa

Lähteet: Liah Greenfeld: *Nationalism: Five Roads to Freedom* (1993, 3) &
The Spirit of Capitalism: Nationalism and Economic Growth (2003, 59–104).

Greenfeldin typologian ”tienviittoina” hänen kansakunta-tyypittelyssään ovat käsiteulottuvuudet *siviilipainotteinen* – *etnispainotteinen* sekä *yksilönvapauksia painottava* – *kollektivistisuutta ja autoritaarisuutta painottava* kansakunta-ajattelu. Nationalismin edelläkävijämaina olivat Englanti ja sitä seurannut ”uusi Englanti” eli Amerikka. Myöhemmin, tutkimuksessaan *The Spirit of Capitalism. Nationalism and Economic Growth* (2003), Greenfeld nostaa tyyppiksi I Englannin (Britannian) rinnalle ja kilpailijaksi myös merivallan Hollannin (Alankomaat)⁵⁹.

Ruotsikin voidaan 1600–1700-luvuilla nähdä Englannin ja Hollannin rinnalla kauppias-kansakuntana, samoin kuten Skotlanti ja Tanska (Greenfeld 2003, 61). Ruotsi-Suomi oli myös sotilas-kansakunta, joka kävi valloitusotia kansalliseen puolustukseen tarkoitettuun ruotujakolaitokseen (*indelningsverket*) tukeutuen. Pasi Ihalainen (2005) nostaa esille luterilaisen uskon ja sitä edustaneen kirkon ”poliittisen teologian” (*state sermons*) merkityksen 1700-luvun Ruotsi-Suomessa hallitsijavallan vahvistajana. Suomen suuuriruhtinaskunnan vuoden 1878 asevelvollisuuslaissa papit oli vapautettu asepalveluksesta, nykyisin puolustusvoimien sotilaspapisto rinnastetaan erkoisupseereihin.

Oman tyyppisensä nationalismin muodot (tyypit I ja II) omaksuivat myös Ranska, Preussia/Saksa ja Venäjä, joissa aristokratialla oli suuri merkitys nationalismiin hitaalle kasvuille. Preussin/Saksan isänmaalliset pyrkimykset voimistuivat äkillisesti

57 Katso myös Jan Glete (2002) *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States, 1500–1660*. Glete tarkastelee Espanjan, Hollannin ja Ruotsin meri- ja maavoimien käyttöä kauppareittien turvaamisessa.

58 Greenfeldin typologiassa (1993, 2003) ei ole esimerkkiä yksilönvapauksia ja etnisyyttä painottavasta kansakunta-tyypistä (Tyyppi IV). Pauli Kettunen on todennut, että tällaiseksi kansakunnaksi voidaan tulkita Israel (Helsingin yliopiston poliittisen historian Nationalismi-seminaari 6.3.2011).

59 Tutkimuksessaan *The Spirit of Capitalism. Nationalism and Economic Growth* (2003, 59–104) Greenfeld palaa omaan nationalismi-luokitteluunsa tarkastelemalla laajasti ”suurta 1600-luvun poikkeusta” Hollantia, joka kilpaili toisen meri- ja kauppavallan eli Englannin kanssa. Greenfeldin mukaan Hollannin nationalismia kasvatti maan sosiaalisen kehityksen edellytysten (*pre-contractual elements*) lisääntyminen kilpailevien provinssien (Alankomaitten) monimutkaisten vuorovaikutussuhteiden mukana. Tätä Hollannin taloudellista menestystä vielä vahvisti kalvinistinen uskonto. Taloudellisen menestyksen tavoittelussa kalvinistit olivat keskeisessä asemassa uskoessaan olevansa herran valittu kansa.

Ranskan sotilaallisen invaasion seurauksena 1800-luvun alussa, jolloin maan yhteiskunnallista asemaa olevalla koulutetulla väestöryhmällä (*Bildungsbürgertum*) oli merkittävä osuus maan nationalismin nopeassa kasvussa. Vallassa olleen aristokratian väheksymän älymystön (*Bildungsbürger*) edustajat näkivät Napoleonin Ranskalle hävityn sodan jälkeen saaneensa tilaisuuden nostaa arvoaan liittymällä aristokraattien rinnalle ”Saksan asiaa” kulttuurisesti ja poliittisesti puolustavaan rintamaan (Greenfeld 1993, 358–395).

1800-luvulla suomalainen eliitti Suomen suuriruhtinaskunnassa halusi myös nostaa arvovaltaansa (*olemme kansakunta*) ja poliittista valtaansa (*edustamme kansaa*) pyrkimällä eroon pelkän ”alusmaan” osasta (Kettunen 2008, 48–64). Suomen itsehallinnollisissa pyrkimyksissä ”Suomen asiaan” liittyi myös kysymys oman sotalaitoksen perustamisesta ja oman sotaväen ylläpidosta, mikä huipentui ”mahdollisimman” suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän rakentamiseen vuosien 1877–1878 valtiopäivillä (Seitkari 1951).

Suomen asevelvollisuuskysymys ratkaistiin siten sotilaallisen suurvalta-asemansa menettäneestä Ruotsista vuonna 1809 irrotetussa ”valtakunnanosassa”, joka oli pakolla joutunut kollektiivisuutta ja autoritaarisuutta painottavan Venäjän keisarikunnan alaisuuteen erilliseksi suuriruhtinaskunnaksi. Kustavilaiset perustuslakinsa säilyttäneessä Suomessa alkoi voimistua Snellmanin *kansallishengen* virittämä kansakuntaa ja ja isänmaallisuutta painottava aatesuunta, jonka vastavoimaksi (ja rinnalle) ilmaantui liberaalisen liikkeen *patriarkaalinen ja ideologinen isänmaakäsitys* (Heinonen 2011, 100–101).

2.5 KÄSITEHISTORIALLINEN TUTKIMUSPERSPEKTIIVI ASEVELVOLLISUUTEEN

Sotahistorioitsija John Keeganin (2005, 259) mukaan asevelvollisuus ei lähtökohdaisesti ole rajaava, vaan, riippumatta varallisuudesta tai poliittisista oikeuksista, se asettaa nimensä mukaisesti asevelvollisuuden kaikille, jotka ”kykenevät marssimaan ja taistelemaan”. Edelleen yleinen asevelvollisuus voidaan määritellä yksinkertaisesti ja käytännöllisesti ”sotilaiden hankintatapana”. Vuosien 1910–1911 *Encyclopedia Britannicassa* (11. painos) englantilainen tutkija ja sotilas eversti Fredrick N. Maude määrittelee asevelvollisuuden (*the conscription*) seuraavasti:

Asevelvollisuusikäisten miesten valintatapa arpomalla tai muulla menettelyllä maan meri- tai maavoimien palvelukseen; laajemmin määriteltynä pakollinen asepalvelus missä muodossa tahansa.

(tekijän käännös)

Herman Beukema (1941, 21–31) toteaa, että Mauden määritelmän mukaan yleisen asevelvollisuuden idea on sekoitus kaikkien taisteluikäisten miesten universaalia pakollista asevelvollisuutta ja samalla tämän periaatteen lieventämistä erilaisin poikkeuksin tai valtion määrittelemien valikointikriteerein⁶⁰. Beukeman mukaan Mauden määritelmä näyttääkin pinnallisesti olevan yksinkertainen ja kaiken kattava. Beukema kuitenkin varoittaa yleisen asevelvollisuuden käsitteen tulkinnan liiasta yksinkertaistuksesta:

Päältä katsoen ei näyttäisi vaikealta tutkia historiallisia ja yhteiskunnallisia olosuhteita, joissa on turvauduttu yleisen asevelvollisuuden käyttöön tai asevelvollisuuden käyttöön oton sosiaalisia ja poliittisia seurauksia kansakunnille. Huomaamme erehdyksemme, kun näemme, että asevelvollisuus ei ole vain hallitsijan vallankäytön väline, vaan myös osa demokratian puolustusta [...] Asevelvollisuuden variaatioita ja niiden yhteiskunnallisia vaikutuksia on tutkittava vastakohtien kautta sekä vertaamalla asevelvollisuutta rekrytointimenetelmänä vapaaehtoisuuteen ja muihin väenoton periaatteisiin.

(tekijän käännös)

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisen käsitehistoriallisen lähestymistavan (katso Hyvärinen, Kurunmäki, Palonen, Pulkkinen, Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä* 2003)⁶¹ kautta juuri noita Beukeman mainitsemia suomalaiseen asevelvollisuusperiaatteeseen ja sen käsitteistämiseen liittyviä, toisin tekemisen mahdollisuuksia ja katkoksia.⁶²

60 Suomen asevelvollisuuslaissa (2007, 9 §) asevelvollisen palveluskelpoisuudella tarkoitetaan sitä, että asevelvollinen suoriutuu asevelvollisuuslaissa tarkoitettua palveluksesta eikä vaaranna omaa tai muiden palvelusturvallisuutta. Palveluskelpoisuuden määrittämisen lääketieteelliset perusteet annetaan puolustusvoimien lääkärin terveystarkastusohjeessa (TTO 2012, 10), jossa tarkennetaan, että nuoren on myös oltava terveydellisten ominaisuuksiensa puolesta palveluskelpoinen ja kelpollinen sijoitettavaksi sodan ajan joukkoon (kenttäkelpoisuus). Nämä palveluskelpoisuuden tarkempien kriteerien tulkinta on siten jätetty sotilaslääkärin ammattitaidon varaan.

61 Käsitehistorian saksalainen tutkimusperinne (Reinhart Koselleck, Rolf Reichardt) tuo esiin poliittisten peruskäsitteiden, kuten valtion ja kansalaisuuden muuttumisen ihmisille tutuiksi Euroopan ollessa modernin ajan kynnyksellä vuosina 1750–1850. Tänä ”satula-” (*Sattelzeit*) tai ”kynnysaikana” (*Schwelienzeit*) poliittis-sosiaaliset peruskäsitteet muuttuivat moderneille ihmisille tutuiksi (Hyrkkänen 2002, 114).

Tässä tutkimuksessa käytetään tästä ajankohdasta (Suomessa 1860–1890-luvut) ilmaisua ”käännepaikka” (katso Alapuron määrittely, alaviite 2). Angloamerikkalaisessa käsitehistoriallisessa tutkimuksessa (Quentin Skinner, Terence Ball) puolestaan keskitytään tarkastelemaan käsitteiden käyttöönottoon liittyneitä lyhytaikaisia retorisia kamppailuja. Ranskalainen lingvistinen analyysi tarkastelee käsitteiden esiintymistiheyksiä. Alankomaiden käsitehistoriallisessa tutkimuksessa on mukana myös kuvasymboliikka (ikonografia).

62 Risto Kangas (2006 [2001], 14) toteaa, että kaikki keskeiset poliittiset ja sosiaaliset käsitteet ovat Koselleckin ilmaisemalla tavalla monikerroksisia ja niihin on nykyisyyteen liittyvien ja tulevaisuuteen viittaavien merkitystensä ohella sedimentoitunut myös ajallisesti aiempia merkityksiä ja ajattelutapoja suuntaavia argumentaatorakenteita.

Tähän tutkimukseen on valittu yleisen asevelvollisuuden käsitteellistämisen lähtökohdiksi edellä mainittujen Ranskan (1789–1799) ja Amerikan (1775–1783) vallankumousten tuottamat käsitteet, kuten *les défenseurs conscrits* (*tous les citoyens sont les défenseurs de la patrie*), *la levée en masse* ja *the draft* sillä länsimaisten demokratioiden ytimessä on 1800-luvulta alkaen ollut irrottautuminen feodaalijärjestelmästä ja luokkayhteiskunnasta sekä kansalais- ja ihmisoikeuksien suojaaminen yhdenvertaisesti oikeudenmukaisesti (perustuslaillisuus) kansalaisten yhteisin poliittisin päätöksin. Tämä oikeudenmukaisuuden vaatimus näkyy esimerkiksi hyväksyttävän väennoston, *la levée en masse*, sisällyttämisessä diplomaattisanastoon (Klüber 1861 [1831] [1819], § 267, 341):

Oikeutettuun väennostoon (la levée en masse)⁶³ kuuluvat taistelijat, jotka on komennettu yleisen asevelvollisuuden kautta isänmaan puolustajiksi. He ovat henkilöitä, jotka hallituksen nimenomaisten määräysten tai ohjeiden perusteella osallistuvat oman alueensa puolustukseen. Esimerkiksi kaupungin tai linnakkeen asukkaat, joiden aseiden käytön ainoana tarkoituksena on heidän itsensä puolustaminen.

(tekijän käännös)

Suomalaisen yleisen asevelvollisuuden käsitteen sekä siihen liittyvän termistön ja sanastojen katkoksellisuuden tunnistamiseksi tutkimuksen käsitteellisenä lähtökohtana on käytetty jo edellä mainittua ranskalaisen kenraali Montholonin yleisen asevelvollisuuden (*la conscription*) määritelmää (1820):

La Conscription était la milice sans privilèges, ce qui la rendait aussi désagréable aux classes privilégiées que la milice l'était à la masse du peuple.

Yleinen asevelvollisuus on yhdenvertaisuuteen perustuva kansan- tai kansalaismiliisi, jota etuoikeutetut yhteiskuntaluokat vastustavat, koska järjestelmä on tarkoitettu kaikille kansalaisille.

Napoleonin kenraali Montholon (1782–1853) laati määritelmänsä yleisestä asevelvollisuudesta Ranskan vallankumouksen jälkeen Saint Helenan vankilasaarella vuonna 1820⁶⁴, mutta kuitenkin ennen 1800-luvulla Euroopan maissa tapahtunutta valtiollistumis- ja demokratisoitumiskehitystä, minkä jälkeen yleinen

63 § 267 c Dans le moyen âge on appelait ces levées en masse: cris d'armes, Landschreye, Landhude, Landwehre.

64 M. le Général Montholon (1782–1853) oli vangitun Napoleon Bonaparten seurassa vankilasaarella (Le Prisonnier de Sainte-Hélène (1820) t I, p.227). Lähde : hakusana *Conscription* sanakirjassa (sivu 1841) Dictionaire de l'Armée de terre ou recherches historiques sur l'art et les usages militaires des anciens et des modernes, par le Général Bardin, tome troisième. Paris, librairie militaire, maritime et polytechnique, de J Corréard, 1851.

asevelvollisuuden kautta tuotettu massa-armeija ja kansallisvaltio olivat läsnä myös kansalaisuuden ja kansalais-sotilaan määrittelyssä. Yleinen asepalvelus, valtion kontrolli ja kansalaisoikeudet ”takoutuivat” yhteen kussakin maassa omalla tavallaan (Giddens 2002 [1985], 233), jättäen vain vähän tilaa Beukeman mainitsemille yleisen asevelvollisuuden variaatioille ja vastakohtille.

Tämän tutkimuksen käsittehistoriallisen tarkastelun tueksi on seuraavassa kuvassa konstruoitu 1800-luvun lopun suomalaisen asevelvollisuuden käsitteeseen historiallisesti liittyviä termejä ja sanastoa (Ranska, Saksa, Ruotsi-Suomi, Suomen suuriruhtinaskunta) yleiseksi skeemaksi:

Kuva 4. Suomalaisen sotilas-kansalaisen käsittehistoria.

Ranskan vallankumous 1789–1799	Preussin <i>Konfliktzeit</i> , <i>Preußische Heeresreformen</i> 1807–1870	Suomen autonomian aika, kansallisuuskysymys ja Suomen sotailaitos 1809–1905
<i>Conscription/Levée en masse/ La Grande Armée de Napoléon</i>	<i>Militär-Reorganisation/ Landwehr/ Allgemeinen Wehrpflicht</i>	Ruotsin <i>indelningsverket/ Venäjän ancien regime- armeijan reformi/ Suomen sotaväki/Yleinen asevelvollisuus</i>
<i>Racorage⁶⁵, milice, conscription Soldat-citoyen Citoyen-soldat</i>	<i>Landwehrmann Bildungsbürger Soldat Allgemeinen Wehrpflicht</i>	<i>Vargeringen⁶⁶ Lantvärnsman Ruotusotamies Kansan- tai kansalaismiliisi Asevelvollinen Sotilas-kansalainen</i>

Lähteet: Tekijän kokoama tutkimuksen lähdeteksteistä.

Sveitsiläinen sotateoreetikko Antoine Henri de Jomini (1992 [1838], 136) totesi vuonna 1838 Ranskan ensimmäisen tasavallan (1792–1804) armeijaa johtaneiden kenraalien olleen ”vain taistelevia miehiä, ei mitään muuta”. Annie Crépinin (1998, 2009) kuvauksen mukaan vuoden 1792 Ranskan vallankumousarmeija koostui uusista ammattisotilaista ja vapaaehtoisista sotilaista. Maltilliset tasavaltalaiset (girondinistit) halusivat kansallisen armeijan, joka perustui ajatukselle, että kaikki kansalaiset ovat sotilaita (*les soldats-citoyens*, ”*soldats par métier*”). Vuonna 1793 vallan ottaneet jyrkät tasavaltalaiset (jakobiinit) saivat muodostettua pakollisen asevelvollisuusvelvollisuuden avulla kansalais-sotilaiden (*les citoyens-soldats*, ”*soldat par devoir*”) yhteisyyttä korostavan laajan kansakunnan armeijan (*une nation armée*). Yleinen asevelvollisuus ”sinetöitiin” Ranskassa vuosien 1798 (*Loi Jourdan-Delbrel*) ja 1818 (*Loi Gouvion-Saint-Cyr*) asevelvollisuuslaeilla. Vuonna 1799 vallan kaapanneella Napoleon Bonapartella oli siten jo vuosien 1803–1815 sodissa käytössään valmis ”sotilaidentekokone” (*la machine conscriptionnelle*).

65 Katso esimerkiksi Georges Girard (1922) *Racorage Et Milice, 1701–1715*. Ranskalainen väenotto -menettely joukkovoimalla.

66 *Vargeringen*, Ruotsin *indelningsverketin* täydentäminen vapaaehtoisjoukoilla ja reservillä 1700-luvulla.

Ranskassa miehet saivat yleisen äänioikeuden vasta vuonna 1848, minkä jälkeen yleinen asevelvollisuus alkoi vasta vähitellen ”kiinnittyä” kansalaisten yleiseen oikeuteen osallistua poliittisiin ratkaisuihin (Palonen 2008, 46–49), jolloin vasta tuli poliittisesti perustelluksi puhua täydet kansalaisoikeudet omaavasta kansalais-sotilaasta (Crépin 1998, 139–174). Suomessakin ensimmäinen asevelvollisuuslaki 1878 sai aikaan miehille suunnatun yhteisen asevelvollisuuden, mutta maassa ei vielä ollut yleistä äänioikeutta. Noudattamalla Rosanvallonnin pääväitettä, että vasta demokraattinen järjestelmä ja yleinen äänioikeus perustavat poliittisesti sen mitä nimitetään kansalaisuudeksi (Palonen 2008, 46–47), niin vuonna 1881 palvelukseen astuneet Suomen asevelvolliset miehet voidaan nimetä *sotilas-kansalaisiksi*.⁶⁷

Seuraavassa luvussa hahmotellaan eurooppalaisen 1800-luvun asevelvollisuusperiaatteen ranskalaista, preussilaista ja suomalaista *momenttia*: Ranskan vallankumouksen tuottamaa yhdenvertaisten asevelvollisuuden ideaalia (*La levée en masse*), Preussin saksalaisen idealismin sävyttämää kansalaisten kasvattamista painottavaa asevelvollisuutta (*Wehrpflicht*) ja Suomen oman kansakunnan muodostamiseen liittynyttä asevelvollisuusajattelua, jonka puitteina olivat Venäjän määräämä, osin preussilaisesta mallista sovellettu asevelvollisuusjärjestelmä ja Ruotsin vallan ajalta periytynyt kameraalinen jaetun sotaväen periaate (ruotujakolaitos).

⁶⁷ Katso esimerkiksi Jan Johanssonin (2010, 40–47) *Kansalaisuus ja yhteiskunnallinen yhteisö: T.H. Marshallin ja Talcott Parsonsien perintö nykyaikaiselle kansalaisuustutkimukselle*. Johansson nostaa esille kansalaisuuden ajassa ja paikassa muuttuvan monitulkintaisuuden ja ristiriitaisuuden. Rosanvallonnin tulkinta perustaa kansalaisuus poliittiseen tasa-arvoon (yleinen ja yhtäläinen äänioikeus) antaa siten yhden mahdollisuuden täsmentää asevelvollisuuteen ja kansalaisuuteen liittyviä tulkintoja.

3. KANSALLISEN ASEVELVOLLISUUDEN EUROOPPALAISIA KÄÄNNEKOHTIA

Tässä luvussa vastataan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, eli millaiseksi muodostui kansakunnan yhtenäisyyttä ja kaikkien kansalaisryhmien tasavertaista osallistumista painottava suomalainen yleisen asevelvollisuuden malli ja sen vastaanotto 1800-luvun lopun Suomen suuriruhtinaskunnassa.

Ranskalainen Annie Crépin (1998) ja saksalainen Thomas Hippler (2008) ovat asevelvollisuustutkimuksissaan tuoneet esille ”momenttiajattelua”⁶⁸, eli Ranskassa ja Preussissa yleisen asevelvollisuuden toimeenpanon alkuvaiheen toisiinsa kytkeytyneiden poliittisten kiistojen ja sotakokemusten (ranskalainen ja preussilainen momentti) merkitystä sotilaallisen ja yhteiskunnallisen ajattelutradition muutoksiin. Tässä luvussa liitetään Crépinin ja Hipplerin esittämän modernin eurooppalaisen asevelvollisuusperiaatteen syntyprosessiin myös asevelvollisuuden suomalaisen momentin tarkastelu, jota syvennetään luvussa 4. *Kolme yleisen asevelvollisuuden pohjoista kehittäjää* ja luvussa 5. *Suomen yleisen asevelvollisuuden avainargumentit*.

Tässä luvussa tarkastellaan ensiksi tasavaltalaisen asevelvollisuuden ideallin ”istuttamisen” kohtaamia käytännön vaikeuksia vallankumouksen jälkeisessä Ranskassa (ranskalainen momentti), toiseksi ranskalaisen asevelvollisuusperiaatteen kansallista soveltamista Preussissa / yhdentyneessä Saksassa (preussilainen momentti) ja kolmanneksi asevelvollisuuskysymyksen ratkaisua Suomen suuriruhtinaskunnassa (suomalainen momentti).

Tämä luku alkaa kuitenkin lyhyellä esittelyllä englantilaista ja amerikkalaisesta miliisilaitostraditiosta – *kansalaisista sotilaina* – muistutuksena siitä, että tällainen autonomisen kansalaispuolustuksen malli sotalaitoksen muodostamisperiaatteena oli 1800-luvulla tarjolla myös vallankumouksellisessa Ranskassa, autoritaarisessa

68 Kari Palosen (2008, 43–46) mukaan ”momenttikirjallisuus”, kuten John Pocockin *The Machiavellian Moment* (1924) ja Pierre Rosanvallonin tutkimus ranskalaisen historioitsijan ja poliitikon ajattelusta, *Le Moment Guizot* (1985), ilmaisevat huomion suuntausta tiettyyn tilanteeseen ja sen avaaman käänteen ja uuden asetelman mahdollisuuteen.

Palosen mukaan Rosanvallon kirjoittaa ”Guizot’n momentumin” sisältämien, Ranskan historiassa laiminlyötyjen mahdollisuuksien, historiaa, jossa kritiikin kohteena on maan keskusjohtoinen republikanismi. Rosanvallonille François Guizot edustaa sosiologista liberalismia, jonka mukaan Ranskan vallankumouksen positiiviset muutokset voidaan vakiinnuttaa sovittamalla poliittiset instituutiot muuttuneisiin sosiaalisiin rakenteisiin.

Asevelvollisuuden ”momenttitutkimus” voidaan siten nähdä myös kertomuksena modernin eurooppalaisen asevelvollisuuden poliittisista ”ratkaisutaisteluista” tai modernin asevelvollisuuden ”poliittisen elämäkerran” yhdestä avaintapahtumasta (katso Matti Virtanen (2001) *Fennomanian perilliset: Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*).

Preussissa ja Venäjän hallinnon alaisessa Suomen suuriruhtinaskunnassa, mutta se tuli näissä maissa torjutuksi, joskin varsin eri perustein.

3.1 ENGLANTI JA YHDYSVALLAT: KANSALAINEN SOTILAANA

Sotahistorioitsija John Keegan (1976) käy teoksessaan *The Face of Battle: A Study of Agincourt, Waterloo, and the Somme* läpi sotahistorian kolme suurta taistelua, painottaen yksittäisten sotilaiden ratkaisevaa osuutta noissa taisteluissa. Esimerkiksi Agincourtin taistelussa vuonna 1415 Englannin kuningas Henrik V:n johtama, talonpojista koottu armeija, *pelkät pitkäjouset aseistuksenaan*, löi ranskalaisista ritareista kootun ammattiarmeijan. Talonpoikien vähäinen aseistus johtui kuninkas Henrik II:n vuonna 1181 antamasta määräyksestä, että jokaisen kansalaisen (*freeman*) tulisi aseistautua. Vähävaraiset talonpojat joutuivat muun aseistuksen puuttuessa turvautumaan pelkkiin pitkäjousiin.

Sotahistorioitsija Ian F.W. Beckett (2011, 285–289) puolestaan toteaa, että Englannin ja Britannian sotalaitoksen historiassa on ollut erittäin pitkä kansalais-sotilastraditio vuosina 1558–1945, jolloin talonpojat ja palvelijat (*yeomanry*) olivat ensisijaisesti kansalaisia – ja vasta tarvittaessa sotilaita. Tämä Englannin ja Britannian kansalais-sotilaan traditio ei pohjautunut vain kuninkaiden säädöksiin ja lainsäädäntöön, vaan se kumpusi saarivaltiossa vallinneesta *jatkuvasta vihollisen mihin nousun pelosta*. Nämä paikalliset apujoukot toimivat myös vastapainona ja sosiaalisena kontrollina pysyvän armeijan (*standing army*) kokoamispyrkimyksille. Vaikka ranskan kielen sana *la levée en masse* on Napoleonin sotien jälkeen vakiintunut osaksi myös englantilaista sotilassanastoa, niin Englannin omat, keskiajalta periytyvät käsitteet *the great fyrd* tai *the select fyrd* (Beckett 2011, 9)⁶⁹, kuvaavat paremmin saarivaltion kansalaisten kutsumista aseisiin suuressa hädässä.

Michael A. Bellesiles (2000) osoittaa tutkimuksessaan *Arming America: The Origins of a National Gun Culture*, että ennen Amerikan sisällissotaa vuosina 1861–1865 kovinkaan monet uuden mantereen asukkaat eivät omistaneet tuliaseita. Jeffrey A. Hummel (2001 [1988], 32) puolestaan tuo esiin, että amerikkalaisten ”onnelliseksi ajaksi” (*halcyon portrait*) käsittämä ajanjakso ennen Amerikan sisällissotaa perustui armeijan rekrytoinnin osalta täysin vapaaehtoiseen, kansalaisista muodostettuun miliisi-järjestelmään:

Miliisijärjestelmä siirrettiin Amerikkaan siirtokuntiin Englannista. Alkuaan amerikkalainen miliisijärjestelmä perustui kaikkien asukkai-

69 David Sturdy (1995, 153) on tutkimuksessaan *Alfred the Great* varoittanut käsitteen *the fyrd* historiattomasta ja universalistisesta käyttötavasta verratessa modernia asevelvollisuusarmeijaa ja Englannin saarivaltion aikaisempia väenottotapoja.

den yleiseen (universal) puolustusvelvoitteeseen, jonka toteutustavat vaihtelivat merkittävästi siirtokunnittain. Kaikkiin amerikkalaisiin miliisijärjestelmiin kuului kuitenkin kaksi pakkoa.

Ensinnäkin miliisin pestattiin lähes poikkeuksetta kaikki palveluskel-
poiset miehet ikävuosien 16–60 välillä. Siirtokuntien johto velvoitti
miehet sakon uhalla hankkimaan itse aseistuksensa ja kokoontumaan
säännöllisesti harjoituksiin. Intiaanisotien aikaan harjoituksia saat-
toi olla päivän verran viikossa, mutta sodanuhan vähennyttyä lyhyitä
neljän päivän harjoituksia saattoi olla vain kerran vuodessa. Amerik-
kalainen miliisijärjestelmä voitiin näin määritellä yleiseksi asevelvol-
lisuudeksi.

Toinen velvoite liittyi aktiivipalvelukseen kutsumiseen. Miliisialueen
johto kutsui koko sotilasjoukon palvelukseen vain suuren hädän het-
kellä ja mahdollisimman lyhyeksi aikaa. Siirtokunnan johdon kut-
suessa miliisin aseisiin oli käytössä yleensä kullekin alueelle annetut
kutsuntakiintiöt, joiden puitteissa palvelukseen kutsuttiin vapaaehtoi-
sia joskus myös värväyspalkkioita käyttäen. Elleivät alueet pystyneet
täyttämään kutsuntakiintiöitään vapaaehtoisilla, saatettiin turvautua
kutsuntamenettelyyn (*the drafts*). Kutsunnoista saattoi välttyä vain
maksamalla ankaran sakon tai hankkimalla itselleen sijaisen. Niinpä
harmittoman oloisen vapaaehtoisten miliisijärjestelmän taustalla siir-
tokunnissa ”väijyi” pakollisen asevelvollisuuden (*conscription*) mah-
dollisuus.

(tekijän käännös)

Michael Lenz (2010, 151–155) on analysoinut tutkimuksessaan *Arms Are Necessary: Gun Culture in Eighteenth-Century American Politics and Society* Amerikan kansalaisten perustuslain toiseen lisäyksen (*the Second Amendment*) perustuvan aseenkanto-oikeuden yhteyksiä Englannin saarivaltion fyrd-väenottojärjestelmään ja vapaiden talonpoikien, kisällien sekä palvelusväen *yeomanry*-traditioon (*milita like reserve unit*). Lenz viittaa Edmund Morganin (1988, 167) toteamukseen, että Englannissa reserviläistoiminnan ”aseenkäyttörituaalit” liittyivät sekä ajatuksiin kansanvaltaisuudesta (*popular sovereignty*) että maata omistavan luokan haluun osoittaa keskinäistä solidaarisuutta. Lisäksi *talonpoika-miliisi* oli samalla ”poliit-
tisen organisoitumisen yksikkö”, jolla haluttiin hakea paikallisen väestön tukea hierarkkisessa yhteiskunnassa vetoamalla kansalaisten vaalimaan ”myyttiseen tasa-arvoisuuden” ajatukseen.

Juuri tällaisessa tilanteessa olivat myös skotlantilaisen valistuksen edustajat Adam Ferguson ja Adam Smith 1700-luvun lopun Edinburghissa keskustellessaan kansallisesta puolustuksesta ja miliisistä vuonna 1707 yhdistyneessä Skotlannin ja Englannin liittovaltiossa sekä merentakaisen Amerikan sotilaallisista kysymyksistä.

Adam Smith Adam Fergusonin Hiilihanko-kerholla

Adam Smith (1776) pohti teoksessaan *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* sotien kielteisiä vaikutuksia kansojen vaurastumiselle teollistumisen varhaisvaiheessa. Smith tulkitsi pysyvän armeijan (*standing army*) olevan kasvavan työnjaon oloissa sopiva myös tasavaltalaisen maan (*republicans*) vapauksien puolustamiselle, jos armeija asetetaan siviilihallinnon (*civil authority*) alaisuuteen.

Taloustieteilijät, Suomessa esimerkiksi Panu Poutvaara (Poutvaara & Wagener 2009), usein ottavat Adam Smithiltä vain tämän ajatuksen ”pysyvän armeijan” (*standing army*) paremmuudesta kasvavan työnjaon oloissa. Smith käsittelee kuitenkin teoksessaan myös armeijan ja oikeuslaitoksen rooleja yhteisön ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden järjestämisessä. Smithin (1776 [1904] *Of the Expence of Defence*, V.1)⁷⁰ mukaan hallitsijan ensimmäinen velvollisuus, turvata yhteisö tai yhteiskunta (*society*) muiden itsenäisten yhteisöjen tai yhteiskuntien väkivallalta, voidaan toteuttaa vain asevoimin⁷¹. Hallitsijan toinen velvollisuus on suojata, niin pitkälle kuin mahdollista, yhteisön tai yhteiskunnan jäseniä epäoikeudenmukaisuudelta tai sorrolta perustamalla kunnollinen oikeuslaitos.

Smithillä on myös edellä kuvattuun englantilaiseen amatöörisotilasperintöön tukeutuva ajatus, että jokainen mies on yhtäkaa kansalainen ja soturi tai ainakin helposti muutettavissa sellaiseksi. Smithin mukaan myös kansalaispuolustuksella (*miliisi*) ja väliaikaisella asevelvollisuudella on näin tehtävänsä yhteisön tai yhteiskunnan sotilaallisen turvallisuuden järjestelyissä.

Adam Smithin (1723–1790) ystävä Adam Ferguson (1723–1816) perusti vuonna 1762 Edinburghiin Hiilihanko-kerhon (*Poker Club*)⁷² jatkamaan ranskalaistyypin Valikoitujen kerhon (*Select Club*) perinteitä. Valikoitujen kerho oli Edinburghin kaupungin ja sen ympäristön nousevaa porvaristoa ja älymystöä edustavien kansalaisten suljettu illanviettojoukko, johon sekä Smith ja Ferguson kuuluivat (Kaila 1933, xxvi–xxvii). Kerholla käydyissä keskusteluissa oli esillä myös kysymys pysyvän armeijan (*standing army*) ja siviilipuolustuksen (*citizen militia*) asemasta Skotlannissa, Englannissa ja Amerikassa.

70 Koska Toivo Kailan *Kansojen varallisuuden suomennoksen* (1933) käännös päättyy IV kirjan III lukuun, niin Smithin teoksen viidennen kirjan osalta on käytetty Library of Economics and Liberty- internetsivustolla julkaistua versiota *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1904 [1776]).

Luvussa *Book V Of the Revenue of the Sovereign or Commonwealth, Chapter I of the Expences of the Sovereign or Commonwealth, Part I Of the Expence of Defence* Smith käsittelee sodankäynnin kustannuksia sekä maan- ja kansalaispuolustuksen (*militia*) suhdetta.

Lähde: www.econlib.org/library/Enc/bios/Smith.html.

71 ”Maanpuolustus on paljon tärkeämpi kuin rikkaus”, totesi Smith perustellessaan sotilaallisiin näkökohtiin perustuvaa, Hollantia vastaan suunnattua, protektionistista ”purjehdussääntöä” (Kaila 1933, iv).

72 *Poker* merkitsee tässä yhteydessä *hiilihankoa*, eikä pokeri-nimistä korttipeliä (Kaila 1933, xxvii).

Poliittisesti Fergusonin ja Smithin ajatukset edustivat maalaisliberalismia (*country Whigs*), eli vapaakauppaa ja perustuslaillista hallintoa puolustavaa aatesuuntaa. Koska kansallismieliset ”hiilihankokerholaiset” näkivät kansalaispuolustuksen osana Skotlannin suvereniteettipyrkimyksiä. Adam Smithin edellä mainitut ajatukset pysyvän armeijan merkityksen kasvusta olivat pettymys muille kerhon jäsenille. Smithin perusti ajatuksensa hänen *Kansojen varallisuus* -teoksessaan esittelemäänsä yhteiskunnan yleiseen ”evoluutiotekoriaan”: metsästäjä-keräilijät, paimentolaiskansat, maatalousyhteiskunta, kauppayhteiskunta (McLean 2006, 75).

Adam Smithin (McLean 2006, 75) mukaan ”kauppayhteiskunnissa” (*commercial nations*) työnjaon lisääntyminen ulottuu myös sotilasammattikuntaan⁷³, mutta samalla kaupunkien ja maaseudun väestöstä tulee sodankäyntiin kelpaamattomia (*unwarlike*). Siksi on perustettava ”ammattimaiset sotajoukot”, joita ylläpidetään valtion keräämillä verotuloilla. Tässä miliisikysymyksessä kahden klubilaisen, sotilaspappi Fergusonin ja professori Smithin, näkemykset erosivat. Ferguson kommentoi välillään olleita näkemyseroja ystävälleen Smithille (18.4.1776):

You have provoked, it is true, the church, the universities, and the merchants, against all of whom I am willing to take your part; but you have likewise provoked the militia, and there I must be against you.

McLean(2006, 75) toteaa Adam Smithin näkemyksen ammatti- ja kansalaisarmeijan suorituskykyjen erosta edellisen hyväksi ei ollut ehdoton. Esimerkiksi Smithin arvio kansalaispuolustuksen (*the American militia*) mahdollisuuksista Yhdysvaltain pitkittyneessä vapaussodassa 1775–1783) oli suorastaan ”profetaalinen”:

Should the war in America drag out through another campaign, the American militia may become in every respect a match for [the British] standing army.

Adam Smith halusi Skotlantiin perustettavaksi kansallisen miliisilaitoksen, mutta samalla hän katsoi pääteoksessaan *Kansojen varallisuus* (1776) hallitsijan ensimmäiseksi tehtäväksi maanpuolustuksen toteuttamisen taloudellisesti tehokkaimmalla tavalla yhteiskunnan työnjakoon perustuen ammattiarmeijan avulla.

73 Adam Smith näki sotilaiden tekemän työn kaiken kaikkeaan kunnioitettavaksi, mutta kuitenkin tuottamattomaksi. Hallitsijat kaikkine oikeus- ja sotilasviranomaisineen, jotka palvelevat heidän alaisinaan, koko armeija ja laivasto, ovat tuottamattomia työntekijöitä. He ovat yleisön palvelijoita, ja heitä ylläpidetään muiden ihmisten tuotannollisen toiminnan vuosituoton avulla. Miten kunnioitettavaa, miten hyödyllistä tai miten välttämätöntä heidän palveluksensa onkaan, niin ne eivät tuota mitään sellaista jolla myöhemmin voitaisiin hankkia yhtä suuri määrä palvelusta (Smith 1933 [1776], 409).

Teollisuustyömiestä on aina tottunut saamaan toimeentulonsa yksinomaan työstään, sotamies palkastaan. Ponnistelu ja ahkeruus ovat ominaisia toiselle, joutilaisuus ja huvittelu toiselle (Smith 1933 [1776], 567).

3.2 RANSKA

3.2.1 RANSKALAINEN MOMENTTI

Ranskan vallankumouksen jälkeen, Ranskan tasavallan syntyvaiheessa vuosina 1789–1799, nousi myös esille kysymys armeijan järjestämisestä tasavaltalaisin, kaikkia kansalaisia koskevin, periaattein (Dubois-Crancé, joulukuu 1789)⁷⁴:

J'établis, pour axiome, qu'en France tout citoyen doit être soldat et tout soldat citoyen, ou nous n'aurons jamais de constitution.

Abstraktilla tasolla ranskalaisen sotilaan ja poliitikon Dubois-Crancén ilmaisema universaalin asevelvollisuuden demokraattinen periaate tarkoitti yksinkertaisesti jokaisen kansalaisen oikeutta ja velvollisuutta puolustaa perustuslakia, joka vastaa-vasti turvaisi juuri saavutetut kansalaisoikeudet ja yhdenvertaiset elämän mahdollisuudet. Vihollismaiden uhkaamassa Ranskassa oli pikaisesti kyettävä sopimaan tavoista, joilla nämä ”pistinkiväärein aseistetut kansalaiset” maataan puolustaisivat (Hippler 2008, 46–109, Crépin 2009, 81–136). Nuoren tasavallan (*l'Assemblée nationale*) oli nopeasti ratkottava monia sotilaallisia kysymyksiä. Kuinka suhtauduttaisiin maan vanhaan armeijaan (*l'armée royale*)? Riittääkö kansan aseistamiseen (*le peuple en armes*) vapaaehtoisuuteen perustuva miliisijärjestelmä (*La Garde nationale: milice bourgeoise*)? Pitäisikö kuitenkin koota kuninkaallisista joukoista sekä Pariisin ja maaseudun vallankumouksellista miliisijoukoista yhdet yhteiset asevoimat (*La Garde nationale, le Tiers état en armes, l'organisation de la force publique*)?

Ranskan uuden tasavallan armeijan kokoamisen suunnitteli patrioottinen matemaatikko-sotilas Lazare Carnot (1753–1823), joka Ranskan vallankumouksen kannalta ratkaisevina vuosina 1793–1794 organisoi maan armeijan tavalla, jossa yhdistyivät sotateollisuuden (tykistö) kehittäminen, armeijan huollon ja logistiikan organisointi sekä sotaväen uusi mobilisointiperiaate – *la Levée en masse* – kantasanainoina *niveleur* (valtiollinen kiihottaja), *levée* ([väen] nosto) ja *en masse* (fysiikan ainejoukko, väkijoukko) (Beaudry 1997, De Paoli 1996).

Carnot'n patrioottisuuteen Ranskassa liittyi kaksi kansallista huolta. Ensinnäkin hän käytti tieteellistä osaamistaan muodostaakseen universaalin puolustusmallin ranskalaisen yhteiskunnan puolustamiseksi (Beaudry 1997, 1). Toiseksi hän oli, itse asiassa liberalismmin varhaisen suomalaisen edustajan Antti (Anders) Chydeniuksen (1765) tapaan (Uhr 1965, 26–51), samalla laajemminkin kiinnostunut Ranskan väestön kasvusta, sen hyvinvoinnista sekä elin- ja elinkeinojen toimintamahdolli-

74 Hakusana Dubois-Crancé, Edmond Louis Alexis (sivu 371), Albert Soboul (2006) sanakirjassa *Dictionnaire historique de la Révolution française*.

suuksista. Chydenius käytti tässä mielessä käsitettä ”kansallinen voitto” (*den nationnella vinsten*).

Ranskalainen asevelvollisuustutkija Annie Crépin on tutkimuksissaan (1998, 2005, 2009) monipuolistanut kuvaa modernin asevelvollisuuden alkuvaiheista. Ensinnäkin jo feodaalisen *l’Ancien Régimen* loppuaikoina Ranskassa käytiin monipuolista keskustelua armeijan uudistustarpeista (*l’armée des Lumières, pensées militaires, soldats-philosophes*). Toiseksi vallankumouksen alkuvaiheessa (1789–1791) uudenlaista armeijan rakentajat (*Les Constituants*) vetosivat aluksi vapaaehtoisuuteen (1791–1792) ja kansakuntaan kuulumiseen: sotilaana oleminen (*soldat-citoyen*) kuului immanenttisesti ranskalaisuuteen, kansalaisuuteen, kansalaisoikeuksiin, perustuslakiin ja kansakuntaan identifioitumiseen. Kolmanneksi, vallankumouksen radikalisoituessa (*Les Jacobins*) vuosina 1792–1793, kansallisen armeijan kokoamiseksi tarvittiin ajatus kansalaisuuden ja kansakunnan yhdistävästä kansalais-sotilaasta (*citoyen-soldat*). Neljänneksi, Ranskan jouduttua sotaan huhtikuussa 1792, tarvittiin laajaa armeijan mobilisointikykyä. Tällöin laaja väenotto toteututettiin ensin konventin julistuksella 24.2.1793 (*la levée de 300.000 hommes*) ja kesällä 1793 vielä laajemmalla väennostolla (*la levée en masse*). Vuoden 1794 lopulla Ranskan vallankumousarmeijan koko oli jo 1500 000 sotilasta.

Yleisen asevelvollisuusperiaatteen laaja käyttöönotto Ranskassa vuonna 1793 ei siten ollut mikään yksittäinen tapahtuma, vaan Carnot oli johtanut useita pienempiä kansalaispuolustuksellisia (*d’armer les citoyens*) sotilasoperaatioita eri puolilla Ranskaa (Tissot 1824). Muutaman vuoden kuluessa vapaaehtoiseen yhteisöllisyyteen perustunut kansalaisten aseellinen mobilisoituminen muuttui kuitenkin valtiolle alistaiseksi yksilölliseksi asevelvollisuudeksi (*Lois Jourdan* 5.9.1798). Napoleon Bonaparten kaapattua Ranskassa vallan vuonna 1799 hänellä oli siten vallankumouksen sivutuotteena käytössään vuosien 1803–1812 voittoisissa sodissa ”*la machine conscriptionnelle*” – omien kansalaisten vihaama *la conscription impériale*, jota kuitenkin monen Euroopan maan hallitsijat ja sodanjohto ihailivat (Crépin & Boulanger 2001, 4).

La conscription en debat

Annie Crépin (1998, 2005, 2009) osoittaa, että vallankumouksellisen Ranskan yleisen asevelvollisuuden toteutustapa kaikkine vaikeuksineen⁷⁵ liittyi monella tavoin kiistoihin ja poliittisiin ratkaisuihin kansakunnasta, kansalaisuudesta ja tasavaltaisuudesta. Crépinin mukaan kansalaisten asepalvelus kytki modernin kansalaisuuden käsitteen sekä kansalaisuuden sosiaalisen ja sotilaallisen järjestyksen käytännöt yhteen kolmella alla mainitulla tavalla.

75 Varsinkin maaseudulla ja tavallisen työväen keskuudessa *la levée en masse* periaatteen toteuttamiseen liittyi monia ristiriitoja ja kapinointia erityisesti Véndeen alueella (McPhee 2006, 114–131).

Ensinnäkin uuden tasavallan hallinnon oli ratkaistava uuteen armeijaan liittyvät poliittiset ongelmat. Ranskan aristokratiaa vastustavaa uutta armeijaa muodostettiin aluksi vuonna 1792 neuvotellen ja keskustellen välittömän demokratian periaattein (*l'armée délibérante*). Kuitenkin jo vuonna 1793 Kansallisen turvallisuuskomitean (*Comité de Salut*) vallanneiden radikaalien *jakobiinien*⁷⁶ valtiollista järjestystä korostava armeijan muodostamisperiaate syrjäytti maltillisempien federalististen *girondiinien*⁷⁷ näkemykset. Tällöin Ranskan vapaaehtoisen vallankumousarmeijan toimivuuden turvaamiseksi aloitettiin kansakunnan voimavarojen kokoaminen tasavallan aseelliseksi puolustamiseksi ja 23.8.1793 kansalliskokous (*l'Assemblée nationale*) säätii yleisen asevelvollisuus- ja kansalaispuolustuspakon (*la levée en masse*).

Toiseksi oli ratkaistava kansallisen armeijan (*l'armée nationale*) kokoamisen ongelma, jolloin oli kysymys *ancien regime* -armeijan, kansalliskaartien ja kolmannen säädyn sotilaiden asevoimien yhteenliittämisen periaatteista ja armeijaorganisaation perin pohjaisesta uudistamisesta. *L'Ancien régime* -armeijan oli luovutettava vanhoista säätyoikeuksistaan, kuten aateliston yksinoikeudesta upseeriston jäseniksi. Kansalliskaartilaiset koostuivat aktiivisista (mies) kansalaisista, joilla oli äänioikeus, yksityisomaisuutta ja ranskan kielen taito. Pieni osa näistä aktiivisista kansalaisista, veroja maksavat kansalaiset, kuuluivat valitsijamiehiin, jotka kokouksissaan valitsivat tuomarit, poliisimestarit ja hallintoalueiden (*départements*) edustajat. Kolmannen säädyn eli varattomien porvarien, talonpoikien ja köyhälistön vapaaehtoisilla sotilailla ei ollut äänioikeutta eikä merkittävää omaisuutta, mutta he olivat oikeutettuja tasavertaiseen suojaan lain edessä. Naiset ja maassa oleskelevat ulkomaalaiset kuuluivat myös näihin passiivisiin kansalaisiin.

Kolmanneksi Ranskassa oli purettava esteet keskitetyn valtiovallan tieltä. Valtio otti itselleen oikeuden, tasavaltalaisuuden nimissä, asevelvollisuusperiaatteen kohdistamisen suoraan kansalaisiin, ilman välissä olevia vaimentavia korporatiivisia yhteiskuntarakenteita (autonomiset alueet, ammattikunnat, poliittiset puolueet).

3.2.2 JAKOBINISTINEN ASEVELVOLLISUUSPERIAATE

Ranskan vallankumouksen alkuaikoina armeijan kokoamista perusteltiin sekä kansalaispuolustuksen (*la défense et la citoyenneté*) että tasavaltaisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamisen (*l'armée de la République*) näkökulmista. Yhdistävänä tekijänä Ranskassa vallankumouksen tuottama ajatus jakobinistisesta voimakkaasta keskushallinnosta, jossa kansakunta ja kansalais-sotilaat yhdistyivät toisiinsa

76 *Jakobiini*, 'raivoisa yhtäläisyyden haaveilija', kuninkaanvihaaja (valtiollisen seuran jäsen Ranskan vallankumouksen aikana) (Kerckonen 1897).

77 *Girondistat*, 'kohtuullisten tasavaltalaisten puolue' suuren ranskalaisen revolutionin aikana; sai tämän nimen koska sen etevimmät jäsenet [...] olivat Gironde-maakunnasta' (Meurman 1883–1890).

välittömin sosiaalisin, poliittisin ja lainsäädännöllisin sitein ilman kansalaisia ja tasa-valtaa yhteen liittäviä tahoja, ryhmittymiä tai organisaatioita.

Ranskalaisen jakobinismien ja asevelvollisuusperiaatteen yhteyttä on tarkasteltu jo edellä luvussa 2.3 *Pierre Rosanvallon: yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikki*. Rosanvallon (2007, 4-6) katsoo, että jakobinismien käsite sinällään korostaa liikaa Ranskan erityislaatuisuutta ja korvaa sen *yleisyyden poliittisen kulttuurin* (*la culture politique de la généralité*) käsitteellä, joka perustuu Ranskan erityislaatuisuuden korostamisen sijaan modernin demokratian laajempaan ja monimutkaisempaan kontekstiin.

Rosanvallonin mukaan yleisyyden poliittinen kulttuuri ilmenee tarkasteltavan yhteiskunnallisen ilmiön sosiaalisena, poliittisena sekä prosessuaalisena (lain korostamisen) näkökulmana. Jakobinistisen valtiokäsityksen kautta tarkasteltuna tiivistyy Ranskan vallankumouksen perinteen vaikutus Ranskan hallintoon, sen poliittiseen järjestelmään ja kysymykseen universaalista asevelvollisuudesta.

Ranskan vallankumouksen synnyttämä Ranskan tasavaltalainen perinne juontuu vuoden 1789 kansalliskokouksen ja vuoden 1791 lakiasäättävän kokouksen laatimista laeista (mukaan lukien asevelvollisuuslainsäädäntö vuoteen 2012 saakka) aristokratiaa vastaan. Nämä lait ovat kokonaisuus, *nomos*, joka toimii Ranskassa edelleen valtion ”suojakilpenä” epätasa-arvoa vastaan.

Pierre Rosanvallon haastaa meitä monipuolistamaan myös yleisen asevelvollisuuden osalta tällaista ranskalaista yhden kuvauksen (*un grand tout*) mallia, jossa valtiovalta ylivaltaisesti ohjaa ja institutionalisoi kaikkia yhteiskunnan alajärjestelmiä ja lainsäädäntöä.

La loi Jourdan-Delbrel 1798

Ranskan ensimmäinen laki yleisestä asevelvollisuudesta, *la loi Jourdan(-Delbrel)*, laadittiin 5.9.1798. Tämä laki loi perustan vuosina 1793–1794 (*la levée en masse* säädös 23.8.1793) Ranskassa käyttöön otetulle yleiselle, pysyvälle ja kansalaisten kasvatuksen vuoksi pakolliselle kansallisen asevelvollisuuden periaatteelle taval-la, jonka omin kansallisin sovelluksin ottivat sittemmin käyttöön myös Ranskan vihollismaat ja 1800-luvun loppuun mennessä lähes koko Eurooppa, Suomikin vuonna 1878.

Annie Crépinin (1998, 24–30) mukaan *La loi Jourdan-Delbrel 1798* institutionalisoi vallankumouksen kokeiden ihmisten kokemukset osaksi modernin asevelvollisuuden sisältöä: asevelvollisuus tarkoitti jatkossa kirjaimellisesti universaaliala henkilökohtaista ja pakollista sisäänkirjautumista asevelvollisuusrekisteriin (*l’inscription sur les registres*) ennen henkilökohtaista pakollista asepalvelusta (*le service militaire personnel et obligatoire*) (Crépin 2009, 14–15). Samalla konstituoitui myös ajatus lakiin kiinnittyvästä asevelvollisuudesta kansakunnan poliit-

tisena ilmaisuna yhteisen hyvän (*la patrie*) puolustamisesta yksilöä velvoittavan asepalveluksen kautta (lois Jourdan-Delbrel 1798, *Article 9 de la Déclaration des devoirs du citoyen*):

Tout citoyen doit ses services à la patrie et au maintien de la liberté, de l'égalité et la propriété, toutes les fois que la loi l'appelle à les défendre.

La Loi Jourdan-Delbrel 1798 oli sisäpoliittisesti jyrkästi *l'ancien régime* - sääty-yhteiskunnan eriarvoisuuden vastainen ja ulkopoliittisesti täysin uusi tapa puolustautua Ranskaa uhkaavien absolutististen keisarivaltioiden sotilaallista uhkaa vastaan. Samalla tuo laki oli myös osa ranskalaisten vallankumoushenkeä (*l'élan patriotique*) ja se vaikutti heidän käsityksiinsä kansalaisuudesta (*la citoyenneté*), kansalaishyveistä (*les vertus civiques*) sekä vapauden ja yhteisen hyvän (*la république*) puolustamisen tavoista. *La loi Jourdan-Delbrel* kumottiin vuonna 1814 Ranskan restauraatiovaiheessa, mutta se otettiin uudelleen käyttöön vuonna 1818 nimellä *La loi Gouvion Saint-Cyr*.

La loi Gouvion Saint-Cyr sur la conscription 1818

Hipplerin (2006, 281–298) mukaan Ranskan vuoden 1818 parlamenttikeskustelussa argumentatiiviset asetelmat jakaantuivat ”hirschmanilaisittain” jyrkästi kahteen rintamaan: tasavaltalais-konservatiiviseen kantaan vallankumouksen yhteisöllisten saavutusten ja isänmaan (kuninkaan) puolustamisesta sekä vastakkaisesti liberaaleihin näkemyksiin ase- ja verovelvollisuuden ekvivalenssista sekä asevelvollisten rekrytoinnissa käytetyn arvannostoperiaatteen (*le tirage au sort*)⁷⁸ etusijaisuudesta. Konservatiivien ja tasavaltalaisten mielestä mahdollisimman monen miehen tuli päästä palvelukseen vaikka lyhyemmäksi aikaa. Liberaalit taas kannattivat valikoivaa asevelvollisuutta ja pitkiä palvelusaikoja.

Ranskan uudistettu, arvontaperiaatteen sisältävä valikoiva asevelvollisuuslaki *La loi Gouvion Saint-Cyr sur la conscription 1818*, synnytti Ranskassa 1800-luvulla kaksi uutta ilmiötä. Ensinnäkin kapitalismin kasvun ja henkilökohtaisen asevelvollisuuden sijaisjärjestelmän (*le remplacement militaire*) yhteisvaikutuksesta 1820–1830-luvuilla maahan syntyi kukoistavat ”vakuutusmarkkinat” asevelvolliseksi joutumisesta aiheutuvaa riskiä vastaan suojauduttaessa. Toiseksi tehtiin ehdotuksia, että asevelvollisuuden alaiset voisivat maksaa asevelvollisuudelta suojaavat vakuutusmaksut suoraan valtiolle, jonka tulisi perustaa näillä rahoilla sotilaiden sosiaaliturvarahasto (Hippler 2006, 293).

⁷⁸ Juuri tämä arvannostoperaate teki ranskalaisesta *konskriptiosta* fennomaaneille epäilyttävän, vaikka arvannostomenettely kuului vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin.

La Loi Soult de 1832

Vallankumouksen ja Napoleonin sotien jälkeen Ranskan asevelvollisuusjärjestelmää muutettiin vähitellen valikoivampaan asevelvollisuuteen ja pienempään reserviin perustuvaksi (*la Loi Soult de 1832*) ”laadukkaammaksi ammattiarmeijaksi”. Ranskan toisen keisarikunnan (1852–1870) aikana asevelvolliset saattoivat vapautua henkilökohtaisesti velvoittavasta asepalveluksesta maksamalla 2800 frangin suuruisen vapautusmaksun rahapulassa olevan valtion vakuutusrahastoon (*La caisse de dotation de l’armée*), jolla tuettiin muun muassa ammattisotilaiden eläkkeiden maksua⁷⁹. Preussin sotilaallisen uhan kasvaessa 1860-luvulla Napoleon III yritti turhaan maan eliitin tuella palauttaa vallankumousajan kansalaispuolustuksen ihanteeseen (*milice*) nojaavan universaalien asevelvollisuuden periaatteen (vuoden 1868 *La Loi Niel*).

3.3 PREUSSI

3.3.1 PREUSSILAINEN MOMENTTI

Lähtökohdat yleisen asevelvollisuusperiaatteen käyttöönotolle Preussissa vuosina 1806–1814 olivat heikot (Walter 2001, 4–8): vuosina 1806–1807 Napoleonin *La Grande Armée* oli tuhonnut lähes kaikki Preussin rykmentit, jotka olivat koostuneet puoliksi palkkasotilaista ja puoliksi Itä-Elben talonpojista. Puolet Preussin maa-alueista oli menetetty ja Ranska vaati mittavia sotakorvauksia. Jäljelle jääneen armeijan uudistajat, Gerhard von Scharnhorst ja kreivi August Wilhelm Anton von Gneisenau, saivat ajettua läpi kaikkia kansalaisia koskevan yleisen asevelvollisuusperiaatteen konservatiivien ja kuningas Fredrik Vilhelm III:n vastustuksesta ja innottomuudesta huolimatta. Uuden preussilaisen asevelvollisuusperiaatteen kautta aiemmin armeijasta vapautetut käsityöläiset, kauppiat, opettajat, yliopistopiskelijat ja kaupunkilaiset kutsuttiin asepalvelukseen.

Allgemeinen Wehrpflicht und Landwehr

Preussin vuoden 1814 asevelvollisuuslain perusteella asevelvollisuuden kesto oli kokonaisuudessaan 19 vuotta ja se velvoitti tavallisen asevelvollisen kolmen vuoden palvelukseen ja sen jälkeen kahden vuoden mittaiseen reserviläispalvelukseen. Loput palvelusajasta he kuuluivat kotimaan puolustusjoukkoihin, *Landwehrin*⁸⁰.

79 *La Loi relative à la création du dotation de l’armée, au rengagement, au remplacement et aux pensions militaires* (1855).

80 Preussin kuningas Fredrik Vilhelm III perusti jo vuonna 1813 Preussin *Landsturmin*, jonka puitteissa

Rikkaiden perheiden pojista koulutettiin upseeristoa vain vuoden koulutuksella (*Einjährig-Freiwillige*) ja heitä komensi puolestaan ammattiupseeristo. Preussilaisen asevelvollisuusjärjestelmän periaatteena oli *erikseen, mutta yhdessä* – aristokraattisen upseeriston rinnalle luotiin lähes samankaltainen, eri ammattikuntien edustajista koostuva porvariupseeristo vaarantamatta kuitenkaan armeijan tehtävää, kuninkaan valta-aseman suojelemista liberaaleja yhteiskunnallisia uudistuksia vastaan (Walter 2001, 8).

Preussin sotilaallinen tappio Ranskan vallankumoushenkisellet armeijalle vuosina 1806–1807 oli uhannut koko Preussin suvereniteettia. Vain kuudessa vuodessa joukko isänmaallisia uudistajia (Stein, Scharnhorst, Gneisenau, von Boyen, Grolman) oli analysoinut tappion perussyyn – kuilun valtiokoneiston ja Preussin kansan välillä. Preussin sotilaallista reformia johtaneessa komissiossa vuosina 1807–1815 asetettiin tavoitteeksi kohottaa maan moraalista, uskonnollista ja patriootista henkeä sekä kasvattaa rohkeutta, luottamusta ja uhrivalmiutta kansalaisten keskuudessa. Armeijan reformin oli tapahduttava vapauttamalla ihmiset alistetusta asemasta (maaorjuus) ja lisäämällä aluehallinnon valtaa (Craig 1955, 37–52).

Preussin sotilaskomissio ehdotti myös upseeritehtävät avattavaksi Ranskan mallin mukaan koulutetulle keskiluokalle luopumalla aristokraattisesta *Junker*-sotilasluokasta. Preussin armeijan uudistuksen keskiössä olivat upseerikoulutuksen uudistaminen, universaalin asevelvollisuusjärjestelmän käyttöönotto, sotilaskurinpitojärjestelmän uudistaminen, sotaministeriön perustaminen ja reserviläiskoulutuksen uudistaminen (*Krümpfer*-järjestelmä). Esitetyt uudistukset kaatuivat kuitenkin kuningas Fredrik Vilhelm III:n ja konservatiivien ryhmien painostukseen, joten vanha *Preussisches Kantonsystem* pysyi voimassa aina vuosien 1813–1814 vapaussotiin asti.

Vuosina 1813–1814 Preussissa laadittu ja toteutettu laki yleisestä asevelvollisuudesta (*Allgemeinen Wehrpflicht*) muutti sotilasvalan (*Eid des Soldaten*) kautta kansalaisen (*Staatsbürger*) ja valtiopäämiehen (*Staatsoberhaupt*) välisen sotilaallisen siteen henkilökohtaiseksi. Asevelvollisuusarmeijasta tuli samalla kuninkaan vallankäytön väline (*Mittel der Krone*) (Wohlfeil 1964, 152–153).

Yksi Preussin universaalin asevelvollisuusjärjestelmän pääkehittäjistä, Hermann von Boyen, oli nuorena kornettina kuunnellut Immanuel Kantin luentoja Königs-

velvoitettiin kaikkia kansalaisia puolustautumaan maahan tunkeutuneita Napoleonin joukkoja vastaan. Tämä säädös pysyi voimassa myös *Landwehr*-palveluksen käyttöönoton jälkeen. Adolf Hitler käytti samaa preussilaista *Landstrum*-mallia ottaessaan käyttöön kansallissosialistisen Saksan *Landsturm*-joukot vuosina 1944–1945, jolloin näiden joukkojen sotilaat (*Volkssturmman*) koostuivat muun muassa Hitler-Jugendista, vanhuksista ja sotainvalideista.

Suomessa vapaaehtoisesta sotilaallisesta koulutuksesta on säädetty lailla vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta (556/2007). Tämän lain (19 §) puitteissa 18–59-vuotiaat naiset ja myös asepalveluksensa suorittamatta jättäneet miehet, jotka ovat terveydentilaltaan ja henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan toimintaan sopivia, voivat osallistua puolustusvoimien vapaaehtoiisiin harjoituksiin, vaikka he eivät olisikaan suorittaneet varusmiespalvelusta tai he eivät kuuluisi enää reserviin.

bergissä ja opiskelut Kantin filosofiaa. Von Boyenin mukaan kansallinen armeija oli ”kansakunnan koulu” (*der Haupt-Bildungsschule der ganzen Nation*), jossa kansalaiset opetettiin ymmärtämään velvollisuuden merkitys ja valmistettiin nuoria osallistumaan täysivaltaisina kansalaisina yhteiskunnalliseen elämään. Von Boyenille oli myös tärkeätä *Landwehrin* johdon autonomia suhteessa vakinaisen armeijan johtoon (Craig 1955, 45–46). Preussissa alkoi 40 vuoden mittainen kamppailu konservatiivien ja ammattisotilaiden sekä liberaalien välillä *Landwehrin* asemasta.

Preussissa vuoden 1848 maaliskuun vallankumous (*die Märzrevolution*) pykäytti työväestön ja porvariston pyrkimykset demokraattisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin (*Vormärz*), kun kuningas Fredrik Vilhelm IV määräsi aseistetun kansalliskaartin, käsivarsissaan musta-puna-kultaiset nauhat, kaduille rauhoittamaan asevoimin väkijoukkoja. Tuon maaliskuun vallankumouksen aikana syntynyt porvariston kansalliskaarti (*Bürgerwehr*) lakkautettiin vuoden 1850 perustuslakiuudistuksen yhteydessä. Myös itsenäiset *Landwehr*-prikaatit lakkautettiin vuonna 1852, ja niistä luovuttiin kokonaan vuosien 1857–1858 aikana, kun Preussin armeija organisoitiin uudelleen. Kuningas Vilhelm I perusti Saksan armeijan yleisesikunnan (*Großer Generalstab*) vuonna 1866. Kuningas luovutti näin sotilaallisen vallan tälle yleisesikunnalle, joka loi myöhemmin perustan Snellmaninkin ihailemalle Preussin ”konemaiselle” armeijalle⁸¹. (Craig 1955, 82–135).

Demokraattisten uudistusten tie oli nyt kuljettu loppuun ja Preussi/Saksa laajeni ja modernisoitui Otto von Bismarckin autoritaarisessa komennossa samaan tapaan kuin Italia ja Japani. Bismarck halusi korjata Wienin konferenssissa vuonna 1849 säädetyt rajat ja vuosien 1848–1849 maaliskuun vallankumouksen virheet uudella, teollistuvan yhteiskunnan ja sotilaallisen voimankäytön, yhdistävällä *Blut und Eisen*-politiikalla (1862). Bismarckin ohjelman taustalla vaikuttivat kasvava kansallismielisyys ja saksalainen idealismi.

Thomas Hipplerin (2008, 176) mukaan yksi saksalaiseen idealismiin liittyvän dialektisen asetelman, *yksittäinen henkilö – yleinen/yhteinen*, ratkaisuyrityksen avainkäsitteitä on *Bildung*, joka sisältää kasvatuksellisen, toimintatapoja muovaavan ja yhteiskuntaa konstituoivan näkökulman. Käytännössä tästä kasvatuksesta olivat Preussissa vastuussa esimerkiksi koululaitos, yliopistot ja armeija.

Reinhart Koselleck argumentoi tutkimuksessaan *Preußen zwischen Reform und Revolution* (1981b), että preussilaisen byrokratian edustajat olivat 1700-luvun lopulla sosiaalisesti ja henkisesti ilmapiiriltään ”samassa rivissä”, eli heillä oli ”yhteinen kollektiivinen identiteetti”. vasta Saksan-Ranskan sota 1870–1871 Saksan keisarikunnassa virisi pyrkimys kohti poliittisesti liberaalimpaa, sosiaalisesti avoimempaa

81 Ranskan-Preussin sota vuosina 1870–1871 olikin Preussin osalta sitten jo laajan ammatti- ja asevelvollisuusarmeijan ja vielä runsaslukuisemman *Landwehr*-reservin yhteiskäyttöön perustuvaa joukkosodankäyntiä (Badsey 2003).

ja talouskasvuun pyrkivää yhteiskuntaa, mutta armeijan muutoksista pääosissa olivat edelleen maan hallinnon virka- ja sotilaseliitti (Sperber 1985, 278–296).

3.3.2 PREUSSILAINEN ASEVELVOLLISUUSPERIAATE

Ranskan vallankumous⁸² ja sen nuoret, innokkaat ja kurittomat vallankumoussotilaat, olivat Preussille sotilaallinen ja aatteellinen ”kulttuurishokki”, johon myös vastattiin kulttuurisesti, aatteellisesti ja sotilaskulttuurin muutoksella (Hippler 2008, 140–145). Avainkäsitteitä tässä ”vastaiskussa” olivat valistus ja sivistys (*Bildung*) sekä kasvatus (*Erziehung*) ja näiden yhteen liittäminen. Kuilu yksilön ja valtion, yksityisen ja yleisen välillä oli täytettävä nuorten *Bildungilla* – kasvatuksella, ohjeistamalla, kulttuurilla ja sivistystoiminnalla. Hippler osoittaa, että sotilaskulttuurin muutosta pohjustettiin kirjallisuuden (*Goethe: Bildungsroman*) ja teatterin lisäksi filosofisilla pohdintoilla.

Moderni maailma on Kantin (1784/1787) mukaan (*Was ist Aufklärung?*) pelkistettävissä yhteen sanaan: *Mündigkeit*, joka tarkoittaa aikuistumisen periaatetta eli täysi-ikäisyyttä. Kant painottaa myös tämän täysi-ikäisyyden kääntöpuolta: *Unmündigkeit* eli alistettuna olemista – esimerkiksi naiset ovat Kantin mukaan luonnostaan alistettuja.

Yleinen asevelvollisuus toteutettiin Preussissa vuosina 1813–1814 Kantin idealismiin tukeutuen kytkemättä asevelvollisuutta äänioikeuteen ja muihin poliittisiin oikeuksiin, vaan pelaamalla taitavasti saksalaisten kansanmielisyydellä ja käsityksillä sukupuolista. Kun aikaisemmin porvarillisen miehen mielestä oli ollut kunnioitettavaa olla rauhanomainen siviili, joka pysyi kaukana sodasta ja sotilaallisesta väkivallasta, tätä suhtautumista alettiin nyt päinvastoin pitää osoituksena pelkurimaisuudesta ja itsekkyydestä – epämiehekkäänä ja epäisänmaallisena.

Preussin/Saksan asevelvollisuusarmeijan menestykset 1860- ja 1870-lukujen sodissa Tanskaa, Itävalta-Unkaria ja Ranskaa vastaan ratkaisivat lopullisesti armeijan kannatuksen. Kansallismielinen saksalaisporvaristo omaksui armeijan ”sydämenasiakseen” viimeistään 1871, kun armeija toteutti heidän unelmansa Saksan kansallisesta yhdistämisestä Saksan keisarikunnaksi (Ahlbäck 2010a, 132–134). Preussiin muodostui näin kaikkien valtiokansalaisten liitto (*Staatsbürgerverband*) ja armeijasta kansalaisten ja maskuliinisuuden kasvatuslaitos (Frevort 2004, 5):

Velvoittamalla nuoret miehet periaatteessa suorittamaan asepalveluksen riippumatta heidän alueellisesta, uskonnollisesta tai yhteiskun-

82 Immanuel Kant (1991 [1781, 1787], 99, 145) toteaa moniselitteisesti Ranskan vallankumouksen sisältämän republikaanisuuden olevan jokaisen ”siviilivaltiomuodon ikuinen normi”, joka sisältää vapauden (inhimillisiä olentoina), riippuvuuden (alamaisina) ja tasa-arvon (kansalaisina). Kantin mukaan republikaanisuus on kuitenkin erotettava demokratiasta ja vallankumousopista.

nallisesta taustastaan varmistettiin, että he saivat kehitysvuosinaan kansakuntaa tai ”isänmaata” arvottavan koulutuksen. Vaikka asepalveluksen kautta muodostunut sidos kansakuntaan ei kokonaan syrjäyttänytään nuorten muita lojaliteetteja ja identiteettejä, niin asepalvelus muutti heidän arvojaan konservatiivisemmiksi.

Thomas Hippler (2008, 144–155) analysoi saksalaisen idealismin vaikutusta Ranskan vallankumouksen tulkintaan Preussissa 1800-luvun alussa myös armeijakysymyksessä Immanuel Kantin *sankarillisen nöyryytyksen* ja Johan Gottlieb Fichten *sisäisen rintaman* ajatusmallien avulla. Kantin mukaan ihmiset eivät voi koskaan saavuttaa moraalista täydellisyyttä, vaan he voivat ainoastaan pyrkiä hyveisiin taistelemalla mielessään itsekkäitä pyrkimyksiä vastaan.⁸³ Tämä jatkuva *sankarillisen nöyryytys* voidaan ylittää kunnioituksen avulla. Moraalisuuden idea on siten istutettava yhteisön käytäntöihin, ettei yhteisössä esiintyisi epämoraalisuutta ja anarkistisia joukkoja. Sotilaallisesti vallankumouksellisen Ranskan alistetut nuorukaiset olivat siten kyllä rohkeita ja innokkaita sotilaita, mutta samalla levottomia ja kurittomia – vailla *Bildungia*.

Kantin dualistinen ajatusmalli johtaa myös kansalaisuuden käsitteen osalta universalistisen mallin sosiaalisiin rajanvetoihin: alistetut (*Unmündigkeit*), kuten edellä mainitut naiset, samoin kuin köyhälistö, huolenpidon tarpeessa olevat, kauppa-apulaiset ja käsityöläiset, on rajattava täysivaltaisen kansalaisuuden käsitteen piiristä. Näille alistetuille ihmisille on kuitenkin taattava lain suoja. Ottamalla ”hyveellisen ihmisen” roolin nämäkin alistetut ihmiset voivat saavuttaa ainakin suhteellisen moraalisuuden tilan ja lähestyä näin yhteiskunnan hallitsevan yläluokan todellisen moraalisuuden tasoa. Tämä moraalinen rinnakkaismaailma oli siten myös aiemmin mainitun sotilaalliseen rinnakkaismaailman, *erikseen, mutta yhdessä* -periaatteen taustalla.

Hipplerin (2008, 155–162) mukaan Johan Fichte vei Kantin dualismin ”äärimmäiselle kansalliselle tasolle”. Fichten ”sisäinen rintama tai raja” (*innere Grenze*) ei enää erotellut ihmisiä vain valtion maantieteellisten rajojen kautta, vaan se sisälsi laajemmin ajatuksen kiistä ajatuksista, asioista ja ihmisistä, jotka kuuluivat ”meidän yhteisöömme” ja ”niistä, jotka ovat rajan takana tai rajautuvat ulos”. Sotilaallaallisen ajattelun kannalta ”pysyminen kansallisten rajojen sisällä” merkitsi Fichten mukaan *valtion ja armeijan metafyyisistä kasvatus- ja koulutustehtävää*, joka sisälsi myös oikeuden pakottaa kansalaiset tähän koulutukseen. Toisaalta

83 Hipplerin (2008, 148–149) mukaan Kantilla on kolme näkökulmaa miesten yleiseen asevelvollisuuteen. Teoksensa *Ikuisen rauhan* alkuosassa Kant toteaa ammattisotilaiden olevan vain ”valtion sotavälineitä” ja että pysyvät armeijat on korvattava vapaaehtoisella ja määräajoin kokoontuvalla kansalaismiliisillä. Teoksessaan *Antropologia* Kant kuitenkin yhdistää kansalaisten oikeuden sotia (myös naisten puolesta) heidän kansalaisoikeuksiinsa. Teoksessa *Moraalin metafysiikka* Kant katsoi, että valtiolla oli oikeus velvoittaa kansalaiset asepalvelukseen, mutta tämä velvoite oli peräisin valtiolta, ei kansalaisilta. Asevelvollisuus on tässä tapauksessa sekä passiivista (antaa valtion järjestää sotaväki kansalaisten puolesta) että aktiivista (kansalaisten velvollisuus suorittaa asepalvelus).

”kansakunnan rajojen” sisällä ”meillekään” ei sallittu mitään poikkeuksia – kuten vapautusta asepalveluksesta.

Bildung zum Menschen

Johan Fichten ajatusmalli oli kaksijakoinen. Fichte puolusti aluksi Ranskan val-lankumousta Preussissa, mutta käänsi ajatuksensa Napoleonin hyökkäyksen jäl-keen nationalistiseen suuntaan: kosmopolitanismista patriotismiin. Kansallisen kasvatuksen (*Bildung zum Menschen*) avuksi tarvittiin erityistä ”yhteiskuntatek-nistä osaamista” (*gesellschaftliche Maschinenkunst*), jolla yksittäiset ihmiset saa-tiin velvoitetuiksi palvelemaan kansakuntakokonaisuutta. Tämä Fichten dualismi ulottui myös valtion ja kansakunnan väliseen dialektiikkaan: valtio oli kansakunnan ilmentymä ja kansakunta valtion sosiaalinen ja henkinen perusta.

Bismarck pystyi siten hyödyntämään omassa valtopolitiikassaan Kantin ja Fich-ten sivistyksellisiä ja kasvatuksellisia ajatusmalleja tavalla, joka johti voitokkaaseen Ranskan–Preussin sotaan vuosina 1870–1871 ja Saksan yhdistymiseen vuonna 1871. Preussin sivistyksestä, kansalaiskasvatuksesta ja sotilaskoulutuksesta oli sa-malla tullut militarismin ja autoritaarisuuden väline, joka vaikutti eri muodoissaan muiden Euroopan maiden (sotilas)koulutusjärjestelmiin⁸⁴.

Craigin (1955, 217–238) mukaan Preussin sotilaalliset voitot Tanskasta 1864, Itävaltasta 1866 ja Ranskasta 1870–1871 painoivat muissakin Saksan valtioissa ta-ka-alalle 1840- ja 1850-lukujen perustuslailliset kiistat, kun kansalaiset kääntyivät voitokkaan armeijan kannattajiksi. Vuonna 1871 syntyneen Saksan keisarikunnan sotilasjohto ei kuitenkaan hyödyntänyt tuota kansalaisten tukea, vaan keskittyi vah-vistamaan omaa valta-asemaansa tavalla, joka puolestaan johti poliittiseen vas-takkainasetteluun sosiaalidemokraattisten ja muiden edistysmielisten puolueiden kanssa. Tämä parlamentaarinen konflikti voimistui nopeasti Versailles’n sopimuk-sen 1871 jälkeen ja se jatkui ensimmäisen maailmansodan alkuun (1904) saakka.

Craigin mukaan aristokratian aseman heikkenemisestä huolimatta armeijan upseerikunnan asenteissa säilyi feodaalinen perinne. Esimerkiksi kenraali Helmuth von Molte katsoi, että upseerikuntaan ei tulisi päästää porvaristoa (*bourgeoisie*), koska he ovat suureksi osaksi hyödytöntä nuorisoa, vailla muita työmahdollisuuksia.

84 Henrik Meinander (1994) toteaa tutkimuksessaan *Towards a Bourgeois Manhood. Boys’ Physical Education in Nordic Secondary Schools 1880–1940*, että 1900-luvun alkupuolen poikien liikuntakasvatus heijasti keskiluokan näkemyksiä miesten maskuliinisuudesta. Näiden kasvatusperiaatteiden muutospyrkimykset kilpistyivät jo 1880-luvun didaktisessa sotilaskoulutuksessa rakennettuihin käytäntöihin.

Tutkimuksessaan *Soldiering and the Making of Finnish Manhood. Conscription and Masculinity in Interwar Finland, 1918–1939* Anders Ahlbäck (2010b, 96–99) katsoo, että vuosina 1918–1939 Suomessa suhtauduttiin ristiriitaisesti armeijassa vallalla olleeseen preussilaiseen kuriin, jota pidettiin vaarana demokratialle sekä yhteensopimattomana itsenäisen ja taipumattoman suomalaisen miehekkyyden kanssa. Suomalaisen mieheyden militarisoitua vastustettiin ja samalla katsottiin, että asepalveluksella tulisi olemaan syvä vaikutus nuorten miesten kehitykseen aikuisiksi kansalaisiksi.

Vielä vuonna 1865 Preussin 8169 upseerista 4172 kuului aatelistoon. Kansalaisten koulutustason nousu mahdollisti kuitenkin upseeriammattikuntaan pääsyn porvaristoon kuuluville nuorille sillä edellytyksellä, että heillä olisi, keisari Vilhelm II:n vuonna 1890 antaman säädöksen mukaan, *Adel der Gesinnung* (aateliston mielenlaatu): porvariperheiden rakkaus kuningasta ja isänmaata kohtaan, lämmin henkilökohtainen kutsumus sotilaan ammattiin ja kristillinen moraali.

Ensimmäisen ja toisen maailmansodan saksalaisen voimapolitiikan seurauksena asevelvollisuus ja siviilipalvelus ovat sodanjälkeisessä Saksassa vahvasti liittyneet asevoimien *demokraattiseen kaksoiskontrolliin*, parlamentaariseen valvontaan (*Verfassungspatriotismus*) ja kansalaissotilaan rooliin, kansalaisarmeijan avoimuuden turvaajana. Kun Saksa liittotasavalta puolustusministeri Karl-Theodor zu Guttenbergin johdolla teki syksyllä 2010 päätöksen asevelvollisuudesta luopumisesta, niin kysymyksessä oli historiallinen, Preussissa ja Saksan keisarikunnassa käyttöön otetun kaaderiarmeijan mallin lopettaminen, siirtymällä ammattiarmeijaan/valikoivaan vapaaehtoiseen asepalvelukseen.⁸⁵

3.4 SUOMI

3.4.1 SUOMALAINEN MOMENTTI

Suomen suuriruhtinaskunnassakin oltiin 1870-luvulla vaikuttuneita Preussin sotilaallisesta menestyksestä. Johan Vilhelm Snellmankin kuvasi innostuneena preussilaisen asevelvollisuusarmeijan suorituskykyä Preussin ja Ranskan sodassa 1870–1871 eräässä julkaisemattomassa sanomalehtikirjoituksessaan (1877)⁸⁶:

Kuin taitavassa shakkipelissä liikkuvat sen [Preussin] armeijat, vieläpä niin sanotusti ennalta määrättyinä kellonaikoina, ja koko operaatio kehittyi draamaesityksen säännöllisyydellä. Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö historia esittelisi tätä tapahtumaa yhtenä parhaista inhimillisen ennakointikyvyn ja toimintatarmon esimerkeistä.

Edellä mainittu Snellmanin kannanotto liittyi Suomen suuriruhtinaskunnan vuosien 1877–1888 valtiopäivillä käytyyn mittavaan keskusteluun Suomen sotaväen muo-

85 Saksan kristillisdemokraattinen liittopresidentti Roman Herzog perusteli *Bundeswehrin* 40-vuotisjuhlassa asevelvollisuuden lopettamispäätöstä sillä, että asevelvollisuus puuttuu nuoren kansalaisen yksilönvapauteen niin syvästi, että demokraattinen oikeusvaltio edellyttää sellaista vain, jos valtion ulkoinen turvallisuus siihen todella pakottaa. Asevelvollisuuden uskottavuus vaatii siis myös selittämään, miksi yhä tarvitsemme sitä, vaikka välitön ulkoinen uhka on poistunut (Kaija Virta: Merkintöjä, Helsingin Sanomat 2.9.2010).

Vuonna 2016 Saksassa on kuitenkin taas virinnyt keskustelu yleisen asevelvollisuuden palauttamisesta ”fichteläisittäin” ”meidän yhteisöömme”, eli Saksan rajojen sisälle (ei kuitenkaan pakolaisille), jotta maan ammattiarmeija voi keskittyä sotilaallisen missioihin (Euroopan Unioni, Nato) maan rajojen ulkopuolella.

86 J. V. Snellman: *Meidän päiviemme politiikka*, julkaisematon sanomalehtikirjoitus, sivu 87. Snellman200.fi/juhlahanke/fi.jsp.

dostamisen periaatteista ja yleisestä asevelvollisuudesta. Westfalenin rauhan 1648⁸⁷ ja Ranskan vallankumouksen 1789–1799 aiheuttamat sotilaallisen ajattelutavan muutokset olivat ”rantautuneet” Suomeen.

Valtionosasta suuriruhtinaskunnaksi

Ruotsi alkoi suuren Pohjan sodan 1700–1721 tappion jälkeen menettää sotilaalista suurvalta-asemaansa ja se keskittyi valtaamiensa alueiden säilyttämiseen uudistamatta kuitenkaan käytännössä armeijansa organisointiperiaatteita, vaikka valistuksen mukanaan tuoma tieteellinen sotilasajattelu (Clausewitz, de Jomini) levisi Euroopasta myös Ruotsiin (Ericson Wolke 2007, 125–199).

Suomen sodan 1808–1809 jälkeen Porvoon valtiopäivillä vuonna 1809 suomalaiset perustivat suvereniteettipyrkimyksensä kustavilaiseen traditioon, jossa Suomesta oli tullut Ruotsista erillinen kansakunta (*natio*) ja maakunta, jolla oli valtiollisia kehityspiirteitä (*hallituskonselji, finanssivaltio*) – Suomen suuriruhtinaskunta (Jussila 1987). Venäjän keisarin vahvistamina perustuslakeina Suomessa olivat suomalaisten oman käsityksen mukaan Ruotsin vuoden 1734 yleinen laki, vuoden 1772 hallitusmuoto ja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirja (Jussila–Hentilä–Nevakivi 2006: 43, 74).

Suomen turvallisuuden takeeksi jäi *oikeudellisesti* Ruotsin kustavilainen hallitusmuoto ja *sotilaallisesti* ruotsalainen jaetun sotaväen (ruotuväkilaitos) periaate Krimin sotaan 1853–1856 saakka (Manninen 1993, 20–21). Suomen sodan 1808–1809 jälkeen Suomen suuriruhtinaskuntaan siirtyi näin 1800-luvun alussa valloitusotia käyneen suurvalta Ruotsin armeijan rahoitus- ja organisointiperiaate – *det karo-linska indelningsverket* – koska Venäjä ei sitä katsonut tarpeelliseksi lakkauttaa.

Samaan aikaan sotilaallisesti heikentyneessä Ruotsissa siirryttiin vähitellen uudenlaiseen, omaa valtakuntaa puolustamaan keskittyvään keskuspuolustusperiaatteeseen. Ruotsissa virisi 1800-luvulla myös keskustelu siirtymisestä eurooppalaisen yleisen asevelvollisuuden (*värnplikstanken*) malliin (Ericson Wolke 2007, 259–267). Ruotsissa yleinen asevelvollisuusjärjestelmä otettiin kuitenkin käyttöön vasta vuonna 1901 pitkäaikaisen parlamentaarisen prosessin jälkeen (Hultqvist 1995 & 1959). Asevelvollisuusjärjestelmän aktiivinen käyttö päättyi Ruotsissa 1.7.2010

87 Carl von Clausewitz katsoi, että Westfalenin rauha ilmaisi lähellä hänen aikaansa (1800-luvun alkupuolta) olevien sotien alkuhetken. Lisäksi hän piti Ruotsin kuninkaita Kustaa Aadolfia ja Kaarle XII:tta sekä Preussin kuningasta Fredrik II Suurta kolmena uutena ”Aleksanteri Suurena”, jotka enteivät Napoleonin tuloa. Nuo kolme kuningasta kykenivät Clausewitzin mukaan käyttämään pieniä, mutta hyvin kurinalaisia armeijoitaan, nostamaan valtionsa väliaikaisesti suuriksi monarkioiksi. Noiden valtioiden oli lopulta kuitenkin tyydyttävä varsin vaatimattomiin lopputuloksiin, koska niiden valtapyrkimyksiä tasapainottavana vastavoimana oli muiden Euroopan valtioiden *yhteinen monimutkainen poliittisten, kulttuuristen ja taloudellisten siteiden ja etujen verkko* (Strachan 2010, 115–116).

(siirtymävaihe vuoteen 2014), kun ruotsalainen asevelvollisuusperiaate jätettiin valtiopäivillä äänin 153–150 perustuslakiin ”lepäämään” (*vilande värnplik*).⁸⁸

3.4.2 FENNOMAAINEN ASEVELVOLLISUUSPERIAATE

Suomen sotaväen toimintamalli sekä suomalaisen asevelvollisuuden periaate ja käsite rakentuivat Suomen suuriruhtinaskunnan valtiopäivien aikana 1863–1864 ja 1877–1878 maassa, jonka oma armeija oli ollut käytännössä lakkautettuna 50 vuoden ajan (Manninen 1993, 21–22). Itämeren alueella 1870-luvulla liikuttiin Suomen kannalta reaali poliittisesti kaksoisturvallisuusratkaisun puitteissa: toisaalta toimittiin Venäjän keisarikunnan armeijan suojissa ja toisaalta tavoiteltiin Suomen armeija- ja asevelvollisuuskysymykselle kotimaista erillISRatkaisua. Kansalaisten turvallisuuden kokemus oli siten sidottu elämiseen ”suurvallan kainalossa” (Koivisto 2004). Suomen omia pyrkimyksiä suvereeniksi valtioksi hankaloitti sekä Ruotsin ”revanssienkisyys” että vaara sulautumisesta Venäjän imperiumiin.

Suomi oli vielä 1800-luvun alkuvuosina osa Ruotsia, jonka armeijan uudempi⁸⁹ rahoitus- ja organisointiperiaate, *det karolinska indelningsverket*, edusti valloitus-sotia käyneen maan sotilaallista ajattelumallia. Suomen sodan 1808–1809 jälkeen Suomen jäljelle jääneestä sotaväestä tuli puolestaan kiinteä osa suursotia käyvän keisarillisen Venäjän armeijaa (Seitkari 1939a & 1939b).

Venäjän armeijan organisoituminen 1800-luvun alussa perustui edelleen, vanhaan venäläiseen hallintotapaan (*ancien régime*), jossa korkeimmat upseerit kuuluivat aristokratiaan ja alemmat upseerit sekä miehistö olivat heikosti koulutettuja. Miehistön koulutus perustui ankaraan kurinpittoon. Venäjän armeijan organisointiperiaatteet oli luotu Pietari I Suuren aikana (1720) ja asevelvollisuus merkitsi tuolloin lähes elinikäistä palvelusta⁹⁰. Venäjän sotaministeri Miljutinin

88 Samaan aikaan Itävallan kansanäänestyksessä 20.1.2013 asevelvollisuuden säilyttämistä kannatti 60 % äänestäjistä (Helsingin Sanomat, pääkirjoitus [21.1.2013] *Ei palkka-armeijaa Itävalle*).

89 Ruotsin armeijan organisointiperiaatteet 1600–1800-luvuilla jaetaan (Ericson Wolke 1995) Kuningas Kustaa II Adolfin vuonna 1619 aloittamaan *det äldre indelningsverket* järjestelmään ja Kuningas Kaarle XI aikana alkaneeseen (1682), armeijan mobilisaatiokykyä parantaneeseen, karoliiniseen tai *det yngre indelningsverket* -järjestelmään.

Indelningsverketin käsite on voinut tarkoittaa suppeasti sotilasvirkatalojen oikeutta kantaa vuokraa tilansa alueella eläviltä. Laajemmin *indelningsverket*-käsitteellä on kuvattu koko armeijan rahoitus-, väenotto- ja varustamisjärjestelmää. Tässä mielessä Suomessa vakiintuneen termin *ruotujakolaitos* käyttö vain sota- tai ratsumiehen ylläpitojärjestelmänä saattaa kaventaa käsitystä *indelningsverketistä* sotilashallinnon ja julkisen talouden kokonaisjärjestelmänä.

90 Venäjän sotalaitoksen järjestysmuodon perusteet vielä 1800-luvun alussa olivat edelleen Pietari Suuren (hallitsijakausi 1682–1725) laskemalla pohjalla. Miehistötäydennys perustui pakko-ottoon, joka pääasiassa rasitti maaorjuudessa eläviä talonpoikia. Palvelusaika oli 25 vuotta, joten sotamieheksi otettu täydellisesti erkani omaisistaan ja siviilielämästä ja vain harvoin palasi sotapalveluksen jälkeen kotipaikkakunnalleen (Seitkari 1939a, 8). Vasta vuonna 1870 keisari Aleksanteri II sääti Venäjälle uuden asevelvollisuuslain, jossa arvalla nostettujen asevelvollisten palvelusaika oli 6 vuotta. Tähän Venäjän asevelvollisuuslainsäädäntöön perustuen Suomen suuriruhtinaskunta sai oman ”kevennetyn” asevelvollisuuslakinsa vuonna 1878, joka

armeija- ja asevelvollisuus uudistukset toteutettiin vasta 1850–1870-luvuilla (Miller 1968), Suomen suuriruhtinaskunnassa vuosina 1878–1881. ”Napoleonin varjo”, modernin eurooppalaisen asevelvollisuusperiaatteen muodossa, ulottui vihdoin Suomeen (Klinge 2009). Modernin eurooppalaisen yleisen asevelvollisuuden legitimitettiin kyseenalaistettiin ensimmäisen kerran vasta ensimmäisen maailmansodan massa-armeijoiden aiheuttamien, sekä siviileihin että sotilaisiin kohdistuneiden, joukkotuhojen, jälkeen (Katznelson 2003).

Modernin suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen rakentumista 1800-luvun loppupuolella kehysti Suomen omaan ”pitkään vuosisataan”, autonomian aikaan (1809–1917), liittyneet suomalaisten suvereniteetin ja Suomen valtiollisen aseman vahvistamispyrkimykset ennen Suomen itsenäistymistä vuonna 1917. Tätä ajanjaksoa voidaan käsittehistoriallisesta näkökulmasta kuvata sadan vuoden mittaiseksi ”konstitutionaaliseksi hetkeksi”. Tuona ajanjaksona suomalaiset tukeutuivat Ruotsin kustavilaisen perustuslain suojaan rakentaessaan omia valtiollisia instituutioita (hallinto, koululaitos, armeija).

Vaikka Suomen suuriruhtinaskunnassa käytiin armeijan järjestämisuudistusta ja yleisestä asevelvollisuudesta 1860- ja 1870-luvuilla lyhytaikainen ”retorinen ja käsitteellinen kamppailu” (Seitkari 1951, Keto 1999)⁹¹, niin suomalainen asevelvollisuusperiaate ei syntynyt ”tyhjältä pöydältä”, vaan sadan vuoden mittaisen *Suomen autonomian vahvistamisjakson* ”kehyksessä”. Vielä laajemmin suomalaista asevelvollisuutta voi tarkastella Amerikan ja Ranskan vallankumouksista juontuvan valistus- ja demokratia-aatteen kaksisataavuotisen historian kautta (vertaa Albert O. Hirschman: *Two Hundred Years of Reactionary Rhetoric*). Moderni eurooppalainen asevelvollisuusjärjestelmä ei kuitenkaan aina ollut yksittäiselle sotilaalle kovinkaan tuttu (Ivalo 1913 [1892], 7–12):

Reservijoukon päällikkö, tarkk'ampuja Makkonen kysyy, ovatko kaikki rivissä seisovat reserviläiset sotamiehiä? – Ette te ole sotamiehiä, vaan reservimiehiä. Sotamiehen ja reservimiehen välillä on erotus suuri, se on yhtä suuri kuin jefreitterin (korpraali) ja luutnantin välillä, taikka minun ja teidän välillä.

pantiin täytäntöön vuodesta 1881 alkaen, joutui kriisiin vuonna 1899 ja purkautui vuonna 1901, kun Suomi saman vuoden asevelvollisuuslailla taas rinnastettiin Venäjän muihin kuvernementeihin.

91 Tällaista poliittista kiistaa ollaan varovasti virittämässä taas 2010-luvun Suomessa eduskuntapuolueiden kesken. Vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmat 2011 sisälsivät seuraavia linjauksia yleisestä asevelvollisuudesta: *sosiaalidemokraatit* puolsivat universaalia ja sukupuolineutraalia mallia; *vihreät* kannattivat valikoivaa mallia, joka sisälsi mahdollisuuden kansainväliseen siviilikriisinhallintapalveluun; *vasemmistoliitto* kannatti dynaamisen maanpuolustuksen mallia, jonka elementteinä olivat asepalvelus, valmiusreservi ja siviilireservi (vertaa Jaurès 1907); *kokoomus* kannatti nykyistä yleisen asevelvollisuuden mallia maan kilpailukykyyn sovitettuna; *keskusta* ja *perussuomalaiset* tukeutuivat laajaan kansan- tai kansalaisarmeijan malliin.

Kuva 5. Onko reservimies sotamies?

Lähde: Santeri Ivalo (1913 [1892], 9). Reservikasarmista: muistoja sotamiesajoiltani.

3.5 YHTEENVETO

Amerikkalainen asevelvollisuustutkija Meyer Kestnbaum (2008 [2002], 117–144) näkee yleisen asevelvollisuuden suureen tarinaan 1800-luvun Euroopassa liittyneen pelkistään kaksi ajallista vaihetta: ensinnäkin yleisen asevelvollisuuden ilmaantumisen ja siihen liittyneet armeijauudistukset Ranskassa ja Preussissa vuosina 1790–1820 sekä toisena vaiheena vuosina 1860–1880 monessa muussakin Euroopan maassa tapahtuneen asevelvollisuusperiaatteen kansakuntakohtaisen mutkikkaan institutionalisoinnin, vakiinnuttamisen ja voimistumisen. Kestnbaumin mukaan tämän ilmiön taustalla on vaikuttanut kolme yhteenkietoutunutta poliittis-yhteiskunnallista prosessia: (1) kansakuntaan kiinnittyneen poliittisen kansalaisuusajattelun synty, (2) valtiokeskeisen, kansalaisia velvoittavan asevelvollisuuspakon ottaminen yleiseksi pysyvien armeijoiden väenottoperiaatteen, (3) koko miespuolisen väestön käyttö valtioiden välisissä sodissa.

Thomas Hippler (2008, 7–9) on kuvannut Ranskan ja Preussin yleisen asevelvollisuuden käyttöönottoa *maiden välit ylittävänä prosessina*, joiden perustavat momentit, jolloin yksilö ”kiinnitettiin” kansakuntaan, tapahtuivat ajallisesti peräkkäin ensin Ranskan vallankumouksen (1789–1799) ja sitten Preussin uudistusajan (1807–1819) jälkeen (Hippler 2008, 140–162; Wohlfeil 1964, 126–130).

Ranskan ja Preussin asevelvollisuusajattelu erkanivat toisistaan 1800-luvulla. Ranskassa siirryttiin vähitellen valikoivaan asevelvollisuuteen ja pieneen reserviin perustuvaan armeijaan. Preussissa taas alkoi vuonna 1819 armeijan koulutusjärjestelmän sekä sen varustamisen ja hallinnon uudistustyö (Craig 1955, 76–84). Uudistunut Preussin armeija osoittikin tehokkuutensa Ranskan–Preussin sodassa vuosina 1870–1871. Tämä Preussin, toisaalta sotilaiden kansalaiskasvatusta korostava ja toisaalta autoritaarisuuteen ja nationalismiin (Ahlbäck 2010b) perustuva, asevelvollisuusajattelu siirtyi myös Venäjälle ja lopulta Suomen suuriruhtinaskuntaan, vuosina 1878–1881 perustetun kaaderiarmeijan perusajatuksiksi.

Kansakunnan yleisyyden kritiikki

Rosanvallonnin yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikin ensimmäinen näkökulma liittyy kansakunnan yhtenäisyyden näkökulman korostumiseen. Ranskassa 1800-luvun sotilaalliseen ajatteluun vaikuttanut nopea yhteiskunnallinen muutos, Ranskan vallankumous, syntyi ”alhaalta” kansalaisten piiristä, Preussissa hitaat muutokset tapahtuivat ”ylhäältä” eliitin ja siihen samastuneen porvariston vauhdittamina sekä Suomessa ”ylhäältä ja sisältä” hallinnollisen eliitin ja *fennomaanisen liikkeen johtajien suomalaistamisohjelman* puitteissa ja tälle ohjelmalle, asevelvollisuusasia mukaan lukien, ”kansan” tukea hakien (Kettunen 2008, Alapuro 2010a). Kaikissa kolmessa tapauksessa jäivät käyttämättä laajenevan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tarjoamat uudenlaiset ratkaisuvaihtoehdot: Ranskassa ajatus kansanmiliisiin pohjautuvavasta (*Gardes nationales*)⁹² armeijan organisointitavasta, Preussissa porvarillisen keskiluokan autonomiaan perustuvan asevoimien reservin (*Landwehr*) käyttö ja Suomen suuriruhtinaskunnassa jo 1860-luvulla (Seitkari 1951, 109) esille tuotu ajatus sveitsiläismallisesta kansan- tai kansalaismiliisistä (Miljutin, Oker-Blom, Silfversvan) Suomen sotalaitoksen organisoinnin pääperiaatteena.

Kansan tahdon kritiikki

Rosanvallonnin (2006, 100–126) yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikin toinen näkökulma liittyy kansan tahdon näkökulmaan. Ranskassa vallankumouksen jäl-

92 Soboul 2006, 489–492.

keen esille nousivat vähitellen kansalaisten tasa-arvoisuuden ja yleisen äänioikeuden periaatteet, jotka tosin laajenivat miehiä koskevaksi yleiseksi äänioikeudeksi vasta vuonna 1848 (Offerlé 2002, 15–16). Craigin (1955, 82–179) mukaan Preussissa ei ollut yleistä äänioikeutta, vaan maassa käytiin vuosina 1840–1858 konservatiivien ja liberaalien välistä kamppailua kuninkaan vallasta ja perustuslaillisuudesta. Tässä kohdin armeija tuki monarkiaa ja halusi säilyttää oman hallintonsa. Preussin maaliskuun 1848 vallankumouksen seurauksena vahvistunut porvariston *Bürgerwehr* lakkautettiin vuonna 1850 ja *Landwehr* -joukot yhdistettiin osaksi armeijan rykmenttejä vuonna 1860.

Suomen sotalaitos ja asevelvollisuusjärjestelmä rakentuivat 1800-luvun loppupuolella osana tsaarivaltaisen Venäjän armeijauudistusta. Suomen suuriruhtinaskunnan oma poliittinen päätöksenteko lepäsi säätyvaltiopäivillä edustettuina olevan suppean aatelis-, pappis-, talonpoikais- ja porvaristosäädyn edustajiston varassa, vaikka se vuoden 1869 valtiopäiväjärjestyksen perusteella muodollisesti edusti koko kansaa.

Rosanvallonin (2013 [2008], 17–23, 274–276) demokratiateorian mukaan 1870–1890-luvuilla oltiin tilanteessa, jossa vain Ranskassa yhteiskunnallisen yleisyyden ilmaisun tapana oli *tasavalta* ja *yleinen äänioikeus*. Preussissa yhteiskunnallisen yleisyyden muotona oli *negatiivinen yleisyys*, eli armeijainstituution mahdollisuus säädellä ja valvoa siviilihallintoa. Suomessa ei ennen vuotta 1906 ollut yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, vaan poliittisesti armeija oli Venäjän ja Suomen virkamieshallinnon sekä säätyvaltiopäivien ohjauksessa.

Laillisuuden korostamisen kritiikki

Rosanvallonin yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikin kolmas näkökulma liittyy prosessuaalisuuteen, eli laillisuuden korostamiseen. Ranskassa laillisuuden korostamisen näkökulma ilmeni lakien nostamisena kansakunnan suvereenin ”yleistahdon” ilmentäjäksi – asevelvollisuuslakien nostamisena yhteiskunnan yleispäteväksi ohjaajaksi vuoden 1798 laista (*la loi Jourdan [-Delbrel]*) alkaen. Preussissa vuonna 1813 perustettua *Landwehr* -järjestelmää vahvistamaan vuonna 1814 säädetty asevelvollisuuslaki (*Wehrgesetz*) oli seuraavat sata vuotta Preussin/Saksan asevelvollisuuden lainsäädännöllinen perusta (Neugebauer 2000, 364–365). Suomessa taas pyrittiin asevelvollisuuden osalta lain yleisyyden toteuttamiseen *suvereeniuden ilmausten moninaistamisen* kautta (Rosanvallon (2013 [2008], 18–19). Suomessa tällainen *moninkertaistumisen yleisyys* toteutui prosessuaalisesti 1800-luvun loppu- ja 1900-luvun alussa ”venäläistämisen” alla tukeutumalla sekä *kustavilaisen perustuslaillisuuden* että vuoden 1878 *asevelvollisuuslain* ”suojakilpiin”.

4. KOLME YLEISEN ASEVELVOLLISUUDEN POHJOISTA KEHITTÄJÄÄ

Tässä luvussa luodaan perusta toiseen tutkimuskysymykseen vastaamiseen eli siihen, miten 1800-luvun lopun Suomessa kansallisen poliittisen eliitin harkinta kansakunnan ja valtion ensisijaisesta, (perustus)laillisuuden suojaamasta, tehtävästä asevelvollisuuskysymystä ratkaistaessa rakentui.

Luku alkaa lyhyellä katsauksella Itämeren alueen tuolloiseen sotilaalliseen tilanteeseen. Esimerkkinä suomalaisessa maaseutuyhteiskunnassa alkaneesta muutoksesta kohti teollisuusyhteiskuntaa on tutkimuksessa taulukko (kuva 6.), johon on koottu otos Helsingissä vuosina 1881–1883 kutsuntoihin osallistuneiden ammattirakenteesta. Kutsunnoista tehdyn otoksen perusteella kysymyksessä ei ollut mikään talonpoikaisarmeija, vaan se koostui pääosin *rengeistä, kisälleistä ja työmiehistä*.

Luvussa esitellään kolme 1800-luvulla vaikuttanutta yleisen asevelvollisuuden kehittäjää: ruotsalainen kenraali Hugo Raab, suomalainen Christian Theodor Oker-Blom, jolla oli keskeinen sotilasasiantuntijan rooli fennomaanien ”tukimiehenä” suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen rakentumisessa, sekä Venäjän sotaministeri Dmitri Miljutin, jonka toteuttamaan Venäjän armeijan uudistukseen ja kaikkien yhteiskuntaluokkien asevelvollisuusmalliin Suomen ensimmäinen asevelvollisuuslaki vuodelta 1878 perustui.

Tässä tutkimuksessa tuodaan esille, että näiden keskeisten Ruotsin, Venäjän ja Suomen asevelvollisuusjärjestelmien kehittäjien (Oker-Blom, Raab, Miljutin) välinen yhteistyö oli 1800-luvun lopulla Itämeren alueella Venäjän ja Ruotsin välisistä vihollisuuksista sekä Venäjän sotilaallisesta hierarkiasta johtuen vähäistä ja katkoksellista, eikä heidän asevelvollisuusajatteluaan ole aiemmin tulkittu yhteisessä tarkastelukehikossa.

4.1 SUOMEN SUURIRUHTINASKUNTA ITÄMEREN SIVUSOTANÄYTTÄMÖNÄ

Westfalenin rauhansopimusta vuonna 1648 seuranneiden lähes kahden vuosisadan ajan Manner-Euroopassa eri maiden väliset suhteet perustuivat ainoan yhden suurvaltion hegemoniapyrkimysten estämiseen ja uskonnollisten syiden jäämiseen syrjään sotien aiheuttajina. Etualalle nousivat avoimet strategiset tavoitteet sekä poliittiset ja taloudelliset etupyrimykset. Uusiksi suurvalloiksi nousivat Ruotsi, Hollanti, Venäjä ja Preussi. (Paasivirta 1988, 17–18). Ranskan vallankumous vuonna 1779 ja Napoleonin valtakausi vuosina 1799–1814 muuttivat eurooppalaisen sodankäyn-

nin myös leppymättömäksi aatejärjestelmien väliseksi taisteluksi. Sodat eivät enää olleet vain valloitus­sotia, vaan myös oman yhteiskuntajärjestyksen puolustamista massa-armeijoiden avulla (Ericson Wolke 2007, 201–205).

Napoleonin *La Grande Arméen* voittokulku Euroopassa vuosina 1803–1812 vauhditti asevoimien uudelleenjärjestelyjä, sotatieteellisten ajattelun uudistumista ja yleisen asevelvollisuusperiaatteen kansallista käyttöönottoa eri maissa, mikä kuvasti maitten geo- ja sotilaspoliittista asemaa sekä yhteiskunnallista tilannetta. Esimerkiksi Preussissa yleinen asevelvollisuus otettiin käyttöön vuosina 1809–1814 Ranskalle koetun tappion jälkeen⁹³.

Itämeren ympäristössä 1800-luvun loppupuolella yleisen asevelvollisuusperiaatteen käyttöönoton yhtenä nimittäjänä oli juuri Preussin kurinalaisen asevelvollisuusarmeijan voittokulku sodissa Tanskaa (1864) ja Itävalta-Unkaria vastaan (1866) sekä Ranskan–Preussin sodassa (1870–1871). Tämä Preussin sotaonni tuli suurena yllätyksenä monelle aikalaiselle. Esimerkiksi Friedrich Engels ennusti vuonna 1866 preussilaisten ”sinitakkien” murskatappiota Itävallan ”valkotakeille” Preussin armeijan organisaation, taktiikan ja sodanjohdon kehnouden takia (Walter 2001, 5).

Pohjoismaissa eurooppalaisen yleisen asevelvollisuusperiaatteen käyttöönotto ei ollut yhtenäistä. Tanskan kuningaskunnassa keskustelu talonpoikien rekrytointiin perustuvan järjestelmän laajentamisesta muihin kansankerroksiin johti jo Preussia vastaan käydyn kolmivuotisen sodan (1848–1851) aikana asevelvollisuuslainsäädäntöön vuonna 1849. Tosin Tanskassa oli ollut jo vuodesta 1788, ajalta ennen Ranskan vallankumousta, voimassa henkilökohtainen asevelvollisuus, joka liittyi maaorjuusjärjestelmän kaltaisen, vuodesta 1733 voimassa olleen *stavnbsbåndet*-järjestelmän (*landmilitsen*) lakkauttamiseen. Venäjällä Aleksanteri II vastaavasti lakkautti maaorjuuden vuonna 1861, mikä osaltaan vaikutti venäläisen yleisen asevelvollisuuden mallin syntyyn.

Muista pohjoismaista Suomessa (Laitinen 2006, 41–61) ja Norjassa (Friis 2006, 99–118) asevelvollisuuskysymys oli osa 1800-luvun voimistuvia suvereniteettipyrkimyksiä – kansakunnan rakentamisvaihetta – kun taas Ruotsissa (Leander 2006, 119–136) tällaista tarvetta ei ollut. Ruotsin itäpuolella Napoleonin sodat olivat jottaneet Suomen suuriruhtinaskunnan syntyyn, mikä vahvistettiin Porvoon valtiopäivillä vuonna 1809. Porvoon tapahtumien jälkeen Suomea ei sotilaallisesti uhannut mikään moneen vuosikymmeneen. Esimerkiksi Ruotsin sotalaitoksen perua oleva ruotujakolaitos (*det yngre indelningsverket*) säilyi Suomen suuriruhtinaskunnassa aina vuoteen 1867 saakka. Edes skandinavismmin nousu – Tanskan, Norjan ja Ruot-

93 Oker-Blom (1872, 11–12) jaottelee vuonna 1872 eurooppalaiset asevoimat ainoana puhtaan kansalaismiliisijärjestelmän säilyttäneeseen Sveitsiin, Preussin ja Itävallan sekä muiden (protestanttisten) pohjoisten valtioiden yleiseen asevelvollisuuteen pohjautuvaan kaaderijärjestelmään sekä Ranskan ja muiden katolisten maiden konskriptio-järjestelmään. Ruotsin ja Suomen armeijat perustuivat edelleen *indelningsverket*-järjestelmään. Venäjän asevelvollisuusjärjestelmä ei ollut Oker-Blomin luokittelussa mukana.

sin poliittinen lähentyminen 1840–1850-luvuilla – ei saanut poliittista vastakaikua Suomessa. Suomella oli päinvastoin omat erilliset suvereniteettipyrkimyksensä ja turvallisuusintressinsä.

Krimin sota (1853–1856) toisaalta Venäjän ja toisaalta Ison-Britannian, Ranskan ja Turkin muodostaman liittoutuman välillä levisi myös Suomen- ja Pohjanlahdelle. Tänä ajanjaksona Suomen armeijasta rakentui osa Venäjän imperiumin puolustusjärjestelmää, jonka pääasiallisena tarkoituksena oli Pietarin puolustaminen (Manninen 1993, 20–22). Suomen suuriruhtinaskuntaan oli perustettu vuodesta 1856 alkaen useita komiteoita tekemään esityksiä sotilasorganisaation kehittämiseksi, mutta vasta Ranskan ja Preussin välinen sota vuosina 1870–1871 vakuutti useat Euroopan maat Preussin armeijan ylivoimaisuudesta ja muutti sotilaallisen ja poliittisen ajattelun suosiolliseksi yleistä asevelvollisuusjärjestelmää kohtaan. Venäjä seurasi siis monen muun Euroopan valtion esimerkkiä ja otti käyttöön oman kansallisen sovelluksensa yleisestä asevelvollisuusperiaatteesta vuonna 1874⁹⁴.

Suurvaltopoliittikka vaikutti sotilaalliseen toimintaan ja joukkojen perustamiseen Suomen suuriruhtinaskunnassa vuosina 1809–1917 vain jaksoittain (Screen 2000 [1996], 13–14). Ensimmäisen jakson muodosti Venäjän ja Ranskan vuoden 1812 välisen sodan jälkeinen aika vuosina 1812–1830, jolloin vuoden 1809 Porvoon valtiopäiviä seurannut hetkellinen ”sotilaallinen tyhjiö”, eli ruotujakolaitoksen lakkauttaminen, täytettiin perustamalla kuusi jääkäripataljoonaa, jotka taloudellisista syistä lakkautettiin jo vuonna 1830. Toisella jaksolla, Krimin sodan aiheuttaman uhan seurauksena vuosina 1853–1867, otettiin taas käyttöön Ruotsin vallan aikainen ruotujakolaitos yhdeksän ruotuväkipataljoonan vahvuusena, mutta ne hajotettiin vuonna 1867 nälkävuosien 1866–1868 aiheuttaman heikon taloustilanteen vuoksi. Kolmannella jaksolla vuosina 1878–1901 perustettiin vuoden 1878 asevelvollisuuslain perusteella Suomen sotaväki, johon kuului 8 tarkk’ampujapataljoonaa, 32 reservikomppaniaa (1881), Suomen rakuunarykmentti (1889) ja jo vuonna 1827 perustettu Venäjän Henkikaartin Suomen tarkka-ampujapataljoona eli Suomen Kaarti⁹⁵. Edelleen kuitenkin Venäjän armeijan osastot – jalkaväkidivisioona, tykis-

94 Preussin sotamenestyksen lisäksi Venäjän armeijan uudistustarpeisiin oli jo aiemmin 1860–1870-luvuilla vaikuttanut maaorjuuden lakkauttaminen, maatalousvaltaisen maan valtiontalouden heikkous, kansalaisten matala koulutustaso ja armeijan reservien heikko mobilisaatiokyky (Miller 1968). Venäjän armeijan reformia ja siihen liittyvää venäläistä asevelvollisuusperiaatetta esitellään tarkemmin luvussa 4.4 *Dmitri Miljutinin kaikkien yhteiskuntaluokkien asevelvollisuus*.

95 Tämän Suomen sotajoukon rakentamisvaiheita on kattavasti kuvannut brittiläinen sotahistorioitsija J. E. O. Screen useissa Suomen ”vanhan väen” tutkimuksissaan (1987, 1992, 2000 [1996]), jotka kattavat myös Ruotsin vallan loppuajan (2004, 2010). Screenin armeijatutkimus sisältää Suomen armeijalaitoksen periaatteiden, ohjeistuksen, voimavarojen, koulutuksen ja toiminnan systemaattisen kuvauksen sekä tarkat tilastot. Myös Olavi Seitkari on väitöskirjansa (1951) lisäksi kahdessa Sotilasaikakauslehden artikkelissa (1939a, 1939b) tarkastellut Suomen sotalaitosta Venäjän sotilashallinnon osana 1800-luvulla.

1880-luvun alussa Suomen väkiluku oli noin 2 miljoonaa. Kutsuntaikäluokkaan kuului noin 17000–18000 nuorta, joista noin 8000 todettiin palveluskelpoiseksi ja sijoitettiin vakinaiseen asepalvelukseen (20 %) tai reserviin (80 %) (Screen 2000 [1996], Seitkari 1951). Venäjällä oli 1880-luvulla rauhan aikaisten sotavoimien vahvuus lähes prosentin väestöstä, kun Suomessa vakinaisessa väessä oli vain 0,2 prosenttia. Venäjän keisari

töprikaati, linnoitusjoukot Viaporissa ja Viipurissa sekä meriekipaasi – muodostivat Suomessa pääasiallisen sotilaallisen voiman. Suomeen sijoitettujen joukkojen virkaa tekevä esikuntapäällikkö Christian Theodor Åkerblom (Oker-Blom) totesi *Ehdotuksessaan Suomen puolustuslaitoksen uudelleenjärjestämiseksi* (1862) maan sotilasstrategisesta asemasta seuraavaa (Seitkari 1951, 92–93):

Maamme tulisi aina olemaan erillisenä sota-äyttämönä, jos Venäjä joutuisi so-
taan länsivaltojen kanssa tai syttyisi yleiseurooppalainen selkkaus [...] Suomi on
Pietarin etuvarustus, mutta samalla maa on maastonsa puolesta erittäin sovelias
puolustussotaan. Mahdollisella vihollisella on suuria vaikeuksia harvaan asutuilla
tietömillä alueillamme. Suomi, jolle on suotu omat lakinsa ja yhteiskuntajärjestyk-
sensä, käsittää varsin hyvin poliittisen asemansa, joka johtuu sen maantieteellisestä
sijainnista. Maa toivoo vain rauhaa muistaen katkerin tuntein aikaa, jolloin se oli
Pohjolan ”riitaomenana” (*nordens stridsäppel*).

Vuoden 1878 asevelvollisuuslaki oli siis erillislaki, jossa Suomen sotaväki mää-
riteltiin omaksi kokonaisuudekseen Venäjän valtakunnassa:

*Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuus-laki (Asetus-Kokous.
No 26.1878)*

*1 §. Walta-istuimen ja isänmaan puolustukseksi jokainen miespuolinen
Suomen kansalainen on asevelvollinen.*

*2 §. Niin kauwan kuin maan sotalaitos on järjestettynä yleisen asevel-
vollisuuden perustukselle, ovat kaikki rustholliit ja ruodut wapautetut
sotawäkeä asettamasta ruotujako-laitoksen mukaan.*

*3 §. Maan sotavoimana on: a) wakinainen väki, joka on alituisessa
palveluksen toimessa; b) reservi, joka pääasiallisesti tarkoittaa wa-
kinaisen wäen lisäämistä sotaa warten tarpeelliseen lukumäärään, ja
c) nostowäki, johon kuuluvat kaikki ne, jotka ovat reservissä aikansa
olleet.*

*4 §. Palwelukseen kutsuttujen asevelvollisten jako wakinaisen wäen
ja reservin wälille määrätään arwanheitolla.*

*6 §. Arwanheittoon kutsutaan kunakin vuonna ainoastaan yksi ikä-
luokka maan asujamista, nimittäin ne nuorukaiset, jotka vuotena en-*

Aleksanteri II hyväksyi näin Suomelle ”lievän” asevelvollisuuden ja Aleksanteri III tyytyi siihen (Pänkälä 1989, 16).

nen sen vuoden Tammikuun 1 päivänä, jona kutsunta on tapahtuva, ovat täyttäneet yksikolmatta vuotta.

Asevelvollisuuslain pykälät 66–74 sisälsivät tarkemmat määräykset ”katselmuksesta ja arvanheutosta” eli palveluskelpoisuuden kriteerit. Palvelusaika vakinaisessa väessä oli koulutuksesta riippuen 1–3 vuotta (Venäjällä 6 vuotta).

Pitkän komiteatyöskentelyn ja valtiopäiväkäsitteilyn jälkeen vuosina 1862–1878 Suomi sai siten venäläistä asevelvollisuusmallia kevyemmän yleisen asevelvollisuusperiaatteen mukaisen armeijan vuonna 1881, mutta sen toimeenpano kuitenkin häiriintyi jo vuosina 1899–1901, kun helmikuun manifestin ja suomalaisten laittomaksi kokeman vuoden 1901 asevelvollisuuslain seurauksena Suomen kansallista armeijaa alettiin yhtenäistää osaksi Venäjän imperiumin armeijaa.

Säätyihin kuulumattomat asevelvolliset

Suomi oli vuonna 1809 irrotettu poliittisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti Ruotsista ja maa haki uudessa valtioyhteydessä Venäjään autonomiaa ja kansallista suvereniteettia. Yhteiskunnallisesti Suomi oli tuohon aikaan sekä ”virkamiesvaltio” että ”talonpoikaisvaltio”, jossa talonpoikaisto oli säilyttänyt vapautensa, vaikka hallitseva eliitti edelleen erottui rahvaasta säätyasemansa, varallisuutensa, elintapojensa, kulttuurinsa ja poliittisen voimansa kautta (Heinonen 1997, 24–29). Talous- ja elinkeinopolitiikan näkökulmasta maa oli edelleen maaseutuyhteiskunta, jolla oli ratkottavanaan maattoman väestön torpparikysymys ja 1860-luvun nälkävuosien ja ulkomaisen viljantuonnin esiin nostama viljelyksen yksipuolisuus, minkä seurauksena maataloutta alettiin suunnata karjatalousvaltaisempaan suuntaan. Tällainen voimaperäinen vuoroviljelysjärjestelmä – heinän ja juureskasvien käyttäminen eläinten rehuksi – edisti pienviljelyksen mahdollisuuksia⁹⁶ ja kasvatti meijeri- ja maatalousneuvontatoimintaa, joihin mallia haettiin Tanskasta ja Englannista (Santonen 1971, 23–24).

96 Santonen (1971, 25) toteaa, että Suomessa ensimmäisiä pientila-asian ajajia oli Yrjö-Koskinen, jonka mielestä pientilojen omistuksella olisi sekä siveellisesti että yhteiskunnallisesti myönteistä vaikutusta. Oma maa, pienempikin maatilikka lisäisi rehellisyyttä ja säästäväisyyttä; maaseudun pieneläjäit saisivat ahertaa oman maapalstansa hyväksi ja samalla oma palstatila olisi säästöpankki, johon he voisivat kiinnittää vähäiset ansionsa. Pientilojen muodostamisen myötä syntyi uusi ”yhteiskuntaryhmä”, ”maatyömies-pienviljelijät”, joka oli käytettävissä suurten tilojen tilapäistyövoimana ja sotilaallisesta näkökulmasta samalla ruotujakolaitoksen korvaavana sotavaenoton pohjana uuden asevelvollisuuslain 1878 myötä.

Yrjö-Koskinen ajaman pienviljelyspoliitiikan lähtökohtana voidaan pitää Adam Smithin ajatuksia pienviljelyksen paremmuudesta suurviljelykseen verrattuna (Santonen 1971, 27). Yrjö-Koskinen sovelsi osittain maanviljelyksen periaatteita myös asevelvollisuuden osalta esittämällä palvelusaikojen sovittamista kesäajan ulkopuolelle.

Yrjö-Koskinen kovasti moittima Gustaf Silfversvan (katso luku 5.5 *Johan Gustaf Silfversvanin hylätty ehdotus*) oli tilanomistaja uudenaikaisen vuoroviljelyn kehittäjä.

Krimin sodan ja vuosien 1867–1868 nälkävuosien jälkeen Suomen talous, kotimainen teollisuus ja ulkomaankauppa lähtivät kasvuun vauhdittaen suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden muuttumista: teollistumista, palkkatyöväestön kasvua ja vaihdantatalouden lisääntymistä (Heikkinen 1999, 131–148). Pauli Kettunen (1992, 139–142) tuo esille, että Suomessakin työväenliike oli päätenyt vapaan talonpojan kannattajaksi jo 1800-luvun lopulla, mistä syntyi erityislaatuinen ”työmiehen ja talonpojan liitto”, kun talonpoikaiston nousun vaiheessa talonpoikainen vapaus idealisoitiin ikimuistoiseksi traditioksi ja Suomen työväenliike nojautui joukkokannatukseltaan Ruotsia enemmän maaseutuun. Kettusen mukaan Suomessa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun ”työväenliike” oli sitä, että sosiaalisesti alistetuista mutta keskenään erilaisista ryhmistä tehtiin ”työväki”. Torpparitkin, osa talonpoikaissäestöä, sisältyivät siihen. ”Työväki” oli yhtä aikaa sosiaalinen ja poliittinen kokonaisuus, ”säätty”. Poliittisessa järjestelmässä toteutui tasavertainen kansalaisuus vasta vuonna 1906 yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myötä – sosiaalisissa suhteissa pysyivät edelleen monet henkilökohtaiset alistusmuodot ja virkakoneistossa näyttäytyi yhä herrojen säättyvalta. Vuosien 1877–1878 asevelvollisuuskustelun yhteydessä Snellman⁹⁷ kuvaa 1800-luvun yhteiskunnallista tilannetta seuraavasti:

On muistettava, että maamme tässä kysymyksessä (asevelvollisuus – palvelusaika) maataviljelevä yhteinen kansa merkitsee melkeinpä kaikkea, kaupunkien työläinen hivenen, muut yhteiskuntaluokat eivät mitään, sillä niin pieni on niiden arpojen määrä, jotka niitä voivat kohdata.

Kuitenkin asevelvollisuuskysymyksen poliittisissa ratkaisuisa valtiopäivillä 1863–1864, 1877–1878 ja 1899 valtaa pitävät yhteiskuntaluokat – Venäjän keisari ja virkamiehistö, Suomen aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat – ”merkitsivät melkeinpä kaikkea” ja maaseudun työväki ja kaupunkien työväestö tai rahvas ”hivenen tai eivät mitään”. Snellmanilta jäi huomaamatta Santosen ja Kettusen edellä kuvaamien uusien ”yhteiskuntaryhmien” *maatöömies-pienviljelijöiden* tai *työläisen-talonpoikien* synty. Nämä ryhmät olivat Suomen kasvavan talouden käytössä työvoimana ja sotilaallisesti ruotujakolaitoksen korvaavana sotaväenoton pohjana (asevelvollisuuslaki 1878).

Suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen toteuttamiseen liittyen esitetään seuraavassa taulukossa esimerkkeinä näistä pääosin säättyihin kuulumattomista asevelvollisista *100 henkilön otos* kutsuntavuosina 1881 (kutsuntanumerot 1–34), 1882 (kutsuntanumerot 1–33) ja 1883 (kutsuntanumerot 1–33) Uudenmaan läänin kutsuntapiirikunnassa *Helsingin arvanheittoalueella* kolmen vuoden palvelukseen

97 Asevelvollisuus – palvelusaika. Morgonbladet numerot 90 ja 91 (20. ja 21.4.1877), (Snellman 200-kootut teokset, sivu 533).

kutsuttujen *Yleiseen asevelvollisuusluetteloon* merkittyjen henkilöiden ammattijakautumasta (*virka, käsityö tahi ammatti*):

Kuva 6. Otos Helsingin kutsunnoista vuosina 1881–1883 ammateittain.

HELSINGIN KUTSUNNAT	1881–1883	
<i>Virka, käsityö tahi ammatti</i>	<i>Lukumäärä (100 henkilöä)</i>	<i>Ammattikuvaus</i>
Rengit	26	renki
Työmiehet	17	työmies, tehdastyöläinen, kivityö mies, pajatyöntekijä
Apulaiset	5	kauppapalvelija, kauppa-apulainen
Ammattioppipojat	21	muurarin-, nahkurin-, maalarin-, suutarin-, kuvanveistäjän-, läkkisepän-, sepän-, savenvalajanoppipoika (-kisälli)
Ammatissa toimivat	17	kivipainaja, tapitsieraaja, tynnyrintekijä, kuljettaja, seppä, muurari, vahtimestari, viilari, soittaja
Virkamiehet	6	palokostaapeli, vaihdemies
Sotilaat	1	tarkk'ampuja
Sairaanhoitajat	1	sairaanhoitaja
Tyhjiä	5	ei ilmoitettua virkaa, käsityötä, ammattia
Poissa	1	syyttä pois kutsunnoista

Lähde: Kutsunnat 1881–1883 (syntymävuodet 1859–1861) Helsingin arvanheitoalueella Uudenmaan läänin kutsuntapiirikunnassa. Kansallisarkisto, Uudenmaan läänin kutsuntapiiri, Yleinen asevelvollisuusluettelo (*Allmänna värnepliktsläng*) 1881 (–1883) K-24/1-3.

Ennen arvanheittonumerolla kirjattuja asevelvollisia kutsuntaluetteloihin on merkitty useita henkilöitä (1881: 64; 1882: 36; 1883: 54) koodein tyhjä tai o ja osin lisämerkinnöin vapaaehtoinen (*volontär, frivillig*). Näistä vapaaehtoisista 34 on ylioppilaita tai koululaisia, 1 lääkäri (Ture Möller, Nylandsbataljon volontär) ja 1 vapaaherra (metsänhoitaja Reinhold Nikolai von Willebrand, kapten, Lifvsgardetsjägare)⁹⁸.

Helsingin arvanheitoalueen otos ei ole koko maatalousvaltaista Suomea edustava⁹⁹, mutta se viittaa kuitenkin suomalaisessa yhteiskunnassa alkaneeseen muutokseen maatalousvaltaisesta sääty-yhteiskunnasta teolliseen tuotantoon ja vilkkaaseen elinkeinoelämään perustuvaan yhteiskuntaan. Edellä esitetty Helsingin asevelvol-

⁹⁸ Reinhold Nikolai von Willebrand oli kenraaliluutnantti, vapaaherra Ernst Carl Adolf von Willebrandin (1820–1877) poika. Ernst C. A. von Willebrand palveli pitkään Venäjän armeijan palveluksessa, muun muassa Krimin sodassa vuonna 1854, Henkivartiövän Suomen tarkk'ampujapataljoonassa ja Suomen sotaväen tarkastajana vuosina 1863–1868.

⁹⁹ Martti Pänkälä (1989, 31–38) on kuvannut Pohjanmaan kutsuntoihin vuonna 1881 osallistuneiden nuorten ammattitaustaa tutkimuksessaan *Arvalla armeijaan*. Myös Screen (2000 [1996], 39–60) on kuvannut asevelvollisen miehistön terveyttä, koulutustasoa ja kielellistä taustaa tutkimuksessaan *Suomalaiset tarkk'ampujat: Suomen "vanha sotaväki" 1881–1901*.

listen ammattijakauma ei kerro talonpoikaisarmeijasta¹⁰⁰ eikä täysivaltaisista kansalaissotilaista, vaan pikemminkin englantilaismallisesta suurelta osin palvelijoista, pientilallisista ja apuväestä koostuvasta *yeomanry*-järjestelmästä.

4.2 HUGO RAAB: VÄRNPLIKTENS VÄNNER

Kun Yrjö-Koskinen ja hänen käyttämänsä asiantuntijat pohtivat Kirjallisessa Kuukausilehdessä (*N:o 4. Huhtikuu. 1876*, sivu 87) Suomen sotalaitoksen järjestämistä, suomalaiset olivat tietoisia myös Ruotsin tilanteesta:

Kaikki asiantuntijat vakuuttivat, että ruotujakolaitos on nykyoloissa kerrassaan kallis kustannuksiltaan ja kuitenkin tarkoitukseensa kelpaamaton; he siis sekä Ruotsissa ja meillä, s.o. niissä kahdessa maassa, missä tätä laitosta on koettu, vaativat sen poistamista ja jonkun muun aian-mukaisemman järjestelmän asettamista sijaan.

Franklin D. Scott (1988, 397–398) kuvaa Ruotsin 1800-luvun lopun sotilaallisen toimintaympäristön muutosta ja uusiin puolustusratkaisuihin liittyntä ruotsalaisien toimijoiden harkintaa seuraavasti:

Pienenä maana, joka on menettänyt imperialististen aikojen ulkolinnaakkeensa (kuten Suomen) Ruotsin oli arvioitava uudelleen sotilasstrateginen tilanteensa. Niinpä 1800-luvun alkupuolella se luopui aiemmasta reuna-alueidensa puolustusratkaisusta. Tästä eteenpäin Ruotsi antaisi vihollisen marssia maan keskiosien järviolueille ennen sotilaallista vastaiskua. Napoleonin ja Espanjaa vastaan käymissään sodissa Venäjä oli antanut maahantunkeutujien ensin näännyttää itsensä huoltoetäisyyksien kasvaessa ja näin puolustajat onnistuivat lyömään viholliset [...] Ruotsissa taas armeijan uudistajia houkutteli keskuspuolustuksen idea, koska maan pitkää rannikkoseutua ei voinut turvata ilman tukijoukkoja ja lisäksi maan armeijan ja laivaston tila oli heikko.

Kun Kaarle XV ja Oskar II yrittivät parantaa puolustusjärjestelyjä, nämä toimet herättivät maassa ristiriitoja [...] Aatelisto, kansallisen turvallisuuden perinteinen vartija, kannatti lujaa puolustusta, mutta

¹⁰⁰ Yrjö-Koskinen pelkäsi asevelvollisuuden kohdistuvan pääosin talonpoikiin (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta* [1877], 143): *Ei tule kysymykseenkään panna toimeen sellaista asevelvollisuutta, joka tarkoittaisi vain talonpoikia. Jos tahdotaan yleistä asevelvollisuutta, on kaikkien yhteiskuntaluokkien oltava mukana, ja sivistyneitten yhteiskuntaluokkien tarkoituksena ja tehtävänä on vaikuttaa herättävästi ja nostattavasti asevelvollisiin sotajoukkoihin. Juuri siitä syystä tämän aineksen mukanaolo on ehdottomasti välttämätöntä, jottei koko järjestelmä turmeltuisi ja kukistuisi, samoin kuin toiselta puolen on ehdottomasti välttämätöntä, ettei kansalaisten korkeinta ja vaikeinta tehtävää vieritetä yksistään niiden hartioille, joiden sivistystaso on alhaisin.*

ei ollut yksimielinen ratkaisuvaihtoehdoista. Miliisi-järjestelmään liittyvä 12 päivän harjoitusjakso oli nostettu vuosisadan puolessa välissä 30 päivään, mutta järjestelmää hallinnoitiin kehnosti ja se oli näin melkein kykenemätön sotilaiden koulutukseen. Indelningsverketiin perustuva armeija ei ollut paljon tehokkaampi – sen ylläpitäminen oli antiikkista ja epäoikeudenmukaista.

Kuitenkin indelningsverketiä myös kannattivat ponnekkaisesti esimerkiksi Jöns ja Abraham Rundbäck, mikä viivytti tästä järjestelmästä luopumista. Uudistusehdotus toisensa jälkeen törmäsi verotuskysymyksiin ja vuoden 1873 ”kompromissikin” oli lähinnä merkityksetön ele. Vuonna 1875 kenraali, paroni Hugo Raab ehdotti yleiseen asevelvollisuuteen liittyvän järjestelmän käyttöönottoa. Valtiopäivät ei kuitenkaan suunnitelmaa hyväksynyt sen ilmeisistä eduista huolimatta ja yleinen asevelvollisuus (ett modernt värnpliksystem) toteutettiin maassa vasta vuonna 1901.

(tekijän käännös)

Ruotsin armeijaa organisoitaessa ei ollut tarkoitus kopioida preussilaista asevelvollisuusarmeijaa, vaan valtiopäivillä yritettiin sovittaa yhteen vanhakantainen määrävahvuisen vakinaisen armeijan malli ja uusi, ”kevyt”, laajemman sotaväen mobilisoinnin mahdollistava asevelvollisuusjärjestelmä. Per Hultqvist on kuvannut Ruotsissa 1800-luvun lopulla käytyä keskustelua puolustusreformista kahdessa laajassa tutkimuksessaan: *Försvar och skatter: Studier i svensk riksdagspolitik från representationsreformen till kompromissen* (1955) ja *Försvarsorganisationen, värnplikten och skatterna i svensk riksdagspolitik 1867–1878*. Näissä tutkimuksissa osoitetaan kuinka maaverojen, *indelningsverketin*, uuden sotilashenkilöstön rekrytoinnin ja asevelvollisuuden (*värnplikt*) osalta saavutettiin vuoden 1873 valtiopäivillä kompromissi, jonka ytimessä oli ajatus, että maaverojen ja ruotujakolaitoksen yhtäaikainen, peräkkäinen lopettaminen valtiopäivien kummassakin kamarissa oli ehtona ruotujakolaitoksen lopettamiselle.

Hultqvistin (1955) mukaan Ruotsin valtiopäiväkeskustelussa maamiespuolueen (*Lantmannapartiet*) sisäiset mielipiteet hajaantuivat henkilökohtaisten ja alueellisten ristiriitojen vuoksi. Jännitteitä oli myös kuningas Oskari II:n tukeman ensimmäisen kamarin ja etuoikeudettomia maanomistajia edustavan toisen kamarin välillä. Ruotsin vuosisatainen verotuksen ja maanpuolustuksen yhteisjärjestelmä, *indelningsverket*, alkoi väistyä vasta 1800-luvun lopussa.

Yleisen asevelvollisuuden puolestapuhuja

Kenraali Hugo Raab oli Ruotsin merkittävin armeija- ja asevelvollisuusjärjestelmän kehittäjä 1800-luvulla. Raab onnistui uudistamaan Ruotsin sotakorkeakoulun (*Krigshögskolan*) ja pääesikunnan (*Generalstaben*), mutta epäonnistui, monista yrityksistään huolimatta, ruotsalaisen asevelvollisuusarmeijan perustamisessa.¹⁰¹

Lars Ericsson Wolken (2003, 59–113) mukaan jo 1700-luvulla Ruotsissa oli monia miliisiprojekteja (esimerkiksi *Pommern lantvärn*), joiden tarkoituksena oli vahvistaa ammattisotilaista ja värvätyistä sotilaista koostuneen armeijan miesmäärää erityisesti valtakunnan uhatuissa osissa, kuten Gotlannissa ja Suomessa. Kuningas Kustaa IV mobilisoi vuonna 1808 Venäjää vastaan 25 000 sotilaan vapaaehtoisen, 18–25 vuoden ikäisistä innokkaista nuorista koostuvan miliisijoukon (*lantvärnsmän*), joka heikosti koulutettuna koki taisteluissa suuria tappioita. Näitä tappioita käytti erityisesti talonpoikaissääty 1860-luvulle saakka varoittavana esimerkkinä keskusteluissa Ruotsin armeijan uudistamisesta.

Euroopan vallankumousvuosi 1848 synnytti Ruotsissakin radikaaleja ajatuksia kansan aseistamisesta, mutta vasta Krimin sota vuosina 1853–1856 ja sen jälkeen Preussin armeijan asevelvollisuuteen perustuvan kaaderiarmeijan menestys vauhdittivat keskusteluja yleisen asevelvollisuuden tarpeesta Ruotsissa. 1860-luvulla keskustelun keskiössä olivat Englannin ja Sveitsin mallien mukaiset ampumakillat, joiden esimerkkiä seuraten Ruotsin puolustus olisi pitänyt koota vapaaehtoisten ampumayhdistysten varaan ja siten rajoittaa kuninkaan valtaa. Hugo Raab oli kuitenkin skeptinen näiden ampumayhdistysten kyvystä mobilisoida tarvittavat 100 000 sotilasta. Lisäksi Raabin mielestä näiden yhdistysten kurin ja johdon puute teki ne sotilaallisesti käyttökelvottomiksi ja lisäksi ne vetivät pois ihmisiä ja voimavaroja maanpuolustuksesta. Sen sijaan yleisen asevelvollisuuden perusta voitaisiin luoda jo koulumaailmaan, jossa aseidenkäyttöä tulisi harjoitella muutaman kerran viikossa. Lisäksi koulujen opettajat voisivat Saksan mallin mukaan toimia aliupseereina nostoväessä (*landstormen*) (Ericson Wolke 2003, 93).

Hugo Raabin esitykset yleisen asevelvollisuuden (*det svenska folkförsvaret*) toteuttamisesta Ruotsissa eivät saaneet jalansijaa hänen elinaikanaan (1831–1881), koska *indelningsverketillä* oli maassa edelleen kannattajansa¹⁰². Ruotsissa laki

101 Artéus, Gunnar (2003) (redaktör) *Hugo Raab – förkämpe för ett modernt försvar. En antologi uppsatser om den militäre reformatorn Hugo Raab (1832–1883), skaparen av Krigshögskolan och Generalstaben i Sverige*.

102 Yrjö-Koskisen matkakertomuksesta Ruotsiin vuodelta 1878 käy ilmi kuinka hyvin hän oli perillä Ruotsin asevelvollisuus uudistuksen vaiheista: *Itämaisen kysymyksen* (Turkin sota 1877–1878) suhteen ovat tunteet ja mietteet Ruotsissa johonkin määrin vaihdelleet. Sodan alulla kallistuttiin enemmän venäläisten puolelle; mutta niin pian kuin Englanti on uhannut leikkiä sekaantua, on yleinen mielipide alkanut kääntyä Venäjää vastaan [...] Ruotsi matkii näitä (sodankäynnin) asioita muun maailman mukaan, mutta ei tule missään tapauksessa mihinkään valtiolliseen tekoon ryhtymään; sillä siihen ei ole halua eikä varaa eikä varustustakaan. Puolustusasia, joka tänäkin vuonna oli valtiopäivillä kysymyksenä, meni nytkin niin kuin monta kertaa ennen myttyyn. Se oli tuo maamiespuolueen uusi ehdotus (pestattu kantaväki) ja asevelvollinen

yleisestä asevelvollisuudesta säädettiin vasta 1885 ja pantiin toimeen 1901. Valtiopäivien oikeisto- ja vasemmistopuolueiden kompromissin perusteella Ruotsissa asevelvollisten palvelusajaksi säädettiin 150 päivää ja sen lisäksi 90 päivän kertausharjoitusvelvollisuus (Zetterberg 2007, 116).

Värnplikens Vänner -seura

Toimiessaan Sotakorkeakoulun (*Krigskolan*) opettajana vuosina 1867–1873 Hugo Raab loi laajat yhteydenpitoverkostot poliitikkoihin ja Ruotsin kuningashuoneeseen. Raab opiskeli myös kolme vuotta Berliinin Sota-akatemiassa vuosina 1855–1858 ja tutustui Preussin armeijan uudistushankkeisiin. Ruotsissa *Krigsvetenskapens Vänner* nimisen yhdistyksen kokouksissa vuonna 1859 vahvistui Raabin ja hänen lähipiirinsä usko Preussin armeijan moderniin tekniikkaan ja taktiikkaan sekä asevelvollisuuden ”liittämiseen” armeijaan massa-armeijan luomiseksi (*beväringens infogande i armén: en massarmé på värnplikens grund*). Raab laati tältä pohjalta vuonna 1875 Ruotsin armeijan uudistusesityksen (*Raabs stora reformförslag 1875*) (Zetterberg 2007, 97):

Värnpliktskyldigheten utsträcktes här från 5 till 20 år, varav de värnpliktiga under sex första åren (21-27 år) tillhörde linjeorganisationen och sedan överfördes till lantvärnet och landstormen (hemortsförsvaret). Övningstiden för de värnpliktiga skulle nu ökas från 1–2 månader till 10–17 månader.

Zetterberg (2007, 91–92) toteaa, että kansainvälisten yhteyksiensä lisäksi Raabin toiminta Ruotsin armeijalaitoksen uudistamiseksi perustui laajalle yhteydenpitoverkostolle, johon kuului Ruotsin kuningashuone (Oskar II, Kaarle XV), valtiopäivien toisen kamarin maalaispuolue (*lantmannapartiet*), Sotilasakatemian (*Kungliga Krigsvetenskapsakademien*) upseeriammattikunta¹⁰³ ja seuratoiminta (*Idun, Värnplikens Vänner, Krigsvetenskapen Vänner*).

reservi), joka paljon enemmän tarkoitti puolueen omia yksityisharrastuksia kuin maan puolustusta. Nyt tosin toivotaan, että hallitus uudestaan toisi esiin 1875 ehdotuksen (Weidenhjelm in ehdotuksen, joka on puhdasta asevelvollisuutta).

Lähde: *Ulkomaanmatkalta*, (Uusi Suometar 1878, n:ot 66 lisälehti 70, 72); Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia*, neljäs osa 1877–1908 (SKS 108), sivut 186–187.

¹⁰³ Vuonna 1870 Raab julkaisi Ruotsin armeijan organsiointiohjeen upseeristolle: *Kort sammanfattning av de viktigaste bestämmelserna rörande arméns organisation. Till ledning för undervisningen i militärskolorna*. Tässä opaskirjassa mainittiin Ruotsin armeijan kokoonpanoksi: *Gamla och Nya ordinarie roteringen, Rustning, Värfade trupper, Allmänna beväringmanskapet och Gotlands Nationalbeväring, Arméns befäl, underbefäl m.m. reservbefäl, Volontärer, Timmermän, Skarpskyttar, Sjukvårdssoldater, Arméns styrelse och inledning*. Lähde: Riksarkivet.

Värnplikens Vänner-seuran perustaminen 30.8.1875 liittyi Raabin samana vuonna tekemän Ruotsin armeijan uudistusesityksen hylkäämiseen valtiopäivillä. Seuran perustajajäseniin kuului Raabin lisäksi upseereita, poliitikkoja ja teollisuusmiehiä. Seura perusti nopeasti lukuisia alaosastoja ja sen jäsenmäärä nousi useampaan tuhanteen (Tiselius 1953, 132–138).

Värnplikens Vänner-seura toimi vuosina 1875–1890. Christer Wohlinin (1970, *Riksarkivet*) tekemän tutkielman mukaan kolmasosa sen jäsenistä (2200 henkilöä) oli sotilaita, mutta myös Lundin yliopistolla oli suuri merkitys seuran jäsenhankinnassa. Poliittisesti seura sai vahvimman poliittisen tukensa ”skänelaisilta” keskusta- ja maalaispuolueilta. Wohlin toteaa, että maaseudun väestössä oli paljon asevelvollisuuden vastustusta. *Värnplikens Vänner*-seuran jäsenet tulivat pääosin ylemmistä yhteiskuntaluokista. Suurin osa jäsenistä liittyi yhdistykseen henkilökohtaisen rekrytoinnin kautta. Osana *Värnplikens Vänner*-seuran toimintaa Hugo Raab julkaisi tuona aikana pääotsikolla *Våra fördomar* kaksi suurelle yleisölle suunnattua kirjoitelmaa asevelvollisuudesta: *Indelta armén och indelningsverket* (1876) ja *Stam och bevärning* (1877).¹⁰⁴ Seura lopetti toimintansa 27.5.1890, jolloin sen aatteellista toimintaa jatkoivat yhdistykset *Allmänna försvarsföreningen* ja *Försvar och reformer* 1890-luvulla. (Tiselius 1953, 153). Ruotsissa asevelvollisuutta tukeva yhdistystoiminta ei siten ollut täysin kansalaislähtöistä, vaan se oli upseerien, poliitikkojen ja elinkeinoelämän edustajien ohjaamaa toimintaa.

4.3 CHRISTIAN THEODOR OKER-BLOM: HÄRVÄSENDET FÖR NÄRVARANDE

Christian Theodor Oker-Blom (1822–1900)¹⁰⁵ oli Suomessa vastaavassa asemassa asevelvollisuusarmeijan idean kehittäjänä 1860–1880-luvuilla kuin Hugo Raab Ruotsissa. Pappisperheen poikana ja toisaalta suomalaisuusliikkeen kannattajana Oker-Blom oli omaksunut sekoituksen snellmanilaista toiminnan merkityksen korostamista ja kristillistä ihmisystävällisyyttä. Oker-Blomin sukuvaakunan, *Adliga Ätten NR 239*, tunnuslauseena on *Oma toimi Luojan apu*. Tämä humanistinen yhteiskunnallinen näkemys välittyi myös Oker-Blomin ajatuksiin Suomen armeijalaitoksen rakentumisesta. Oker-Blomin mukaan ”itseään kunnioittavassa yhteiskunnassa” ei ihmisten tarvitse jatkuvasti olla toisten suojeltavana (Stubb 2009, 32):

Görom således vår plikt och låtom Försynen sörja för resten.

104 *Värnplikens Vänner* -seuran tuottama valistusaineisto asevelvollisuuden puolesta oli kuitenkin laajempaa kuin Tiselius mainitsee. Arvid Cronenbergin (1964, 39) tutkielmaan on koottu taulukko, jonka mukaan vuosina 1876–1881 seura tuotti yhteensä 21 julkaisua, joiden painosmäärä oli yhteensä 366108.

105 Vuonna 1865 tapahtuneeseen aatelointiinsa saakka Åkerblom. Tässä tutkimuksessa käytetään sukunimeä Oker-Blom.

Oker-Blom kävi kadettikoulun Haminassa ja suoritti Pietarin sota-akatemian kurssin kiitettävin arvosanoin vuosina 1853–1855. Nopeasti sotilasurallaan edennyt Oker-Blom määrättiin Suomeen sijoitetun sotaväen esikunnan Suomen joukkojen jaoston virkaa tekeväksi esikuntapäälliköksi vuonna 1861. Vuonna 1864 virkanimike muutettiin Suomen sotilaspäivästä viraston Suomen sotaväen jaoston esikuntapäälliköksi. Vuonna 1876 Oker-Blom ylennettiin kenraaliluutnantiksi.

Vuonna 1865 Åkerblom aateloitiin nimellä Oker-Blom ja seuraavana vuonna hänet nimitettiin Viipurin läänin kuvernööriksi vuosiksi 1866–1882. Tuossa tehtävässä Oker-Blom edisti kansallismielisesti muun muassa lahjoitusmaiden lunastamista sekä kansakoulujen, Sortavalan Kymölän seminaarin ja Kurkijoen maanviljelysopiston perustamista (Savolainen 2001).

Seuraavassa tulkitaan Oker-Blomin kolmea suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen kehittämiseen liittyvää ehdotusta suomalaisen asevelvollisuuden yleisyyden poliittisen kulttuurin näkökulmasta: ensinnäkin Venäjän sotaministeri Miljutinille osoitettua esitystä *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* (1862), toiseksi suurelle yleisölle tarkoitettua kirjasta *Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid* (1872) ja kolmanneksi salaiseksi merkittyä (*sub secreto*), muistiota *Om Finlands försvar ifall af allmänt europeisk krig* (1887)¹⁰⁶. Lisäksi esitellään Oker-Blomin Ruotsiin sotahistorioitsija ja -teoreetikko Julius Mankellille vuonna 1865 laatimaa kirjoitussuunnitelmaa *Öfversigt af Finska stridskrafternas utveckling och öden ifrån uräldsta tider till närvarande stund*, joka on esimerkkinä yhteistyöstä ruotsalaisten ja suomalaisten sotahistorioitsijoiden välillä. Kysymykseksi jää, kuinka merkittävä osuus lopulta Oker-Blomin laatimalla ”Suomen sotahistorian” dispositioluonnoksella oli ruotsalaiselle sotahistorioitsijalle Julius Mankellille, jonka laatima Suomen sotahistoria Ruotsin kuninkaiden hallitsijakausiin jaettuna – *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria särskildt med afseende på krigen emellan Sverige och Ryssland åren 1788–1790 samt 1808–1809, I, II* – ilmestyi vuonna 1870.

Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland (1862)

Toimiessaan vuonna 1862 esikuntapäällikkönä Suomeen sijoitetun sotaväen esikunnan Suomen joukkojen jaostossa Oker-Blom laati ensimmäisen monista esityksistään Suomen puolustuslaitoksen uudistamiseksi asevelvollisuusjärjestelmän

¹⁰⁶ Muita Oker-Blomin 1880-luvun kirjoituksia hänen arkistossaan ovat muun muassa *Tankar om Finlands försvar, 1* (ei päiväystä, tekstissä viittaus Turkin sotaan 1877–1878). Tässä tutkimuksessa on seikkaperäistä sveitsiläisen sotateoreetikon Antoine Henri de Jominin käyttämän ”geometris-geografisen sotataidon” mukaista analyysia Suomen maantieteellisestä sijainnista, ilmastollisista olosuhteista (jään paksuudet, avovesikaudet, veden korkeudet, lämpötilat) ja maanviljelysoloista sekä miten nämä tekijät vaikuttavat Suomen puolustuskykyyn.

pohjalta. Esityksensä alussa Oker-Blom mainitsee laatineensa ehdotuksensa (1862) *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* tutustuttuaan Venäjän sotaministeri Miljutinin jo vuonna 1856 laatimaan ehdotukseen keisarikunnan sotalaistoksen uudistamiseksi aluejärjestelmän pohjalta. Miljutinin ehdotuksen mukaan Suomen paikallisia puolustusvoimia tulisi kehittää maan rannikkojen puolustamiseksi. Oker-Blomin mielestä Suomen aseellisten voimien järjestäminen ei ollut periaate- vaan pelkkä muutokysymys (Seitkari 1951, 90).

Esityksensä alussa Oker-Blom (Seitkari 1951, 91–96) toteaa, että Suomen maasotaväen täydennys on tähän asti suoritettu joko pestauksen (Suomen kaartinpataljoonan)¹⁰⁷ tai ruotujakolaitoksen (9 ruotupataljoonan) pohjalta. Oker-Blom ehdottaa, että Suomen suuriruhtinaskunnassa otettaisiin käyttöön Sveitsin ja Preussin esimerkin mukainen *miliisin eli yleisen nostoväen* (*militijsja ili opoltšenie; milis eller allmän beväring*) järjestelmä, koska hänen mukaansa se on ensinnäkin halvempi kuin mikään muu sotilasorganisaatio, toiseksi se antaa väkilukuun nähden suurimman sotilaallisen voiman, kolmanneksi järjestelmällä hankitaan helposti puolustettavalle maalle riittävä ja sotakelpoinen sotaväki, neljänneksi järjestelmä tekee hyvin vaaralliseksi viholliselle hyökätä avoimellakaan kentällä ja se toimii omassa maassa suoritettussa hyökkäyksessä lukumääräisen ylivoimansa vuoksi etenkin jos sitä tukee vakinaisesta väestä koostuva venäläinen sotavoima ja viidenneksi tällainen järjestelmä ei voi naapurivaltiossa herättää mitään pelkoa puhtaasti puolustuksellisen organisaationsa vuoksi. Suomen uuden sotilasorganisaation Oker-Blom (Seitkari 1951, 93–95) hahmottelee pääpiirteittäin seuraavasti:

- 1) Maa jaetaan Oulun ja Kajaanin eteläpuolelta läänien luvun mukaisesti 9 sotilaspiiriin (Turun ja Porin lääni jaetaan kahteen piiriin, Lappi jää pois),
- 2) Asevelvollinen on jokainen 22–36 vuoden ikäinen, kansalaisoikeuksia nauttiva kansalainen; 20–22-vuotiailla on erityinen alokasvelvollisuus,
- 3) Asevelvollisuus on henkilökohtainen ilman oikeutta asettaa sijaista, mutta maksua vastaan voidaan mies vapauttaa, jolloin hallitus pestaa hänen tilalleen toisen, vapaaehtoisesti palvelukseen haluavan, mieluiten samasta ikäluokasta,
- 4) Asevelvolliset jaetaan kolmeen luokkaan, alokas-, aktiivi- ja reservikoulutukseen.
- 5) Alokaskoulutus (20–22-vuotiaat miehet) on suoritettava kahden vuoden aikana sotilasharjoituksissa kuukauden kerrallaan. Sveitsissä suoritetaan kaikki valmistavat harjoitukset kansakouluissa. Jos Suomessa otettaisiin tämä käytäntö käyttöön, alokasjärjestelmästä voitaisiin luopua.

¹⁰⁷ Myöhemmässä julkaisussaan *Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid* Oker-Blom toteaa (1872, 114), Euroopassa on 1870-luvulla vain kaksi maata, joiden sotalaitokset käyttävät kallista värväysjärjestelmää - nimittäin Englanti ja Suomi. Englanti on kuitenkin taloudellisesti paljon Suomea vauraampi, joten suomalaisten on valittava sotaväkinsä uudeksi organisointiperiaatteeksi jonkun muun maan edullisempi järjestelmä.

- 6) Vakinaiselle väelle palvelusaika olisi alokasajan päätyttyä neljä vuotta (22–26-vuotiaille), jonka jälkeen asevelvolliset vielä kahden vuoden ajan kuuluisivat täydennysmiehistöön, joka rauhan aikana olisi kotiutettu.

Oker-Blomin (Seitkari 1951, 95–97) ehdotuksen mukaan asevelvollisten aktiivipalvelusaika olisi neljä vuotta, jonka jälkeen miehet siirrettäisiin kahden vuoden ajaksi niin sanottuun täydennyspalvelukseen. Vasta tämän ajan päätyttyä asevelvolliset joutuisivat reservin I luokkaan, mihin heidät luettaisiin neljän vuoden ajan (28–32-vuotiaina). Kertausharjoituksia olisi pidettävä joka toinen vuosi, viikko kerrallaan. Tämän jälkeen seuraisi reservin II luokka, joka niin ikään kestäisi neljä vuotta (ikävuodet 33–36). Nämä reserviläiset olisivat rauhan aikana palveluksesta vapautettuja, mutta *maksaisivat sen sijaan korvaukseksi kolme ruplaa vuodessa sotaveroa kymmenen vuoden ajan* avustaen näin uuden sotaväen rahoittamista.¹⁰⁸ Tämän ajan päätyttyä Oker-Blomin ehdotuksen mukaan lakkaisi kaikki palvelusvelvollisuus.

Oker-Blomin esityksessä liikekannallepanon sattuessa aktiivipataljoonat oli täydennettävä edellä mainitusta täydennysmiesmiehistöstä ja I luokan reservipataljoonat II luokan reserviläisistä. II luokan ylijäämästä oli puolestaan muodostettava niin sanottuja varikkojoukkoja, joiden pääasiallisena tehtävänä olisi alokaskoulutuksen ohjaaminen.

Oker-Blomin (Seitkari 1951, 96) mukaan palveluksesta voitiin kokonaan vapauttaa ainoastaan törkeästä rikoksesta tuomitut, fyysisesti sopimattomat sekä valtion siviili- tai sotilasviroissa palvelevat henkilöt. Rikossyyte, sairaus sekä säälittävät perhesuhteet saattoivat aiheuttaa lykkäyksen vuoden kerrallaan. Koulusivistys ja vastaava ei Oker-Blomin esityksessä tuottanut mitään helpotuksia palvelukseen – siis päinvastoin kuin vuonna 1878 säädetyssä asevelvollisuuslaissa. Oker-Blom painotti vielä ehdotuksensa olevan Sveitsin ja Preussin mallien mukainen, vaikka näissä maissa sotaväkijärjestelmät olivat sinänsä toistensa vastakohtia – toisen edustaessa miliisi- ja toisen kaaderijärjestelmää. Oker-Blomin ehdotuksessa miehistön lyhyet, muutaman viikon kestävät vuotuiset harjoitusajat olivat tuota miliisijärjestelmää muistuttava piirre. Miliisiväen runkona ja kouluttajana toimisivat taas kaaderiupseerit. Oker-Blomin laskelmissa (1862) sotaväen kokoonpano muodostui seuraavaan tapaan (Seitkari 1951, 97):

Vakinainen sotaväki	4 ikäluokkaa	6 913 miestä
Täydennysjoukot	2 ikäluokkaa	3 158 miestä
Reservin I lk.	4 ikäluokkaa	5 767 miestä
Reservin II lk.	4 ikäluokkaa	5 108 miestä

¹⁰⁸ *Suomalainen asevelvollisuus-työryhmä* (2010, 84) esittää varusmiespalveluksensa suorittaneille reserviläisille kymmenen vuoden mittaista verotukea palkinnoksi palveluksesta yhteiskunnan hyväksi.

Kaaderi	1 413 miestä
Suomen Kaarti	997 miestä
 Aktiivi- ja reservijoukkoja yhteensä	 23 356 miestä

Lisäksi täysin kouluttamaton, reservin II luokkaan suoraan siirretty asevelvollisuusaines, olisi 141 191 miestä, jotka kaikki maksaisivat edellä mainittua kolmen ruplan sotaveroa. Oker-Blomin vuoden 1862 esityksen liitteessä seitsemän (katso kuva 7) oli vielä kokoava taulukko kansallisesta mieskohtaisesta 21 palvelusvuoteen (ikävuodet 19–39) perustuvasta asevelvollisuusjärjestelmästä, jossa huomioitiin ikäkausittainen väen poistuma (7 % ensimmäisenä vuotena, muutoin 3 %). Oker-Blomin esittämän suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän kokoonpanoon kuului valmiusasevelvollisia (*förberedningspliktige*) (19–21-vuotiaat); aktiivipalvelusvelvollisia (*aktivtjenstpliktige*) (22–25-vuotiaat); reservivelvollisia (*reservpliktige*) (26–27-vuotiaat) ja kahden luokan asevelvollisia (*beväringspliktige*) (28–33-vuotiaat ja 34–39-vuotiaat). Suomen armeijan ja siihen kuuluvien varajoukkojen yhteenlaskettu miesmäärä on Oker-Blomin ehdotuksessa (kuva 7) yhteensä 236 374 miestä.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Seitkarin (1951, 97) esittämän, Oker-Blomin vuoden 1862 kirjoituksen aineistosta pelkistetyn Suomen armeijan vahvuuslaskelman mukaan, Suomen armeijan kooksi muodostui 164 547 miestä. Oker-Blomin vuoden 1862 ehdotuksen liitteessä 7 joukon kokonaismäärä on 236 374 miestä, joka on sattumalta samaa kokoluokkaa kuin Suomen puolustusvoimauudistuksen 2015 perustana oleva mitoitus (230 000 sotilasta) – Suomen väkiluku 1860-luvulla oli kuitenkin puolet nykyistä pienempi.

4. KOLME YLEISEN ASEVELVOLLISUUDEN POHJOISTA KEHITTÄJÄÄ

Kuva 7. Bilaga N:o 7. Tabell: utvisande beloppet af vapenpliktige i hvarje åldersklass med antagande af 7 % rabatt första året samt 3 % rabatt för hvarje efterföljande år (1862).

N° 7

Tabell

utvisande beloppet af vapenpliktige i hvarje åldersklass
med antagande af 7% rabatt första året samt 3% rabatt för hvarje
efterföljande år.

Ålder	Antal individer	Utskottet		Summa	Antal individer
		pro. cent.	antal.		
<u>Förberedningspliktige</u>					
1. 19.	16,000.	7.	1120.		14,880.
2. 20.	14,880.	3.	447.		14,433.
3. 21.	14,433.	3.	433.		14,000.
				Summa	43,313.
<u>Aktiveringspliktige</u>					
4. 22.	14,000.	3.	420.		13,580.
5. 23.	13,580.	3.	407.		13,173.
6. 24.	13,173.	3.	395.		12,778.
7. 25.	12,778.	3.	383.		12,395.
				Summa	51,926.
<u>Reservpliktige</u>					
8. 26.	12,395.	3.	372.		12,023.
9. 27.	12,023.	3.	361.		11,662.
				Summa	23,685.
<u>1st kl. beredningspliktige</u>					
10. 28.	11,662.	3.	350.		11,312.
11. 29.	11,312.	3.	339.		10,973.
12. 30.	10,973.	3.	329.		10,644.
13. 31.	10,644.	3.	319.		10,325.
14. 32.	10,325.	3.	310.		10,015.
15. 33.	10,015.	3.	300.		9,715.
				Summa	62,782.
<u>2de kl. beredningspliktige</u>					
16. 34.	9,715.	3.	291.		9,424.
17. 35.	9,424.	3.	283.		9,141.
18. 36.	9,141.	3.	274.		8,867.
19. 37.	8,867.	3.	266.		8,601.
20. 38.	8,601.	3.	258.		8,343.
21. 39.	8,343.	3.	250.		8,093.
				Summa	54,468.
Summa summarum					236,374.

Lähde: Oker-Blom: *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* (1862). Kansallisarkisto, Christian Th. Oker-Blomin arkisto: Käsikirjoituksia 1862-1898.

Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid (1872)

Oker-Blom esittää sotilaallisen arvionsa eurooppalaisten armeijan organisointitapojen soveltuvuudesta Suomeen suurelle yleisölle suunnatussa julkaisussaan *Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid (1872)*¹¹⁰, joka perustui kansainväliseen sotilaalliseen tilannearvioon ja systemaattiseen maakohtaiseen vertailuun. Tarkasteltavia maita olivat Sveitsi, Preussi ja Pohjoissaksalainen liitto, Ranska, Itävalta-Unkari, Italia, Tanska, Englanti, Ruotsi-Norja, Norja, Turkki, Kreikka ja Suomi. Oker-Blom esittää Suomen sotaväelle neljä mahdollista pääasiallista organisointiperiaatetta tulevaisuudessa (Oker-Blom [C. O-B.] 1872, 10–12):

1. *Milissystemet med allmän värneplikt och endast möteskyldighet för det beväringskyldiga manskapet; hit hörer, utom egentlig milis, allmän beväring, nationalgarde, landtstorm, frivilliga skarpskytteföreningar o. s. v.*
2. *Kadersystemet, likaså med allmän värneplikt, men med skyldighet tillika för det värnepliktiga manskapet att fullgöra några års oafbruten aktiv tjänst i härens leder; hit räknas lantvärnssystemet, då hela antalet beväringsskyldige, med undantag endast af lagligen befriade, underkastas ofvannämnda ständiga vapentjänst, och konskriptionssystemet, då endast en del af det värnepliktiga manskapet inträder i krigstjänst efter lottning, men den öfriga delen, såsom öfverflödig och obehölig för den till bestämd styrka anslagna härens komplettring, frikallas ifrån denna skyldighet med eller utan vilkor för vidare tjänstgöring.*
3. *Stående härsystemet med af staten värfvad manskap och ständig oafbruten tjänstgöringsskyldighet under förloppet af hela kapitulationstiden, samt*
4. *Indelningsverket med af rotan värfvad manskap, som åligger huvudsakligen endast möteskyldighet.*
5. *Ännu kunde ett femte organisationssätt anföras, nemligen rekryterings- och utskrifningssystemet med ständig tjänstgöring och förpliktelse endast för vissa klasser i samhället att personligen deltaga i beväringstungan, men som detta system håller på att blifva afskaffadt, kann detsamma lemnas utan afseende*¹¹¹.

Oker-Blom toteaa (1872, 11–12), että vain Sveitsissä on täydellinen *miliisilaitos*, kun muissa maissa on käytössä *kaaderijärjestelmä* yhdistettynä laajaan koulutettuun

¹¹⁰ Vuosien 1877–1878 valtiopäivien asevelvollisuusvaliokunnan 1877 mietintöön sisältyy liite I, jossa oli vielä Oker-Blomin kirjasta laajempi katsaus asevelvollisuusajatuksen ja sotalaitosmuotojen kehitykseen antiikin ajoista lähtien ja lisäksi viittaus Ranskan vallankumouksen merkitykseen asevelvollisuusperiaatteen läpimurrolle Euroopassa. Vertailtavat maat esiteltiin kronologisesti siinä järjestyksessä, missä ne olivat ottaneet asevelvollisuusjärjestelmän käyttöönsä: Ranska, Preussi, Norja, Sveitsi, Tanska, Italia, Espanja, Portugali, Belgia, Hollanti, Kreikka, Turkki, Itävalta-Unkari ja Venäjä. Liitteessä I käsiteltiin myös Englantia, Ruotsin tuloksetonta asevelvollisuus uudistusta ja Suomea, eli maita jotka vielä olivat pysyttäytyneet vanhoissa sotalaitosjärjestelmissä (Seitkari 1951, 331–332).

¹¹¹ Oker-Blom ei kirjoituksessaan mainitse, mitä maita hän tässä yhteydessä tarkoittaa.

reserviin, joka voi olla järjestetty nostoväkijärjestelmään (*landtvärnsinstitution*) perustuen kuten Preussissa, Itävallassa ja saksalaisissa valtioissa tai *sotamieheksi oton kautta (konskription)* kuten Ranskassa ja enimmäkseen muissa katolisissa maissa. Englanti ja muutamat muut pienet pohjoiset valtiot puolestaan tukeutuivat *värväysjärjestelmään*.

Oker-Blomin (1872, 12) mukaan edellä lueteltujen pääjärjestelmien lisäksi melkein kaikissa maissa ylläpidetään jonkinlaisten miliisilaitosta vakinaisen väen vahvistuksena. Miliisilaitoksia voidaan Oker-Blomin mukaan nimittää kansalliskaartiksi (*nationalgarde*), miliisiksi (*milis*), nostoväeksi (*landtstorm*), yleiseksi asevelvollisuudeksi (*allmän beväring*) tai yleiseksi kutsunnoiksi (*allmänt uppbåd*).

Ruotsissa ja Suomessa oli 1870-luvun alussa edelleen vallalla *ruotujakolaitos (indelningsverket)*. Esimerkiksi Ruotsi-Norjan asevoimiin kuului pysyvät värvätyt joukot (*ständiga värfade trupper*), ruotuväki (*indelta trupper*), asevelvolliset (*allmän beväring*), vapaaehtoiset ampumaseurat (*frivilliga skarpskytte föreningar*) ja miliisijoukot (*Gotlands milis*). Oker-Blom arvioi eurooppalaisiin esimerkkeihin perustuen, että Suomen sotalaitoksen mahdollisia peruskokoamistapoja voisivat olla kaaderiarmeija, pysyvä ammattiarmeija, miliisiarmeija tai ruotujakolaitos (jaettu sotaväki). Seuraavaan taulukkoon on koottu Oker-Blomin (1872, 10–12) esittämät armeijan organisoinnin vaihtoehdot Suomea varten¹¹².

112 Katso Meyer Kestnbaumin (2008 [2002]) vastaava typologia (Kuva 1, sivu 128) artikkelissa *Citizen-Soldiers, National Service and the Mass Army: the Birth of Conscription in Revolutionary Europe and North America*, jossa nelikentän ulottuvuuksina ovat palveluksen ehdot (kokopäiväinen tai osa-aikainen) ja palvelukseen asettamisen mekanismi (vapaaehtoinen tai pakollinen). Asevoimien rekrytointitavat ovat Kestnbaumin mukaan siten ammattisotilas (*regular*), vapaaehtoinen miliisi (*milita*), pakollinen miliisi (*militia draft*) ja asevelvollisuus (*conscription*).

Kuva 8. Suomen sotaväen mahdolliset kokoamistavat 1800-luvun lopun Suomessa Oker-Blomin (O-B) mukaan.

Lähde: Oker-Blom: *Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid* (1872). Kansallisarkisto, Christian Th. Oker-Blomin arkisto: Käsikirjoituksia 1862–1898.

*Om Finlands försvar ifall af allmänt europeiskt krig (1887)*¹¹³

Oker-Blom toimi kolmekymmentä vuotta suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen edistäjänä, kehittäjänä ja taustavaikuttajana. Oker-Blomin viimeinen, maaliskuulle 1887 päivätty ja salaiseksi merkitty (*sub secreto*) käsikirjoitus oli sotilaallinen analyysi *Om Finlands försvar i fall af allmänt europeiskt krig*. Tässä käsikirjoituksessa Oker-Blomilla oli jo bismarckilais-preussilainen näkemys Suomen uuden rautatieverkoston (*Helsinki, Hämeenlinna, Tampere, Lappeenranta*) merkityksestä vahvan liikkuvan reservin mobilisoinnissa Etelä-Suomessa.

Tässä kirjoituksessaan Oker-Blom ennakoi suursodan mahdollisuutta Euroopassa ja sodan leviämistä myös Itämeren alueelle, jolloin Ruotsi voisi liittyä sotaan Venäjää vastaan. Venäjän vastainen liittouma voisi Oker-Blomin näkemyksen mukaan koostua Englannista, Saksasta, Ruotsista ja Itävalta-Unkarista. Mahdollisessa sodassa Suomen puolustusjärjestelyt liittyisivät Pietarin alueen puolustamiseen. Maantieteelliset ja ilmastolliset olosuhteet kuten jääolot olisivat sodassa Suomen puolustukselle edulliset.

Pitkän rannikkovyöhykkeen puolustaminen edellytti rannikkolaivastoa (sotaluoksia, torpedoveneitä, merimiinoja), viestintävälineitä (lennättimiä, puhelin-yhteyksiä) ja mahdollisten maihinnousupaikkojen kartoittamista. Maajoukkojen siirroissa oli huomioitava Suomen tieverkosto kolmella vyöhykkeellä (eteläinen, keskinen ja pohjoinen) sekä kehittyvä rautatieverkosto. Koska Helsinkiin voitiin hyökätä maalta ja kaupunkia pommittaa mereltä, tulisi varautua joukkojen keskittämiseen kaupungin ulkopuolelle, kuten Malmille tai Tikkurilaan. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä rataverkon puolustamiseen. Sitten Oker-Blom keskittyi kuvaamaan eteläisen Suomen alueellista puolustusta kaupungeittain:

Äsken perustetun asevelvollisuusjärjestelmän kautta ei maassa kyetä mobilisoimaan riittävästi joukkoja, joten näiden aktiivijoukkojen (15 000–16 000 miestä) lisäksi olisi perustettava kahdeksan nostoväkipataljoonaa (869 miestä/pataljoona)¹¹⁴, joista saadaan kokoon lähes 7 000 sotilaan lisäjoukko. Näin saadaan kokoon noin 20 000 miehen sotaväki tykistö mukaan lukien sekä lisättynä vielä upseeristolla ja siviilivirkamiehillä. Yhdessä Venäjän sotaväen kanssa Suomea puolustavan sotaväen kooksi muodostuisi 45 000 miestä, 2 600 hevosta, 108

113 Tästä kirjoituksesta on Oker-Blomin arkistossa sekä luonnos että puhtaaksikirjoitettu versio. Arkistossa on myös hänen muistiinpanonsa suuriruhtinas Nikolai Mihailovitš Romanovin akateemisesta tutkimasta ”*södra Finlands försvar*” vuodelta 1885, joka voi olla Suomen puolustus eurooppalaisessa sodassa 1887 käsikirjoituksen valmistelutöitä. Nikolai Mihailovitš Romanov (1859–1919) oli liberaali ranskalaismielinen historiantutkija, joka opiskeli Venäjän Sota-akatemiassa.

Lähde: http://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Duke_Nicholas_Mikhailovich_of_Russia.

Oker-Blomin muistiinpanoissa suuriruhtinas Nikolain opinnäytteestä on tehty laskelmia sodan ajan joukkojen (*Gardes bataljon, Armé bataljon (aktiv), Landtvärnsbataljon, Debot kompaniet*) täydentämisestä Suomessa.

114 Vertaa vuoden 1901 asevelvollisuuslain vastaava periaate.

tykkiä ja ½ sapööripataljoonaa (pioneerit). Suomen sotaväen joukot tulisi jakaa alueellisesti neljään osaan: 1. Oulun alueelle, 2. Vaasan–Oulun alueelle,

3. Helsingin alueelle ja 4. Viipurin alueelle. Kaikkia joukkoja tulisi harjoituttaa Helsingin alueen puolustamiseen. Rautatiekaluston (15 veturia, 450 vaunua) tulisi olla jatkuvassa valmiudessa Helsingissä, Riihimäellä tai Hyvinkäällä, Toijalassa, Oulussa ja Pietarissa, jotta joukkoja voitaisiin siirtää 3 000 miestä vuorokaudessa. Sotamateriaalin siirtoon tarvitaan 130 veturia, 304 matkustajavaunua ja 2 773 tavaravaunua. Luotsilaitoksen on valmistauduttava majakoiden pimentämiseen ja 4 miehen vartiointiryhmien asettamiseen pitkin rannikkoa. Siviilihallinnon täytyy myös varautua yksinkertaisen varaviestijärjestelmän (spejaretjänst eli tiedustelujärjestelmä) rakentamiseen (vähintään 600 viestiasemaa) ja ylläpitoon.

Itämaisen sodan (Krimin sota 1854–1856) kokemukset osoittivat, että höyryaluksinkin varustettujen suurvaltojen, kuten Englannin ja Ranskan, maihinnousuun menisi viisi vuorokautta, joka antaisi Suomessa aikaa joukkojen siirtelyyn ja keskittämiseen rautateitse.

Esityksensä lopuksi Oker-Blom keskittyikin arvioimaan Helsingin puolustamiseen mobilisoitavissa olevien joukkojen määrää: 30 pataljoonaa jalkaväkeä, 9 ratsuväkieskadroonaa, 11 jalkaväki- ja 2 hevosvetoista kenttätykkipatteria (100 tykkiä) eli yhteensä 35 000 miestä. Jos varustusasiat olisivat kunnossa, joukot voitaisiin keskittää asemiinsa alle vuorokaudessa.

Yhteenvetona Oker-Blom toteaa, että Helsingin puolustamiseen tarvittaisiin siten kaikista aselajeista koostuva 35 000–40 000 miehen armeijakunta (*normal armékår*), jonka vahva liikkuva reservi olisi koottu Helsingin ja Tampereen välisen rautatien läheisyyteen ja muualle maahan hyökkäyksen painopisteestä riippuen. Suomen sotaväen kokoonpanosta puuttui kuitenkin erikoisaselajeja (tykistö, insinööri- ja pioneerijoukot), jotka saataisiin muodostetuiksi joko Venäjän armeijan avulla ja/tai nämä erikoisjoukot saataisiin hankituksi tarvittavassa määrin ajankohtana voimassa olleen vuoden 1878 asevelvollisuuslain avulla.

Program till: Öfversigt af Finska stridskrafternas utveckling och öden ifrån uräldsta tider till närvarande stund (1865)

Oker-Blomin arkistosta löytyy myös esitys ja dispositio *Öfversigt af Finska stridskrafternas utveckling och öden ifrån uräldsta tider till närvarande stund* (1865), joka sisältää selkeän ohjelmallisen rungon laajaksi Suomen sotahistoriaa käsitteleväksi kirjoitussarjaksi. Ehdotuksen kansilehdellä on huomautus, että se on

tarkoitettu osaksi ruotsalaisen sotateoreetikon- ja historioitsijan Julius Mankellin kirjaa:

*Obs. Program till det af J. Mankell sedermera utgifna arbetet: "Anteckningar rörande Finska arméen och Finlands Krigshistoria. Stockholm 1870"*¹¹⁵.

Oker-Blomin ehdotuksen lähtökohtana on hyödyntää Venäjän ja Ruotsin sotarkistoja tarkasteltaessa Suomen kansan sotaponnistuksiin liittyviä historiallisia, poliittisia, sosiaalisia, taloudellisia ja paikallisia olosuhteita. Sotateoreettiseksi lähtökohdaksi ehdotuksessa mainitaan (Henri Antoine) de Jominin *Vie politique et militaire de Napoléon* (1827). Esityksessään Oker-Blom määrittelee sodankäynnin teoiksi ja toiminnaksi (*handlingar*):

Krig är handling och hvarje handling fordrar motsvaran de verktyg och medel för sitt utförande. Dessa medel och verktyg utgöras i förevarande fall af stridskrafterna och de materiella medel, som blifvit satte i rörelse för krigets förande.

Oker-Blomin toteaa, että sodankäynnissä tulee tarkastella asevoimien (*stridskrafterna*) tosiallista olemassaoloa kunakin aikana ja niiden käyttöä eri tilanteissa. Ehdotuksen mukaan kunkin kuvattavan historiallisen ajanjakson tulisi sisältää ensinnäkin yleiskatsaus kunkin sodan yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja paikallisiin olosuhteisiin. Toiseksi olisi tarkasteltava asevoimien pääasiallista käyttöä ja varustusta sekä muita varautumistoimenpiteitä. Kolmanneksi olisi tarkasteltava asevoimien käyttöä ja historiaa painottaen sodan lopputulokseen vaikuttaneita taktisia ja strategisia näkökohtia. Seuraavaksi ehdotuksessa on edelliseen jaotteluun perustuva yksityiskohtainen kolme lukua käsittävän kirjan sisällysluettelo. Oker-Blom ehdottaa vielä – kirjoittajanvapauden säilyttämistä painottaen – teoksen jakamista historiallisesti kuuteen periodiin:

1. perioden. Ifrån finska folksagans begynnelse till intagandet af närvarande boningsplatser och Finlands eröfving av svenskarna.

2. perioden. Ifrån svenska eröfningen till slutet af Klubbekriget, d.v.s. adliga rusttjenstens införande och utskrivningar.

¹¹⁵ J. MANKELL (1870) *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria särskildt med afseende på kriget emellan Sverige och Ryssland åren 1788–1790 samt 1808–1809. Första delen* (33 kapitlet), *Andra delen* (21 kapitlet). Stockholm: P. A. Nordstedt & Söner, Kongl. Boktryckare.

3. perioden. *Carl IX s, Gustaf II Adolfs och Carl X Gustafs tidehvarf, d.v.s. början till införande af en ordnad krigsstyrka, ständiga landskapstrupper, utskrifningar, värfningar m.m.*

4. perioden. *Carl XI och indelningsverket samt Carl XII. tidehvarf ända till fräden i Nystad 1721.*

5. perioden. *Ifrån 1721 till freden i Fredrikshamn 1809.*

6. perioden. *Ifrån 1809 till närvarande stund (1865).*

Tulevan sotahistoriallisen teoksen kirjoitustavan tulisi Oker-Blomin mielestä olla

Underhållande, men enkel, klart och fritt från all passion samt gifva rättvist erkännande såväl åt vän som fiende, utan att likväl öfverskyla möjliga fel och kartor.

Tulevan teoksen sivumääräksi Oker-Blom ehdottaa 800–1000 sivua. Teoksessa tulisi myös mainita lähteet myöhemmän tutkimuksen ja tarkemman tarkastelun helpottamiseksi. Julius Mankell kuvaa teoksensa (1870) esipuheessa, Oker-Blomia tai muita yksittäisiä suomalaisia nimeltä mainitsematta, että joillakin suomalaisilla upseereilla oli ollut osuutensa kirjan valmisteluvaiheen alussa:

För några år sedan erhöll förf. från åtskilliga officerare inom f. d. finska armén uppdrag att utarbete en enkel historik öfver de f. d. finska indelta regementernas deltagande i Sveriges krig.

Mankellin Suomen sotahistorian laatimista vauhditti Oker-Blomin kirjoitussuunnitelman lisäksi Suomen Kirjallisuuden Seuran myöntämä kirjoituspalkkio. Lopullinen teos oli paljon Oker-Blomin dispositiota yksityiskohtaisempi ja lukujen jaottelu oli toteutettu pääosin Ruotsin kuninkaiden hallituskausien mukaisesti, vaikka osassa lukuja oli noudatettu Oker-Blomin esitystä yhteiskunnallisten olosuhteiden ja sotilasstrategisten näkökohtien huomioimisesta sotaoperaatioita (*fälttåg*) kuvattaessa.

Tämän tutkimuksen kannalta Mankelin teoksen luku 20 *Finlands försvarsplan under frihetstiden* on keskeinen, koska siinä kuvataan Suomen puolustusjärjestelyjä 1700-luvun puolessa välissä mainitsematta kuitenkaan tässä tutkimuksessa myöhemmin esiteltävää Yrjö-Koskisen esille nostamaa *Erään Karjalan miehen ehdotusta kansalliseksi ase-velvollisuudeksi* vuodelta 1746 (katso tarkemmin luku 5.3 *Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen Kansallis-Asevelvollisuus*).

4.4 DMITRI MILJUTININ KAIKKIEN YHTEISKUNTALUOKKIEN ASEVELVOLLISUUS

Oker-Blomin nekrologissa (F. W. 1900, 401–404)¹¹⁶ vuodelta 1900 on anekdootti siitä miten Venäjän armeijan uudistajan kreivi Dmitri Miljutinin todetessa Oker-Blomille, että Suomen uusi asevelvollisuuslaki 1878 on monessa suhteessa hyvä, mutta se sisältää myös joukon puutteita, Oker-Blom olisi vastannut tähän moitteeseen, että näin oli asianlaita. Oker-Blomin mukaan Suomen asevelvollisuuslain varjopuolia selitti osaltaan maan köyhyys, mutta suomalaisten lojaalisuus Venäjää kohtaan pyyhkisi pois nämä lain puutteet.

Keskeisin Miljutinin Suomen asevelvollisuuslakiin 1878 suuntaamista moitteista liittyi Suomen asevelvollisuusarmeijan vähäiseen reserviin ja (valtakunnan)nostoväen puuttumiseen. Tällainen kaikkia yhteiskuntaluokkia koskeva yleinen mieskohtainen asevelvollisuusperiaate ja sen turvaama riittävän reservivoiman nopea valtakunnallinen mobilisointi oli taas koko Miljutinin oman armeijauudistuksen perusajatus (Miller 1968, 26–66).¹¹⁷ Miljutin oli sovittanut venäläisen asevelvollisuusperiaatteen (asevelvollisuuslain 1874) vastaamaan maatalousvaltaisen ja rahapulasta kärsivän maan olosuhteita, jolloin koulutettu väki saatiin rauhanaikana pysytettyä ensisijaisesti siviiliyhteiskunnan käytössä.

Venäjällä nationalismin kasvualusta ajoittui Greenfeldin (1993, 191–193) mukaan Pietari I Suuren ja Katariina II Suuren aikakausiin 1700-luvulla. Venäjällä talonpojat oli sidottu lain kautta maaorjuuteen ja länsimaisia vaikutteita hakeneelle Pietari I:lle nämä ihmiset edustivat lähinnä palvelijoiden luokkaa, joiden tehtävänä oli toimia esimerkiksi Pietarin kaupungin rakennusapuna. Maaorjien kannalta ei ollut paljoakaan eroa siinä, palvelivatko he koko ikänsä maanomistajan vai armeijan palveluksessa. Maaorjuus lakkautettiin Venäjällä vasta vuonna 1861 Aleksanteri II:n hallitsijakaudella (1855–1881). Maaorjat jäivät kuitenkin sidoksiin kyliin yhteisvastuullisina veroista ja väenotosta. Sotaministeri Miljutin kannatti maaorjien vapauttamista käytännön syistä: valtakunnan turvaaminen vaati tehokasta sotaväkeä, jota ei voitu järjestää orjuuden ja pakko-oton perustalle, koska maaorjien pakkotyö oli tehotonta ja köyhdytti kansaa (Luntinen 2008, 295).

Miljutinin toteuttamaa Venäjän armeijan kehittämistä vauhditti Krimin sodan 1853–1856 aiheuttama maatalousvaltaisen maan valtiontalouden suuri alijäämä,

¹¹⁶ Finsk Militär Tidskrift 1900, 403; F.W.

¹¹⁷ Katso myös Olavi Seitkari (1951): luvut *Venäjän sotilashallinnon uudistus 1860-luvulla* (sivut 61–65) ja *Asevelvollisuusajatuksen läpimurto Venäjällä v. 1870* (sivut 137–140). Seitkariin mukaan Miljutinin armeijauudistuksen tärkeimpiä tuloksia olivat aseistuksen uusiminen, itsenäiseen operatiiviseen toimintaan kykenevien sotilassiirien perustaminen sekä armeijan väenottojärjestelmän uudistaminen preussilais-saksalaisesta sotilas- ja asevelvollisuusjärjestelmästä mallia ottaen.

mutta uudistuksen sotilaalliset periaatteet Miljutin omaksui jo palvellessaan Kaukasuksella 1850-luvulla. Sotalaitoksen toiminnan perustaksi tulivat sotaministerin alaisina itsenäisesti toimivat sotilaspiirit. Sotilastaktisina yksikköinä olivat itsenäisiin sotatoimiin kykenevät divisioonat. Miljutinin uudistuksen perusajatuksena oli mahdollisimman pieni rauhanaikainen kantajoukko, joka kuitenkin kyettäisiin nopeasti mobilisoimaan ja kouluttamaan tehtäviinsä (Miller 1968, 26–66).

Venäjän uudessa sotaväessä oli olennaista se, että rauhan aikana koolla olivat vain ammattisotilaiden kantajoukko ja miehistön vuosittain koulutettavat ikäluokat. Koulutuksen jälkeen reserviin päästettävät miehet oli tarkoitus kutsua sodan tullen riviin ja valtakunnan koko miesvoiman käydä taisteluun. Lisäksi Miljutinin asevelvollisuusmalliin¹¹⁸ kuului ajatus koulutettujen siviiliammattilaisten ”valmiista reservistä”, joka luetteloitaisiin etukäteen armeijan käyttöön, vaikka nämä siviiliammattilaiset olivat muutoin vapautettuja asevelvollisuudesta. Palvelusaikaan säädettiin helpotuksia miesten koulutustason mukaan (koulutustason mukaisina palvelusaikoina 1/2 – 4 vuotta), kun miehistön yleinen palvelusaika oli 6–7 vuotta (Luntinen 2008, 301–302).

Erityisiä pulmia Miljutinille aiheuttivat juuri sotilaiden matala sivistystaso ja armeijan oman koulutusjärjestelmän organisointi. Miljutin tunsi hyvin eurooppalaisten armeijoiden erityispiirteet ja oli hetken myös sveitsiläisen miliisijärjestelmän käyttöön otton kannalla, mutta joutui luopumaan tästä ajatuksesta Venäjän sekä toisaalta Sveitsin ja Preussin kansalaisten koulutuserojen vuoksi (Miller 1968, 190–191). Krimin sodan jälkeen Venäjän armeijaan perustettiin komppanioiden ”lukupiirejä” ja rykmenttitason päällystökouluja. Suomi sai toimia esimerkkinä sekä junkkeri- että kadettikoulujen (Helsinki, Hamina) perustamisessa. Venäjälle perustettiin kolme sotilaskoulua ja yhdeksän sotilasgymnaasia. Venäjän armeijan tarve omien koulujen perustamiseen johtui osin maan siviilikoulutusjärjestelmän heikkouksista. Sotilaiden ylläpitämät koulut olivat jatkuva kiistanaihe sota- ja opetusministeriöiden välillä (Miller 1968, 88–141).

Tästä, vuonna 1874 Venäjällä voimaan astuneesta sotaministeri Miljutinin *kaikkien yhteiskuntaluokkien asevelvollisuusperiaatteesta* tuli, karsittuna sovelluksena, Suomen ensimmäisen asevelvollisuuslain (1878) perusta.

118 Keisari Aleksanteri II allekirjoitti ukaasin yleisestä asevelvollisuudesta 4.1.1874. Ukaasin mukaan kaikki 21 vuotta täyttäneet miehet olivat velvolliset puolustamaan valtaistuinta ja valtakuntaa (Luntinen 2008, 301).

Vuoden 1901 asevelvollisuuslaki

Venäjän keisariin ja Suomen suuriruhtinaan Nikolai II:n Suomen suuriruhtinaskunnalle vuonna 1901 säätämään asevelvollisuuslakiin¹¹⁹ liitetään usein epiteettinä ”laiton asevelvollisuuslaki” (Juva 1960, 63–74). Tämän lain toimeenpanoon yhdistetään myös venäläisvastainen passiivinen ja aktiivinen vastarinta asevelvollisuuslakikoineen (Korpimaa 1934), mikä samalla edusti pyrkimystä Suomessa vuonna 1809 säilytetyn kustavilaisen perustuslain turvaamiseen. Vuonna 1902 Suomen sotaväen lakkauttamiseen liittyen Suomessa ja Ruotsissa julkaistiin suomalaisia joukkoja kuvaavia muistokortteja. Suomessa jaettiin myös vuosina 1902–1904 kutsunnoista kieltäytyneille muistomitali – Pääesikunnan asevelvollisuusosaston (1993–2006) pöytästandaarin symboliikka perustuu paradoksaalisesti tuohon ”venäläisestä asevelvollisuudesta” kieltäytyneille jaettuun muistomitaliin, jossa Suomen leijona katselee huolissaan taaksepäin olkansa ylitse.

Kuva 9. Vuosien 1902–1904 kutsuntalakkolaisten muistomitali.

Lähde: Kypylän Merkin huutokauppaluettelo (2012)
(<http://www.kapylanmerkki.fi/verkkokauppa/?id=9003>).

¹¹⁹ Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokoelma. N:o 26/1901, Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistuskirja 29.6. (12.7.) 1901; *Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuuslaki* 29.6. (12.7.) 1901.

Vuosien 1878 ja 1901 asevelvollisuuslakien vertailua

Vuoden 1901 asevelvollisuuslaki, jonka oli tarkoitus astua voimaan vuonna 1903, on samalla käytännössä käsitehistoriallinen katsaus ja suomenkielinen johdatus sotaministeri Miljutinin ajatteluun ja 1800-luvun lopun venäläiseen asevelvollisuusperiaatteeseen.

Vuoden 1878 asevelvollisuuslaissa oli 124 pykälää, kun taas vuoden 1901 asevelvollisuuslain laajuus oli 286 artiklaa. Vuoden 1901 lain johdantona on Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistuskirja 29.6. (12.7.) 1901, joka sisälsi vaatimuksen Suomen armeijan lakkauttamiseksi ja Suomen sotaväen liittämiseksi Venäjän armeijan yhteyteen. Julistuskirjassa säädettiin seuraavaa:

Me, vahvistettuumme Suomen Suuriruhtinaanmaalle uuden asevelvollisuuslain, olemme nähneet hyväksi Suomen kansalle helpottaa siirtymistä toiseen asevelvollisuuden suorittamisen järjestykseen. Tähän nähden Me olemme säätäneet, että toistaiseksi, kunnes Me erittäin määräämme, asevelvollisia on kirjoitettava ainoastaan niihin sotaväenosastoihin, joita täydennetään syntyperäisillä suomalaisilla, sekä että vakinaiseen palvelukseen vuosittain kutsuttavan miehistön lukua oli vähennettävä.

Suomalaisten 1870-luvulla esittämä toive kahden divisioonan suuruisesta *Suomen Armeijasta* oli vuoden 1878 laissa jo supistettu käytännössä yhden divisioonan suuruiseksi – nyt vuoden 1901 lain mukaan suomalaisiksi joukoiksi jäljelle olisivat jääneet vain Rakuunarykmentti ja Suomen Kaarti. Toisaalta vuoden 1901 asevelvollisuuslaissa ei enää ollut vuoden 1878 lain 2 §:ää ruotujakolaitoksen mahdollisesta palauttamisesta:

Niin kauwan kuin maan sotalaitos on järjestettynä yleisen asevelvollisuuden perusteella, owat kaikki rusthollit ja ruodut wapautetut sotawäkeä asettamasta ruotujako-laitoksen mukaan.

Vuoden 1901 Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuuslain ensimmäisen luvun yleisissä säännöksissä mainitaan seuraavaa:

Ensimmäinen Luku. Yleisiä säännöksiä.

1. Valtaistuimen ja Isänmaan puolustus on jokaisen Venäjän alamaisten pyhä velvollisuus; ja on siis Suomen miespuolinen väestö, säätyyn katsomatta, asevelvollinen.

2. Rahalla ei saa itseään asevelvollisuudesta lunastaa eikä tarjokasta asettaa.

Jokaisessa perheessä voipi se sen jäsenistä, joka arvanoton mukaan on velvollinen astumaan palvelukseen sotaväkeen taikka jo on palveluksessa, vapaaehtoisen sopimuksen mukaan asettaa sijaansa täysiveliensä tahi velipuolensa, erisukuisen veljensä taikka orpanansa, edellyttäen että se, joka tahtoo astua palvelukseen tuon toisen sijasta, ei itse ole kutsunnan alainen, ei kuulu reserviin eikä ole yhtäkolmatta vuotta nuorempi eikä kuuttakolmatta vuotta vanhempi. Sen, joka astuu toisen sijaan, tulee palvella sekä sotaväen riveissä että reservissä koko säädetty aika, mutta se jonka sijaan on astuttu, saa eron sotapalveluksesta ja kirjoitetaan nostoväkeen.

3. Niillä Venäjän alamaisilla (kristityillä), jotka eivät kuulu Suomen kotimaiseen väestöön, on oikeus suorittaa asevelvollisuutensa tämän lain mukaan, jos he itse tahi heidän vanhempansa kaksi vuotta ennen asevelvollisen sisäänkirjoitusta kutsunta-alueeseen ovat saaneet vakinaisen asunnon tahi pysyväistä tointa Suomessa.

4. Syntyperäisillä suomalaisilla on oikeus suorittaa asevelvollisuutensa Keisarikunnan yleisen asevelvollisuuslain (lakikokoelma, IV nidos, 1897 vuoden painos) mukaan, jos heillä itsellään tahi heidän vanhempillansa on kiinteistö valitsemassaan kutsunta-alueessa ulkopuolella Suomea, taikka jos he ovat asuneet tämän alueen piirissä vähintään kolmen kuukauden ajan ennen sitä päivää, jolloin ilmoitus tehtiin alueen valinnasta kutsuntaan saapumista varten.

7. Suomenmaan väestö suorittaa asevelvollisuutensa seisovassa sotaväessä ja nostoväessä (222–265 artiklat). Viimeksi mainittu kutsutaan kokoon ainoastaan erinomaisissa tilaisuuksissa sodanaikana.

8. Seisovana sotaväkenä ovat: 1) sotajoukot, jotka täydennetään vuotuisella miesten otolla, ja 2) armeijan reservi, joka tarkoittaa sotajoukkojen saattamista täyteen määräänsä ja johon kuuluvat ne henkilöt, jotka on laskettu palveluksesta ennen täyden palvelusajan päättymistä.

10. Asevelvolliset, jotka kutsutaan palvelukseen tämän lain perustuksella, suorittavat asevelvollisuutensa sotajoukoissa, jotka täydennetään etupäässä syntyperäisillä suomalaisilla. Erityisen luettelon mu-

kaan, joka vahvistetaan samaan aikaan kuin miehistöluvun suuruus määrätään ja samassa järjestyksessä, voidaan osa tästä luvusta määrätä muitten venäläisten sotajoukkojen täydentämiseen, jotka on majoitettu Suomenmaalaiseen tahi Pietarin sotilaspiireihin.

Vuoden 1878 ja 1901 asevelvollisuuslakien ensimmäinen ero oli kyseisten lakien perusajatuksessa – vuoden 1901 ”venäläinen” asevelvollisuuslaki perustui laajaan hyvin koulutettuun reserviin ja kaikkien yhteiskuntaluokkien portaittaiseen mobilisaatiokykyyn sodan uhatessa. Suomessa vuonna 1878 käyttöön otettu asevelvollisuuslaki jätti reservin osin heikosti koulutetuksi eikä laki sisältänyt reserviin kuuluvan alipäällikkökunnan ja miehistön luettelointivaltuutusta. Näiden vuoden 1901 lain sisältämien sijoitusluetteloiden tarkoituksena oli upseerien ja muun koulutetun väen kuten lääkäreiden, opettajien ja virkamiesten sodanaikaisen käytön varmistaminen.

Toinen vuoden 1878 ja 1901 lakien välinen ero liittyi nostoväkeen, johon vuoden 1878 lain 3 §:n mukaan kuuluivat kaikki ne, jotka ovat reservissä aikansa olleet. Vuoden 1901 lain mukaan (16. luku Nostoväestä, artikkelit 222–265) *Suomenmaan väestö (7. artikla) suorittaa asevelvollisuutensa seisovan sotaväen lisäksi myös nostoväessä, joka kutsutaan kokoon ainoastaan erinomaisissa tilaisuuksissa sodanaikana.* Suomalaiseen nostoväkeen (222. artikla) – osana *Valtakunnannostoväkeä*, jonka tarkoituksena oli seisovan sotaväen auttaminen sodassa – kuuluivat kaikki mainittuun sotaväkeen kuulumattomat asekuntoiset miehet asevelvollisuusiästä (21 vuotta) kolmekymmentäviisivuotiaaksi.

Seisovaan sotaväkeen kuuluvat upseerit voitiin sijoittaa nostoväen upseeristoon 50–55-vuotiaiksi saakka. Omasta tahdostaan (223. artikla) nostoväkeen saattoi liittyä vapaaehtoisesti yli edellä mainittujen ikärajojen. Nostoväen säännöksiin kuului myös nimiluetteloiden ylläpito (225. artikla) ja nostoväen valvonta (229. artikla). Nostoväestä muodostetaan lain mukaan jalkanostoväkipataljoonia, joiden kokoonpano määrätään erikseen vuosirahansäännöissä (228. artikla). Vuoden 1901 laissa määrättiin lisäksi, että nostoväen kokoonkutsumisesta, muodostamisesta ja järjestämisestä (artikkelit 233–247) sekä nostoväessä palvelevien henkilöiden oikeuksista ja velvollisuuksista (artikkelit 248–255) säädetään samaan tapaan kuin vakinaisessa armeijassa palvelevien osalta. Kaikki nostoväen kutsunnasta ja muodostamisesta johtuvat kustannukset (260. artikla) kuten myös sen ravitsemisen, vaatettamisen ja varustamisen sekä yleensä koko sen ylläpidon suorittaisi vuoden 1901 lain mukaan *Suomen kruunu*.

Kolmanneksi laeissa oli myös merkittävä palvelusaikoihin liittyvä ero. Vuoden 1901 laissa arvanoton perusteella palvelukseen astuvien kokonaispalvelusaika oli 18 vuotta (3 vuotta vakinaisessa palveluksessa ja 15 vuotta reservissä). Vuoden 1878 lain mukaan vakinaisessa palveluksessa oltiin 3 vuotta ja reservissä 2 vuotta sekä arvan perusteella suoraan reserviin kirjoitetut palvelivat 5 vuotta osallistuen tänä

aikana vain lyhytaikaisiin vuosittaisiin harjoituskokouksiin. Kummassakin laissa sodanaikana sotaväkeen kuuluvien oli jatkettava palvelusta valtakunnan tarpeen mukaan.

Neljäs eroavuus vuosien 1878 ja 1901 asevelvollisuuslakien välillä liittyi asevelvollisten yhteiskunnallisten oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelyyn. Vuoden 1878 laissa (pykälät 15–18) säädettiin vain vero- ja maksuvapaudesta, sota- ja siviilioikeudesta sekä valtion ja kunnan viroissa pysymisestä. Vuoden 1901 laissa (artiklat 23–30) käsiteltiin paljon vuoden 1878 lakia (§:t 15–18) laajemmin vakinaisessa sotapalveluksessa ja reservissä olevien henkilöiden yhteiskunnallisia oikeuksia ja velvollisuuksia (18 vuoden ajan) – säädökset ja kiellot avioliiton solmimisesta erikseen miehistölle/alipäällikkökunnalle ja upseereille, oikeudet elinkeinotoimintaan ja taloudellisiin sitoumuksiin, vapautus mieskohtaisista ulosteoista ja rasituksista (paitsi tulo- ja omaisuusverotuksesta), oikeudesta toimia valtion tai kunnan viroissa, yleisen rikostuomioistuimen alaisuudesta olostä (paitsi vakinaiseen palvelukseen liittyen).

Vapautus-, lykkäys- ja helpotusperusteet asevelvollisuudesta ovat vuosien 1878 ja 1901 laissa perusteiltaan samankaltaiset: ruumiinvika¹²⁰, perheolot, taloudelliset asiat, koulusivistys, virka- tai ammatti (papit, virrenlukijat, lääkärit, opettajat, merikapteenit, laivurit, perämiehet, luotsit). Vuoden 1901 laissa nämä perusteet oli kuitenkin säädetty huomattavasti yksityiskohtaisemmin (artiklat 35–55).

Kummassakin laissa oli mahdollistettu vapaaehtoisten ja tarjokkaiden hakeutuminen ohj arvanheiton palvelukseen vakinaiseen väkeen (1878 lain 92 §:n mukaan yhdeksi vuodeksi) ja reserviin. Palvelusajan päätyttyä tarjokkaiden palvelusaikaa voitiin jatkaa sopimuksella. Vuoden 1878 lain 3 §:n mukaan maahan muuttanut 23–26-vuotias ulkomaalainen, joka on saanut Suomen kansalaisuuden, kirjoitetaan ikäluokkansa mukaisesti reserviin.

Kummassakin laissa oli myös samankaltaiset sosiaalisen ja taloudellisen turvan takaavat säännökset vakinaisessa väessä tai reservissä saadun taudin tai ruumiinvian johdosta, sotilaille annettavasta avusta *sotilashuone-kassan* kautta ja määräykset sotilaiden ja heidän perheidensä kunnallisesta elatusavusta.

Vuoden 1901 asevelvollisuuslaki tarjosi armeijalle väylän väestön laaja-alaiseen mobilisointiin asepalvelukseen, mahdollisuuden monipuoliseen reservin käyttöön sekä selkeät määräykset sotapalveluksessa ja reservissä olevien oikeuksista ja velvollisuuksista.

¹²⁰ Vuoden 1878 laissa (23 §) vakinaisessa sotapalvelukseen vaadittiin 151 cm:n (viisi jalkaa ja yksi kalutuuma) pituus, kun vuoden 1901 laissa (36. artikla) vaadittu mitta oli 1,534 metriä (2 arsinää 2 ½ versokkia). Kaartin Pataljoonan miehiltä vaadittu pituus oli vuonna 1881 176 senttimetriä, mutta tämä raja laskettiin vuonna 1887 170 senttimetriin (Screen 2000 [1996], 41).

4.5 YHTEENVETO

Tässä luvussa mainitut pohjoisten asevelvollisuusjärjestelmien rakentajat, Hugo Raab, Dmitri Miljutin ja Christian Oker-Blom, tunsivat eurooppalaisten sotateoreetikkojen, kuten tieteellisyyttä ja geometris-geografista sodankäyntiä painottaneen sveitsiläisen Antoine Henri de Jominin ja käytännön sotataidon merkitystä korostaneen preussilaisen Carl von Clausewitzin ajattelua (Strachan 2010, 13–40), mutta he sovelsivat de Jominin ja Clausewitzin sotataidollisia perusperiaatteita itsenäisesti suhteessa oman maansa sotilaallisiin (*sotalaitos*), väestöllisiin (*koulutustaso*), taloudellisiin (*verotus*) ja reaalipoliittisiin (*sodan uhka*) reunaehtoihin.

Raab onnistui uudistamaan Ruotsin armeijan pääesikunnan organisaation ja upseerikoulutusjärjestelmän, mutta epäonnistui laajasta valtiopäivillä käydystä keskustelusta (Hultqvist 1955, 1959) huolimatta *indelningsverketin* korvaamisessa edes preussilaisen asevelvollisuusperiaatteen ”kevytversiolla”. Toisaalta Ruotsin perustuslaillisella asevelvollisuuskeskustelulla ei ollut reaali- ja sisäpoliittisista syistä vaikutusta Suomen asevelvollisuuskeskusteluun, jonka kärki oli mahdollisimman suomalaisen armeija- ja asevelvollisuusmallin rakentamisessa venäläisen asevelvollisuuslainsäädännön asettamin reunaehdoin.

Suomessa taas Oker-Blom ei saanut Miljutinilta vastakaikua de Jominin ajatteluun¹²¹ perustuville matemaattisille laskelmilleen sekä maasto- ja ilmasto-olosuhteita hyödyntävälle puolustussuunnittelulleen. Myöskään Oker-Blomin (1862) varhaiset kaavailut *clausewitzilaiseen*¹²² (Clausewitz 1998 [1832], 226–228) kansalaispuolustukseen perustuvasta yleisen asevelvollisuuden mallistaa eivät saaneet Miljutinin hyväksyntää.

Tämän tutkimuksen johtopäätöksenä esitetään, että Oker-Blom ”taipui” 1860–1870-luvuilla tukemaan fennomaanien kannattamaa Venäjän laajan reservin nopeaan mobilisointikykyyn perustuvasta asevelvollisuusmallista ”typistettyä” fennomaanisen asevelvollisuuden mallia, vaikka hän myöhemmässä kirjoituksessaan (1887) uudestaan painotti venäläistyyppistä alueellisen puolustuksen edellyttämää nopealiikkeistä (*rautatiet*) sekä maan maasto- ja ilmasto-olot hyödyntävää laajaa reserviläisarmeijaa.

121 Tämän tutkimuksen kansikuva on otettu Oker-Blomin ehdotuksesta vuodelta 1862 (liite 8.). Kuva viittaa Ranskan ja Venäjän palveluksessa toimineen sveitsiläisen sotateoreetikon Antoine Henri de Jominin geometris-geografisen sodankäynnin teoriaan (Ericson Wolke 2007, 206–207). Oker-Blomin arkistosta löytyneessä ehdotelmassa *Öfversigt af Finska stridskrafternas utveckling och öden ifrån världsta tider till närvarande stund* (1865) viitataan myös suoraan de Jominin teokseen *Vie politique et militaire de Napoléon* (1827).

122 Oker-Blomin kirjoituksista välittyy clausewitziläinen dynaaminen kirjoitusote, jossa yhteiskunnan modernisoituminen ja sodankäynnin muutokset muuttavat hänen sotateoreettista ajatteluaan (katso esimerkiksi Hew Strachanin teos *Clausewitzin Sodankäynnistä*, 2010 [2007]). Ranskalaisen yleisen asevelvollisuusperiaatteen rakentajan Lazare Carnot’n tasavaltalaisen puolustuksen malliin ei Oker-Blomin arkistomateriaalista löydy viittauksia.

Ericson Wolke (2007, 290–296) näkee tutkimuksessaan *Krigets idéer: Svenska tankar om krigsföring* ruotsalaisen Hugo Raabin preussilaisen von Moltken ja venäläisen Dmitri Miljutinin vertaisena eurooppalaisena asevoima- ja asevelvollisuusjärjestelmien kehittäjänä mainitsematta suomalaista sotilasasiantuntijaa Christian Oker-Blomia missään yhteydessä.¹²³Toisaalta Oker-Blomin eurooppalaisesta asevoimavertailusta (1872) puuttuu kokonaan Venäjällä juuri uudistuksen kohteena ollut Miljutinin asevelvollisuusjärjestelmä. Seikari esittää (1951, 263) Oker-Blomin vaikenemisen syyksi hänen asemansa Venäjän yleisesikunnan palveluksessa. Vaikenemisen syynä saattoi olla myös epäsopeus Oker-Blomin ja Suomen kenraalikuvernöörin Nikolai Adlerbergin välillä (Kivelä [painovuosi ei tiedossa], 4). On myös mahdollista, että Oker-Blomin ystävyys- ja perhesiteet (Seikari 1951, 262–263) fennomaanien kärkihahmoihin kuten Snellmaniin¹²⁴ ja Yrjö-Koskiseen vaikuttivat Venäjän asevelvollisuusmallin esittelyn sivuuttamiseen Oker-Blomin esittelemien vertailtavien asevelvollisuusjärjestelmien joukosta.

Oker-Blomin vuoden 1862 esitys *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* oli lähellä ja osin ylittikin Venäjän sotaministeri Miljutinin asevelvollisuus-uudistuksen perusajatuksen koko miespuolisen väestön mobilisoinnista asepalvelukseen. Oker-Blomin vuoden 1862 esityksessä Suomen vakinaisen väen, reservin ja nostoväen asevelvollisten kokonaismäärä oli 236 374 miestä (kuva 7), joka oli 13,5 prosenttia koko silloisen Suomen väestön (1 746 700) määrästä. Venäjän tavoitteena oli mobilisoida enimmillään 1,5 miljoonan sotilaan armeija maan väkiluvun ollessa vuonna 1860 74,1 miljoonaa eli enimmillään kaksi prosenttia väestöstä. Miljutinin järjestelmässä palvelusaikaan sai merkittäviä lyhennyksiä siviilikoulutuksen perusteella. Oker-Blomin vuonna 1862 esittämässä suomalaisessa järjestelmässä koulusivistys ei tuottanut mitään helpotuksia toisin kuin vuoden 1878 asevelvollisuuslaissa.

Venäjän Suomelle vuoden 1901 asevelvollisuuslailla tarjoama asevelvollisuusmalli perustui Miljutinin johtamaan Venäjän armeijan uudistusprosessiin vuosina 1870–1874. Venäläinen asevelvollisuusperiaate oli preussilaisesta asevelvollisuusperiaatteesta sovitettu sotapalveluksen malli köyhän maatalousvaltaisen maan ja sen kasvavan talous- ja elinkeinoelämän tarpeisiin. Tämä valmiiksi suomennettu venäläisen asevelvollisuusperiaatteen kuvaus (lakiteksti) on jäänyt suomalaisessa asevelvollisuustutkimuksessa sivuun, koska vuoden 1901 laki liitettiin 1900-luvun alun Suomen sotaväen venäläistämisyhtymisiin.

123 Kuten myöskään Mankell ei mainitse Oker-Blomia ”Suomalaisen sotahistorian” disposition laatijana (tekijän huomautus).

124 Oker-Blomin perheessä erityisesti kenraalin vaimo Julia Maria Lovisa (s. Böckelman) oli Snellmanin kansallisia kielioppien lämmin kannattaja. Oker-Blom puolestaan omistautui ajatukselle siitä, että koulutetun ruotsalaisen yläluokan tehtävänä oli johtaa suomalaisen kansakunnan rakentamista. Kuten aiemmin on mainittu, Oker-Blom oli mukana perustamassa Viipurin läänin kansakouluja, Kymölän (Sortavalan) suomenkielistä opettajaseminaaria ja Kurkijoen maatalouskoulua (Stubb 2009, 29–30).

5. SUOMEN YLEISEN ASEVELVOLLISUUDEN AVAINARGUMENTIT

Tässä luvussa vastataan toiseen tutkimuskysymykseen, eli siihen, miten 1800-luvun lopun Suomessa kansallisen poliittisen eliitin harkinta kansakunnan ja valtion ensisijaisesta, perustuslaillisuuden suojaamasta, tehtävästä asevelvollisuuskysymystä ratkaistaessa rakentui.

Tähän lukuun on koottu *keskeisten kansakuntaa edustaneiden kansallisten toimijoiden* (Kettunen 2008, 51–55) näkemyksiä asevelvollisuuskysymyksestä. Luvussa esitellään fennomaanien (Snellman, Yrjö-Koskinen)¹²⁵ ja liberaalien (Mechelin, Silfversvan)¹²⁶ välisen asevelvollisuuskustelun keskeiset perusasetelmat: *Johan Vilhelm Snellmanin kansakunnan asevelvollisuus*, *Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen Kansallis-Asevelvollisuus*, *Leo Mechelinin pro lege-asevelvollisuus* ja *Johan Gustaf Silfversvanin ehdotus kansan- tai kansalaismiliisiin perustuvaksi yleiseksi asevelvollisuudeksi*.

Erityisesti tämän luvun tarkastelussa korostuu edellisessä luvussa esitellyn ”harmaan eminenssin”, Christian Oker-Blomin, osuus suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen edistäjänä ja keskeisenä taustalla toimineena sotilasasiantuntijana. Fennomaanit käyttivät Oker-Blomin laatimaa yleisen asevelvollisuuden mallia perustellessaan omia näkemyksiään asevelvollisuudesta, mutta ”matkalla katosi” osa Oker-Blomin vuonna 1862 Venäjän sotaministeri Miljutinille tekemän ehdotuksen *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* sisällöstä.

5.1 SUOMALAISEN YLEISEN ASEVELVOLLISUUDEN PERUSTELUJEN ASETELMA

Liah Greenfeldin (1992, 293–310) mukaan Preussissa/Saksassa vailla yhteiskunnallista asemaa olevalla koulutetulla väestöryhmällä, *Bildungsbürgertumilla*, oli 1800-luvulla merkittävä osuus maan nationalistisissa pyrkimyksissä. Tällaista ”arvovallan uusjakoa” halusivat myös 1800-luvulla erilaisiin poliittisiin ryhmittymiin jakautuneet suomalaiset pyrkiessään ”valtiota vailla olevasta kansakunnasta”

¹²⁵ *Fennomania*, suomikiihko, nimitys kansalliselle puolueelle Suomessa, jonka tarkoituksena on Suomen kielen nostamisella kirjallisuuden, sivistyksen ja hallinnon kieleksi, elähdyttää suomalaista kansallista itsetuntoa ja saattaa suomenkielinen väestö osalliseksi yleistä inhimillisestä sivistyksestä, kartuttaa maan tuottavia voimia sekä hengellisellä että aineellisella alalla (Meurman 1883–1890).

¹²⁶ *Liberali*, nimitys Saksan vapaussodan jälkeen niille, jotka puolueena harrastivat vapaampia aatteita valtiossa ja kirkossa, erittäinkin perustuslaillista hallitusta; kohtuulliset Radikaaliin verrattuina (Meurman 1883–1890).

omaksi valtiokseen. Tämän pyrkimyksen keskiössä olivat myös kysymykset Suomen omasta sotaväestä ja suomalaisesta asevelvollisuudesta.

Hirschman (1991, x-xi) toteaa, että poliitisessa argumentaatiossa on ”taipumusta” ajautua jyrkkiin vastakkaisiin ”poteroihin”. Hirschmanin mukaan kummallistesti hyvin toimivan demokratian tasapaino ja toimintakyky näyttävät riippuvan kansalaisten järjestäytymisestä muutamaa – ideaalitapauksessa kahteen – selkeään poliittiseen ryhmään, joilla on erilaiset näkemykset toteutettavan politiikan vaihtoehtoista. Nämä poliittiset ryhmittymät voivat ”linnoittautua” eri leireihin; tavallaan demokratia luo jatkuvasti omia ”muurejaan”. Kun tämä itseään ruokkiva argumentaatio-prosessi jatkuu niin ihmiset alkavat jossain vaiheessa epäröivästi ja toisiaan vierasten kysyä, kuinka tuo kiistan toinen osapuoli on oikeastaan päässyt valta-asemiinsa (*how did they get to be that way?*). Siksi Hirschmain mukaan olisi pyrittävä diskurssien rakenteiden, keskustelun argumenttien ja retoriikan historialliseen ja analyttiseen tarkasteluun.

”Matkan varrella” voi nimittäin käydä ilmi se, että kyseinen diskurssi on muotoutunut, ei niinkään keskustelijoiden persoonallisten piirteiden perusteella, vaan yksinkertaisesti keskustelijoiden taustalla vallitsevien ajatusrakennelmien mukaisesti (*imperatives of argument*) sekä lähes huomaamatta keskusteluun osallistuneiden henkilökohtaisista haluista, luonteenpiirteistä, uskomuksista tai vakaumuksista käsin. Näiden diskurssiin liittyvien ”mahdollisuuksia orjuuttavien” tekijöiden paljastaminen voi auttaa keskustelijoita pääsemään niistä irti ja samalla muuttaa itse diskurssia sekä vahvistaa osapuolten välistä kommunikaatiota.

Esimerkiksi Veikko Heinonen (2011, 240–244) tuo esille suomalaisen turvallisuuspoliittisen keskustelun tilaa 2000-luvun alussa analysoivassa tutkimuksessaan, että kokonaisturvallisuuden käsitettä korostavien mietintöjen ja selonteokojen yksimielisyyden eetoksesta huolimatta suomalaista turvallisuuskeskustelua käydään 2010-luvulla kahden leirin, ”liittoutujien” ja ”liittoutumattomien” välisenä retorisenä kamppailuna.

5.2 JOHAN VILHELM SNELLMAN: KANSAKUNNAN ASEVELVOLLINEN

Hegeliläisyys

Sanomalehtikirjoituksessaan (1877 [julkaisematon], 80–81) *Meidän päiviemme politiikka* Snellman arvioi historian oppeihin vedoten valtion tehtävää suhteessa kansakunnan muihin toimijoihin:

Kristinuskon voimalla¹²⁷ syntyneet vapaat instituutiot kuten kansakoulu, hyväntekeväisyyslaitokset, pelastuslaitokset ja parempi vankeinhoito, saavat aikanamme osakseen harrasta sympatiaa, mutta, että valtion tarkoitus olisi tässä, sitä ei kuitenkaan kukaan halunné väittää, sitäkin vähemmän, kuin useimpia näistä asioista voidaan edistää, ei kylläkään järjestäytyneellä valtiomuodolla, mutta kuitenkin yksityisillä vapaaehtoisilla yhteenliittymillä.

Snellman sovittelee näin yhteiskunnallisessa ajattelussaan omaperäisesti yhteen saksalaista Hegelin filosofiaa ja omaa kansakuntalähtöistä toimintapolitiikkaansa, jättäen kuitenkin avoimeksi esimerkiksi sen, missä määrin Suomen sotaväki oli ”kristinuskon voimalla syntynyt vapaa instituutio” tai ”osa järjestäytyntä valtiomuotoa”.

Jean-François Battail (2006, 278–279) toteaa, että pohjoismaiset ajattelijat ovat pääsääntöisesti olleet avoimempia ”aatteiden tuonnille” kuin niin sanottujen suurten kulttuurikansakuntien edustajat. Vaikka Pohjoismaissa ajattelijat ovat saaneet innoitusta useista lähteistä – 1800-luvulla erityisesti Saksasta (Kant, Schelling, Fichte, Hegel) – he ovat samalla säilyttäneet merkittävässä määrin oman ajattelunvapautensa. Harvaan asutuissa maissa, joiden kansalliskielen levinneisyys on rajallinen, on kuitenkin ollut pakko astua askel ulospäin, opiskella muita kieliä, asettua vastakkain toisten ajatustapojen kanssa, lyhyesti sanottuna olla suuria maita kansainvälisempiä.

Battail (2006, 278–279) toteaa lisäksi, että Napoleonin vastaisten sotien jälkeen 1800-luvulla kansallisen identiteetin etsiminen oli monin tavoin eri Pohjoismaiden ”asialistalla”. Esimerkiksi Norjan kansakunnan rakentamisprojekti, ”*nasjonsbyggingen*”, perustui emmän kirjallisuuteen (kirjailija Bjørnstjerne Bjørnson) kuin filosofiaan (hegeliläinen M. J. Monrad). Suomessa Snellman puolestaan käytti hegeliläisyyttä saavuttaakseen puhtaaksi kansallisia tavoitteita ”persoonallisuuden idean” avulla, joka sitoi yhteen valtion ja kansakunnan osaksi suomalaista historiatulkintaa.

Tämä Snellmanin kansakuntalähtöinen – kansakunnan henkeä korostava – hegeliläisyys näkyi hänen väitöskirjassaan *Dissertatio academica absolutismus systematis Hegeliani defensoria* (1835). Snellmanin ajattelussa perhe, kansalaisyhteiskunta ja valtio olivat yhteiskunnan keskeisiä osa-alueita, jotka muodostivat kehityksen jossa yksilön moraalinen toiminta, siveellisyys (*Sittlichkeit*), kehittyi. Snellmanin tutkimuksessa hegeliläisyyttä edusti ajatus valtiosta yhteiskunnan ylimpänä moraalisenä sfäärinä tietyssä historiallisessa tilanteessa. ”Kansakunnan hengen”

127 2010-luvun Suomessa ja Suomen puolustusvoimissa Hegelin ja Kantin 1800-luvun Saksassa pohtima valistusajatus uskonnon ja valtion selkeästä erottamisesta toisistaan ei ole toteutunut. Snellmanilainen isänmaallisuus ei edelleenkään ole abstraktia filosofiaa, vaan yhteenkuuluvuutta ja uhrivalmiutta, jotka syntyvät yhteisistä kokemuksista, muistoista ja perinteistä sekä tietoisuudesta, että vaikeimmistakin paikoista on yhdessä selvitty (Sihvola 2011, 170).

ohjaamalla valtiollisella tasolla yksilön tahto on sopusoinnussa yleistahdon kanssa. Valtion tehtävänä on tämän yleistahdon kokoaminen (Majamaa & Tiirakari 2006, 43–44). Yksilö ”taivutetaan” tähän yleistahtoon kasvatuksella ja sivistyksellä (*Bildung*).

Pauli Kettunen tuo esille (2003, 185), että Snellman käänsi Hegelin ajattelun ja valtion käsitteen ”nurinpäin”. Snellmanin ajattelussa valtiota eettisenä toimijana kutsuttiin yhteiskunnaksi. Valtion käsitettä puolestaan käytettiin kuvaamaan pakko- ja kontrollivaltaa kuten poliisia ja armeijaa. Kettusen mukaan kysymys ei Snellmanin kohdalla ollut niinkään poliittisen filosofian käänteestä, vaan hänen ajatustensa kansallisesta reseptiosta.

Vesa Vares (1992, 61–64) toteaa, että myös Snellmanin ajatus maanpuolustuksesta oli yhdistelmä *sotilaallis-reaalipoliittista* näkemystä ja *kansakunnan kasvatustehtävää*. Venäjän keisarikunnan Suomelle antama ”sotataakka”, yleinen asevelvollisuus, oli otettava annettuna ja tämä velvoite oli vain soviteltava osaksi suomalaisten suvereniteettipyrkimyksiä. Snellmanille asevelvollisuuskysymys siis tarkoitti sotarasituksen oikeudenmukaisen jakautumisen tarkastelua kansalaisten kesken sen jälkeen kun ruotujakolaitoksesta luovutaan.

Pentti Airas (1981, 281–282) tulkitsee, että Snellmanille valtiota ja yksittäisten ihmisten ajallisesti rajallisia pyrkimyksiä tärkeämpää oli kansallisuuskysymys, kansallisuusaate ja kansallishenki. Niinpä armeijassakin kuvastui se, että kansan kehityksessä eri kansanosat kulloinkin edustivat kansallishengen tervettä tahtoa. Ruotuarmeijallakin oli omana loistoaikanaan ollut sellainen ”*esprit*”, jota Snellman erityisesti kiitteli. Kuitenkin vasta viimeisessä vaiheessa, yleisessä asevelvollisuudessa, armeijan henki oli kokonaan yhdistettävissä kansallishenkeen. Kun armeija oli kaikkien armeija, niin se sisälsi sen, että kollektiivinen yleistahdo oli kaikkien tunnustama voima.

Snellmanille *sotainen uhrautuvaisuus* oli vain pelkistetty muoto, idea itse, siitä, mikä eri muodoin tuli esille kaikilla elämän aloilla patrioottisessa toiminnassa. Yhtyessään patriotismin ideaan armeijan henki sotilaan realisoimana tuli mahdolltomuudeksi. Ideahan ei voi todellistua, ja siksi seurauksena on yksilön kuolema. Mutta koska persoonattomaksi siveellistynyt yksilö uhrautuessaan oli kohonnut ideaan, hän myös saavutti kansalaistensa kunnioituksen.

Snellmanin mukaan ”yleinen kuoleman halveksunta” oli myös ilmaus armeijan hengestä, joka ”tahtoo oikeaa millä hinnalla hyvänsä”. Edelleen Snellman painotti, että ”jos jokin kansa tahtoi saavuttaa ja säilyttää itsenäisyytensä, sillä oli tähän myös kyky”. Vasta tällä *pienen kansan* osalta *erittäin suurella siveellisyyden asteella* kansakunta tuli merkitykselliseksi ihmiskunnalle. Samalla hengellä, jolla se menestyi sodassa, se myös antoi oman osuutensa koko ihmiskunnan kehitykseen. Olihan korkein uhrautuvaisuus samalla korkeinta ihmisyyttä (Airas 1981, 282).

Hegeliläinen valtion tehtävä kansalaisten eettisenä yhdistäjänä esimerkiksi maanpuolustusvelvollisuuden avulla toteutui Snellmanin ajattelussa kansakunnan

kautta kansallisen yksimielisyyden ihanteena välttämällä kansakuntaa vahingoittavia jyrkkiä muutoksia ja vallankumouksia, itsekkäiden ryhmäetujen ajamista ja moraalisia kannanottoja (Sihvola 2003, 1-6). Matti Klinge (2008, 28) on korostanut, että yleensäkin Suomen historiassa jatkuvuuden tähdentämien tuntuu mielekkäämmältä kuin murrosten korostaminen. Murrokset ovat tapahtuneet Suomen ulkopuolella, ja suomalaisten on täytynyt sopeutua niihin silti aina pyrkien säilyttämään niin paljon kuin mahdollista omaa vanhaa jatkuvuuttaan¹²⁸.

Niinpä maanpuolustuskin oli Snellmanille yhdistelmä Venäjää varovaa reaalipolitiikkaa sekä kansallista sivistys- ja kasvatustehtävää (Vares 1992, 61–64) liittäjänä huoleen valtion kassavarojen vähydestä. Vuoden 1877 *Morgonbladetissa* (1.11.1877, numero 255, sivu 1) Snellman kritisoi ruotsinkielisessä lehdistössä esiintynyttä liberaalia asevelvollisuusajattelua – *materia peccans*, eli elimistössä sairautta aiheuttavaa ainetta. Snellman painottaa, että Suomen puolustuksessa suurvaltojen mahti oli tunnustettava:

Politiska stormakter vexa inte såsom Victoria regia [vesililja] i vis-sa floder. Deras tillkomst har kostat mångfaldiga generationers ansträngning, uppoffringar och – blod. De upprätthållas med samma medel. Aftonbladets författaren synes väl icke bestämt yrka, att Finnarnes skola enkelt hålla till godo med det skydd, landet genom föreningen med en sådan stormakt åtnjuter. Men han vill, att de åtminstone skola vara kloka nog att betala därför så litet och med så dåligt mynt som möjligt.

Frågan om allmän värnplikt är en annan sak för sig. Krigsplikten i den form den föreligger är gifven.

Men allmänna värneplikten är närmast en fråga om krigsbördans rättvisa fördelning medborgarena emellan.

Snellman ei sitten halunnut asevelvollisuuskysymyksessä asettaa kyseenalaiseksi suomalaisten lojaliteettia Venäjää kohtaan. Vareksen (2000, 23) mukaan taustalla oli Snellmanin oppi kansallisesta itsensäilytyksestä, jonka mukaan oli luotava vahva

128 Tämä ulkoisen uhan tuottama kansallisen yhtenäisyyden politiikka ja retoriikka näkyy selkeästi nykyisinkin Suomen kokonaisturvallisuusajattelussa ja turvallisuustutkimuksessa – esimerkiksi ulkoministeriön laatima *Suomen kokonaisvaltainen kriisinhallintastrategia* (2009), puolustusministeriön julkaisema *Suomalainen asevelvollisuus -työryhmän muistio [Siilasmaan työryhmä]* (2010), valtioneuvoston yksimielinen esitys *Varautumisesta ja kokonaisturvallisuudesta [Hallbergin komitea]* (2010), valtioneuvoston periaatepäätös *Yhteiskunnan turvallisuusstrategiasta* (2010) ja *Kansallisen turvallisuustutkimuksen strategia* (Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisuja 17:2009).

suomenkielinen kulttuuri, jotta Suomen kansa säilyisi kansana suuren Venäjän yhteydessä sellaisinakin aikoina, jolloin Venäjän suhtautuminen Suomeen olisi vihamielisempää. Tässä tehtävässä ruotsinkielisten ylivalta oli tiellä ja heikensi suomalaisten itsenäistymismahdollisuuksia. Liberalismikin oli tiellä, koska se hajotti kansallisia pyrkimyksiä ja oli luonteeltaan kosmopoliittinen.

Snellmanin mukaan ”fennomanian ei oikeastaan pitänyt olla puolue, vaan Suomen kansan tuli olla fennomania”.

Didaktinen patriotismi

Hannu Syväoja (2006, 62–80) esittää, että Snellmanin kansakuntaiseksi käännetty hegeliläisyys näkyi myös siinä, että lasten kasvattaminen oli perheen tehtävä, mutta julkisten koulujen, mukaan lukien sotaoppilaitosten, tuli kasvattaa nuoria kansakuntaisuuteen. Snellman ei kuitenkaan esittänyt preussilaista tai kenraali Hugo Raabin Ruotsissa julki tuomaa ajatusta, että koulujen opettajat voisivat samalla toimia sekä sotilaskouluttajina että armeijan nostoväen alipäällystönä.

Fennomanian johtohahmona Snellman halusi nähdä myös sotilaskoulutuksen osana suurta suomalaisten kasvatusihannetta, joskin Venäjän imperiumin tarjoamissa rajoissa. Tällainen ”*didaktinen patriotismi*” tarkoitti, että julkisissa kouluissa miehet kasvatetaan päteviksi palvelemaan asevoimissa kansakuntaa. Siksi oli saatava aikaan myös suomalainen upseerikunta. Kuitenkin Haapaniemen sota(kadetti) koulussa (1781–1818) upseeristo oli vielä pääosin aatelista ja ruotsinkielistä. Koska vuoden 1878 asevelvollisuuslaissa Suomen sotaväen komentokieli muuttui suomeksi, myös upseerien ja upseerikoulutuksen tuli olla suomenkielistä. Käytännössä kuitenkin Keisarikunnan Suomen Kadettikoulussa (Hamina 1812–1903) Venäjä hallinnoi edelleen kadettikoulun upseerien rekrytointiprosessia aiheuttaen jatkuvia ristiriitoja koulun sulkemiseen saakka 1903 (Lindström 2006, 172–187).

Anti-eudaimonistisuus

Vesa Oittinen (2006, 1–12) toteaa tiivistäen, että Snellmanin moraalifilosofiaa voi kuvata pähkinänkuoressa ”anti-eudaimonistiseksi”¹²⁹. Velvollisuuden – isänmaan asian – tulee johdattaa yksilöä alistumaan palvelemaan ”Yleistä” (*det Allmänna*) objektiivisuutta, joka on oikean ja pätevän varsinainen ”mittapuu”. Snellmanille ”tosivapautta” oli vain omasta vakaumuksesta nouseva objektiivisesti oikean mukainen ratkaisu ja toiminta.

¹²⁹ *Eudaimonismi* on eettinen näkemys, jossa onnellisuus on korkein tavoite.

Snellmanin mielestä kaikkein pahinta oli toiminnan puute – eihän Suomi voinut olla tai jäädä sotilaallisessa puolustuksessa miksikään ”Laiskurilaksi” (*Schlaraffenland*) (Seitkari 1951, 384).

Juha Manninen esittelee (2007) Johan Jakob Tengströmin (1787–1858) yhtenä Snellmaniin opiskeluvaiheessa vaikuttaneena valtio-oppineena. Mannisen (2007, 9) mukaan Tengström, tieteen tai tahtomattaan, johdatti useita opiskelijasukupolvia hegeliläisiin ajatustapoihin, kun hän opetti yliopistossa uutta suomalaista sivistyneistöä ja virkamieskuntaa, joille valtion, yleisen sivistystason, kansalaismielen ja valtiollisen itsenäisyyden yhteenkuuluvuus oli jo perusopinnoissa sisäistetty pitkän aikavälin perspektiivi. Toiminta ”oman kansan” sivistyksen nostamiseksi oli tuon ajatusmallin mukaisesti toimintaa ”oman valtion” hyväksi ja palveli samalla vaikeammin julkilausuttavia valtiolle kuuluviksi katsottavia päämääriä. ”Alueen henkinen hallinta” (vertaa saksalainen filosofi Johan Fichte) kohosi sellaisessa toiminnassa ja opetuksessa ensisijaiseksi – ”aseammattia” väheksymättä.

Vesa Oittinen (2006, 5-7) katsoo, että Hegelin filosofia sai Snellmanin kohdalla osin Tengströmin luennoilta omaksutuun opein ”taipua” palvelemaan hänen kansakunta-ajatteluaan. Edellä mainitussa Snellmanin ”anti-eudaimonismissa” painottui korostuneesti kaikenlaatuisen toiminnan ja niihin liittyvien velvollisuuksien täyttäminen. Kaksi muuta Hegelistä eroavaa piirrettä Snellmanin ajattelussa olivat herderiläisen saksalaisen uushumanismin (*Bildung*) korostama sivistysajatus ja toisaalta tavattoman tiukka ja ortodoksinen hegeliläisyys, jossa ei ollut sijaa vapaalle tahdolle, *liberum arbitriumille*, eikä yksilölliselle mielivallalle.

Snellmanin asevelvollisuuskantoja vuosina 1877–1878

Snellmanille Suomen sotaväki- ja asevelvollisuuskysymys olivat osa hänen kansakuntaa korostavaa ajatteluaan, joka edellytti Suomen ja suomalaisuuden erottautumista Ruotsista, Venäjästä ja Preussista.¹³⁰ Heinosen (2011, 97) mukaan Snellman

130 Seitkari (1951, 261–273) käsittelee Oker-Blomin sekä fennomaanien johtomiesten, kuten Snellmanin, Yrjö-Koskisen ja Meurmanin välistä asevelvollisuusjärjestelmään liittyvää yhteydenpitoa, esityksiä, muistioita ja kirjeenvaihtoa 1870-luvulla. Seitkari toteaa, että niukan säilyneen kirjeenvaihdon perusteella voi todeta Snellmanin ja Oker-Blomin olleen ystäviä, mutta lähdeaineiston niukkuuden vuoksi Oker-Blomin ja Snellmanin yhteydenpitoa erityisesti asevelvollisuuskysymyksen käsittelyn osalta ei voida varmuudella osoittaa. Snellman kuitenkin luovutti vuonna 1875 oman esityksensä ”asevelvollisuusmetodiksi” (*värnepliktsmetoden*) Yrjö-Koskisen ja Meurmanin käyttöön.

Snellmanin ehdotuksessa (1875) hyväksyttiin Venäjän vuoden 1874 asevelvollisuuslain sisältämä arvontaperiaate: palveluskelpoisista asevelvollisista olisi otettava vain puolet kahden vuoden aktiivipalvelukseen, jonka jälkeen he jatkaisivat kolmen vuoden ajan reservipalveluksessa. Loput palveluskelpoiset miehet kuulusivat Snellmanin esityksessä täydennysjoukkoihin (*ersättning*). Fennomaanit myös tiesivät, että ruotuväkijärjestelmä oli aikanaan säädetty, jotta kansa vapautuisi pakko-otosta sotaväkeen. Olisi siis vältettävä tilannetta, jossa uudesta asevelvollisuudesta tulisi toinen pakko-oton muoto. Fennomaanien ja liberaalien ruotsalaisten piireissä oltiin asevelvollisuuskysymyksen osalta yksimielisiä maan kansallisen erityisaseman säilyttämisen tarkeydestä ja maan Ruotsin vallan aikaisten perustuslakien säännösten noudattamisen merkityksestä.

näki Ruotsin ja ruotsittumisen suurimpana vaarana, sillä Suomessa maan poliittista elämää hallitsi ruotsinkielinen eliitti, jonka piirissä jotkin ryhmät elättelivät vielä toiveita paluusta Ruotsin yhteyteen. Venäjää Snellman ei pitänyt yhtä suurena uhkana sen vuoksi, että se oli antanut Suomelle autonomian ja venäjän kieli oli suomalaisille vieras.

Snellman kuitenkin korosti kuinka pienen kansakunnan tulee aina toimia reaalipoliittisesti ja tehdä ainoastaan sellaisia ratkaisuja, joista se pystyy pitämään kiinni ”ankarana päivänä” (Laitinen 2005, 53–54). Tämä Snellmanin *Realpolitik-fennomania* asevelvollisuuskysymyksessä ilmeni erityisesti vuosien 1877–1878 valtiopäivillä käydyissä asevelvollisuuskeskusteluissa, joihin hän osallistui ensimmäisen kerran aatelissäädyn edustajana huhtikuussa 1877. Tähän käsittelyyn osallistumista Snellman oli pohjustanut seikkaperäisillä asevelvollisuutta käsittelevissä selostuksissaan *Morgonbladetissa* vuosina 1876–1877.

Keväällä 1877 Snellman (*Morgonbladet*, numero 75, 3.4.1877 ja numero 83, 12.4.1877) pohtii uuden asevelvollisuuslain ja vanhan ruotuväkijärjestelmän yhteyksiä – uuden lain 2 §:ää, jossa Suomi vapautetaan ruotujakolaitoksesta, mutta vastaavasti se veloitetaan suorittamaan erityinen maksu tästä velvollisuudesta vapauttamisesta. Snellman toteaa seuraavaa (*Morgonbladet*, numero 83, 1877; sivu 526):

Asevelvollisuustehtävä on suostuntavero¹³¹ ja vieläpä raskas. Jos olisi kysymys siitä, että arvotut tekisivät kolmen vuoden ajan työtä järvenlaskuissa ja suonkuivauksissa maan yleiseksi hyväksi, niin tämän taakan rahallisen arvon voi laskea pennilleen. Mutta asevelvollisuusrasituksella ei ole vain tämä rahassa laskettava arvo; sillä on myös laskematon arvonsa. Sillä hengen menetys, ja mikä vielä vaikeampaa, silpoutuminen, ehkä parantumaton kärsimys, joka tekee ihmisen avuttomaksi koko iäkseen, taakaksi omille ja muille – sen arvoa ei voi laskea; mutta tämän vaaran niskoilleen ottaminen on varmasti muun suostuntaveron ylittävä suostunta. Velvollisuudentunto voi keventää yksilön taakkaa; mutta maata kokonaisuudessaan se painaa raskaasti. Ei voida myöskään olettaa, että jokin sääty alistuu siinä kolmen muun säädyn päätökseen tai että nämä haluaisivat pakottaa neljännen säädyn sellaiseen veriveroon, jonka koko arvo ja paino riippuu siitä vapaaehtoisuudesta, jolla se maksetaan.

Snellman (*Morgonbladet* numero 83, 1877; sivut 527–528) painottaa samalla edelleen voimassa olevan ruotujakolaitoksen sopimusluonnetta – hallitsijalle ja kansalle on yhtä tärkeää, että maalle on kaikissa oloissa turvattu molempien tahojen hyväksymä puolustus. Pääkohtana kaikissa ruotusopimuksissa on se, että rahvas

¹³¹ Panu Poutjärven ja Andreas Wagenerin (2009) artikkelissa *The Political Economy of Conscription* (HECER Discussion Papers) asevelvollisuus tulkitaan kansantalouden näkökulmasta vuorotellen kuhunkin miesikäluokkaan kohdistuvana epäoikeudenmukaisena verona, jota vanhempien varusmiespalveluksensa jo suorittaneiden ikäluokkien on kannattavaa suosia, koska varusmiespalveluksen turvallisuushyödyt jakaantuvat kaikille ikäluokille ja myös palveluksen suorittamatta jättäneille naisille.

on suostunut ruotukiertoon ja kuningas on luvannut vapautuksen muunlaisesta väenotosta. Snellmanin mukaan ”ei voitane kieltää, että asevelvollisuudesta tulee väenotto, joskin toisessa muodossa kuin se, josta rahvas kaksisataa vuotta aiemmin oli vapautettu”.

Morgonbladetin lehtiartikkeleissa (numerot 90 ja 91, 20. ja 21.4.1877; sivut 532–538) Snellman kantaa huolta sotapalvelurasituksen epätasaisesta jakautumisesta kutsunnoissa arpalipun nostaneiden kesken. Snellman pitää esitettyä yhdentoista vuoden palvelusaikaa kohtuuttomana, kun toiset vuorostaan palvelevat lyhyen reservipalveluksen ajan tai heidät sijoitetaan suoraan nostoväkeen. Snellman vertaa suomalaista asevelvollisuutta Preussin kolmen vuoden aktiivipalvelukseen ja Ranskan, ”sotilaiksi syntyneiden” ja ”maailman ensimmäisten sotilaiden” viiden vuoden palvelusaikoihin. Snellman esittää kirjoituksessaan Suomelle uudenlaista palvelumallia, joka perustuisi kahden vuoden aktiivipalvelukseen ja sen jatkoksi kolmen vuoden reservipalvelukseen rauhan aikana. Sodan aikana sotaväen kaksinkertaistamien tapahtuisi kutsumalla riviin useampia vuosiluokkia ja nostoväkeä. Snellman palaa vielä kirjoituksissaan pitkään palvelevien perheiden tilanteeseen ja sodan uhrien asemaan (*Morgonbladet* numero 91, 21.4.1877, sivu 536):

Meidän yhteinen kansamme avioituu varhain. Jos asevelvollinen aina 32–33 vuoden ikään asti joutuu sotaan, tänne jää joukko avuttomia vaimoja ja lapsia. Kuka huolehtii heistä? Kunnat tietenkin. Mutta kuka huolehtii leskistä ja orvoista? Vastausta ei ole. Ja invalidien vaimot ja lapset? Saavatko he eläkkeitä, jotka riittävät koko perheelle? Ei pidä laskea väärin. Arpa sattuu yhtä helposti talonpojan kuin mäkitupalaisen poikaan. Edellinen voidaan komentaa palvelukseen, kun hän jo isäntänä vastaa tilasta, jonka tärkein, toisin paikoin ainoa työntekijä hän on.

Moni virkamies, moni nuori kauppias ja käsityöläinen voidaan samoin kutsua ammatistaan, vaimon ja lasten luota. Mikä koituu heidän kohtalokseen, varsinkin kun sellaisilla vasta-alkajilla on tavallisesti velkaa, mutta varoina vain toiveita. Tätä syytä pidän ratkaisevana. Jos kaikki tämä kurjuus voidaan välttää, ei pidä säästää mitään vai-vaa. Ja se vältetään melko varmasti, jos sota-arpa lankeaa vain nuorille 21–26 vuoden ikäisille miehille ja 1/5:lle koko ikäluokasta.

Edelleen Snellmania (*Morgonbladet* numero 91, 21.4.1877; sivu 538) askarruttaa Suomen sotilaiden kunto ja kuri sekä sotilaskoulutuksen riittävyys – pelkästään ”rosvojoukkojen ja englantilaisten” karkottamiseen rannikoiltamme ei tarvita preussilaisia mallisotilaita, ellei suomalaisia joukkoja sitten velvoitettaisi palvelemaan maan rajojen ulkopuolella.

Tätä vaaraa, että suomalaiset joukot joutuisivat palvelemaan kaukana maan rajojen ulkopuolella Snellman (*Morgonbladet* numero 96, 27.4.1877; sivut 539–543)

tarkastelee tulkitsemalla esitetyn asevelvollisuuslain 1 §:ää, jonka mukaan ”jokainen Suomen kansalainen on asevelvollinen valtaistuimen ja keisarikunnan puolustamista varten”.

Snellmanin kanta on, että Suomi saa kansainvälistä tunnustusta Venäjän osana – menipä hän (suomalainen) minne tahansa hänen takanaan on *turvamies*, joka todella herättää kunnioitusta.

Snellman katsoo, että ”*meidän pikku sotajoukonalkiomme*” on tarkoitettu vain omaa maata ja rannikkoja puolustamaan. Jos suomalaisia joukkoja kuitenkin lähetettäisiin muihin maihin, hänen mielestään asevelvollisemme tarvitsisivat turvakseen suomalaisen päällystön; vain näin koottu ryhmä voisi hoitaa suomalaisten asevelvollisten vaatetuksen, elintarpeet ja sairaanhoidon niin, että he eivät joutuisi turhaan hukkaan puutteen ja huonon hoidon takia. Vain siten heidän omaisensa saattaisivat tukea heitä. Sotalain soveltamisen takia täytyy mukana olla myös henkilö, joka tuntee Suomen lakia.

Snellman ((*Morgonbladet* numero 96, 27.4.1877; sivut 542–543) korostaa vielä vireillä olevan asevelvollisuuslain käyttöönoton jälkeistä harkintaa: Sotapalvelusvelvollisuus on kansallemme aivan uutta, minkä vuoksi siihen on myönnettävä kaikki helpotus, joka ilman vahinkoa on asiassa mahdollinen, ja lisäksi myös koko järjestely on tehtävä niin suojaavaksi, että tehtävää ei oteta vastaan peläten ja penseästi. Myös sotilaallisella arviolla on silloin luja pohja, kun on opittu, millaisia sotilaita asevelvollisistamme on sukeutunut.

5.3 YRJÖ SAKARI YRJÖ-KOSKISEN KANSALLIS-ASEVELVOLLISUUS

Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen¹³² (vuoteen 1882 saakka Georg Zacharias Forsman, kirjailijanimi Yrjö Koskinen) kiinnostus Suomen sotaväen kehittämiseen ei rajoittunut vain 1870-luvulla käytyyn asevelvollisuuskeskusteluun¹³³, vaan hän oli laaja-alaisesti kiinnostunut Suomen sotahistoriasta ja maan varustuslaitosten, eli silloin käytössä

¹³² Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen nimenmuutokset kuvastavat hänen elämänvaiheitaan. Vaasassa ruotsinkieliseen opettajaperheeseen syntynyt Georg Zacharias Forsman innostui kansallisaatteesta lukioaikana. Ensimmäistä kertaa hän käytti kirjailijanimeä Yrjö Koskinen vuonna 1851. Virallisissa yhteyksissä hän esiintyi nimellä Yrjö Sakari Forsman. Senaattoriksi nimittämisen yhteydessä hänet aateloitiin vuonna 1882, jolloin hän otti aatelinimekseen aiemman kirjailijanimensä Yrjö-Koskinen. Tämän jälkeen nimi kuului koko komeudessaan Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (Katja Huomo (2004, 317).

¹³³ Jo armollisessa esityksessään Porvoon valtiopäiville Hänen majesteettinsa Aleksanteri I lausui sen lupauksen, että maan sotalaitoksen suhteen oli noudattaminen niitä periaatteita, joita hän Suomen hallituksen suhteen on asettanut; sen vuoksi oli Suomenmaalle suotava *Kansallis-sotaväki*, joka, Hänen Majesteettinsa vakuutuksen mukaan, oikein laitettuna, on vahvin etumuuri kunkin maan turvallisuudelle ja kaikista puolustusneuvoista vähimmin rasittavainen asukkaille sekä vähimmin haitallinen väen karttumiselle ja maanviljelykselle”.

Lähde: *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä*; Kirjallinen Kuukausilehti, N:o 4. Huhtikuu.1876, sivu 87 (useita kirjoittajia).

olleen ruotujakolaitoksen tulevaisuudesta sekä ”uudenaikaisen varustuslaitoksen” (yleisen asevelvollisuuden) kehittämisestä. Kun Suomessa 1850-luvulla otettiin taas käyttöön ruotujakoinen sotaväki, Yrjö-Koskinen oli huolissaan sen sisältämisestä suomalaisten sotilaiden ”nimipolitiikasta” lehtikirjoituksessaan *Jaetun sotaväen Liika-nimistä* (1859)¹³⁴:

Nykyänsä asetetaan jaettu väki uudelle kannalle. Osaksi tulee uusia ruotia laskettavaksi ruotivelvollisuuden alle ja uusia miehiä ruotien pestattavaksi. Suotava siis olisi, että tässä tilassa pantaisiin Suomen väelle suomalaisia nimiä, joita miehet itse osaisivat lausua ja joita ei Suomalaisen tarvitsisi hävetä. Se on katumattomain esteitä, kun sanotaan, että suomalaiset sanat ovat muka liian pitkät. Päinvastoin on moni kaksitavuinen sana suomenkielessä yhtä lyhyt ja vikkeli kuin yksitavuinen ruotsalainen; esim. Soro, Kulo ehkä lyhyemmätkin kuin Spjut. Itä-Suomessa, missä rahvaalla vielä on sukunimensä jäljellä, on välttämätön velvollisuus nämä pitää; ainoastaan lyhentää sopii, jos nimi on liian pitkä, esim. nimistä: Kokkonen, Toikkanen, Vainikainen sopii tehdä: Kokko, Toikka, Vaini. Mutta kuinka helppo sielläkin on löytää soveliaita sotamiehen nimiä, tahdomme osoittaa seuraavalla luettelolla, johon hätäpikaan olemme koonneet toista sataa.

Suomen puolustuskysymystä Yrjö-Koskinen pohtii jo vuonna 1863 kirjoituksessaan *Suomen varustus-laitokset*¹³⁵, jolloin hän, nimeltä mainitsemattoman sotilasasi-
antuntijan avulla (arvattavasti kyseessä oli Oker-Blom), hahmottelee tapaa, jolla ”jokainen maan asukas olisi maan suojelemisessa avullinen”, kuten vapaimmissa maissa, joissa joka miehen harjaantumista aseisiin pidetään *etevänä kansalaisoikeutena*. Yrjö-Koskinen omassa ehdotuksessa uudenlainen (kansalais-) varustuslaitos olisi koottu kantaväestä (*cadre*) eli varsinaisesta sotaväestä (pestatusta tai jaetusta) ja nostoväestä.

Yrjö-Koskinen ehdotuksessa nostoväki koostuu kahdesta ikäkunnasta. Ensimmäisen ikäkunnan nuoret miehet 18–28 ikävuoden välillä kävisivät joka vuosi lääneittäin kanta-väestön *leiri-kokouksessa* (kertausharjoituksissa). Toinen ikäkunta, jokainen mies 28–45 ikävuoden välillä, olisi vapautettu vuotuisista harjoituksista, mutta velvollinen tarpeen hetkellä tarttumaan aseisiin. Nostopalveluksesta vapautettaisiin kaikki ne, jotka ovat kruunun tai kuntien palveluksessa, sekä merimiehet ja työväki kruunun tehtaissa ja työpajoissa. Yrjö-Koskinen mukaan sitä vastoin *kauppiaat, kauppa-palvelijat ja ammattilaiset kaupungeissa* ainoastaan

134 Suometar 11.3.1859, numero 10, Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, ensimmäinen osa 1851–1862* (SKS 108), sivut 232–233.

135 Helsingin Uutiset 30.7. ja 3.8.1863, numerot 60–61, Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, toinen osa 1863–1871* (SKS 108), sivut 120–130.

sillä ehdolla vapautettaisiin, että ”rupeevat *vapaaehtoisin tarkk’ampuja-seuroihin*, ja tarpeen hetkellä marssivat ulos niin kuin muu nostoväki”. Nostoväkeen velvollinen voisi kohota *alupseeriksi* suoritettuaan tietotutkimnon ja kahden vuoden palveluksen jälkeen mahdollisesti *palkatuksi* upseeriksi. Einvermuns ja elatusensa harjoituskokousten aikana nostomiesten tulisi kustantaa itse.

Lisäksi Yrjö-Koskinen ehdottaa, että Suomen uuteen varuslaitokseen tulisi asettaa ratsuväkeä, tykistöä sekä perustaa asepara – eli Suomen armeija kykenisi näin toimimaan omana kokonaisuutenaan ilman Venäjän armeijan tukea.

Rustholliasia

Lehtikirjoituksessaan (1872)¹³⁶ *Rusthollien saatavasta augmenttiverosta*¹³⁷ Yrjö-Koskinen, itsekin ruotutalon isäntä, pohti rusthollarien ja ruotuisäntien verotus- tai oikeammin verohelpotuskiistoja ollen samalla huolissaan tulevaisuudesta – että kun jotakin (siis ruotujako-) laitosta puretaan, niin ”pino on päästä aljettava”. Kun Suomenmaalta piankin vaadittaisiin ”tehokkaampi ja täyslukuisempi puolustus-toimi”, niin Yrjö-Koskinen mukaan uutta varustuslaitosta ehdotellessa säätyjen on punnitseminen, tahtovatko ne todella luopua Ruotsin vuoden 1772 hallitusmuodon 18 §:n turvaamasta jaetusta väestään ja ryhtyä ”johonkin uuteen järjestelmään”.

Tähän rustholliasiaan Yrjö-Koskinen palaa vielä vuonna 1882 pappissäädyn valtiopäiväedustajana (*Lausunto rustholliasiaista*) ja lehtikirjoituksissa (*Rustholliasian tarkastusta*)¹³⁸, kun vuonna 1878 säädettyä asevelvollisuusjärjestelmää alettiin panna käytännössä toimeen vuosina 1880–1883, niin Yrjö-Koskinen kanta rustholliasiaan tuolloin oli se, että kun niiden historiallinen varustusvelvollisuus päättyy, tulisi vastaavasti luopua sitä koskevasta etuus- ja verojärjestelmästä.

Semmoinen uusi järjestelmä

Edellä mainitussa Uuden Suomettaren kirjoituksessaan *Rusthollien saatavasta augmenttiverosta* (27.3.1872, numero 37; sivu 46) Yrjö-Koskinen toteaa, että punnittaessa jaetusta väestä luopumisen korvaavaa varustuslaitosta, ”semmoiseksi uudeksi järjestelmäksi” on usein kehuttu tuota ”uudenaikaista yleistä asevelvollisuutta”. Yrjö-Koskinen jatkaa, että ”me emme ole periaatteessa tämän asevelvol-

¹³⁶ *Uusi Suometar* 27.3.1872, n:o 37, Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, kolmas osa 1872–76* (SKS 108), sivut 42–47.

¹³⁷ Augmenttivero: aputilan, veronsa ratsutilalle maksavan talon vero.

¹³⁸ Pappissäädyn pöytäkirjat 12.4.1882, sivut 760–761; *Uusi Suometar* 1882, numerot 82, 83, Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa 1877–1908* (SKS 108), sivut 474–505.

lisuuden vastustajia, mutta saattaisi esimerkiksi tapahtua, että asevelvollisuuden nimellä meille tarjottaisiin ”joku ihan toinen asia”, joka itse teossa ei olisi muuta kuin väenotto eli *konskriptioni*. Siinä tapauksessa ei taitaisi kenties olla maalle ja kansalle aivan hyödyllistä, jos liian hätäisesti luovuttaisiin ruotujakolaitoksesta, jolla on perustuslain vankkuus, ja ryhdyttäisiin uusiin laitoksiin, joita ei olisi voimaa eikä valtaa sitten enää ohjata.¹³⁹

Tarkemman kantansa Venäjällä vuonna 1874 säädettyyn asevelvollisuusperiaatteeseen Yrjö-Koskinen määrittelee Kirjallisen Kuukausilehden pääkirjoituksessa *Muutamia sotalaitoksemme peruskirjoja* (numero 3, maaliskuu 1874, sivu 59) seuraavasti:

*Kysymys yleisestä asevelvollisuudesta Suomenmaassa, joka parasta aikaa on erään komitean valmisteltavana ja sitten tietysti tulee valtiopäiville esitettäväksi, lieene kaikkialla maassamme herättänyt paljon miettimistä. Asiassa onkin epäilemättä monta arveluttavaa puolta, joista erittäin on huomioon ottaminen toiselta puolen täydellisemmän sotalaitoksen kalleus ja toiselta taas ne valtiolliset vaarat, mitkä so-
taisestakin muutoksesta tässä kohden mahdollisesti saattavat syntyä. Mitä kalleuteen tulee, on sillä kuitenkin luonnollinen rajansa maan ja kansan heikossa varallisuudessa, joka pakottaa säästäväisyyteen, tulkoon järjestelmä millaiseksi hyvänsä. Mutta valtiolliset seuraukset saattavat olla määrättömiä juuri meidän kansalle, joka pienenä ja voimattomana on liitetty niin suureen valtakuntaan kuin Venäjän keisarikunta on. Tällä emme suinkaan ole sanoneet, ettei oikeus ja kohtuus vaadi meiltä sotalaitoksemme uudistamista. Siinä valtioyhteydessä, johon olemme tulleet, nautimme Venäjän mahtavaa turvaa, ja itse asemamme panee meille velvollisuuden tarpeellisella varustuksella suojella omaa maatamme sekä sen kautta seisoa etuvahtina keisarikunnan pääkaupungin edustalla.*

Myöskin yleinen asevelvollisuus, joka tasoittaa puolustuskuorman kaikille kansalaisille, on periaatteessa aivan oikea ja kohtuullinen. Vaan paljon väliä on kuitenkin sillä, kuinka ja millä ehdoilla tällainen laitos pannaan toimeen. Huomattavaa on, että se niinkutsuttu yleinen asevelvollisuus, joka äskettäin on Venäjänmaalla säädetty, paljon poikkeaa siitä, mikä muutoin sillä nimellä ymmärretään, sillä vaikka joka mies Venäjällä nyt on tämän velvollisuuden alainen, kuitenkin ainoastaan arpa määrää, kutka joutuvat todelliseen palvelukseen. Tämä ei ole pääasiallisesti muuta, kuin mitä muualla maailmassa nimitetään konskriptioniksi, uloskirjoitukseksi tai rekryytinotoksi. Syistä,

¹³⁹ Eli vuonna 1872 Yrjö-Koskinen kantaa huolta uudenlaisen varustuslaitoksen perustuslaillisesta pohjasta, kun kysymyksessä on jaetusta sotaväestä luopuminen, mutta myöhemmin vuonna 1877 valtiopäiväkeskustelussa Yrjö-Koskinen vähätteli tätä samaa Ruotsin vallan aikaisen perustuslain suojaavaa vaikutusta ja merkitystä, kun puheena oli edustaja Silfversvanin kansanmiliisiin perustuva asevelvollisuusmalli.

jotka edempänä esille tuodaan, ei voi tällöinen järjestelmä meidän maassa kysymykseen tulla, ja joku toinen kaava on niinmuodoin keksittävä, joka kerrassaan soveltuu valtiollisiin ja taloudellisiin oloihimme.

Samassa kirjoituksessa Yrjö-Koskinen käyttää yleisen asevelvollisuuden käsitettä viitatessaan ”vanhimpiin Ruotsin vallan ensiaikoihin”, jolloin oli voimassa:

I Yleinen nosto¹⁴⁰ kaikille sotaan kykeneville miehille; II Aatelinen Ratsuvärvä; III Läänitysvarustus ja IV Pestatut joukot.

Yrjö-Koskinen mukaan Kustaa Vaasan (1523–1560) ajoista alkoi yleisessä asevelvollisuudessa uusi vaihe, eli sekä vapaaehtoisuuteen että paktoon perustuva sotaväenotto. Myöhemmin Kaarle XI muutti koko entisen asevelvollisuuden maatilojen kustannettavaksi ruotujakoiseksi armeijaksi, joka saatiin aikaan erilaisilla *sopimuksilla ja kontrahdeilla maakuntien* kanssa: ratsuväki jaettiin nyt yleisesti rustholleille, jalkaväki taas ruoduille. Säätyhallituksen aikana tätä ruotujakoista armeijaa lisättiin *varaväestöllä*, jonka silloin ruodut kaupanpäälliseksi ottivat pitääksensä. Lisäksi vuoden 1772 hallitusmuoto mahdollisti edelleenkin muun sotaväenoton valtakunnan turvallisuuden ja alamaisten edun niin vaatiessa.

Yrjö-Koskinen vahvistaa tätä omaa ajatuskulkuaan yleisestä asevelvollisuudesta vuonna 1876 kolmessa Kirjallisen Kuukausilehden artikkelissa¹⁴¹ *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä I–III*). Nämä kirjoitukset on poikkeuksellisesti laadittu ilman nimimerkkiä – ”vaan ne on tehty useiden ymmärtäväisten neuvolla”. Yhden kirjoituksen (numero 9, huhtikuu 1876, sivu 206) alaviitteessä mainitaan, että ”tähän sopii verrata ne tunnusluvut, jotka C. O-B. on liittänyt teokseen *Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation*. Nimikirjaimet ja julkaisun nimi viittaavat tässä tutkimuksessa käytettyyn sotilasasiantuntijaan, Christian Oker-Blomiin.

Kirjallisen Kuukausilehden kirjoitussarja alkaa juhlallisella toteamuksella, että Suomen kansan sotalaitos on uudelleen järjestettävä, koska ”Suomen kansa on vitkallisesti ja vähitellen kohonnut täysi-ikäisyyteen; nytpä täysi-ikäisyyden korkein tunnusmerkki, aseellisuus, on sille annettava. Hetki on juhlallinen ja tärkeä, kuten ainakin nuorukaisen astuminen miesten luokkaan ja riviin. Oikeudet laajenevat, mutta samassa melkoisin määrin velvollisuudetkin” (*Suomen sotalaitoksen järjestämisestä I*, sivu 85).

¹⁴⁰ Vertaa Englannin *The Great Fyrd* ja Ranskan *La Levée en masse*.

¹⁴¹ Osa I N:o 4. Huhtikuu 1876, sivut 85–90; *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä I*. Osa II N:o 5. Toukokuu 1876, sivut 109–113; *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä II*. Osa III N:o 9. Syyskuu 1876, sivut 205–210; *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä III*.

Kirjallisen Kuukausilehden kirjoitussarjan kolmannessa osassa (*Suomen sotalaitoksen järjestämisestä III*, sivu 205) otetaan jo selkeä irtiotto ruotujakolaitoksen mukana pitämisestä vaihtoehtoja pohdittaessa, kun siinä todetaan, että kirjoitussarjassa on ollut ”tarkoitus selvittää ne ainoat meidän mielestä mahdolliset perusteet, joita on noudattaminen, milloin Suomen kansa jälleen astuu sotaisia velvollisuuksiansa täyttämään”. Tämä ainoa vaihtoehto on kirjoittajien mielestä ”*Kansallinen-sotaväki*” ja ”yleinen asevelvollisuus”, koska muina vaihtoehtona olisi Englannissa harrastettu ”väen pestaus” tai Suomessa aiemmin käytetty ”niin kutsuttu sotaväenotto eli uloskirjoitus (*konskriptioni*)” – ”tuo niin kutsuttu vapaaehtoisuuden järjestelmä” – sen kautta heitetään tärkeä kansalaisvelvollisuus täytettäväksi, emme tahdo sanoa alhaisimmille ihmisluokille, mutta kumminkin semmoisille, jotka puutteen, taitamattomuuden tai säännöttömän elämän tähden ovat pakoitetut etsimään elatusta sellaisessa virassa, jota muu yhteiskunta katselee erinomaisella vastenmielisyydellä ja kammolla.

Fennomaanien yleinen asevelvollisuus

Koska itämaisen sodan (Krimin sota 1853–1856) aikana taas käyttöön otettu ruotujakolaitos ei enää tarjonnut perustetta uudelle sotalaitokselle, tuli fennomaanien (katso *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä I*) mielestä maan perustuslaillisen prosessin eli molempien perusvaltojen, Venäjän ja Suomen, suostumuksen kautta suoda Suomenmaalle ”*Kansallis-Sotaväki*”. Keskeisimmät vaatimukset uudenlaisen täysiasaisen Suomen sotaväen muodostamiselle olivat suomalainen päällystö, asianmukaiset muonitusolot tautien välttämiseksi, omien lääkäreiden johtama sairaanhoito ja oman alueen puolustaminen – Suomenmaan ja Pietarin kaupungin varjeleminen jotenkin *varusväellä peitettyinä*.

Seuraavaksi kirjoitussarjassa (katso *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä I ja II*) siirrytään käsittelemään Suomen armeijan kokoonpanoa ja kokoa: Kansakunnan olemassaolon turvaavan *Kansallis-sotaväen* koko olisi *yksi osakunta (divisioni)*, joka koostuu *neljästä jalkaväen rykmentistä* (12 000 miestä), *1 000 tarkk’ampujasta*, *kahdeksasta tykkipatterista* (48 tykkiä), *kahden eskvadronin* (300 miestä) *kokoisesta ratsuväestä*, *sillanrakentajista (Pontoniers* [600 miestä]) sekä *terveydenhoidon, talouden ja trossin (kuormaston) palvelusväestä ja 2000 hevosesta*.

Kirjoitussarjan toisessa osassa (*Suomen sotalaitoksen järjestämisestä II*) kuvataan, kuinka asevelvollisen väestön tulisi jakaantua arvan kautta kahteen joukkoon: *vakinaiseen väestöön ja täydennysväestöön*, jotka kummatkin olisivat asevelvollisia. Asevelvollisten palvelusajoiksi kirjoituksessa määriteltiin kaksi vuotta vakinaisessa väessä ja kolme vuotta reservissä. Palvelukseen määrättävien määräksi arvioitiin tilastoviraston tietoihin perustuen tarvittavan yhden vuosiluokan, joka

määräytyisi 21 vuotta täyttäneiden (16 000 miestä) määrästä vapautuksen saaneiden (50 prosenttia) jälkeen *arvan-alaisiksi joutuneista* (8000 miestä), joista *arvalla otetaan ulos varsinaiseen palvelukseen* toinen puoli eli 4 000 miestä (vuosiluokka). Kirjoituksessa kuvataan vielä, kuinka vuositasaan asepalveluksen ajankohdat olisi sovittava maanviljelijöiden kannalta edullisesti.

Kirjoittajien mukaan kutsunnoissa ulosarvotuista on tehtävä *täydennysväki* eli *varasto*, josta otettaisiin miehiä kaatuneiden, haavoittuneiden tai muutoin sairastuneiden tilalle. Täydennysväen asevelvollisuuden tulisi kirjoittajien mielestä kestää viisi vuotta, mikä sisältäisi kuusi viikkoa vuosittaisia harjoituksia.

Kirjoituksen kolmannessa osassa (*Suomen sotalaitoksen järjestämisestä III*) todetaan aluksi, että verrattuna taas siihen sotalaitokseen, joka Venäjällä on yleisen asevelvollisuuden nimissä pantu toimeen, tulisi Suomen armeijalaitos sekä sotilaiden lukumäärän että palvelusajan puolesta näyttämään ”huokealta”. Kirjoittajien mukaan ”meillä on silmämääränä, etteivät nuoret miehet vieraannu niistä elinkeinoista, joista kansallinen toimeentulomme riippuu – *soturin toimi ei saa muuttua elämän viraksi*”.

Sitten kirjoitussarjan kolmannessa osassa (*Suomen sotalaitoksen järjestämisestä III*) siirrytään arvioimaan perustettavan Suomen armeijan taloutta ja tulonlähteitä, joista tärkeimmät ovat kirjoittajien mukaan sotilasrahaston vuositulot, nykyiseen ruotujakolaitokseen liittyvät *augmentti*-tilojen rustholleille maksamat verot, maaomaisuuden ja muiden elinkeinojen *suostuntaverot* sekä vielä yleiset valtionvarat. Kirjoittajien mielestä samalla *suostuntaveroilla* maksettu kansakoululaitos voitaisiin siirtää yleisillä valtionvaroilla maksettavaksi, jolloin tällä verolla maksettavaksi jäisi vain *sotasuostunta* (vero). Lisäksi kirjoittajien mielestä täydennysväen pitäisi pääosin, köyhiä lukuunottamatta, itse kustantaa vaatetuksensa, ruokansa ja univormunsa.

Erään Karjalan miehen ehdotus kansalliseksi asevelvollisuudeksi vuonna 1746

Vuonna 1874 Yrjö-Koskinen kirjasi Helsingin yliopiston Historiallisen Osakunnan pöytäkirjaan (27.3.1874; § 4) erään Karjalassa asuvan miehen *Ehdotuksen kansalliseen asevelvollisuuteen Suomessa vuodelta 1746* (*Memorial, ang: de förswarsverket i finland, N:o 110*). Tämä ”memoriali” oli annettu Ruotsin Säätyjen deputationiin Suomen asioita varten vuonna 1746 (*Historiallinen Arkisto 1874*, sivut 114–118 ja 186–187):

Allekirjoittanut [Yrjö-Koskinen] toi esiin kopion eräästä Memorialista, joka on vuonna 1746 annettu niin kutsuttuun Suomalaiseen Deputationiin ja sitä säilytetään Ruotsin Valtio-arkistossa numerolla 110. Memoriali koskee Suomen puolustuslaitosta (krigswäsendet) ja näyttää lähteneen joltakulta Karjalassa asuvalta mieheltä, kenties Jaak-

ko Stenius vanhemmalta. Memorialin tekijä, joka ei itse ole Deputationin jäsen, mutta oli saanut luvan olla sen keskusteluissa saapuvilla, ehdotelee, että Suomen rahvas olisi järjestettävä yleiseen asevelvollisuuteen – i anseende hwartill och utaf den inrättning, som i Norrige gjord är, att alle Manspersoner qf Allmogen äro skyldige att en wiss tid tjäna under fanan – sillä tavoin, että jokainen nuorukainen, täytettyänsä 16 ikävuotta, saisi kuuden vuoden kuluessa muutamat kerrat vuoteensa käydä harjoituskokouksissa ja harjoitukset olisi tehtävä sekä maalla että vesillä. Upseereiksi ehdotellaan soveliaat henkilöt aatelista ja muista herrasmiehistä, jotka kunnian ja arvonimen tähden olisivat halulliset siihen ryhtymään. Ehdotuksen päätarkoitus on, että ”koko maa olisi harjaantuneella sotaväellä asuttu”. Koska memorialissa erittäin mainitaan Karjalan rahvaan urhoollisuus edellisessä sodassa, ja muutoin tiedetään, että Stenius vielä 1765 valtiopäivillä valvoi Karjalan puolustus-laitoksen järjestämistä, niin on syytä arvella tämänkin ehdotuksen tulleen Steniukselta.

Muistio liittyi Ruotsin Venäjää vastaan vuosina 1741–1743 käydyn sodan jälkeiseen tarpeeseen suunnitella ja vahvistaa Suomen puolustusta Ehrensvärdin puolustussuunnitelman mukaisesti linnoituksia rakentamalla (*Sveaborg*) ja vakinaistamalla Suomeen sijoitetut sotajoukot (Mankell 1870, 298–304). Tähän suunnitelmaan kuului myös ”kevyiden joukkojen” (*Savolaks jägarecorps 1745: 6 kompanier på 100 man*) perustaminen uhanalaisille rajamaille.

Edellä mainittu suomalainen ehdotus vuodelta 1746 yleiseksi kansalliseksi asevelvollisuudeksi oli siis laadittu jo ennen vuotta 1788, jolloin Kustaa III ja Kustaa Mauri Armfelt kehittivät kansanaseistuksen aatetta Suomessa. Tuolloin Karjalaan asetettiin erityinen nostoväki (*lantvärn*) ja Kajaaniin alueellinen nostoväki, joka oli ensimmäinen vakituisesti tarkoitettu, 355 miehen suuruinen asevelvollinen yksikkö Suomessa (Seitkari 1951, 31–32).

Vuosien 1877–1879 asevelvollisuuskeskustelu

Vuosien 1877–1878 valtiopäivien asevelvollisuuskeskusteluun liittyen Yrjö-Koskinen kirjoitti useita lehtiartikkeleita ja lausuntoja¹⁴²:

*1877 Mitä sotalaitokset tavallisesti maksavat
(Uusi Suometar 1877, n:o 55)*

*1877 Lausuntoja asevelvollisuusasiasta
(pappissäädyn pöytäkirjat 1877)*

*1878 Asevelvollisuudesta Suomessa
(Kirjallinen Kuukausilehti 1878, numero 1)*

1878 Lausunto asevelvollisuusasiasta (pappissäädyn pöytäkirjat)

*1879 Mitä asevelvollisuuden toimeenpanossa vaaditaan
(Uusi Suometar 1879, numerot 7, 8).*

Tämän Yrjö-Koskisen vuosina 1877–1878 esittämien asevelvollisuuskannanottojen kokonaisuuden taustalla on hänen jo vuonna 1874 esittämänsä (*Suomen sotalaitoksen järjestämisestä III*, sivu 205) päähuoli – eli miten ”Kansallis-Sotaväki” voisi täyttää tehtävänsä ”etumuurina maan turvallisuudelle” kuitenkin samalla ”vähimmän rasittavaisena asukkaille” ja ”vähimmin haitallisena väen karttumiselle ja maanviljelykselle”.

Kirjoituksessaan *Mitä sotalaitokset tavallisesti maksavat* (*Uusi Suometar* 1877, numero 55; sivut 40–43) Yrjö-Koskinen toteaa, että Ruotsissakin rauhanaikainen sotalaitos maksaa kolmasosan valtion tuloista, vaikka ”valtakunnan saarentoasema ja vähäpätöisyys eurooppalaisessa politiikassa” ovat vapauttaneet maan suuremmista ponnistuksista. Yrjö-Koskisen mukaan Suomessa 70 vuoden vähäinen sotalaitoksen ylläpitovastuu on puolestaan johtanut vain ”virkalaitoksemme komeuteen”.

Yrjö-Koskinen argumentoi asevelvollisuusasiassa erityisesti tilanomistaja Gustaf Silfversvania vastaan (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta, pappissäädyn pöytäkirjat* 1877, sivu 107), joka Yrjö-Koskisen mielestä ”lähtee kansantaloudellisista periaatteista ja arvelee sitä paitsi, että toisilla yhteiskunnan yksilöillä on erikoiset synnynnäiset taipumuksensa [...] että siis täytyy olla olemassa työnjako, ja että tästä työstä on suoritettava täysi palkka”. Yrjö-Koskisen mukaan juuri tällainen vapaaehtoinen palkkaan perustuva (Englannin) järjestelmä on epäsideellinen.

¹⁴² Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa 1877–1908* (SKS 108).

Yrjö-Koskinen painottaa, että yhteiskunnan täytyy asettaa asevelvollisuuden lisäksi kansalaisille muitakin velvollisuuksia kuten kunnallisena lautamiehenä tai valtiopäivämiehenä toiminen¹⁴³.

Seuraavaksi Yrjö-Koskinen kiistää kaikki Silfversvanin esittämät perustelut miliisilaitokseen perustuvan asevelvollisuusjärjestelmän käytölle. Yrjö-Koskinen (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta 1877*, sivu 111) mukaan Silfversvanin pahimpia virhekäsityksiä on se, että *yksilö asetettaisiin yhteiskunnan herraksi*, vaikka ei yhdessäkään, ei vapaimmassakaan Euroopan maassa, ole katsottu eikä katsota mahdolliseksi uskoa sodan ja rauhan päättämistä kenellekään muulle kuin valtion päämiehelle. Näin ollen *ei missään maailmassa kansalaisilta kysytä* tai voida kysyä, ovatko heidän mielestään niin suuret isänmaan edut kysymyksessä, että heidän täytyy lähteä liikkeelle, vaan valtion päämies julistaa sodan – ollen tietysti riippuvainen siitä yleisestä mielipiteestä, joka koko kansassa vallitsee – mutta kukaan yksilö ei vähäisellä äänellään pääse (sotaan lähtöön) vaikuttamaan ja omasta menettelystään päättämään.

Yrjö-Koskinen jatkaa (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta 1877*, sivu 137), että toisin kuin Silfversvanin ehdotuksessa yleiseen asevelvollisuuteen liittyvä arvontajärjestelmä – ”*sokea kohtalo*” – on välttämätön jo etukäteen, jotta voitaisiin tehdä jako vakinaisen väen ja reservin välillä. Tätä *arvontatehtävää ei kuitenkaan voi antaa kunnille*, koska tämä olisi ilmeistä mielivaltaa eli kunnan viranomaiset saisivat mielin määrin päättää, että siitä ja siitä henkilöstä me tahdomme päästä ja lähettämme hänet vakinaiseen sotapalvelukseen.¹⁴⁴

Yrjö-Koskinen (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta 1877*, sivut 117–118) on myös Silfversvanin kanssa eri mieltä siitä, miten Silfversvanin esityksen perustuslaillisen pohjana olevaa Ruotsin kuninkaan antamaa perustuslain tasoista yhdistys- ja vakuuskirjaa vuodelta 1789 tulisi tulkita. Silfversvanin käsityksen mukaan tässä kuninkaan vakuutuksessa on valmis laillinen pohja hänen miliisilaitosesitykselleen: rahvas on hädän hetkellä velvollinen ottamaan osaa maan puolustukseen. Yrjö-Koskinen toteaa, että tämä kuninkaallinen vakuutus sisälsi kyllä vakuutuksen kaikenlaisen värväyksen kiellosta, mutta pelkkänä varalausekkeena sen, että ”hätätilassa tai sodan aikana hätä ei tunne lakia”. Erityisen moitittavana Yrjö-Koskinen (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta 1877*, sivu 113) pitää Silfversvanin ajatusta, että se epäsuotuisa asema, johon useat asevelvollisuusikäisistä nuorukaisista köyhyyden tähden joutuisivat parempiosaisten tovereittensa rinnalla, voisi herättää kateutta

143 Samanlainen yhteiskunnan asettama velvoitenäkökulma on myös Leo Mechelinillä. Katso luku 5.4 *Leo Mechelinin pro lege -asevelvollisuus*.

144 Ian Hacking (2005) tarkastelee tutkimuksessaan *The Taming of Chance* kuinka 1800-luvulla deterministisen maailmankatsomuksen rapautumista vastaan taisteltaessa otettiin käyttöön ihmisten ennakoimattoman käyttäytymisen kontrolloimiseksi ihmisten normaaliutta määrittelevä tilastotiede sekä väestön tilastollinen laskenta ja luettelointi. Hacking (2005, 2) toteaa, että kansallisvaltioiden valtaa pitävät hyödynsivät tätä ”painettujen numeroiden vyöryä” erityisesti kansalaisten verottamisessa ja armeijan väenotossa. Yrjö-Koskinen ei luottanut kunnan viranomaisten kykyyn huolehtia valtiollisesta asevelvollisten arvontatehtävästä.

ja vihaa kansalaisten kesken, kun taas Yrjö-Koskisen (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta 1877*, sivu 125) käsityksen mukaan:

Asevelvollinen sotaväki on sitä vastoin kaikille kallis, se on lukemattomilla siteillä kiinni maamme kaikissa kodeissa, jokainen äidin ja isän silmä on aina varmasti valvova tämän kasarmielämän siveellisiä puolia.

Edelleen Silfversvanin esittämä, miliisilaitokseen perustuva asevelvollisuuden malli johtaisi Yrjö-Koskisen (*Lausuntoja asevelvollisuusasiasta 1877*, sivut 129–131) mukaan Suomen sotaväen väistämättömään yhdistymiseen Venäjän sotalaitokseen, koska Silfversvanin ehdotuksen mukaan vain joka kolmannella miehellä eli kaaderipäälystöllä tulisi olemaan muu sotilaskoulutus kuin miliisiharjoitus. Niinpä Yrjö-Koskisen mielestä Silfversvanin esittämä miliisilaitokseen perustuva asevelvollisuus ”voisi tuottaa isänmaalle sekä häpeää että ahdinkoa”. Kaiken kaikkiaan Silfversvanin ja muiden vastaavien vuosien 1877–1878 valtiopäivillä tehtyjen esitysten tekijöiden perustelut yhtyivät Yrjö-Koskisen mukaan jonkunlaiseen *mixtum compositiumiin*, eli täydelliseen liittoon valtiopäivien asevelvollisuusvaliokunnan mietintöä vastaan.

Vuoden 1878 Kirjallisessa Kuukausilehdessä (numero 1, sivut 152–153) Yrjö-Koskinen vielä painotti, että vuoden 1878 valtiopäivillä hyväksytty asevelvollisuuslaki on ”pääasiallisesti sama kuin se, jota Preussissa käytettiin, ennen kuin tämä valta siirtyi suuriin valtiollisiin tuumiinsa” ja nimittää Silfversvanin ja muita lakia vastustaneiden ehdotuksia ”kansallimitättömyydeksi” – samankaltaiseksi kuin mikä oli Preussin junkkerien kanta aristokraattisuuteen.

Kun asevelvollisuuskysymys oli saatu ratkaistua vuosien 1877–1878 valtiopäivillä, Yrjö-Koskinen toivoo vielä (*Lausunto asevelvollisuusasiasta 1878*)¹⁴⁵, että ruotujakolaitos, tuo ”tarpeeton kameraalinen laitos” saataisiin samalla hävitetyksi ja poistetuksi. Ennen muuta Yrjö Koskisella oli nyt varaa olla armollinen valtiopäivillä hävinneitä vastustajiaan kohtaan:

Pyydän lausua omasta puolestani, ettei luonnollisesti niidenkään mielestä, jotka lämpimimminkin ovat puolustaneet sitä ratkaisua, jonka asia on nyt saanut, (asevelvollisuus)kysymys ei ole sitä laatua, että kukaan kevytmielisesti voisi arvostella niitä vastaväitteitä ja epäilyksiä, joita toiset, toisinajattelevat, ovat tässä kysymyksessä lausuneet. Omasta puolestani olen päinvastoin vakuutettu siitä, että kaikenmoiset epäilykset ovat olleet erittäin oikeutettuja niin vaikeassa kysymyksessä kuin tämä. Herramme tahto, että näin on tapahtunut. Ohjatkoon Korkein askeleemme niin, että tämä olisi tapahtunut onnellisella hetkellä.

¹⁴⁵ Pappissäädyn pöytäkirjat 16.1.1878, sivut 3335–3337, Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa 1877–1908* (SKS 108), sivut 198–199.

Yrjö-Koskisen (*Asevelvollisuudesta Suomessa 1878*)¹⁴⁶ mukaan nyt oli jopa toiveita, että ”*kansamme surmaksi väitetty kielikiista*”, asevelvollisuuskysymyksen tultua nyt ratkaistua tavalla, joka todistaa virkistynyttä kansallistuntoa, on kohdakkoin saattava kielikiistankin suotuisaan loppupäätökseen. Lopuksi (1879) on sitten maallistenkin kiitosten aika (*Mitä asevelvollisuuden toimeenpanossa tarvitaan 1879*)¹⁴⁷:

Tämän uuden laitoksen kautta maamme valtiollinen asema ja sen mahdollisuus kansalliseen kehitykseen on niin suuressa määrin vahvistunut, että Porvoon valtiopäiväin perästä ei löydy Suomen kansan historiassa toista niin merkillistä tapausta kuin 1878 vuoden asevelvollisuuslaki, joka nimenomaan julistaa vuonna 1809 asetetun erinäisen Suomen valtaistuimen – oman isänmaan puolustamista.

Yrjö-Koskinen painottaa samassa kirjoituksessa (*Mitä asevelvollisuuden toimeenpanossa tarvitaan 1879*, sivu 222) edelleen, että jatkotoimien kannalta on varsin tärkeää, että ne miehet, joille sotalaitoksen ylimmäinen johto uskotaan, nauttivat yleistä luottamusta kelvollisuutensa ja kyvykkyytensä sekä kansanmielisen luonteensa puolesta. Yrjö-Koskinen toteaa, että se ”korkeavaltainen sotilas”¹⁴⁸, joka syvillä tiedoillaan ja isänmaallisella mielenlaadullaan enemmän kuin kukaan muu oli vaikuttanut asian onnelliseen ratkaisemiseen asevelvollisuusvaliokunnassa ja säädyissä, ei jääne ulkopuolelle uuden lain toimeenpanoa.

Sepittikö Yrjö-Koskinen asevelvollisuus-sanan?

Martti Rapola (1960)¹⁴⁹ ajoittaa *asevelvollisuus*-sanat Yrjö-Koskisen sepittämäksi vuonna 1874 ja *asevelvollinen*-sanat esiintyneen ensimmäisen kerran Ferdinand Ahlmanin sanakirjassa *Svenskt-Finskt Lexikon* vuodelta 1865. Yrjö-Koskinen kyläkin kirjoitti vuoden 1874 Kirjalliseen Kuukausilehteen (numero 3, maaliskuu, sivut 59–72) artikkelin, joka sisälsi laajan kokoelman *Suomen sotalaitoksemme peruskirjoja*. Tämän artikkelin alussa mainitaan, että ”kysymys yleisestä asevelvollisuudesta Suomenmaassa, joka par’aikaa on erään komitean valmisteltavana ja sitten tietysti tulee valtiopäiville esitettäväksi, lienee kaikkialla maassamme herättänyt paljon miettimistä”. Kuitenkin, kuten erityisesti tämän tutkimuksen käsittehistoriallisessa osassa (luku 6.) osoitetaan, asevelvollisuussanasto oli Suomessa tunnettu jo

146 Kirjallinen Kuukausilehti 1878, numero 1, sivut 1–4. Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa* (SKS 108), sivut 154–155.

147 Uusi Suometar 1879, numerot 7, 8, Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa* (SKS 108), sivut 218–220.

148 Yrjö-Koskinen osoittaa kiitoksensa kenraali Oker-Blomille, joka oli pitkään toiminut fennomaanien sotilasneuvonantajana.

149 Martti Rapola (1960) *Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen*. Valikoima.

1820-luvulta alkaen ruotsinkielisissä lehdissä muodoissa *allmän bevärning*, *värn(e) plikt* ja *c(k)onskription* sekä suomalaisessa sanakirjatyössä (Elias Lönnrot) ainakin 1860-luvulta alkaen.

Yrjö-Koskisen ”sepitys” vuodelta 1874 liittyy siten suomalaisesta asevelvollisuusperiaatteesta käytyyn laajaan keskusteluun – ei sanan ensiesiintymään. Itse sanat *ase* ja *velvollisuus* (*welgolin*) löytyvät jo Mikael Agricolalta vuodelta 1544.

5.4 LEO MECHELININ *PRO LEGE* -ASEVELVOLLISUUS

Helsingin Uutisissa (*numero 2. [5.1.1863]*, sivut 2–3; *Uusi vuosi 1863*) Yrjö-Koskinen puoltaa puoluelaitoksen syntyä Suomeen todeten kuitenkin samalla, että valtiolliset riennot eivät maassa jakaannu vapaamieliseen puolueeseen (liberaaleihin) ja ”vanhalla-olijan” puolueeseen (konservatiiveihin), vaan Suomessa löytyy jo varsin selvästi kaksi puoluetta: *Suomikiihkoiset* eli *Fennomaanit* ja niiden vastakohta – *Verettömät*. Näitä nimiä on Yrjö-Koskisen mukaan yhtä mahdoton muuttaa kuin nimiä *Whig* ja *Tory* Englannissa. Asettuen Snellmanin ja muiden fennomaanien puolelle Yrjö-Koskinen moittii ”verettömiä” vastustajiaan seuraavaan tapaan:

Verettömän puolueen luonne ja laatu tarvitsee vähän tarkempaa selitystä. Sen asema on ylipäänsä kieltäväinen: se ei katso ihmisten verenheimoisuutta miksikään valtiolliseksi siteeksi; se ei pidä kieliseikkoja minään tärkeänä asiana; se ei suostu Suomen kielen nykyisiin vaatimuksiin, taikka tahtoo miten mahdollista sysätä sen syrjälle. Ihmisen henki ei kuitenkaan voi tulla toimeen pelkällä kieltämisellä, ja siis verettömyyskin on nähnyt tarpeelliseksi hakea itselleen jotakin käskevää ainetta. Semmoista ainetta se luulee löytävänsä ottamalla suunsa täyteen yleistä vapaamielisyyttä, pitämällä suurta lukua siitä, mitä Suomen kansan olevaiselle ololle ja nykyiselle edistysasteelle on soveliasta. Verettömyys on siis vapaamielinen Englannin tavalla siitä syystä, että se ei asu Englannissa tai Sveitsin tavalla, koska se on kylläksi kaukana Sveitsistä. Mutta tämän ulkomaalaisen vapaamielisyyden se sovittaa varsin takaperoisesti Suomen maahan ja puolustelee edelleen kaikkia niitä etuoikeuksia, joita Ruotsin kieli täällä nauttii. – Verettömyys on yhtä arka kuin mekin (fennomaanit) itäisille vaikutteille.

Tämä Yrjö-Koskisen esittämä liberaalin aatesuunnan vähättely ulottui Suomessa 1900-luvun alkupuolelle saakka. Leo Mechelinin onnistui kuitenkin 1800-luvun lopulla perustuslaillisuuteen tukeutuvilla oikeusväitteillään (*rätt som argument*)

raivaamaan vähitellen Suomen politiikassa tilaa liberaaleille aatteille¹⁵⁰, kansainvälisyydelle, tieteelle ja yleiselle mielipiteelle (Stubb 2012).

Leo Mechelinin perustuslaillinen asevelvollisuusajattelu

Siinä missä Yrjö-Koskinen ja Snellman näkivät Suomen Venäjä-yhteyden suojana maamme yhteiskunnalliselle kehitykselle, vuonna 1861 perustetussa liberaalisessa liikkeessä omaksuttiin poliittiseksi tehtäväksi vastustaa Venäjän valtaa edustavaa virkavaltaa ja tavoitella säätyjen itsehallinnon laajentumista sekä vapaamielistä yhteiskuntapolitiikkaa Ruotsin ja Ranskan mallien mukaisesti. Liberaalin liikkeen päämääränä oli saattaa vanha, ylempiä säätyjä suosiva perustuslaki ja valtiopäivät, uudelleen voimaan lopullisena tavoitteenaan Suomen itsenäisyys (Heinonen 2011, 101).

Mechelinin mukaan Suomen valtio oli Venäjän valtioon nähden koordinoitussa ja tasavertaisessa asemassa, joten *perustuslaillisen* näkökulman *tulisi näin näkyä myös asevelvollisuuskysymyksen ratkaisussa*. 1800-luvun loppupuolella Suomesa uutta asevelvollisuusjärjestelmää pohdittaessa oli siten vastakkain Snellmanin reaali- ja talouspoliittinen ja suurvaltaa kunnioittava näkemys sekä Mechelinin kansallista itsemääräämisoikeutta ja yhteiskunnan vapaita instituutioita korostava näkökanta.

Mechelin asemoi oman perustuslaillisuuteen perustuvan asevelvollisuusajattelunsa kahdessa vasta perustetun *Finsk Tidskriftin* artikkeleissa vuosina 1876 ja 1877. Artikkelissaan *Konstitutionel politik* (*Finsk Tidskrift* 1876, 17–28) Mechelin analysoi Ranskan vallankumouksen perustuslaillista vaikutusta muihin Euroopan maihin nostaen esille erityisesti Englannin vallanjako-opin. Ruhtinaiden yksinvaltaa vastaan tuli taistella konstitutionalismiin, kansan suvereniteetin ja vapauden aatteiden kautta. Mechelin tarkasteli artikkelissaan Belgian, Tanskan ja Englannin esimerkkien kautta kansanedustuslaitosten merkitystä budjetti- ja verotusoikeuden rajaamisessa oikeusvaltion perusajatuksena. Mechelin totesi, että perustuslain mahdollistaman vallan hajautuksen, *selfgovernmentin* ja paikallishallinnon myötä, muuttuvat myös yksilöön kohdistuvat vaatimukset (*Finsk Tidskrift* 1876, 26):

Men ju mera emanicipationen från förmyndarepolitiken fått göra sig gällande, desto mera har och insigten mognat derom, att medborgerliga friheten icke kan sammanstå med egoistisk likgiltighet för den allmänna angelägenheterna, att den tvärt om kräfver vaksamt intresse för samhällsuppgifterna.

150 Leo Mechelinin esitys *Précis du droit public de Grand-duché de Finlande* (1886) on esitetty yhdeksi perusteeksi Venäjän aloittamaan hyökkäykseen Suomen erillisasemaa kohtaan 1890-luvulla – mutta toisaalta tuo esitys ja hänen ajatuksensa ”olivat kuin valtavalla vauhdilla levinnyt virus, joka kerran iskettyään jäi kiinni lähtemättömästi” (Jussila 1987, 133–135).

Perustuslaillisen valtion tehtävänä on näin varmistaa, että valtion tärkeimpien kysymysten ratkaisut perustuvat pohjimmiltaan yksittäisten kansalaisten itsenäiseen ajatteluun. Mechelinin ajattelussa perustuslain turvaama kansalaisten itsenäinen päätöksenteko edellyttää vastuullisuutta. Artikkelissaan *Synpunkter i värnepliksfrågan* Mechelin kauhistelee vastuutaan ymmärtämättömiä ”indifferentisteja” (*Finsk Tidskrift* 1877, sivu 182):

I hvarje samhälle finnas individer hvilka, vare sig af egoism eller bristande lyftning, sky och förkättra allt sådant, som kan för dem medföra ekonomisk uppföring eller personlig ansträngning för det allmännas skuld. Sådana indifferentister skola dock, tro vi, på frågans afgörande icke hafva något nämnvärd inflytande. Snarare torde det inträffa, att en viss obenägenhet att medverka till försvarsväsendets ordnande, hos en del alstras (frambringare) af den uppfattning, att vårt land i afseende å sina politiska relationer befinne sig i en undantagsställning, hvilken motiverade ringheten af våra uppföringar för försvaret.

Samassa artikkelissa (*Finsk Tidskrift* 1877, sivut 180–197) Mechelin sitten määritteli tarkemmin omaa asevelvollisuusajatteluaan korostamalla aluksi rauhanpolitiikan ensisijaisuutta ja antamalla samalla sodalle Clausewitzista poikkeavan määritelmän – *den (internationell[la]) domens exekution taker formen af ett krig* – eli sota ei ole politiikan jatkoa toisin keinoin, vaan valtioiden yhteisen tuomioistuimen pakkokeino.¹⁵¹

Mechelin perusteli tätä perustuslaillista asevelvollisuusajatteluaan Suomen velvollisuudella ja oikeudella omaan puolustukseen – maalla oli Mechelinin mukaan oltava perustuslaissa vahvistettu armeijaorganisaatio. Suomen valtion tehtävänä oli huolehtia maan puolustuksesta ja sisäisestä turvallisuudesta eikä Suomi siten voinut sodassa kansakuntana pysyä aseettomana, vaan ”velvollisuutemme on puolustaa kotejamme Suomen valtion omin sotajoukoin”.

Seuraavaksi Mechelin toteaa, että se tapa, jolla sotaväki kussakin maassa järjestetään vaikuttaa syvälle yhteiskuntaelämän eri kerrostumiin. Mechelin katsoi, että Suomi ei voisi enää jatkossa tukeutua käytössä olevaan kameraaliseen ruotujakolaitokseen, sillä se ei voinut olla uuden tehokkaamman sotilasorganisaation perustana kalleutensa ja vähäisen reservintuottokykynsä vuoksi. Yleisen asevelvollisuuden käyttöönottoa saattoi Mechelinin mielestä perustella sillä, että valtio voisi näin aseistaa kaikki kansalaisensa ja toisaalta kansalaiset, joilla oli oikeanlainen patriotismin

¹⁵¹ 1990–2000-luvuilla käydyt Jugoslavian hajoamissodat ja Irakin sodat saivat Jürgen Habermasin (2003, 364–370) antamaan sodalle Mechelinin tavoin perustuslaillisuutta ja kansainvälistä oikeutta painottavan sodan määritelmän: sodankäynti on kansainvälisen oikeuden sääntöjen käsittämätöntä rikkomista, jolloin näitä normeja ei tunnusteta, eikä samalla myöskään tunnisteta 1900-luvun historiallisia kokemuksia joukkosodankäynnin tuhoista.

henki, näkkisivät maan puolustamisen ”rakkaana ja arvokkaana”. Lisäksi yleinen asevelvollisuus ulottuisi kaikkiin kansankerroksiin. Tällöin monet rahvaan ja työväestön luokan edustajat, joiden elämää nyt rajoitti kotiseudun ahdas horisontti, voisivat asevelvollisuutta suorittaessaan avartaa yhteiskunnallisia näkemyksiään sekä keskustella uusista ideoista palvelustovereidensa kesken.

Yllättäen Mechelin (*Finsk Tidskrift* 1877, sivut 187–188) mainitsee, että vuoden 1809 valtiopäivien säädyt – Aleksanteri I:n vahvistamina – katsoivat ruotusotilaiden ”olevan kuin kansallismiliisi” (*nationalmilice*), koska he elivät ja työskentelivät suurimman osan vuotta kuten muut kansalaiset. Ruotusotilas kuului näin ennemminkin asevelvolliseen miliisiin (*en värnepliktig milis*) kuin värvättyihin ammattisotilaisiin. Mechelin totesi ruotusotilaiden heikkoutena, ettei heitä, kuten miliisi-sotilaita tai täydennysjoukkoja (*miliser eller ersättningsmansap*), voinut käyttää tarpeen tullen sotaväkeä mobilisoitaessa reservijoukkoina. Lisäksi yleinen asevelvollisuus (*allmän värnplikt*) olisi Mechelinin mukaan myös valtiolle taloudellisin järjestelmä, koska siinä reserviin koulutetut asevelvolliset eivät rasittaisi maan sotilasbudjettia rauhan aikana. Mechelininä epäilytti myös valtiopäivillä esillä olevan asevelvollisuusperiaatteen valikoivuus, koska siinä kolme neljäsosaa asevelvollisista kirjattaisiin kutsunnoissa suoraan nostoväkeen (*landtvärnet*), jolloin kysymyksessä ei ollut mikään yleinen asevelvollisuus, vaan se olisi valikoiva (*konskription*), vaikka siitä ei voisikaan rahalla tai vaihdokkaan asettamalla vapautua:

Detta är icke allmän värneplikt. Det är värneplikt för ett fåtal medborgare. Det linar således snarare konskriptions systemet, men är strängare än detta så till vida att friköp och byte äro förbjudna.

Mechelin (*Finsk Tidskrift* 1877, sivu 191) toteaa, että lähes kaikki Euroopan sivistysvaltiot ovat säätäneet omat asevelvollisuuslakinsa, joitten asettamat velvollisuudet maan kansalaisille ovat tasapainossa kansalaisoikeuksien kehittymisen kanssa. Mechelinin mukaan kaikkien sotaväkeen liittyvien järjestelyjen kuten muidenkin maan yleisten ja yhteisten asioiden ja ratkaisujen tulee pohjimmiltaan perustua kansalaisten ja heidän muodostamiensa ryhmien keskinäiseen lakiin pohjautuvaan yhteistoimintaan.

Vuonna 1879 Mechelin (*De politiska partierna*, *Finsk Tidskrift*, sivut 138–142) vastaa erityisesti Thiodolf Reinin esittämään liberaalien asevelvollisuusajattelun kritiikkiin, jonka mukaan yleisen asevelvollisuuden edustama yhteiskunnan jäsenen välinen solidaarisuus on ristiriidassa individualistisen katsomuksen kanssa. Mechelin viittaa esimerkiksi Silfversvanin esittämään näkemykseen *työnjakoon pohjautuvan kansanmiliisiin perustuvan asevelvollisuuden eduista* toteamalla, että liberalismiin kannalta asia on ”päivänselvä”: tässä kohdin liberalistinen ajattelu oli yksipuolista. Yleisessä asevelvollisuudessa kansalaiset uhraavat osan parhaista työvuosistaan valtion hyväksi. Yleisen asevelvollisuuden kohdalla yhteiskunnallisen

työnjaon periaate saa kuitenkin väistyä valtion edun vuoksi. Mechelin etsii tukea Adam Smithin (*Wealth of Nations* [1776], Book V, Chapter I, Part III, article II) ajattelusta:

Store liberalisten Adam Smith, som bland annat grundlagt läran om arbets delning, uttalat sig för gagnet och nödvändigheten af att alla medborgare öfvas i vapens bruk; hvilket just är värnplikens grundtanke.

Vuoden 1901 asevelvollisuuslaki ja vuosien 1902–1904 asevelvollisuuslakot

1890-luvun Suomessa (Hyvämäki 1960, 75–92) keskeneräiseksi jäänyt valtio-oikeudellinen kriisi uusiutui entistä uhkaavampana. Enää ei ollut kysymys jotakin hallinnonhaaraa koskevasta arveluttavasta ennakkotapauksesta, vaan itse perustuslakien kohtalosta. Vuoden 1899 ylimääräiset säätyvaltiopäivät oli kutsuttu kokoon käsittelemään ”Suomen asevelvollisuuden saattamista suurempaan yhdenmukaisuuteen vastaavien Venäjällä voimassa olevien periaatteiden kanssa” (Öhqvist 1922, 29).

Hyvämäen (1960, 82–86) mukaan asevelvollisuuskysymystä käsittelemään kutsutulla vuoden 1899 ylimääräisillä säätyvaltiopäivillä käsiteltäessä esiintyi jyrkempi ja maltillisempi suunta myös perustuslaillisten omassa piirissä. Radikaali kanta ei kuitenkaan päässyt säädysissä voitolle, vaan kannatusta sai Leo Mechelin edustama maltillinen oikeusperiaatetta korostava näkemys, jonka mukaan muodollinen laillisuus olisi säilytettävä laittomaksi koettuja esityksiä käsiteltäessä. Merkittävän lisäpiirteensä vuoden 1899 valtiopäivien ”suuntataisteluun” toi ruotsalainen, kielikysymystä korostava perustuslaillisuus, jolloin Ruotsin vallan aikuisten lakien ja laitosten puolustaminen sai ruotsalaisten perustuslaillisten, ”viikinkien”, piirissä oman ideologisen lisäpiirteensä, kun heidän vuoden 1878 valtiopäivillä loppuun saakka jyrkästi vastustamansa yleisen asevelvollisuuden voimaan saattaminen voitiin nyt torjua uusissa olosuhteissa.

Vuoden 1899 valtiopäivätyöskentelyn käynnistämistä haittasivat poliittisesti riskitaitaiset näkemykset säätyjen kesken ja maassa vallinnut rauhaton mieliala. Mechelin painotti erityisesti asevelvollisuusasian salassa pitämisen välttämättömyyttä. Olosuhteiden pakosta valtiopäivillä keksittiin ottaa käyttöön ”*neuvottelut klubeissa*”¹⁵² – jo edellisillä valtiopäivillä toimineet, silloisen puoluejaon perusteella syntyneet, suomalainen (talonpojat ja papisto) ja ruotsalainen (aatelisto ja porvaristo) valtiopäivämiesklubi. Molemmat klubit asettivat 12-miehiset jaostot, jotka kokoontuivat salaisiin yhteisneuvotteluihin. Mechelin toimi ruotsalaisen klubin ja jaoston sekä

¹⁵² Ranskan revolutionin aikana 1879 ruvettiin klubiksi sanomaan valtiollisia kansankokouksia, joita oli monta lajia [*Jakobinit, Gordelierit, Jeuillantit*] (Meurmanin sanastoja kansalle 1883–1890).

jaostojen yhteisten istuntojen puheenjohtajana. Klubien ollessa samaa mieltä käsiteltävistä asioista katsottiin yhteinen päätös syntyneeksi, ellei, valtiopäivämiehet voitiin kutsua yhteiseen istuntoon (*plenum plenorum*) säädystä ja kielestä riippumatta (Linnavirta 1946, 35–39).

Vuoden 1899 valtiopäivien työskentely jäi kuitenkin tuloksettomaksi ja Suomen armeija lakkautettiin vuonna 1901 – vuoden 1901 ”venäläinen” asevelvollisuuslaki oli tarkoitus panna toimeen vuonna 1903, jolloin suomalaisten asevelvollisten oli määrä joutua Venäjän yleisvaltakunnallisen asevelvollisuuden piiriin (Jutikkala–Pirinen 2003, 350–373). Suomessa käynnistyi aktiivinen (Korpivaara 1934, Juva 1960) ja passiivinen perustuslaillinen vastarinta (Hyvämäki 1960, Huxley 1990) näitä venäläistämistoimia vastaan vuosina 1898–1905, ja tämän vastarinnan keskiössä olivat vuoden 1901 asevelvollisuuslain toimeenpanon käynnistämät kutsuntojen välttelyt ja kieltäytymiset – kansakunta oli asevelvollisuuslakossa¹⁵³.

Suomen asevelvollisuuden ”venäläistämiseen” liittyvä, Mechelinin johtama perustuslaillinen vastarinta, sai alkunsa maan porvarillisista luokista. Ruotsalaiset ja suurin osa suomalaista, nuorsuomalainen puolue, johon nyt liittyi vanhojen suomenmielisten edustajia, asettuivat tinkimättömästi pitämään kiinni maan vanhoista perustuslaeista. Tähän ”laillisuusrintamaan” yhtyi myös samaan aikaan aatteellisesti herännyt työväestö, joka oli Turussa vuonna 1899 perustanut *Suomen työväenpuolueen*. Samalla kun työväestö vaati äänioikeutta, se ryhtyi myös vastustamaan Venäjän hallituksen laittomiksi koettuja toimenpiteitä, kuten vuoden 1901 asevelvollisuuslakia. (Korpimaa 1934, 17–19).

Timo Korpimaa (1934, 18–19) kuvaa teoksessaan *Salaisilla poluilla: kuvauksia sortovuosilta*, kuinka vuoden 1903 kuluessa alettiin työväenkin keskuudessa levittää yhä enemmän vastarintaan kehottavaa salaista kirjallisuutta, jolla oli jo osaksi aktiivinen luonne. Tätä vastarintakirjallisuutta toimitettiin ja painettiin Tukholmassa, josta sitä salaa tuotiin Suomeen:

Tänne (Suomeen) saapui Vapaa Sana (Fria Ord) -lehtiä ja lentoleh-tisiä. Kapteeni Johan Kockin nimimerkillä ”Samurai” kirjoittamassa kirjasessa kehoitettiin aseelliseen toimintaan tsaarinvaltaa vastaan. Tätä salakirjallisuutta lähetettiin muun muassa liikkeiden tavarälähe-tyksinä. Tullilaitoksessa oli vastarinnan miehiä, jotka auttoivat tässä hommassa. Kassakaapeissakin lähetettiin kirjallisuutta, mukana am-puma-aseita ja patruunoita.

153 Asevelvollisuuden taakan epäoikeudenmukaiseksi koettu jakautuminen aiheutti laajoja asevelvollisuuslakkoja 1800-luvulla esimerkiksi Yhdysvalloissa (New York 1863) ja Ranskassa (Touloise 1868).

Leo Mechelinin oli mobilisoimassa myös laajaa kansalaisadressia (vuoden 1899 Suurta adressia) helmikuun manifestia vastaan.¹⁵⁴ Martti Pänkälän (1989, 152) mukaan adressien allekirjoittamiseen liittyi kuitenkin myös ristiriitoja. Suomen kansa ei ollut aivan siinä määrin selvillä tapahtumien kulusta, että jokainen olisi spontaani noussut vastustamaan Suomen lainsäädäntöä polkeneita tapahtumia, kuten Suomen ja Venäjän sotavoimien yhdenmukaistamista, ja puoltanut sitä vastaan kerättyjä adresseja. Joko asioita ei tiedetty tai sitten ei niistä välitetty. Jotkut myös kieltäytyivät allekirjoittamasta vuoden 1899 Suurta adressia. Suomessa maalaisväestö ja työväestö elivät omaa elämäänsä ja ”*pyhät perustuslait*” koettiin monesti sivistyneen ja vauraan väen omaisuudeksi. Kansalaisten keskuuteen levitettiin myös tietoja, että venäläistäminen parantaisi köyhien oloja, kun heille muun muassa tultaisiin jakamaan viljelysmaata. Alajärven kirkkoherran Jonathan Johanssonin (1877–1904) vuonna 1899 tekemien muistiinpanojen mukaan kaikki ihmiset eivät siten nimeään vuoden 1899 adressiin antaneetkaan (Pänkälä 1989, 153):

Oikein tekee ilkeää, kun näkee, että venäläiset ovat sittenkin oikeassa, kun sanovat, että yhteinen kansa on heidän puolellaan. Se on vain Herrat, kun vehkeilevät heitä vastaan. He (kansa) luulevat, että he pääsevät vähemmillä veroilla, että virkamiehet vähenevät. Itselliset luulevat ilman maksutta saavansa maata, ettei tarvitse sitten enää pappia maksaa ja mitä hullutuksia uskovatkaan.

5.5 JOHAN GUSTAF SILFVERSVANIN EHDOTUS KANSANMILIISIIN PERUSTUVAKSI ASEVELVOLLISUUDEKSI

Valtiopäivillä 1877–1878 asetettiin asevelvollisuusvaliokunta, joka teki vuoden 1877 marraskuussa mietinnön sekä asevelvollisuuslaiksi (*esitys numero 40*) että asevelvollisuuden kustannusten kattamiseksi (*esitys numeroro 41*). Tässä tutkimuksessa edellä käsitellyistä henkilöistä Leo Mechelin ja Christian Oker-Blom kuuluivat asevelvollisuusvaliokuntaan ritariston ja aateliston edustajina samoin kuin tässä luvussa esiteltävä Johan Gustaf Silfversvan, joka oli tekemässä valiokunnan ehdotukseen eriyvän mielipiteen esittämällä ”*järkiperäisen maatalouden*” mallin mukaan, *kansanmiliisiin* perustuvaa asevelvollisuutta, jota valiokunnassa pappissäädyn edustajana toiminut Yrjö-Koskinen vastusti, vaikka hän itsekin muutoin toimi

¹⁵⁴ Venäjän keisarille tarkoitettuja suuria adresseja oli kolme: vuoden 1899 Suuri adressi helmikuun 1899 manifestia vastaan (524931 allekirjoitusta 11 päivän aikana) (Öhqvist 1922, 39); vuoden 1899 *Pro Finlandia*-kulttuuriadressi (1063 kulttuurivaikuttajaa 12 maasta) Suomen erityisoikeuksien ja aseman puolesta; vuoden 1901 Kansalaisadressi (473468 nimeä) Venäjän antamaa asevelvollisuusasetusta vastaan (Rein 1915, 139–151; Juva 1960, 65).

tehokkaamman ja kansantaloudellisesti kestävämmän maatalouden kehittämiseksi (Seitkari 1951, 329–355).

Järkiperäinen hulluus

Silfversvanin esittämä *kansanmiliisiin perustuva asevelvollisuusjärjestelmä* on ymmärrettävissä hänen henkilö- ja ammattitaustansa sekä hänen yhteiskunnallista toimintaansa vasten. Luutnantti Johan Gustaf Silfversvan (1820–1888) oli tilanomistaja ja maanviljelyksen kehittäjä sekä ritariston ja aateliston valtiopäiväedustaja vuosina 1863–1864, 1867 ja 1877–1878.

Silfversvan syntyi Ruotsissa 18.10.1820 ja palveli Västmanin rykmentissä vuosina 1837–1842. Erottuaan sotapalveluksesta Silfversvan muutti Suomeen, sai Suomen kansalaisuuden 1844 sekä osti Västankärrin kartanon Kemiöstä ja ryhtyi hoitamaan rappiolla ollutta tilaa. Silfversvan omisti myös Ulvilan Sunnaisten kartanon vuosina 1854–1865. Varakkaissa kartanoissa oli taloudellisia ja tiedollisia resursseja kokeilla uusia viljelysmenetelmiä sekä panostaa karjanhoitoon.¹⁵⁵ Västankärr oli ensimmäisiä paikkoja, joissa haettiin uutta tuotantotapaa vaihtoehtona huonotuottoiselle viljanviljelyvaltaiselle maataloudelle. Västankärrin tila toimi vuosina 1856–1861 käytännössä myös pienimuotoisena maatalouskouluna. Silfversvanin tilallaan järjestämässä vuoroviljelyssä rintamaidenkin pellot kasvoivat määrävuosina heinä, mikä oli yksi uuden, karjataloutta painottavan ”*järkiperäisen maatalouden*”, piirteitä. Eräät Silfversvanin aateliset säätyoverit laskivat vielä 1860-luvun alussa leikkiä hänen ”*järkiperäisestä hulluudestaan*” (Kauranen 2006, 892–893).

Kun Suomessa Ruotsin esimerkin mukaisesti ryhdyttiin vuodesta 1847 alkaen järjestämään yleisiä, kaikille avoimia, maanviljelyskokouksia 3–5 vuoden välein, Silfversvanille tarjoutui mahdollisuus esitellä näissä kokouksissa maanviljelyskeilujensa tuloksia, jotka sitten painettujen kertomusten ja sanomalehtien välityksellä tulivat laajemminkin tunnetuiksi. Silfversvan toimi myös kolmeen otteeseen Suomen Talousseuran puheenjohtajana 1860- ja 1870-luvuilla. Silfversvan uskoi Snellmanin tapaan maan tulevaisuuden rakentuvan maatalouden varaan. Kunnalliselämässä Silfversvan joutui kuitenkin vastakkain suurteollisuuden kanssa, jonka edustajien hän katsoi saavan valtiovallalta liikaa tulli- ja veroetuja talonpoikaisväestön kustannuksella (Kauranen 2006, 893).

Muistelmateoksessaan *Muistoja lapsen ja hopeahapsen, Muutamia aatelishojeja 1850–1860* (1908) Anders Ramsay kuvaa sitä, miten Silfversvan oli muokannut

¹⁵⁵ Marja Vuorinen (2010, 395–396) mainitsee tutkimuksessaan *Kuviteltu aatelismies. Aateluus viholliskuvana ja itseymmärryksenä 1800-luvun Suomessa*, että tärkein poikkeus kaunokirjailijoiden kuvaamasta rappion retorikasta olivat juuri tällaiset, Silfversvanin ja hänen omistamansa Västankärrin kartanon edustamat, toimintaansa uudistavat kartanot ja niiden modernia maanviljelijän ideaalittyyppiä kuvittavat aateliset isännät.

miltei aution ja rappeutuneen Västankärrin tilan rakennukset ja maat mittavan rakennus- ja salaojitustyön kautta ja nostanut tilan maan parhaiten viljeltyjen maatilojen joukkoon. Osallistuessaan paikalliseen kunnalliselämään Silfversvan kuitenkin esiintyi Ramsayn kuvauksen mukaan ”luonnostaan aina vastustusmielisenä” ja oli usein liiankin riidanhaluinen ja turhamainen sellaisissakin asioissa, joista ei olisi maksanut vaivaa kiistellä. Ramsay mainitsee muistelmissaan myös itsensä ja Silfversvanin välisestä ”pitkästä kynäkiistasta”, jonka he kävivät vuonna 1859 Helsingin sanomalehdissä edellä mainittujen teollisuuden suojatullien poistamisesta. Silfversvan vapaamielisen puolueen edustajana kannatti vapaakaupan periaatteita ja teollisuusmies Ramsay halusi säilyttää suojatullit.

Kansanmiliisiin pohjautuva yleinen asevelvollisuus

Vuosien 1877–1878 valtiopäivien asevelvollisuusvaliokunnan mietintöön 21.11.1877 liitettiin neljä vastalauseetta, joiden tekijöitä olivat A. Armfelt, G. Silfversvan, W. G. Hjelt sekä E. J. Stråhle, J. Heikkilä ja S. Jaatinen. Gustaf Silfversvanin esittämä vastalause ja hänen oma esityksensä suomalaiseksi asevelvollisuusjärjestelmäksi perustui monen muunkin valtiopäiväedustajan esittämälle ajatukselle, että asevelvollisuuteen liittyvä arvannosto on epäoikeudenmukainen ja siten yleisen asevelvollisuuden perusperiaatteen vastainen. Silfversvan myönsi voivansa hyväksyä asevelvollisuusajatuksen kansanmiliisiin (*milis eller allmän beväring*) pohjalta, joka oli hänen mielestään maalle ainoa sopiva sotilasjärjestelmä. Jos kantajoukko (*kader*) luettiin mukaan, voitiin täten saada tarpeeksi väkeä rauhanaikaiseen varuskuntapalvelukseen ja sodanaikana voitiin näin pystyttää kunnollinen armeija (Seitkari 1951, 349; Keto 1999). Vastalauseensa kahdeksannessa ponnassa Silfversvan hahmotteli ehdotuksensa pääkohdat seuraavasti (Seitkari 1951, 350):

Todettuaan aluksi, että vuoden 1789 kuninkaallisen vakuutuksen 7 § velvoitti kansaa osallistumaan maan puolustukseen, Silfversvan piti tätä säännöstä yleisen asevelvollisuuden laillisena perusteena – päinvastoin kuin asevelvollisuusvaliokunnan enemmistö, joka piti tätä kuninkaan vakuutusta riittämättömänä. Silfversvan ehdotti, että asevelvolliset koulutetaan seuraavaan tapaan:

Kutsuntaikä oli 21 vuotta. 1. ikäluokkaa oli koulutettava pienehköinä ryhminä kahden kesäkuukauden aikana kivääriotteissa ja ammunassa. 2. ikäluokkaa oli kerättävä pataljoonittain suurempiin kenttäharjoituksiin yhden kesäkuukauden ajaksi. Ikäluokat 3.–5. olivat rauhanaikana vapaat palveluksesta. Sodan aikana oli 3. ja 4. ikäluokasta muodostettava reservipataljoonia, joiden reservijoukkoina toimivat järjestyksessä 5., 2. ja 1. ikäluokka. Kaikki muut vanhemmat miehet kuuluivat 40 ikävuoteensa asti nostoväkeen (folket landstorm).

Asevelvollisten kouluttamiseksi ja rauhanaikaista varusmiespalvelusta silmällä pitäen oli pystytettävä kantajoukkoja, jotka oli muodostettava vapaaehtoisista ammattisotilaista. Näitä kaaderiyksiköjä tuli olla kaartinpataljoonan lisäksi kolme samanvahvuista erillistä pataljoonaa.

Silfversvanin ehdotuksen mukaan Suomen armeija tuli panna kokoon kantajoukosta (*kaderhär*), asevelvollisista (*beväring*) ja nostoväestä (*folket landstorm*). Toteutettuna Silfversvanin ehdotus olisi merkinnyt, että asevelvollisuusvaliokunnan reserviä koskevat säännökset olisi ulotettu koskemaan kaikkia asevelvollisia ja heille kaikille olisi annettu 90 päivän sotilaskoulutus. Silfversvanin mielestä tällaisen järjestelmän hyötynä oli se, että epäoikeudenmukainen arvannosto ja siitä aiheutuvat kustannukset jäivät pois.

Silfversvan perusti siis esityksensä Ruotsin kuninkaan Kustaa III:n antamaan vuoden 1772 hallitusmuotoa muuttaneeseen yhdistys- ja vakuuskirjaan vuodelta 1789 sekä samana vuonna annettuun erillisvakuutukseen talonpojille.¹⁵⁶ Vakuutuksen suomenkielinen nimi oli *Kuninkaallisen Majesteetin julkinen armollinen Vakuutus ja Vahvistus Ruotsin ja Suomen Talonpoikaisen Kansan vapauksille ja oikeuksille* (23.8.1789), jonka seitsemännen pykälän mukaan Älköön kukaan hätätilassa tahi sota-aikoina vetäytykö *Valtakunnan puolustuksesta, silloin kun sitä vaaditaan ja tarvitaan* (Seitkari 1951, 346–347).

Kustaa III:n vuonna 1879 säädylle antamien vakuutusten tarkoituksena oli Ranskan kuninkaan Ludvig XVI:n esimerkin mukaisesti osaltaan murtaa aateliston valtaa lopettamalla Ruotsin aateliston 500 vuotta toiminut neuvosto (*Rådet*) ja keskittämällä valtaa kuninkaalle itselleen tarjoamalla porvaristolle ja talonpojille maanomistus- ja muita uusia oikeuksia – *ett lika fritt folk bör äga lika rätt*. Suomen talonpojille myönnettyjä uusia vapauksia vastaan heidät veloitettiin sodassa yhteiseen maanpuolustukseen¹⁵⁷.

Silfversvan kuului vuosien 1877–1878 valtiopäivien asevelvollisuusvaliokuntaan ritariston ja aateliston edustajana kuten Oker-Blom ja Mechelininkin. Yrjö-Koskinen edusti valiokunnassa pappissäätyä. Asevelvollisuusvaliokunnan mietinnössä (21.11.1877) tehtiin kompromissi senaatin (hallituksen) edellyttämän pienen kaaderiarmeijan ja Silfversvanin ja hänen kannattajiensa esittämän kansalaismiliisijärjestelmän välillä esittämällä 93 118 miehen vahvuista (ruotuväen täyden vahvuuden ollessa 16 809 miestä) asevelvollisuusarmeijaa (aktiivipalvelus, reservi, nostoväki) (Seitkari 1951: 329, 351–352, 354).

¹⁵⁶ Säätyjen (ritariston, aateliston, papiston, porvarien, talonpoikien) erioikeudet lakkautettiin Suomessa vasta vuonna 1995 lailla säätyjen erioikeuksien lakkauttamisesta (17.7.1995/971).

¹⁵⁷ Vertaa Anthony Giddensin (1985, 233) esittämään ajatukseen, että valtion takaamat kansalaisoikeudet ovat vallanpitäjien ”maksu” kansalaisille valtansa ylläpitämiseksi ja kansalaisuus puolestaan edellyttää asepalvelukseen liittyvien velvollisuuksien hyväksymistä.

Nelisäätyisten valtiopäivien asevelvollisuuslakia koskeva yleiskeskustelu ja asevelvollisuusasian käsittely (Seitkari 1951, Keto 1999, Vuorinen 2010) alkoivat kaikissa säädyissä 10.12.1877. *Ritariston ja Aateliston* keskustelujen jälkeen Silfversvanin esitys kansalaismiliisin perustuvasta asevelvollisuudesta hylättiin äänin 54–46. *Pappissäädyn* keskusteluissa esiintyi sekä Silfversvanin esitystä puoltavia (Öller, Hjelt) että vastustavia (Yrjö-Koskinen, Renvall) näkökantoja. Pappissäädyn yleiskeskustelu päättyi kuitenkin ilman äänestyksiä. *Porvarissäädyn* yleiskeskustelussa Yrjö-Koskinen ystävä Ignatius perusteli yleisen asevelvollisuuden oikeutusta sillä, että valtiolla oli oikeus vaatia kansalaisiltaan henki ja elämä. Ignatius viittasi Snellmaninkin korostamaan lojaliteettivelvoitteeseen Venäjää kohtaan, jolla oli oikeus vaatia suomalaisilta välttämättömiä uhrauksia. Porvarissäädyt äänesti asevelvollisuusvaliokunnan esityksen lykkäämisestä asevelvollisuuslain sisältämien perustuslaillisten kohtien vuoksi (lykkäysehdotus hylättiin äänin 33–9). *Talonpoikaissäädystä* käydyn yleiskeskustelun jälkeen Silfversvanin esitys hylättiin äänestyksessä (14.12.1877) äänin 43–15. Silfversvanin toinen esitys asevelvollisuuskysymyksen ratkaisun lykkäämistä seuraaville valtiopäiville hylättiin niukasti äänin 30–28. Lykkäystä kannattaneet olivat tyytymättömiä vakanssiveron säilyttämiseen talonpoikien taakkana – kysymys, joka oli kerta toisensa jälkeen Ruotsissa kaatanut sotailaitoksen uudistusehdotukset (Seitkari 1951, 355–366).

5.6 YHTEENVETO

Tässä luvussa on tarkasteltu 1800-luvun lopun maatalousvaltaisessa Suomessa yleisestä asevelvollisuudesta käydyssä keskustelussa¹⁵⁸ esitettyjä perusteluja ryhmittelemällä keskeiset kansalliset toimijat kansakunta- ja kansansivistyslähtöistä asevelvollisuuspolitiikkaa edustaviin Johan Vilhelm Snellmaniin ja Yrjö-Sakari Yrjö-Koskiseen sekä oikeusvaltiollista ja kansalaislähtöistä asevelvollisuuspolitiikkaa edustaviin Leo Mecheliniin ja Johan Silfversvaniin. Suomalaista sotilaallista ajattelua edustaa tässä tutkimuksessa jo edellisessä luvussa esitellyn kenraali Oker-Blomin Suomelle esittämät armeijan organisoinnin ratkaisuvaihtoehdot (kuva 8.), jotka olivat koko suomalaisen asevelvollisuuskeskustelun pohjana. Keskustelun aihepiirit liittyivät Ruotsin vallan aikaisen ruotujakolaitoksen säilyttämiseen, ammatti- tai kaaderiarmeijaan siirtymiseen, mahdolliseen kansalaismiliisijärjestelmään perustuvan armeijan käyttöönottoon sekä Preussin mallin mukaiseen yleiseen asevelvollisuusjärjestelmään siirtymiseen, kuten muualla Euroopassa.

¹⁵⁸ Suomen 1860–1890-lukujen monivaiheisia asevelvollisuuskeskusteluja ja niihin liittyneitä keskusteluasetelmia, argumentatiivisia imperatiiveja, on kuvattu ja analysoitu monessa tutkimuksessa (Linnavirta 1946, Seitkari 1951, Vares 1992, Keto 1999, Laitinen 2005, Vuorinen 2010, Heinonen 2011).

Pauli Kettunen (2005, 81) toteaa, että 1800-luvun Suomessa muihin Pohjoismaihin verrattuna varsin myöhään alkaneen sosiaalisen rakenteen sekä poliittisen ajattelu- ja toimintatapojen muutosten vuoksi Suomessa omaksuttiin yhden kansallisen mielen vaatimus, joka teki poliittisista kamppailuista herkästi vaikeasti soviteltavia taisteluja siitä, kenellä on oikeus puhua kansan nimissä. Risto Alapuron (2010a, 529–530) mukaan Suomen kansallinen liike, *fennomania*, rakensi asemaansa Suomen suuriruhtinaskunnan hallinnollisissa ja poliittisissa laitoksissa ideologisesti ”kansan” luottamuksen ja lojaalisuuden varaan eli siihen, että ”suomalaisena” sivistyneistönä se oli kulttuurisesti lähellä ”suomalaista kansaa” ja poliittisenä toimijana kuitenkin mahdollisimman riippumaton emäimperiumi Venäjästä.

Kuten Ranskassa vallankumouksen alussa 1790-luvulla, niin myös 1870–1890-lukujen Suomen poliittisessa kulttuurissa, tavoiteltiin sosiaalista yhtenäisyyttä eli enemmän kansakuntaan kuulumisen tasa-arvoa kuin yksilöiden oikeutta omiin ratkaisuihin, liberalismia (Palonen 2008, 47). Tämän luvun tarkastelun perusteella on saatu selville, että Snellmanin ja Yrjö-Koskisen johtaman fennomaanisen liikkeen vuoksi suomalaisen asevelvollisuuskysymyksen ratkaisuun 1800-luvun loppupuolella vaikutti enemmän kansakunnan rakentamisen projekti kuin pyrkimys kansanvaltaiseen ratkaisuun.

Suomen keskeisten poliittiset toimijat valitsivat yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan kaaderiarmeijan kansanmiliisiin perustuvan asevelvollisuusjärjestelmän sijaan. Samalla kustavilaiseen perustuslaillisuuteen tukeutuminen osoittautui osin enemmän *kansallista itsenäisyyttä* turvaavaksi strategiaksi kuin liberaaleihin, poliittiset erimielisyydet tunnistaviin, yhteiskunnan normeihin ja arvoihin tukeutuvaksi, ratkaisuksi.

Vuosien 1877–1878 valtiopäivien asevelvollisuuskeskustelussa ”alakynteen” jäänyt Gustaf Silfversvan (Seitkari 1951, 349–350) esitti, että Suomessa otettaisiin käyttöön yksilön oikeuksia korostava vapaaehtoinen kansanmiliisijärjestelmä, jonka perustana olisi rauhan ajan ammattisotilaisiin perustuva sotilaskoulutusjärjestelmä. Silfversvanin ehdotuksessa painottui sotilaskoulutuksen jälkeen muodostettavan laajan reservin käyttö, jolloin myöskään epäoikeudenmukaiseksi koettua asevelvollisten arvontamenettelyä ei tarvittaisi. Silfversvanin ehdotus perustui Ruotsin kuninkaan Kustaa III:n vuonna 1789 antaman kuninkaalliseen yhdistys- ja vakuuskirjan yhteydessä vahvistettuun vakuutukseen talonpoikaissäädyn ”talonpoikaisen kansan vapauksille ja oikeuksille”, joka velvoitti kuitenkin samalla talonpojat osallistumaan maansa puolustukseen. Vuoden 1772 hallitusmuoto sekä vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirja ja sen yhteydessä annetut vakuutukset säädylle olivat osa keisari Aleksanteri I:n Porvoon valtiopäivillä 1809 vahvistamia Suomen perustuslakeja.

Vuosien 1877–1878 valtiopäivien asevelvollisuusvaliokunnan esitys oli kompromissi Yrjö-Koskisen Snellmanilta omaksuman aktiivi- ja reservipalveluksen suorittaneiden asevelvollisten käyttöä kokonaisuutena painottavan esityksen ja Mechelinin liberaalimpaa perustuslaillisia takeita ja kantajoukkojen vapaaehtoista

täydentämistä ”volontääreillä” edustavan käsityskannan välillä (Seitkari 1951, 331, 345). Snellmanin ja Yrjö-Koskisen fennomaanista asevelvollisuusargumentaatiota vahvisti Christian Oker-Blomin sotilasasiantuntijuuden käytön lisäksi Snellmanin Hegel-taustainen ajattelu, jossa toiminta valtiossa (*asevelvollisuuden suorittaminen*) oli kansakunnan edustamista, sen tahdon tuottamista ja toimeenpanemista (Kettunen 2008, 55).

Kun asevelvollisuusasia oli vuosien 1877–1878 valtiopäivillä ratkennut fennomaanien kannan mukaisesti, pappissäätyä edustaneella Yrjö-Koskisella oli jo varaa suhtautua ystävällisesti valtiopäivillä esitettyihin pasifistisiin ja kristillisiin etiikkaa edustaviin asevelvollisuuskannanottoihin. Toisin oli laita hänen suhtautumisessaan tässä tutkimuksessa kansalaisyhteiskuntapainotteista asevelvollisuusajattelua edustaneeseen ”onnettomaan, loogisesti kömmähtelevään ja jonkinlaiseen käsitteelliseen sekaannukseen” syyllistyvään tilanomistaja Gustaf Silfversvaniin (Koskimies 1968, 234–235):

Herra Silfversvan alkaa todistelunsa vähän toisella tavalla: hän lähtee kansantaloudellisista periaatteista ja arvelee sitä paitsi, että toisilla yhteiskunnan yksilöillä on erikoiset synnynnäiset taipumuksensa ja niitä tulee heidän saada kehittää; että yhteiskunnan asia on koettaa kehittää näitä taipumuksia ja käyttää niitä hyväkseen; että siinä täytyy olla olemassa työnjako ja että tästä työstä on suoritettava täysi palkka. Mutta pakollinen sotapalvelus sitä vastoin olisi hänen mielestään orjuutta.

Samankaltaisia ”raskaita polemiikin iskuja” Yrjö-Koskinen ja muut fennomaanit suuntasivat asevelvollisuuskeskustelussa liberaalista ”*verettömien puoluetta*” ja ”*dagbladilaista*” skandinavismia vastaan (Koskimies 1968, 69–74). Näitä Yrjö-Koskisen vähättelemiä ”*lipilaareja*” edustaa tässä tutkimuksessa Leo Mechelin, jonka liberaalista oikeusajattelusta ja -politiikasta tuli 1890-luvulta alkaen Suomessa välittävä tekijä konservatiivista yhteiskuntajärjestystä puoltavan ja 1900-luvun moderneja yhteiskunnan rakenteita – parlamentarismia, julkista mielipiteenmuodostusta ja tieteellisyyttä – kannattavan ajattelutavan välillä (Stubb 2012, 275–279).

Saman ”*välitysmiehen*” roolin Mechelin otti myös 1800-luvun loppupuolella armeija- ja asevelvollisuuskysymyksessä. Oman kirjasensa *Ovatko Suomen oikeudet ristiriidassa Venäjän etujen kanssa: nykyajan asioita* (1890) kysymyksenasetteluun Mechelin ottaa kielteisen kannan: Suomen oikeuksien kunnioittaminen on Venäjän etujen mukaista. Jo aiemmin 1870-luvulla käydyssä keskustelussa Mechelin oli ollut valmis myöntämään, että Suomen sotaväen velvollisuus oli taistella Suomen puolustamisen ohella myös Venäjän alueen suojelemiseksi (Puntila 1960, 11–12). Ottamalla yleisen asevelvollisuuden osalta myös ristiriitoja välttelevän ”*välittäjän*” tehtävän, Mechelin saattoi ”väistää” kannattamasta, muutoin lähellä omaa liberaalia

ajatusmaailmaansa olevan, Silfversvanin esitystä kansanmiliisiin pohjautuvasta asevelvollisuudesta.

On huomattava, että myös Snellman ja Yrjö-Koskinen epäroivät pitkään luopumista ”verrattain ankaran kansanaseistuksen” turvaavasta ruotujakolaitoksesta ja siirtymistä ”semmoiseen uuteen asevelvollisuusjärjestelmään”. Siten nämä kaksi ”regiimiä”, kansakuntaa painottava kansallinen suvereniteettipyrkimys (Snellman, Yrjö-Koskinen) ja enemmän kansalaisyhteiskuntaa¹⁵⁹ ja yhteiskunnallista modernisaatiota painottava ajatusmuoto (Mechelin, Silfversvan) olivat toisiinsa kietoutuneina suomalaista asevelvollisuusperiaatteen muotoutuessa 1800-luvun lopulla.

Tässä tutkimuksessa on tuotu myös esille, että suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen ”kuninkaantekijäksi” 1860–1870-luvuilla asetui tuolloin, ehkä tarkoittamattaan, asevelvollisuuskeskustelussa sotilasasiantuntijana toiminut Christian Oker-Blom. Perustuihan suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen sotilaallinen näkökulma julkisissa keskusteluissa suurelta osin juuri Oker-Blomin laatimaan, eurooppalaisia armeijan organisointitapoja vertailevaan, analyysiin. Tämä analyysi puolestaan vaikutti keskeisesti fennomaanien asevelvollisuuskeskustelua hallitseviin kantoihin Suomessa 1860–1890-luvuilla. Toisaalta, kuten edellä Oker-Blomin osalta on todettu, hänen alkuperäinen *allmän beväring eller milis*-tyyppinen asevelvollisuusajattelunsa taipui fennomaanien ”käsittelyssä” enemmän ajankohtaiseen poliittiseen tilanteeseen kuin viileään vertailevaan sotilaalliseen analyysiin perustuvaksi – lähemmäs preussilaisen kaaderiarmeijan mallia ja kauemmas kansalamiliisiin tai Miljutinin kaikkien yhteiskuntaluokkien asevelvollisuuteen perustuvasta armeijan organisointitavasta – pitkäkestoisin seurauksin.

Myös sodan ja yleisen asevelvollisuuden käsitteistämisessä oli eroja. Snellmanille ja Oker-Blomille sodankäynti oli tekoja ja toimintaa (*handlingar*), mutta Mechelinille sodankäynti oli kansainväliseen oikeuteen perustuvaa voiman käyttöä (*den [internationel]a] domens exekution taker formen af ett krig*).

Yrjö-Koskista epäilytti erityisesti ”Englannissa harrastettu vapaaehtoisuuteen perustuva väenotto” eli *konskriptioni*, jonka kautta Yrjö-Koskisen mukaan menetettiin tärkeän kansalaisvelvollisuuden eli yleisen asevelvollisuuden laaja toteutuminen siirtämällä tämä velvollisuus vain puutteenalaisten ihmisluokkien suoritettavaksi. Mechelininäkin huoletti asevelvollisuusjärjestelmän valikoivuus (*konskriptioni*), mutta hänen näkemyksensä oli kokonaisuudessaan harkitsevampi. Mechelin painotti perustuslaillisuuteen tukeutuvan yleisen asevelvollisuuden olevan osoitus isänmaallisuudesta (*Verfassungspatriotismus*). Mechelinin mukaan yhteisellä asepalveluksella oli myös samalla nuorten elämää avartavia ja kasvattavia vaikutuksia.

159 *Siviili*, kansalaisoloihin kuuluva, vastakohtana papilliseen ja sotamiesammattiin kuuluva (Meurman 1883–1890).

6. SUOMALAISEN ASEVELVOLLISUUDEN SANASTO

Tässä luvussa vastataan kolmanteen tutkimuskysymykseen, joka liittyy suomalaisen asevelvollisuussanaston ilmaantumiseen 1800-luvun Suomen lehdistöön ja sanakirjoihin. Vastaamista on pohjustettu jo luvussa 2.3 *Modernin asevelvollisuusperiaatteen rakentuminen*, jossa on jo koottu (kuva 4) Suomen suuriruhtinaskunnassa valittavana ollutta Ranskan, Preussin ja Venäjän asevelvollisuusjärjestelmien sanastoa, jotka oli sovitettava perinteiseen Ruotsin *indelningsverketin* termeihin ja sanastoon. Suomen kielen Mikael Agricolan jälkeisillä auktoriteeteilla, kuten Elias Lönnrotilla ja Agathon Meurmanilla, oli keskeinen rooli valittujen käsitteiden sekä niihin liittyvän termistön ja sanaston vakiinnuttamisessa kansalaisten käyttöön. Käsitetieteellisesti kysymys on uudissanojen luomisesta, neologismeista, vieras-kielisten sanojen käännösprosessin tuloksista (sanakirjat).

Käsitetieteellisestä näkökulmasta kysymys on samalla laajemmin Ian Hackin-
gin sanoin ”*sanojen kohtaamisesta sijainneissaan*”, eli käsitteiden käytöstä kä-
sitetieteen ydintemoiniin kuuluvan muutoksen ja moderniteetin tarkastelussa
(Eräsaari 2005, 65) myös armeijalaitoksen osalta. Esimerkiksi suomalainen *ruo-
tujenlaitoksen* käsite on merkityssisällöltään kapeampi kuin Ruotsin *indelnings-
verketin* käsite, jonka laajempaan yhteiskunnallisena kytköksenä on kuninkaan ja
talonpoikien välinen ”sopimus” ja kameraalinen ”veronomainen” järjestely. Tuo-
ta ”sopimusperustaisuutta” kuvaa paremmin suomeksi esimerkiksi Yrjö-Koskisen
(1859) käyttämä *jaetun sotaväen* käsite, eli *sotarasitusten oikeudenmukainen
jakautuminen sosiaalisesti ja taloudellisesti yhteiskunnassa*.

Suomessa ei ole myöskään ongelmallistettu esimerkiksi kysymystä *sotilas-kan-
salaisen* tai *kansalais-sotilaan* käsitteiden käytöstä tai verrattu *yleisen asevelvolli-
suuden* ja *kansalaismilitiisin* välisiä kytköksiä. Kun Rosanvallonnin demokratiateo-
rian mukaan vasta yleinen ja yhtäläinen äänioikeus tekee kansalaisen poliittisena
toimijana (Palonen 2008, 46–47), niin voiko *kansalais-sotilaan* käsite ilmaantua
Suomeen ennen vuotta 1906? Suomessa ei myöskään pohdita institutionaalisella
tasolla, osin vuoden 1918 historiallisten traumojen seurauksena, onko Suomen kan-
salaispuolustuksen oltava valtion keskitetysti järjestämää vai voiko tehtävän antaa
osin autonomisten, demokraattisesti valittujen organisaatioiden, kuten maakuntien
ja kuntien tai jopa vapaaehtoisten maanpuolustusyhdistysten tai metsästysseu-
rojen tehtäväksi. Myös koululaitoksen ja puolustusvoimien koulutusjärjestelmien
”yhteispeli” on, taas lähihistoriamme ”painolastista” johtuen, vähäisempää kuin
monissa muissa maissa.

Ruotsissa vuoden 1843 asevelvollisuuskeskustelussa nimimerkki ”Indelt officer”¹⁶⁰ toteaa, että ”*En rätt organiserad Konskriptions-Armé torde [...] förena en indelt och värfvad Armés fördelar, utan att äga dess brister*”. Kirjoittaja käyttää ruotsalaista *indelningsverket* ja roomalais-ranskalaista *conscrit* sanaa yhdistäen ne ammattiarmeijan (*värfvad armé*) sanastoon. Samaan tapaan tämän tutkimuksen alkusitauksissa torpparin poika, talollinen Kalle Eskola¹⁶¹ käytti vuonna 1883 edelleen Ruotsin vallan aikaiseen ruotujakolaitokseen liittyvää ”*ruunun univormu*” ilmaisua, vaikka Eskola oli menossa Suomen suuriruhtinaskuntaan perustetun, keisarillisen Venäjän säätämään asevelvollisuuslakiin perustuvan, Suomen sotaväen palvelukseen.

1860–1870-luvuilla Suomen asevelvollisuuskysymystä ratkaistaessa keskustelijoilla oli siten käytössään termit ja sanasto, jotka sisälsivät ”*sekoituksen*” eurooppalaista (Ranskan, Preussin, Venäjän) asevelvollisuusajattelua ja ruotsalaista kansallista maanpuolustustraditiota. Henrik Stenius (2003, 309) toteaa, että *modernin poliittisen suomen kielen* synty 1800-luvulla koostui jatkuvasta suomalaisten kokemusten soveltamisesta eurooppalaisiin tapoihin sekä halusta (omaperäisesti) käyttää ja määritellä keskeiset poliittiset käsitteemme. Asevelvollisuuteen liittyvän käsitteistön osalta suomalaisilla oli jo käytössään ”oma” ruotsalaiseen traditioon perustuva sanastonsa, jonka käyttö tuotti vaikeuksia moderniin suomalaiseen asevelvollisuuteen liittyvän *uudissanaston* muodostamisvaiheessa.

Ruotsin asevelvollisuuden historiaa tutkinut Ericson Wolke (1995, 1999, 2007) katsoo ranskalaisen asevelvollisuusperiaatteen ”*maahantuonnin*” Ruotsiin mullistaneen hitaasti 1800-luvun ruotsalaisen sotilasajattelun. Ericson Wolke tunnistaa kahden Ruotsin asevelvollisuusajatteluun 1800-luvulla liittyvän tradition – Ranskan vallankumouksesta alkaneen ihmisten oikeudenmukaista kohtelua ja poliittista tasa-arvoa tavoittelevan ranskalaisen *abstraktin universalismin* (*levée en masse*) (Rosanvallon 2006, 79–114) ja ruotsalaisen, kuninkaan kansan puolesta ilmaiseman, *poliittisen yksimielisyyden ideaaliin* perustuvan ”*kansantahdon*” (Saastamoinen 2003, 51) – välisen eron. Ericson Wolke ei kuitenkaan itse systemaattisesti käytä tutkimuksissaan termiä *värn(e)plikt/ c(k)conscription* ranskalaiseen asevelvollisuuteen, eikä toisaalta *beväring*-termiä varhaisempaan ruotsalaiseen asevelvollisuustraditioon, viitatessaan.

160 ”*Förslag till förändrad organisation af Svenska Arméen*”, införd i Kungl. Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1843. Leif Törnqvist: *Värnplikssystemets och värnpliktsarméns utveckling före 1901 I ett internationellt perspektiv*, sidan 15. Sveriges Försvarsmakt, Inskrivnings- och Tjänstgöringsbok: Plikt, Politik och Praktig, Värnpliksförsvaret under 100 år. Meddelande från Krigsarkivet XXII. Tryckeri: Ale Trycketeam AB 2002. Stockholm.

161 Torpparin poika, talollinen Kalle Eskolan (1865–1938) Kirjoituskirja (sivu 141). Teoksessa *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. Kansanelämän kuvauksia 75. Toimittanut Kaisa Kauranen. Suomalaisen kirjallisuuden Seura. Helsinki 2009: Hakapaino oy.

Kun Suomessa vuonna 1878 annettiin ensimmäinen laki yleisestä asevelvollisuudesta, niin käsite *yleinen asevelvollisuus* kääntyi lainsäädännössä ongelmitta ruotsin sanoista *den allmänna värnplikten*, *allmän milis eller bevärning*, (*allmän*) *bevärning* ja *national bevärning*. Ranskalaisperäisen asevelvollisuutta tarkoittavan sanan *c(k)onscription* käyttö Suomen ruotsinkielisessä lehdistössä 1800-luvun alkupuolella liittyi aluksi Euroopan maissa käyttöön otettuihin asevelvollisuusjärjestelmiin, mutta 1800-luvun lopulla fennomaanien puheessa termi ”*konskription*” kääntyi tarkoittamaan yleiseen asevelvollisuuteen kuulumatonta väenottoperiaatetta, joka sanakirjassakin kääntyi sekä ammattiarmeijaan värväyksen että yleisen asevelvollisuuden vastinpariksi – konskription tarkoittaa sotamiehen ottoa arvalla, vastakohtana värväykselle ja asevelvollisuudelle (Meurman 1883–1890).

Stenius (2003, 309–382) toteaa, että Euroopan keskeisissä kielissä käsitteitä voidaan muodostaa suuren kielialueen sisäisinä performansseina¹⁶², kun taas Suomen tyypisillä periferisillä pienillä kielialueilla on käytettävä vertailevaa menetelmää muihin kielisiin nähden. Stenius analysoi kansalaisuuden käsitteen muotoutumista edellä mainitulla pienen kielialueen vertailevalla menetelmällä esittäen, että Suomen suuriruhtinaskunta peri vuonna 1809 vanhan esimodernin Ruotsin kielijärjestelmän. Suomalaisen poliittisen kulttuurin ja suomenkielisen poliittisen kielen tärkeällä muodostumisjaksolla 1860-luvulta 1880-luvulle saakka Suomessa oli esillä kolme vaihtoehtoista tapaa viitata eurooppalaiseen kansalaisen käsitteeseen. Steniuksen (2003, 317–322) mukaan uusiksi kansalaisuutta tarkoittaviksi sanoiksi oli tarjolla eurooppalaistyyppinen ”kansalainen” (*citoyen*, *citizen*, *bürger*), ruotsalaistyyppinen (*medborgare*) kans(s)alainen, ”kansa(n)jäsen” tai ”tavallinen” suomen lainkuuliainen kansalainen, eli ”yhteiskuntalainen”. Näistä Steniuksen mainitsemista vaihtoehtoista Suomessa kansalaisen käsite jäi vähitellen ainoaksi vallitsevaksi.

Steniuksen tapaan voidaan vastaavasti kysyä miksi sitten Suomessa otettiin käyttöön käsitteet *asevelvollinen* ja *varusmies* eikä esimerkiksi kans(s)alaisyksilö (*citoyen soldat*), kaupunkilais- tai valtiotyöläinen (*Bürger*¹⁶³ *soldat*), tai valtion (jyrkän turvavuoren) turvaaja-sotilas (*statens bevärning*)¹⁶⁴. Reserviläistenkin osalta oli tarjolla varalla (varastossa tai reservissä) oleva reserviläinen (*reservist*), vain

162 Stenius ei huomioi sellaista mahdollisuutta, että myös pienen kielialueen sisällä voisi pääpaino hetkellisesti olla performanssimaisessa menettelytavassa, kuten 1800-luvun lopun Suomen tapauksessa. Suomessa kieleen pohjautuva, ”performanssimainen” kansallinen fennomaanien hallitsema suvereniteettipyrkimys määritteli suomalaisen asevelvollisuuden käsitteellistämistä enemmän kuin Steniuksen mainitsema periferisen maan vähittäinen vertaileva analyysi. Tällaista vertailevaa sotilassanaston käsitteellistämistä edustaa Suomessa vähälle huomiolle jäänyt ja tässä tutkimuksessa esiin tuotu Christian Oker-Blom.

163 Steniuksen (2003, 321) mukaan saksalaisen poliittisen kulttuurin piirissä kehitettiin 1800-luvulla universaalinen kansalaisen käsite (*Staatsbürger*) laajentamalla partikulaarisempaa käsitettä, joka viittasi vain tiettyyn erityisryhmään yhteiskunnassa (*Stadtbürger*).

164 Historiallisesti jyrkkärinteiset määritelmät olivat turvapaikkoja, linnavuoria. Saksan sana *Wehr* tarkoittaa puolustusta; suojaa valtia, linnoitusta ja ruotsiksi myös miekkaa (*värja*). Ruotsiksi siis *Wehr*-sanasta johdettu *bevärning* tarkoittaa aseistamista; varustamista (sotakuntoon) (Koivulehto 1976, 274–275).

hädän hetkellä riviin kutsuttava apujoukko, nostoväkimies (*frikår*, *lantvärnsman* (*landets försvar*)) tai kansalaismiliisi-sotilas (*milis-soldat*).

Seuraavassa tarkastellaan suomalaista 1800-luvun yleiseen asevelvollisuuteen liittyvää sanastoa, erityisesti sanojen *c(k)onscription*, (*allmän*) *beväring*, *värn(e) pliktig*, (*yleinen*) *asevelvollisuus*, *varusmies* etymologiaa ja näiden sanojen ilmaantumista julkisuuteen Suomen suuriruhtinaskunnassa ilmestyneessä sanomalehdistössä ja käyttöön otetuissa sanakirjoissa.

6.1 SANOMALEHDISTÖ

Suomen suuriruhtinaskunnassa 1800-luvulla ilmestyneeseen sanomalehdistöön asevelvollisuussanasto ilmaantui ruotsinkielisissä muodoissaan, *c(k)onscription*, *beväring* ja *värn(e)plikt* jo 1820-luvulta alkaen. Tämän tutkimuksen liitteeseen 1. *Sanomalehtikatsaus asevelvollisuussanastoon 1800-luvun Suomen suuriruhtinaskunnassa*, on kronologisesti koottu esimerkkejä tuolloisesta asevelvollisuuteen liittyvän ruotsinkielisen sanaston käytöstä ja yleistymisestä eurooppalaisessa viitekehyksessään 1820-luvulta alkaen.

Suomen kansalliskirjaston historiallisen sanomalehtiarkiston hakujen mukaan sanat *värn(e)plikt* ja *asevelvollisuus* ilmaantuivat yhdessä ruotsinkielisiin ja Uusi Suometar-lehteen vuosina 1869–1871. Suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen konkreettinen sisältö eli miten maassa haluttiin Venäjältä tullut ajatus yleisestä asevelvollisuudesta käytännössä tulkita, tuotiin julki kahdessa *Uuden Suomettaren* lehtikirjoituksessa tammikuussa (2.1. ja 20.1.) 1871. Näissä artikkeleissa lausuttiin suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen ”*syntysanat*”.¹⁶⁵ Vastaavasti suomalaisen asevelvollisuuden julkisia ”*muistosanoja*” lausuttiin jo joulukuussa vuonna 1903 *Mikkelin Sanomissa*, jossa Uuden Suomettaren alkuperäiskirjoituksen perusteella raportoititiin eräässä kansalaiskokouksessa pidetystä pääesitelmästä, jonka aiheena oli ”viimeinen tuote Yrjö-Koskisen kynästä”. Yrjö-Koskisen pitämä esitelmä liittyi vielä kirjoitushetkellä avoimiin mahdollisuuksiin toimia Suomessa vuoden 1901 asevelvollisuuslain puitteissa:

Itsestään on selvä, ettei tämä epämääräinen asema voi kauan aikaa kestää. Kutsuntalaitos maassamme on johonkin määrin jäänyt en-

165 Kirjoitusten sävy oli varovainen (ei ole mikään ehdotus), vaikka tämän tutkimuksen perusteella voi olettaa, että kirjoitus oli huolella ja sotilasiantuntijoiden avustuksella laadittu. Kirjoituksessa tyrmättiin sotilasääty ja siihen liittyvä ihmisten kaupitseminen (konskriptioni) ja ihannointiin isänmaan puolustamista oman lipun suojassa ”yhdistävän kansallisuuden tunteen”, ”hengellisen voiman” ja ”siveellisyyden innon” avulla.

Kirjoituksessa on jopa kansalliseen millisilaitokseen viittaavia kohtia: Koska suomalaiset ovat osoittaneet olevansa hyviä sotamiehiä, niin sotaväki voidaan järjestää mahdollisimman huokealle kannalle siten, että miesten ei tarvitsisi palvella kasarmeissa, vaan he voisivat asua kotonaan ja käydä sieltä kotiseutunsa ampumaharjoituksissa ja leireissä.

tisellensä: joka vuosi niinmuodoin kutsutaan arvannostoon noin 25 000 nuorukaista. Mutta vakinaiseen palvelukseen ei voida tätä nykyä ottaa kuin vähäistä enemmän kuin yksi sadannes asevelvollisesta lukumäärästä. Muut eli 99/100 missä määrin ovat sotakuntoisia, eivät kuitenkaan nykyisen järjestelmän mukaan enää tule kuulumaan reserviin, vaan siirtyvät suorastaan nostoväkeen, joka oikeastaan seisoo ulkopuolella sotaista käytäntöä, koska tämä väki todennäköisesti tulee jäämään kaikkea sotaista harrastusta vaille. Kun tiedämme, että kutsuntalaitos maksaa noin 88 000 markkaa, ei ole juuri ajateltavissa, että kontingenttitulos tästä verrattain suurenmoisesta puuhasta, jonka kustannuksiin täytyy lisätä kuntien lisäjäsenien palkkiot ja nuorukaisten matkakulut, jäisi olemaan 280 miestä. Saamme siis odottaa, mitä onkin edellytetty, että melkoista suurempi vuosikontingentti ennen pitkää meiltä vaaditaan.

Näin ollen on tarpeellista, että yleisessä mielipiteessä aikansa muodostuu joku suunta, mihin päin on pyrittävä. Ettei pelkkä kielteinen kanta, jota ensi aikoina koetettiin ylläpitää, vie suotuisiin lopputuloksiin, lieene kaikille järkeville kansalaisille kylläkin selvinnyt. Asialla on niin suuri käytännöllinen merkitys, että se välttämättömästi on punnittava olevaisten olojen pohjalla.

6.2 SANAKIRJAT

Suomalaiset elivät 1800-luvulla kahdessa monikielisessä koostevaltiossa, ensin Ruotsi-Suomessa ja sitten Venäjään kuuluvassa Suomen suuriruhtinaskunnassa, joissa kirjojen, lakien ja sanakirjojen käännöstyön tekivät kielentutkijoiden lisäksi papit, opettajat ja virkamiehet. 1800-luvun alussa suomenkielisessä sanakirjatyössä näkyi selvästi 1600- ja 1700-luvun Ruotsin vallan aikainen yksimielisyyden ihanointi (Saastamoinen 2003, 19–61). 1800-luvun lopulla jouduttiin jo tekemään valintoja minkä kielialueen sanat olivat käännöstyön perustana.

Tämän tutkimuksen sanakirjojen valinnassa on hyödynnetty Suomen 1800-luvun poliittisen kulttuurin käsitehistoriaa kartoittavaa kirjoituskokoelmaa *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria 2003*, sivut 589–590). Tuossa tutkimuksessa analysoidaan tuon ajanjakson eurooppalaisten poliittisten käsitteiden vastaanottoa ja käsitekamppeiluja Ruotsissa ja Suomen suuriruhtinaskunnassa. *Käsitteet liikkeessä*-tutkimuksessa ei ole mukana armeijaan tai asevelvollisuuteen liittyvää artikkelia. Tässä tutkimuksessa nostetaan esille asevelvollisuustalon osalta Elias Lönnrotin *Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja I–II* (1874, 1880), joka sisälsi yli 200 000 sanaa sekä ensimmäiset suomalaiset kansalle suunnatut sivistyssanastot – Agathon Meurmanin vuosina 1883–1890 vihoittain toimittama *Sanakirja yleiseen siivestykseen kuuluvia tietoja warten* (13 000 sanaa) ja Kaarlo

Kerkkosen vuonna 1897 ilmestynyt *Vieraita sanoja selityksineen. Kansalaisille kokoili K. Kerkkonen* (3600 sanaa).

Lisäksi tässä tutkimuksessa on mukana Gustaf Renvallin *Suomalainen Sana-Kirja* (1826) sekä kolme 1800-luvun oikeus- ja virkakielen sanastoa: Johan Palménin *Juridisk handbok för medborgerlig bildning* (1859), keisarillisen senaatin asettaman komitean laatima *Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja Virkakielen sanasto 1883* ja J. G. Sonckin *Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja Virkakielen sanasto* (1894–1903).

Seuraavassa on kooste asevelvollisuus-sanaston käytöstä edellä mainituissa 1800-luvun ja 1900-luvun alun suomalaisissa sanakirjoissa.

Gustaf Renvallin Suomalainen Sana-Kirja (1826)

Gustaf Renvallin *Suomalaisessa Sana-Kirjassa* vuodelta 1826 on sanaviitaukset latinan ja saksan kieleen. Renvallin sanakirjassa on vähäisessä määrin sodankäyntiin liittyvää sanastoa:

Aset (een) (Wehrwaffe), sota-aseet (arma bellica); aset-huonet (armamentarium), aseenkantaja (armiger), aseellinen (bewaffnet), aseinen (emen), kylän asemet, otan miekan asemesta.

Sota (bellum, Krieg); sota-mies (miles); sota-wäki (exercitus); sotimies; sodallinen (bellicus, zum Kriege gehörig); wara-mies (miles in supplementum) warustan miehet sotaan (milites armati); sota-warustus (armatura, munimentum); warustan (vide sub wara).

Johan P. Palménin Juridisk handbok för medborgerlig bildning (1859 [Lönnrotin suomennos vuodelta 1863])

Johan Philip Palménin oikeudellisessa käsikirjassa vuodelta 1859 *Juridisk handbok för medborgerlig bildning*, jonka Elias Lönnrot suomensi vuonna 1863 nimellä *La ’in opillinen käsikirja Yhteiseksi sivistykseksi*, käsitellään sotalain oppia sekä sotaväen hoiteistoa eli sotakomissariaattia, mutta käsikirjan sanasto-osassa ei löydy esimerkiksi sanoja *beväring* tai *värnpliktig*. Käsikirjassa on kyllä maininta, että senaatin talousosaston alaisuuteen kuuluvan sotaväen hoiteiston on huolehdyttävä ”maasta löytyvän pestatun sekä ruotusotaväen palkanmaksuista ja muiden tarvikkeiden hankkimisesta niille”.

Elias Lönnrotin Suomalais-Ruotsalainen sanakirja (SKS 1874 ja 1880)

Yrjö-Koskinen korosti jo vuonna 1866 (*Kirjallinen Kuukausilehti* N:o 3, sivu 64) tekeillä olevan Lönnrotin suomalais-ruotsalaisen sanakirjan (1876–1877, SKS 1874) merkitystä:

Myöskin se täydellinen Suomenkielen sanakirja, minkä kieleemme vanha ja väsymätön sankari Elias Lönnrot par'aikaa valmistaa, tulee olemaan vertailemiselle tarpeellista alustusta. Näin voimme toivoa näistä kauan jatketuista kielitutkimuksista yleisempiäkin hedelmiä historian ja kansatieteen käytettäväksi.

Lönnrotin toimittamasta *Suomalais-Ruotsalaisesta Sanakirjasta* (SKS, edellinen osa A-M 1874; jälkimmäinen osa 1880 N-Ö) löytyy kansalaisuutta merkitseviä sanoja, kuten asentokansa (*landets folk, inbyggare*) ja asentokansalainen (*medborgare*); kansalaisuus (kansalainen) (*medborgerlighet, medborgareskap, medborgarerätt*); kansalaisvirka (*civilt embete*) ja waltiwirka (*stasembete, statstjenst*). Sotaväkeen, ruotujakolaitokseen ja asevelvollisuuteen liittyvää sanastoa Lönnrotin sanakirjassa on runsaasti:

Asemiehistö (beväringsmanskap); asemies (beväringskarl); asevarustus (bevärning); asevelvollinen (beväringskyldig) – asevelvollisuus; asevoima (domkraft) – asevoimainen.

Ruotu-sanan johdannaisia löytyy runsaasti: ruotu, ruodun (s. rote) (ruoti, ruoto); jakaa ruotuihin, panna ruodulle rotera; olla ruodulla vara på rote. Ruotuisäntä rotebonde, rotehållare. Ruotujako, -jaon rotering. Ruotujakoinen roterings-; ruotusotawäki roteringsmanskap, indelt militär. Ruotujakoisuus indelningsverk, roteringsverk. Ruotujako-kirja roteringslängd. Ruotujakolaitos l. ruotujaonlaitos roterings-, indelningsverk. Ruotukontrahti rote-, knektekontrakt. Ruotukunnittain rotevis. Ruotukunta, -kunnan rotelag. Ruotulainen (ruotu) rotehjon. Ruotulaitos roterings-, -indelningsverk. Ruotuliitto, -liiton knektekontrakt, Ruotuluettelo roteringslängd. Ruotumatruusi, -merimies rotebåtsman. Ruotupalkanlisä hemkall, hemkallsränta. Ruotupalkanlisätila hemkallshemman. Ruoturi (ruotu) rotehjon. Ruotusotamies, -miehen rotesoldat. Ruotusotawäki, -wäen indelt militär. Ruotutalollinen, tilallinen-, -talonpoika, -pojan rotebonde, rotehållare. Ruotutila knektehemman. Ruotutorppa, -torpan knektetorp, soldattorp. Ruotuwaiwainen rotetfattig, Ruotuwälikirja rote-, knektekontrakt.

Kuten myös varustamiseen liittyvää sanastoa: warus, s. värn, skyddsmedel, förråd; utrustning, förberedelse, varning; olla hyvissä warustuksissa vara väl utrustad, skyddad; warustuksitta utan värn. Warustaa (warus) förse, göra färdig, bereda, rusta, utrusta, bevärna,

befästa, förskansa, utrusta till färd (laiva), aseina (beväpna sig), Warustautta (warustautua) väpna sig (warustaita); Warustelma linnan muotoinen; Warustettu beväpnad sota-aseilla varustettu laiva arme-rad fartyg; Warustus (warustaa) utrustning, beväpning, beväring, befästning, försiktighetsmått, försvars- l. fästningsverk, fäste, skans; sotawarustus krigsutrustning; Waruskunta, -kunnan, fortifikations-kår, -manskap; Warustuslaitos försvarsinrättning, -verk; Warusväki, -wäen befästnings- l. fortifikationsmanskap, besättning (på ett fäste).

Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja Virkakielen sanasto (1883)

Keisarillisen senaatin asettaman komitean valmistelemassa *Ruotsalais-Suomalai-sen Laki- ja Virkakielen Sanastossa (Svensk-Finsk Lag- och Kurialterminologi)* vuodelta 1883 *beväring*- sana käännetään suomeksi aseitus, asepuke ja vastaavasti sana *bevärad* aseelliseksi ja *beväringssersedel* aseituskappaleeksi tai varustukseksi. Sana aseellinen puolestaan kääntyy ruotsiksi *beväpnad* ja aseittäminen *bevärad* tai *beväpna* sekä *asekuntoinen* sanaksi *vapenför*.

Tässä vuoden 1883 laki- ja virkakielen sanastossa sana *varus* käännetään ruot-siksi *beväringssersedlar*, varustaa aseilla sanaksi *beväpna* ja sotaväen varusta-minen/varustus sanaksi *utredning*. Sanaa *varusmies* ei tässä sanastossa esiinny.

J. G. Sonckin Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja Virkakielen Sanasto (1894–1903)

J. G. Sonckin vuonna 1894 käynnistämän sanakirjahankkeen tuloksena ilmestyi vuonna 1903 *Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja Virkakielen Sanasto (Svensk-Finsk Lag- och Kurialterminologi)*, jossa edellä mainittu *beväring*-kantainen sanasto täydentyy sanoilla *beväring (och milis)* varusväki; *beväringsskarl* varusmies, *be-väringsmanskap* varusmiehistö, *beväringsskyldig* asevelvollinen, *beväringstrupp* varusjoukko ja *beväringssyngling* varusväkeen kuuluva nuorukainen.

Sonckin sanakirjassa 1903 suojajoukkojen kokoamiseen liittyvää sanastoa ovat *värfning af soldater* sotamiesten pestaus/värväys, *taga värfning* ottaa sotamiehen pesti ja siihen liittyen *värfningsbevis*, -brev värväyskirja, *värfningspenningar* värväysraha, sotamiehen pesti, *värfningsstadga* värväyssääntö; *värfvade trupper* palkkasotajoukot.

Värfva voi tarkoittaa sotamieheksi pestäämistä tai pestin ottamista.

Sonckin sanakirjassa sana *värn* tarkoittaa turvaa, suojelemista (ja aitaamista) sekä toisaalta myös vastarinnan tekemistä, *ställa sig till värn*. *Värna* tarkoittaa siten suojelemista tai turvaamista, jota varten voidaan tarvita nostomiehiä (*värnemän*), asevelvollisuutta (*värneplikt*) ja asevelvollisuuden alaisia (*underkastad värnep-likt*). Sonckin sanakirjassa esiintyy kollektiivisessa muodossa ja hallinnollisessa

merkityksessä sanat *värnepliktig* asevelvollinen, *värnepliktslag och -författning* asevelvollisuuslaki ja -asetus, *värnepliktsinstitution och system* asevelvollisuuslaitos ja -järjestelmä; *värnepliktslängd* asevelvollisuusluettelo, asevelvollisten luettelo; *värnepliktsuppbåd och utskott* asevelvollisuuskutsunta ja valiokunta; *värneplikts-tid och -ärende* asevelvollisuusaika ja -asia; *värnskatt* asevero.

Meurmanin sanastoja kansalle (1883–1890)

Tutkimuksen alussa mainittiin, että Agathon Meurman käänsi vuoden 1877 *Ranskalais-Suomalaisessa sanakirjassaan* ranskan yleistä asevelvollisuutta tarkoittavan sanan, *levée en masse*, muotoon *mies talosta meneminen maan puolustukseksi*. Tämä Meurmanin käännös oli ensimmäisiä uuden eurooppalaisen asevelvollisuus-sanaston suomennoksia, joka voidaan tulkita vielä *embryo*-vaiheen käännökseksi, eli ensimmäiseksi yritelmäksi, jossa pohjana on vielä Ruotsi-Suomen ruotujakolaitosperiaate (*indelningsverket*) ja siihen kuuluva pientilallisten (*knekt*) velvollisuus jalkaväkimiehen (*knekt*) ylläpitoon.

Meurman (1826–1909) oli suomalaisuusmies, lehtimies, valtiopäivämies ja leksikografi, jonka edellä mainittu sanakirja *Dictionnaire Français – Finnois* (1877) ilmestyi ennen hänen toimittamaansa *Sanakirjaa yleiseen sivistykseen kuuluvia tietoja varten* (1883–1890). Tätä Meurmanin kansalle suunnattua sanakirjaa voidaan pitää ensimmäisenä suomenkielisenä sivistyssanakirjana¹⁶⁶, joka ilmestyi seitsemän vuoden kuluessa ajan tavan mukaan vihoittain. Sanakirjassa on yli 13000 hakusanaa, joista sivistyssanoja on arviolta kolmannes. Kalevi Koukkunen (2003, 9) toteaa, että Meurmania voi kuvata ”terveesti vanhoilliseksi” monialaiseksi valtiolliseksi toimijaksi, joka kirjoitti niin puolueoloista ja kotitarvepoltosta kuin siivosta esiintymisestäkin.

Kansalaisille suunnatun sanakirjansa 1883–1890 johdannossa Meurman toteaa, että mitä enemmän suomenkielinen kirjallisuus leviää kaikille inhimillisen tietämisen ja sivistyksen aloille, sitä enemmän täytyy sen omaksensa ottaa uusia käsitteitä ja luoda niille sopivia nimiä tai lainata niitä valmiina vieraista kielistä, semminkin muinaisista sivistyskielistä kuten latinasta ja kreikasta, tuosta kaikille kansoille avonaisesta ja kaikkien kansojen käyttämästä suuresta aarre-aitasta. Sanakirjansa esipuheessa Meurman vielä tuskailee joutuneensa tekemään koko sanakirjaurakkansa yksin:

¹⁶⁶ Kustantaja G. W. Edlund painottaa teoksen alkulehdellä Meurmanin sanakirjan käyttötarkoitusta: tällä nyt arvoisalle yleisölle tarjotulla ”*Sanakirjalla yleiseen sivistykseen kuuluvia tietoja varten*” tarkoitetaan hankkia jokaiselle kirjallisuuden ja sanomalehdistön käyttäjälle opas, jonka avulla hän helposti voi saada selkoa sanoista ja asioista, jotka sattuvat olemaan hänelle outoja ja tuntemattomia. Toivon tällä helpottavani kansalliskirjallisuuden käyttämistä ja levittämistä kaikkiin kansan kerroksiin, jonka vuoksi olenkin pannut kirjan hinnan niin alhaiseksi, että sille siinä suhteessa ei vedä vertoja Suomessa ilmaantunut kirjallinen tuote.

Jokaiseen konversatsionisanakirjaan otetaan myös omasta kielestä sanoja, joiden käsitteitä pidetään tarpeellisena määritä. Kieltämätöntä on, että tämä osasto ei suinkaan ole vähimmin hyödyllinen. Sanojen tarkka ymmärtäminen ja niiden käyttäminen oikeassa merkityksessä on aatteiden tarkkuudellakin välttämätön. Kuinka moni oikeastaan tietää mitä merkitsevät "aine", "aisti", "aistimus", "henki", "valtio" j.n.e. Mutta tämmöisten sanojen tieteelliseen määrittämiseen riittävät tekijän voimat vielä vähemmän kuin muihin osastoihin. Valitettavasti en ole onnistunut saamaan kykenevää miestä siihen ryhtymään, jonka vuoksi lukijan täytyy tyytyä siihen, mitä itse olen voinut kokoon saada. Muutamia sanoja on tähän vihkoon pujahtanut, jotka eivät lainkaan kuulu mainittuun piiriin.

Meurmanin sanakirjan 1883–1890 sanastovihkoset toimivat samalla yhtenä ensimmäisistä suomenkielistä kansalaisille suunnatusta sotilassanastoista, jotka kuvasivat 1800-luvun Suomenmaan sotailuksen käsitemaailmaa. Meurmanilta löytyvät omina hakusanoinaan esimerkiksi *Suomen asevelvollinen armeija 1877–78* ja *Suomen kaarti* – samoin hakusanan *Venäjä* kohdalla on tarkka kuvaus Venäjän armeijasta ja sen mobilisaatiokyvystä. Seuraavassa on joitakin valittuja esimerkkejä Meurmanin kokoamasta sotilas- ja asevelvollisuussanastosta:

Aatelislipullinen (se ratsumiehistö, joka pantiin toimeen aatellisen rat-supalveluksen kautta). Kun laitettiin jaettu ratsuväestö ja rusthol-lit, menetti aatelislipullinen yhä enemmän merkityksensä, mutta sitä mynsträttiin kuitenkin vuosittain vuoteen 1729. Viimeisestä mynsträ-yksestä 1743 oli siinä ainoastaan 395 miestä. Aatelislipullista voidaan vieläkin (1877) vaatia palvelukseen.

Armeija ((ransk.) sotajoukko, suuren valtion koottu kaiken-aseinen sotavoima, iso sotilasjoukko määrätty sotakentällä toimimaan yhden ylipäällikön johtamana; Armeijadivisiona (kaiken-aseinen osastoksi koottu sotajoukko, noin 20,000 miehen lukuinen); Armeijakoori ((ransk.) kaiken-aseinen sotajoukko, siten kokoonpantu, että se voi itsenäisenä toimia, tavallisesti kaksi divisioonaa); Artilleria ((lat. artellaria, sotakone), tykistö, ampumakoneet, joita hevosilla ja erittäin sitä varten tehdyillä rattailla kuletetaan, ynnä niiden hoitoon tarvittavat miehet ja ampumatavarat. Käyttämien koneiden suuruuden mukaan jaetaan a. kenttä-, piiritys, linna-, rannikko- ja laiva-artilleriaan; kenttä- a. on joko ratsastava, jolloin kaikki palvelusväki ratsastavat tahi jalka- a., mistä tämä väki kuljetetaan istuen tykkilaveteilla (-rat-tailla); Artilleriadepot ((ransk.) artillerikaluston säilytyspaikka, sitä hoitava virasto.

Benefi-talot (eläketalo, kameralinen nimi taloille, joiden verot olivat määrätty eläkkeeksi jaetun armeijan yli-ikäisille upseereille); Brikadi

(ransk.) armeijakoorin osasto, samaa aselajia; Venäjällä 2 jalkarykmenttiä).

Citoyen, kaupungin porwari, kansalainen, asetuksella 1792 Ranskassa määrätty puhuttelemis-sanaksi; Corps (ransk. ruumis), kokonainen, yhteytenä toimiva sotamies-osasto, koori; myös sotilas-oppilaitoksia sanotaan kooreiksi; kadettikoori).

Egal ((lat.) yhdenkaltainen, yhdenarvoinen; égalité, tasa-arvoisuus; liberté (vapaus), égalité (tasa-arvoisuus), fraternité (veljellisyys), ranskalaisen tasavallan vuodelta 1848 mielilause. Oreléansin herttua Ludwig Jos. Filip otti nimekseen ”Égalité”, kun hän yhtyi tasavalta-laisiin.

Garnisoni (ransk.), kaupunkiin tahi linnaan majoitettu sotaväki; garnisoni-palvelus, linnapalvelus).

Jaettu sotaväki (tai Ruotu sotaväki).

Kaaderi ((ransk.) ne sotamies-osastot, joita aina pidetään sotakannalla, ja jota täydennetään reserveillä, kun sotaa valmistetaan); Kaarti ((ransk. garde) hallitsijan henkivartija-miehistö, etevimpinä pidetty armeijassa. Venäjällä jaetaan kaarti vanhaan ja nuoreen, edelliseen kuuluu yksi suomalainen pataljona; Kadetti (ransk. Cadet), upseriksi kasvatettava nuorukainen; Kokardi ((ransk.) ruusukeen muotoinen nauhasolmu, joka ensiksi Ranskassa käytettiin puolueen tunnusmerkinä. Tätä nykyä käyttävät sitä ainoastaan sotamiehet ja univormuun puetut virkamiehet hatussa tahi lakissa); Konskriptioni ((lat.) sotamies-otto arvalla, vastakohtana värväykselle ja asevelvollisuudelle; Koori (ransk. corps) kokonaisuus, yhteistö, kunta; suurempi armeijan osasto); Krasnoje Selo kylä Pietarin kuvernementissä; sen läheisyydessä pidetään vuosittain ven. kaartien harjoitusleiri; komea keis. linna.

Manöveri ((ransk.), sotamiesten harjoitukset ja sotajoukkojen liikkeet. Manöveerata sotajoukkojen liikkeillä vastustaa vihollista; Milisi (lat.) aseellinen miehistö ulkopuolella varsinaista sotaväkeä, nostoväki); Miljutin, Dmitri Alexejewitsch (ven. sotaministeri, 1862–1882, s. 1816, muodosti uudestaan Venäjän armeijan järjestämällä 1874 yleistä asevelvollisuutta). Mobiliserata ((ransk. mobile, ”liikkuva”) asettaa sotajoukko sotakannalle reserviä kutsumalla sisään, kuormastoa ja hevosia hankkimalla, sekä päälliköitä määräämällä. Moltke, Helmut Karl Bernhard, kreivi von, preus. marsalkka ja armeijan esikunnan päällikkö, s. 1800 Medlenburgissa, lähti 1822 tanskalaisesta palveluksesta Preussilaiseen, tuli 1858 esikunnan päälliköksi, oli semmoisena liittolaisten armeijassa 1864 Tanskaa vastaan. Hän valmisti suunnitelmat myöskin 1866 ja 1870 vuosien sotaretkille.

Montholon Charles Tristan de, Lee'n kreivi, Napoleon I:sen uskollinen ystävä, s. 1782, seurasi Napoleonin kaikissa hänen sotaretkillensä, vihdoinkin myös St. Helenaan, jossa yhdessä kenraali Gourgaudin kanssa toimitti "Memoires pour servir à l'histoire de France sous Napoléon, écrits à Ste Hélène sous sa dictée". L. sekaantui sitten Ludvig Napoleonin yrityksiin Boulognessa 1840, tuomittiin vankeuteen, † 1853. Kirjoitti myös: "Histoire de la captivité à Sainte-Hélène".

Pataljona ((ransk. bataillon) rykmentin osa noin 400–600 miestä); Patres ((lat. monikko sanasta Peter) senatorit muinaisessa Romassa, myös Patres conscripti); Patria ((lat.) isänmaa; pro p. isänmaan edestä); Patriotismi ((lat.) isänmaanrakkaus; patriotti, isänmaan rakastaja, patriotinen isänmaallinen.

Rekryytti, äsken virkaan astunut sotamies. Rekryyttijärjestelmä, sotamies-otto pestaamalla tahi muulla mielivaltaisella tavalla, vastakohtana yleinen asevelvollisuus; Reservi (lat.) mahdollisia tapauksia varten säästetyt varat, reservirahasto, reserviväki y. m.; Reserveerata, panna varastoon; Revolutionisodat, ne sodat joita Europa kävi Ranskaa vastaan 1792–1802; Rykmenti ((ransk. regiment) sotamies-osasto, joka jaetaan pataljooniin ja komppanioihin.

Siviili (lat. civilis) kansalais-oloihin kuuluva, vastakohtana papillisen ja sotamies-ammattiin kuuluva; oikeudenkielessä yleiseen kansalaisoikeuteen eikä rikos-alaan kuuluva.

Suomen asevelvollinen armeija, 1877–78 vuoden valtiopäivillä päättivät Säädyt H. K. Majesteteetin armollisesta esityksestä, että "Valtaistuimen ja isänmaan puolustukseksi jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asevelvollinen". Maan sotavoima on: vakinainen väki, reservi, joka pääasiallisesti tarkoittaa vakinaisen väen lisäämistä sotaa varten tarpeelliseen lukumäärään, ja nostoväki, johon kuuluu kaikki ne, jotka ovat reservissä aikansa olleet. Vakinaiseen väkeen, joka jaetaan yhteen kaartinpataljoonaan ja kahdeksaan armeija-tarkk'ampuja pataljoonaan saa rauhan aikana ottaa aina 5000 mieheen asti ja on siihen arvalla joutuneet velvolliset palvelemaan kolme vuotta. Reserviin kuuluu jokainen terve Suomen kansalainen viisi vuotta, ja aikansa reservissä palvelleet kirjoitetaan nosto-väkeen, jossa pysyvät neljäkymmenen vuoden ikään saakka. Sotakannalla lisätään väki 8000 saakka. 1888 vuoden valtiopäivillä lisättiin vakinaisen sotaväen luku rauhan aikana 5 600 mieheen, ja tulee entisen jalkaväen lisäksi asetettavaksi myöskin yksi rykmenti ratsuväkeä.

Suomen kaarti (Kaartin 3:mas suomalainen tarkk'ampuja pataljona). Haminan rauhan jälkeen 1809 hajoitettiin Suomen armeija, mutta 1812 asetettiin kolme n. k. jääkäri-rykmenttiä. Kolmannen jääkäri-rykmentin ensimmäisestä pataljoonasta muodostettiin 1812 harjoitus-

komppania, joka 1824 sijoitettiin Helsinkiin ja lisättiin pataljoonaksi. Tämä sai 1827 nimekseen ”Suomen opetus tarkk’ampuja-pataljoona, 1829 koroitettiin se ”nuoreksi kaartiksi” nimellä ”Suomen henkivartija-tarkk’ampujapataljoona”. Ensikerran sai se taistella Puolan kapinassa 1831, jolloin se oli Ostrolenkan luona ja Varsovan rynnäkössä saapuvilla sekä ansaitsi itselleen Yrjönlipun. Unkarin sodan aikana 1849 oleskeli Suomen kaartipataljoona Litvassa ja menetti paljon väkeä tautien kautta, mutta ei ollut missään sotatoimessa. Sodassa länsivaltoja vastaan oli se omassa maassa sotakannalle asetettuna, mutta ei myöskään ollut mihinkään sotaiseen yritykseen osallisena. 1873 sai se ylempänä sulkumerkeissä mainitun nimensä. 1877 vuoden sodassa Turkia vastaan kunnosti pataljoona itsensä Gorni Dubnjakin luona, kulki Joulukuussa Balkanin yli, taisteli Bravesin ja Filippopelin luona, ja koroitettiin sodan jälkeen ”vanhaksi kaartiksi”. Rauhankannalla kuuu siihen 18 upseeria ja 550 sotamiestä.

Venäjänsä sotavoima muodostaa 192 jalkaväen rykmenttiä, 56 pataljoonaa ja 1 komppania tarkk’ampujia yhteensä 451 000 miestä, 56 rykmenttiä ja 2 eskadroonaa, kaikkiaan 330 eskadroonaa ratsuväkeä 51 000.; 342 tykistöpatteria 1532 tykkiä ja 20 000. miestä, paitsi reserviä 800 000. ja kasakka rykmenttiä 45 000. Sotakannalle voidaan asettaa 1 700 000 (miestä) paitsi 200 000 kasakkaa ja säännötöntä väkeä. Sotalaivastossa on 392 laivaa ja 942 tykkiä.

Kerkkosen kansalle kokoilemaa (1897)

Kaarlo Kerkkonen (1897, 3) perusteli kansalle suunnatun sanakirjansa *Vieraita sanoja selityksineen*: Kansalaisille kokoili K. Kerkkonen tarvetta seuraavasti:

Tarpeettoman paljon käytetään meillä puhelussa, sanomalehti- y, m. kirjallisuudessa vieraskielisiä sanoja. Ken tahtoo mukana seurata, hänen täytyy ne kaikki ymmärtää. Mutta ainoa apuneuvo tällä alalla A. Meurmanin ”Sanakirja yleiseen sivistykseen kuuluvia tietoja varten”, on liian kallis joutuakseen vähempivaraistenkin kansalaisen omaksi. Pienempää ja halvempaa sitä tarvittaisi. Etenkin kansanopistolaiset ovat tuollaista tulkkaa kaivanneet. Senpä vuoksi oli kesällä muutamain kansanopiston opettajain kesken kysymys siitä, ruvettaisiko yhdessä tuollaista vierasten sanain selityskokoelmaa laatimaan. Mutta kun ei yhteistyöstä tiettyjen vaikeuksien vuoksi mitään tullut, uskalsi allekirjoittanut yksin yritykseen ryhtyä, arvelen ”parempi jotain kuin ei mitään”.

Kerkkosen sanakirjassa esiintyy esimerkiksi seuraava valikoima sotaväkeen ja asevelvollisuuteen liittyviä sanoja:

Amiraali (laivasto-ylipäällikkö, ylin upseeri-arvo laivastossa), Amira-liteetti (laivaston hallitus), Ammunitsiooni (ampumarat (ruuti, luodit)), Armatuuri (sotamiehelle ja – laivalle, kuuluvat tamineet), Armeija (so-tajoukko), Arsenaali (asehuone, asevarasto), Artilleria (tykkiväestö), Auditööri (sotatuomari).

Barakki (väliaikainen sotaväen, työväen asumus), Bastille (valtiori-kollisten vankila Parisin luona).

Garnisooni (kaupunkiin l- linnaan majoitettu sotaväki).

Junkkari (upseeriksi palveleva aliupseeri).

Kaaderi (ne sotaväen osastot, jotka aina pidetään sotakannalla ja so-taa valmistettaissa täydennetään reservillä), Kaartti (hallitsijan hen-kivartijaväki, etevimpänä pidetty armeijassa), Kadetti (sota-oppilas, sotakoululainen), Karnisooni (linnake, linnanväki), Karoliini (Kaarle XII:n soturi); Konskriptsiooni (sotamies-otto arvalla).

Mobiliseerata (asettaa joukot sotakannalle).

Natsiooni (kansa, kansakunta; [yliopistossa] osakunta, maakunta).

Patriotismi (isänmaanrakkaus l. mielisyyys), Patriootti (isänmaan ra-kastaja, maansa puolustaja).

Rekryytti (uudissotamies, nahkapoika); Reservi (vara; varajoukko); Rustholli (ratsutila); Rykmentti (sotaväen osasto, jaetaan pataljooniin ja komppanioihin).

Siviili (kansalais-omainen), vastakohta: sotamies.¹⁶⁷

Vakantti (vero, joka suoritetaan sotamiespanon vapaudesta); Vete-raani (sotavanhus)¹⁶⁸; Volontääri (vapa-ehtoinen, tarjokas).

167 Kerkkonen (1897) käyttää termin *sotamies* vastaparina *siviiliä* suppeammin kuin Meurman (1883–1890) edellä. Meurman sisällyttää *siviili*-sanan vastapariksi sekä papilliseen että sotamies-ammattiin kuuluvat. Meurman käyttää myös *rekryytijärjestelmän* (sotamies-otto pestaamalla tahi muulla mielivaltaisella tavalla) vastaparina *yleistä asevelvollisuutta*.

Vuoden 1878 asevelvollisuuslaissa kuitenkin kaikkiin kristinuskon tunnuksiin kuuluvat papit ja virrenlukijat vapautettiin asevelvollisuudesta (34 §) sekä myös eräät valtion ja kunnan virkamiehet, vaikka he reserviin kuuluivatkin, vapautettiin kutsumisesta vakinaiseen palvelukseen (14 §).

168 1800-luvun asevelvollisuussanasto voi päivittyä yllättävästi vielä 2010-luvulla. *Veteraani*-sana viittasi Kerkkosen sanastossa (1897) ”sotavanhukseen”. Suomen veteraanilainsäädännössä veteraani-sanalla tarkoitetaan vuosien 1939–1945 sotiemme veteraaneja. Pohjoismaisessa puolustusyhteistyössä käydään

6.3 YHTEENVETO

Tässä tutkimuksessa esitetään, että 1800-luvun lehdistö- (liitteessä 1) ja sanakirja-aineiston perusteella suomalaista asevelvollisuussanastoa ei keksitty äkillisesti vain Suomen sisäisenä ”kieliperformanssina” 1860- ja 1870-luvuilla tai Yrjö-Koskisen sepittämänä vuonna 1874, vaan uutta asevelvollisuussanastoa käytettiin, ruotsinkielisessä asussaan (*c[k]jonskription*, *beväring* ja *värn[e]plikt*), Suomessa jo 1820-luvulta lähtien kuvattaessa muiden Euroopan maiden uudenlaisia asevelvollisuusjärjestelmiä.

Suomalaisen asevelvollisuussanaston rakentumiseen 1800-luvun loppupuolella kytkeytyi ensinnäkin lönnrotilainen ”*käsitteellistämättömyyden ongelma*”, toiseksi yrjökoskislainen ”*historiattomuuden ongelma*” ja kolmanneksi Agathon Meurmanin ja Kaarlo Kerkkosen sanastoista välittyvä ”*gallismi*”, eli latinalais-ranskalaista alkuperää olevan sotilas- ja asevelvollisuussanaston omaperäinen käyttö käännöstyössä, vaikka Suomen asevelvollisuusjärjestelmän perustana vuosina 1878–1901 olikin preussilais-venäläinen asevelvollisuusperiaate.

Lönnrotin käsitteellistämättömyyden ongelma

Elias Lönnrot teki sanakirjatyössään sellaisen ratkaisun, ettei ottanut suomen kieleen suoria ulkomaisia lainasaloja, mutta ei myöskään luonut eri sanoille tarkkoja vastineita, koska suomen kirjakieli oli hänen mielestään pidettävä omailemaisena koko kansan kielenä (Kokko 2010, 11–14). Lönnrotin *Suomalais-Ruotsalaisessa Sanakirjassa* (1874, 1880) esimerkiksi kansalaisuus ja asevelvollisuus ovat yhdistettävissä ruotsinkielisistä sanoista *medborgare* ja *beväringssyldig* – kansalainen asevelvollisuudella¹⁶⁹. Toinen fennomaani Agathon Meurman määrittää kuitenkin sanastossaan 1883–1990 *siviilin* (kansalaisen) kansalaisoloihin kuuluvana vastakohtana sotamiehen ammattiin kuulumiselle. Samoin Kaarlo Kerkkosen vuoden

keskustelua kriisinhallintaveteraani-sanan käytöstä. Kriisinhallintalainsäädännössä ei veteraani-sanaa tunnettu, mutta kriisinhallintatehtävissä palvelleiden käytännön psykososiaalista tukea järjestetään ”rauhanturva- ja kriisinhallintaveteraaneille”.

Pääesikunnan, Suomen Rauhanturvaajaliiton ja Puolustusministeriön yhteisen *kriisinhallintaveteraaniohjelman* tuloksena Suomessa on nyt yli 40 000 uutta veteraania ja ensimmäiset kriisinhallintaveteraanien etuus-kortit jaetaan vuonna 2016 (*Reserviläinen*-verkkolehti, 15.1.2016).

169 Henrik Stenius (2003, 322–340) tarkastelee artikkelinsa *Kansalainen* väliotsikon *Lönnrot: useita sanoja, ei yhtään käsitettä?* mukaisesti myös tätä lönnrotilaista ”käsitteellistämättömyyden ongelmaa”. Stenius (2003, 338) toteaa, että Lönnrotin kansalaisen käsite poikkesi yleiseurooppalaisesta kansalaisdiskurssista, joka yksiselitteisesti liittyi siihen, kuka saa osallistua kaupungin (kansakunnan) yleiseen poliittiseen päätöksentekoon ja millä painoarvolla. Lönnrotin määritelmän mukaan kansalaisella ei ole poliittista eksistenssiä, vaan hän on täysin epäpoliittinen henkilö; seikka, joka todennäköisesti ei huolestuttanut Lönnrotia mitenkään.

1897 sanastossa sana *siviili* (kansalainen) tarkoittaa kansalaisomaista vastakohtana sotamiehelle.

Lönnrotin sanakirjassa 1874 & 1880 on myös runsaasti ruotsalaisperäisiä ruotu- (*roteringsmanskap*, *indelt militär*) ja varus- (*utan värn*, *beväring*) johdannaisia sanoja, jotka liittyvät sekä aseilla varustautumiseen (*beväpnad*) linnoittautumiseen ja varusväkeen (*befästnings- l. fortifikationsmanskap*). Sonckin *Laki- ja virkakielin sanastosta 1903* löytyy yksilöllinen *beväringsskarl* (varusmies) ja *värneman* (nostomies) sekä kollektiivisesti *underkastad värneplikt* (asevelvollisuus) ja hal- linnollisesti *värneplikslag* (asevelvollisuuslaki), *värnepliktsinstitution och system* (asevelvollisuuslaitos ja -järjestelmä, *värneplikslängd* (asevelvollisuusluettelo ja *värnepliksuppbåd* (asevelvollisuuskutsunta).

Lehdistöön varusmies-sanan käyttö ilmaantui vasta 1900-luvun alussa, aluksi Louis Becken *Etelämeren seikkailu* -kuvauksissa (*Tampereen Sanomissa* vuonna 1900) ja Ruotsin varusmiesten kovasta kurinpidosta raportoituessa (*Vapaan Sanan* ja *Sosialistin* artikkeleissa vuonna 1907). Varusmies-sanan lönnrotilainen (1880) käytti inklusiivisesti termien *varuskunta*, *varusväki* (*fortifikationskår*, *-manskap*) yhteydessä tai Sonckin vuoden 1903 sanaston mukaan määriteltynä varusväkeen kuuluvaksi nuorukaiseksi (*beväringssyngling*) on sittemmin huomaamatta suomalaisessa asevelvollisuuslainsäädännössä rajoittunut tarkoittamaan vain rajattua osaa suomalaisesta asevelvollisuudesta – varusmiespalvelusta (*beväringsskyldighet*) ei suoriteta enää reservissä tai nostoväessä (vuoden 2007 asevelvollisuuslain mukaan varareservissä) palvelemisella¹⁷⁰.

Sanat *asevelvollinen* tai *varusmies* eivät myöskään sisälly Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ylläpitämän *etymologiseen sanakirjan* suomenkieliseen versioon, eikä siellä esiinny edes laajempia käsitteitä kuten *armeija* tai *asevoimat* toisin kuin esimerkiksi Meurmanin sanastossa 1883–1890. Etymologisesta sanakirjasta löytyvät kyllä sanat *asemies*, *aseistaa*, *asein*, *aseveli* ja *jääkäri*. Esimerkkinä edelleen jatkuvasta sanojen *värnplikt(ig)* ja *beväring* käyttöön liittyvästä ”määrittelymättömyyden ongelmasta” Suomessa on vuonna 2006 käyty ruotsinkielisellä etymologi-

170 Termi *varusmiespalvelus* on lisätty suomalaiseen asevelvollisuuslainsäädäntöön vuoden 1950 asevelvollisuuslain (452/1950) 3 §:n muutoksella (23.12.1988/1169). Tuolloin vuoden 1950 asevelvollisuuslain 3 §:n ensimmäinen momentti ”Palvelemaan vakinaisessa väessä astuu rauhan aikana vuosittain yksi ikäluokka, nimittäin ne asevelvolliset, jotka sinä vuonna täyttävät kaksikymmentä vuotta.” on muutettu muotoon ”Varusmiespalvelukseen vakinaisessa väessä (*varusmiespalvelus*) rauhan aikana astuu vuosittain erikseen annettavan palvelukseenastumismääräyksen perusteella asevelvollisia niistä ikäluokista, jotka sinä vuonna täyttävät 19 tai 20 vuotta”.

Vuonna 2006 asevelvollisuuslain 3 §:ää täydennettiin 3 a §:llä ja 3 b §:llä (31.3.2006/213), joissa todettiin, että ”varusmiespalveluksessa asevelvolliset voidaan kouluttaa ja harjaannuttaa sotilaallisen maanpuolustuksen ja vapaaehtoisuuteen pohjautuen sotilaallisen kriisinhallinnantehtäviin ulkomaille”.

Vuoden 2007 asevelvollisuuslain 2 §:n mukaan asevelvollisuuteen kuuluu *varusmiespalvelus*, kertausharjoitus, ylimääräinen harjoitus ja liikekannallepanon aikainen palvelus sekä osallistuminen kutsuntaan ja palveluskelpoisuuden tarkastukseen.

sella sivustolla (*Forskningscentralen för den inhemska språken*) verkkokeskustelu (liitteessä 2.)¹⁷¹.

Ruotsissa käytännön sotilaselämässä termien *beväring* ja *värnpliktig* erottelu on liittynyt myös asepalvelustaan suorittavien nuorten nimittelyyn. Esimerkiksi ruotsalaisten varusmiesten verkkokeskustelussa Är ”beväring” kränkande benämning? (9.10.2006) 92 prosenttia nuorista vastasi kysymyksen kielteisesti. *Beväring*-sanan käytön historia kyllä tunnettiin: ”*Beväring menar [...] en som är rustad*” ja ”*Gotlands nationalbeväring*”. Joskus *beväring*-sanaa käytetään kuitenkin kielteisessä merkityksessä: ”*jäkla beväringar*” tai ”*beväringssjävel*”.

Mikael Reuterilta (*Reuters ruta 1986/2006*) unohtui kommentaaristaan yksi Ruotsin tunnetuimmista sarjakuvahahmoista, eli Rudolf Peterssonin piirtämä elokuva- ja sarjakuvahahmo *91:an Karlsson: hela Sveriges lilla beväringssman*, joka edelleen pitää yllä *beväring*-sanan tunnettuutta ”koko Ruotsin pikku varusmiehenä”. Norjan vastaava sarjakuvahahmo on nimeltään *Nr. 91 Stomperud*. Suomessa *Ruotuväki*-lehden piirtäjällä Jyrki Vainiolla on myös vastaava varusmieskuvasto (*Tornitouhua*), joka osaltaan pitää yllä suomalaisen asevelvollisuuden kiinnittymistä ikonografisestikin talvi- ja jatkosodan traditioon.

Sotahistorian tutkija Lars Ericson Wolke (1999, 7–8) käyttää tutkimuksessaan *Medborgare i vapen: Värnplikten i Sverige under två sekel* myös ongelmattomasti sanoja *beväring* ja *värnplik* – *värnplikens födelse, upp- och nedgång, beväringens första tid (1800-talets förra hälft), beväringen börjar finna sin form (1800-talets senare hälft)* ja *1901 och värnplikten*.

Yrjö-Koskisen ikuinen asevelvollisuus ja ”gallismi”

Suomessa 1800-luvun loppupuolella fennomaanit Yrjö-Koskisen johdolla käänsivät yleisen asevelvollisuuden sanaston koskettamaan yhtä aikaa menneitä aikoja satoja vuosia taaksepäin¹⁷² ja toisaalta tulevaisuuteen, ”*kansakunnan ikuisuuteen*”. Tämän *fennomaanien perinnön* (Virtanen 2001) kautta käy ymmärrettäväksi, että Suomen puolustusvoimissa ei edelleenkään 2010-luvun keskustelussa nähdä ongelmallisena käyttää samaan aikaan Ruotsin *indelningsverketiin* kuulunutta *ruotuväki*-sanaa, kuten *Ruotuväki*-lehti tai *olla ruodussa*, eikä saksalais-ruotsalaista alkuperää olevista sanoista *beväring* ja *wehrpflichtig* juontuvaa sanastoa kuten *varuskunta* ja *varusmies*. Puolustusvoimien laatimissa englanninkielisissä käännösteksteissä taas esiintyy Ranskan vallankumouksesta juontuva *la conscription*-sana, joka kääntyy,

¹⁷¹ *Beväring och underhållning*. Reuters ruta 14/3 1986, uppdaterad 19.12.2006.

Lähde: Forskningscentralen för den inhemska språken. (<http://www.kotus.fi/?l=sv&s=1322>).

¹⁷² Yrjö-Koskinen Kirjallisen Kuukausilehden pääkirjoituksessa *Muutamia sotalaitoksemme peruskirjoja* (N:o 3, Maaliskuu 1874).

toisin kuin Yrjö-Koskisella tai Meurmanilla, yleiseksi asevelvollisuudeksi (*general conscription*)¹⁷³.

Latinankielinen sana *cōnscriptiō* < *cōnscrībere*, eli ”allekirjoittaa yhdessä”, tarkoitti Yrjö-Koskiselle väen pakko-pestausta tai vapaaehtoista värväystä ja uloskirjoitusta – *konskriptionia*, jollainen hänelle oli esimerkiksi Englannissa käytetty moitittava ”vapaaehtoisuuden järjestelmä”, vaikka Yrjö-Koskinen myöhemmin hyväksyikin Suomelle 1870-luvulla tarjolla olleen ”kevennetyn” venäläiseen asevelvollisuusmallin, johon sisältyi tuo käytännön harkintaa edustanut arvontaperiaate – ”*konskriptioni*”.

Meurmanin sanastossa 1883–1889 latinalaisperäinen sana *konskriptioni* onkin käännetty yrjökoskislaisittain *sotamies-otto arvalla, vastakohtana värväykselle ja asevelvollisuudelle* ja Kerkkosen sanastossa 1897 *konskriptsiooni* tarkoittaa *sotamies-ottoa arvalla*. Samoin Kerkkosen sanastossa kansalaispuolustukseen liittyvä käsite *milisi* (latinaksi *milites*) tarkoittaa *aseellista miehistöä ulkopuolella varsinaista sotaväkeä* – nostoväkeä. Sonckin sanakirjassa 1903 *milis*-sanaa käytetään taas *beväring*-sanan yhteydessä tarkoittaessa *varusväkeä*.

Muissa 1900-luvun alun sanakirjoissa *conscrit/conscription*-sana kuvaa sekä pakollista väenottoa että ranskalaista yleistä asevelvollisuutta. Yrjö-Koskisen pojan E. S. Yrjö-Koskisen *Suomalais-Ranskalaisessa sanakirjassa* vuodelta 1900 *asevelvollisuus*-sana liittyy sekä asepalvelukseen pakottamiseen tai sen alaiseksi asettamiseen *astreint au service (militaire)*, s. *conscrit*, mutta myös yleiseen palveluvelvollisuuteen, *obligation du service militaire* ja siihen liittyvään asevelvollisuuslakiin (*la loi de la conscription*). *Varusmies*-sanaa ei E. S. Yrjö-Koskisen sanakirjassa esiinny, mutta kylläkin varuskunta (*corps de fortification*) ja varusväki (*garnison*).

Edwin Hagforsin vuoden 1914 *Ranskalais-Suomalaisessa sanakirjassa* *conscrit*-sana, latinaksi *conscriptus*, kääntyy muotoon *sotamieheksi otettu, uudissotamies, rekryytti, kuvaannollisesti vasta-alkaja, kokematon*¹⁷⁴. Kuitenkin taas ranskalainen *conscription*-sana, latinaksi *cōnscriptiō*, kääntyy Hagforsilla laajemmin sotaväen-, miehenotoksi, arvannostoksi, asevelvollisten kutsunnaksi ja *conscription générale* puolestaan yleiseksi asevelvollisuudeksi – *tirer à la conscription* tarkoittaa nostaa, vetää (asevelvollisuus)arpaa.

Vaikka siis latinalais-ranskalaista alkuperää olevaan *conscription*-sanaan liittyi Suomessa 1800-luvun lopulla fennomaanien käsitteellinen torjunta, on Meurmanin (1883–1890) ja Kerkkosen (1879) kansaa sivistävien sanakirjojen sotilassanasto-osuus muutoin edellä kuvatulla tavalla käännetty pääosin ranskankielestä.

Venäjän sotaministeri Miljutin ja toisaalta fennomaanit Snellman, Yrjö-Koskinen ja Meurman sotilasasiantuntijansa Oker-Blomin tukemina saivat vaikutteita sveitsiläisestä *miliisi*-ajattelusta ja ranskalaisesta tasavaltalaisesta *konskriptio*-mallista,

173 Finnish Security and Defence Policy 2012, Government Report 2013:1: page 109.

174 Vertaa Kerkkonen (1897), *rekryytti*: uudissotamies, nahkapoika.

mutta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa ”kansalle kirjoitettu” suomalainen armeija- ja asevelvollisuussanasto oli vielä sekoitus ranskankielistä (*levée en masse, conscription*) ja ruotsalaista armeijasanastoa (*indelningsverket, milis och bevärning*) sekä vuoden 1878 asevelvollisuuslain sisältämää preussilais-venäläistä asevelvollisuussanastoa (*vóinskaja objazannost, Wehrpflicht, värn[e]plikt*).

Suomalaisen asevelvollisuussanaston systemaattinen päivitys etymologisessa sanakirjatyössä tai suomalaisessa asevelvollisuuslainsäädännössä puuttuu edelleen.

Historiallisen semantiikan näkökulmasta (Hacking 2005 [1990], 160–169) olisi tarkasteltava *sotilas-sanojen* kulkeutumista Euroopan maiden armeija-sanastoon ja edelleen näiden maiden poliittisten liikkeiden työkaluksi. Etttei kävisi niin, että *suomalaisen asevelvollisuuden* käsite (termit, sanastot) onkin huomaamatta muuttunut ”risteilyohjukseksi”, joka jatkaa kulkuaan, vaikka ”laukaisuhetkellä” vallinneet yhteiskunnalliset olosuhteet ovat täysin muuttuneet (Hacking (2003 [1999], 163–185).

7. POHDINTA

Tämän tutkimuksen keskeiset tulokset ovat seuraavat:

Ensinnäkin tutkimusaineiston ja Rosanvallonin tasa-arvo- ja demokratiateorian sekä Hirschmanin politiikan mahdollisuuksia kartoittavan ajattelun¹⁷⁵ tarjoaman tulkintakehyksen avulla on osoitettu, miten 1800-luvun lopun Suomessa modernin eurooppalaisen asevelvollisuuden malli työntyi fennomaanisen liikkeen tukemana vaiheittain aiemman jaetun sotaväen korvaavaksi armeijan organisointitavaksi, jättäen vain vähän tilaa liberaalia ajattelutapaa edustavalle kansanmiliisiin pohjautuvalle asevelvollisuusmallille.

Toisena tutkimustuloksena todetaan se, että 1800-luvun lopun Suomessa kustavilaisen perustuslain suojaa hakenut fennomaaninen asevelvollisuusajattelu kadotti voimansa, kun kysymyksessä oli jaetun sotaväen (ruotujakolaitoksen) periaatteesta luopuminen tai kansanmiliisiin perustuvan asevelvollisuusjärjestelmän käyttöön-oton mahdollisuus. Rosanvallonin demokratia-ajattelun mukaista on monipuolistaa keskustelua kansallisvaltion demokraattisesti ohjaamista ja perustuslain suojaamista kansalaisten maanpuolustustehtävistä.

Kolmantena tutkimustuloksena on se, että Suomessa asevelvollisuussanaston rakentumisessa 1800-luvun lopulla painottui kansakunnan kokoamiseen liittyvä tehtävä, jolloin armeija-sanastokin johdettiin siitä, eikä kansalaisuutta tai vapaa- mielisyyttä korostavalla tavalla. Käännöstyössä käytettiin mutkattomasti tarjolla ollutta Ruotsin vallan aikaista sotaväen sanastoa ja eurooppalaista armeija-sanastoa.

Edellä mainittujen tutkimuksen tulosten tulkinta on seuraavassa tiivistetty kolmeksi yhteenkietoutuneeksi teemaksi: *fennomaanisen asevelvollisuuden korostuminen, suomalaisen asevelvollisuuden perustuslailliset katkokset ja suomalaisen asevelvollisuuden käsitteellistämättömyyden ongelma.*

175 Hirschman (1995b, 69–76) viittaa yhteiskunnallisten uudistusten tiellä olevia esteitä arvioidessaan vaarallisuusteeseinsä (*jeopardy*) – eli aikaisemman progressiivisen yhteiskunnallisen edistysaskeleen (fennomaanisen liikkeen) katsotaan voivan vaarantua, jos seuraava, parhaillaan kiisteltävänä oleva uudistus otetaan käyttöön. Esimerkiksi Yhdysvalloissa konservatiivit vastustavat kansallisia sosiaalipoliittisia uudistuksia (kuten terveydenhuoltouudistusta), koska he katsovat niiden voivan rajoittaa demokraattista valinnanvapautta. Suomalaisen asevelvollisuuden kohdalla radikaaleja uudistuksia voi pidätellä *avantgardististen* vaihtoehtojen hiipuminen, kun useimmat Euroopan maat ovat siirtäneet aktiivisen asevelvollisuuden perustuslain suojiin.

Hirschman varoittaa, että ei ehkä kuitenkaan ole järkevää yrittää edetä muutoksessa ”*askel kerrallaan*” (*one thing at a time*), vaan ainakin liberaalimpien yhteiskunnallisten uudistusten puoltajien kannattaisi yrittää toteuttaa *monta uudistusta kerralla*. Hirschmanin vaarallisuusteessin liberaalin käyttötavan mukaan Suomessa olisi siis käytävä laaja perustuslaillisiin oikeuksiin pohjautuva keskustelu suomalaisesta asevelvollisuudesta ja siirrettävä näin ”päivitetty” suomalainen asevelvollisuusperiaate perustuslakiin ja sitä kautta asevelollisuus-, siviilipalvelus- ja miksei myös, kriisinhallintalakiin.

Näiden teemojen esittelyn jälkeen esitellään kaksi jatkotutkimusehdotusta: *käsitehistoriallisen tutkimusprojektin* käynnistäminen suomalaisen asevelvollisuuden käsitteen sekä siihen liittyvän termistön ja sanaston tutkimiseksi sekä suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen taustavaikuttajan *Christian Oker-Blomin arkistoaineiston* editointi ja julkaiseminen asiantuntijakommentein varustettuna.

Fennomaanisen asevelvollisuuden korostuminen

Ensimmäisenä teemana on tarkastella suomalaisen asevelvollisuuden kansallisia erityispiirteitä korostavaa näkökulmaa ottamalla esiin fennomaanien johtaman suomalaisuusliikkeen vaikutus moderniin eurooppalaiseen asevelvollisuusperiaatteen siirryttäessä Suomen suuriruhtinaskunnassa 1800-luvun lopulla.

1870-luvun alussa ratkaisuvaihtoehdot olivat asevelvollisuuskysymyksessä vielä avoimena, jota ilmentää Yrjö-Koskisen pohdinta vuonna 1872 hänen käsitellessään rusthollien augmenttiverotusta¹⁷⁶:

Me emme ole periaatteessa tämän asevelvollisuuden vastustajia. Mutta saattaisi esimerkiksi tapahtua, että asevelvollisuuden nimellä tarjottaisiin joku ihan toinen asia, joka itse teossa ei ole muuta kuin väenotto eli konskriptioni. Siinä tapauksessa ei taitaisi kenties olla maalle ja kansalle aivan hyödyllistä, jos liian hätäisesti luovuttaisiin ruotuja-kolaitoksesta, jolla on perustuslain vankkuus (katso vuoden 1772 hallitusmuodon 18 §) ja ryhdyttäisiin uusiin laitoksiin, joita ei olisi voimaa eikä valtaa enää ohjata. Tietysti emme voi edeltä käsin arvata, mitä säädyt päättänevät. Mutta kaikessa tapauksessa on varma, että silloin kyllä kaikki saavat osansa kannettavasta kuormasta, sekä rusthollit että ruodut.

Samana vuonna myös fennomaanien sotilasasiantuntijana toiminut Christian Oker-Blom (1872, 45) pohti *asevelvollisuusjärjestelmän yleisyyden* merkitystä arvioidessaan Ranskan asevelvollisuusjärjestelmän kehitystä vallankumouksen jälkeen. Oker-Blom totesi, että Ranskan asevelvollisuusjärjestelmä oli kyllä aluksi ollut yleinen, mutta siitä muodostui vähitellen 1800-luvulla lukuisten poikkeustensa vuoksi vain ”*lenkki*” kansanpuolustuksen ja ammattiarmeijan välille: En mellanlänk emellan verklig allmän folkbevapning och det fordna stående härväsendet med delvis värfvad manskap.

Suomen suuriruhtinaskunnassa moderni eurooppalainen asevelvollisuusperiaate muodostuikin 1800-luvun lopulla Oker-Blomin esittämänä aluksi ”välirenkaaksi” ruotsalaisen kameraalisen uudemman jaetun sotaväen (*det kameraala yngre [ka-*

¹⁷⁶ Uusi Suometar, 27.3.1872, n:o 37. Yrjö Koskinen: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, kolmas osa 1872–76* (SKS), sivu 46.

rolinska] indelningsverket) periaatteen ja yleisen kansalaisten (*rahvaan*) aseistamisperiaatteen (*allmän beväpning och milis*) väliin syrjäyttäen ne lopulta Suomen itsenäisyyden alkuvuosina.

Asevelvollisuuskysymyksen ratkaisseilla vuosien 1877–1878 valtiopäivillä ”kansan” tahtoa vuosina edusti asevelvollisuuskysymystä ratkaistaessa säädyistä ja halintovirkamiehistä koostunut muutaman sadan hengen suuruinen eliitti. Kettusen (2008, 62–63) mukaan tällaisen eliitin ja ”kansan” välisen konsensusideaalin pohjalta Suomessa 1800-luvun loppupuolella poliittiset kiistat (asevelvollisuuskysymyksessäkin) muuttuivat etenkin fennomaanien ja liberaalien poliittiseksi taisteluksi siitä, kenellä on oikeus puhua kansan nimissä.

Vuosien 1877–1878 valtiopäivillä edustettuina olleiden säätyjen ja etenkin fennomaanien päätöksenteon tukena asevelvollisuuskysymyksen ratkaisussa toimi Oker-Blom (1872, 10), joka rajasi 1860–1870-luvuilla käydyn suomalaisen asevelvollisuuskeskustelun vaihtoehdot laatimallaan Suomen armeijan organisointivaihtoehtojen ”valintataulukolla” (kuva 8, sivu 134) miliisilaitokseksi (*milisystemet*), kaaderiarmeijaksi (*kadersystemet*), ammattiarmeijaksi (*stående härsystemet*) ja ruotujakolaitokseksi (*indelningsverket*).

Tätä suomalaista asevelvollisuusperiaatetta fennomaaninen ja liberaalinen liike yhdessä puolustivat helmikuun manifestin 1899 käynnistämiä sotaväen venäläistämispyrkimyksiä vastaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Fennomaanit valitsivat Venäjän painostuksen alla ”yhden mallin” asevelvollisuuspolitiikan kansakunnan synnyn puolustamiseksi (Alapuro 2010a, 535–536). Suomalaiset päättäjät eivät myöskään ottaneet laajempaan tarkasteluun laittomaksi koetun vuoden 1901 venäläisen asevelvollisuuslain sisältöä – esimerkiksi reservin mobilisointia ja valtakunnannostoväen käyttöä.

Tässä tutkimuksessa on tuotu esille, että tukemalla vuoden 1878 asevelvollisuuslain mukaista kaaderiarmeijan mallia sekä fennomaanit että liberaalit sulkiivat samalla pois Oker-Blomin laajaa kansanpuolustusta painottavan esityksen *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* (1862) sisältämän ajatuksen Sveitsin ja Preussin esimerkin mukaisen *miliisin eli yleisen nostoväen* mukaisesta asevelvollisuuden mallista.

Lisäksi luvussa viisi on tuotu esille, että Snellmanin ”kansakunnan ikuisuutta” painottava asevelvollisuus ja Yrjö-Koskisen ”kansallis-asevelvollisuutta” painottava ajattelu painoivat syrjään Mechelinin liberaalimman, oikeusvaltioperiaatteeseen tukeutuvan¹⁷⁷, *pro lege*-asevelvollisuusajattelun ja edistysmielisen Silfversvanin esittämän miliisilaitokseen perustuvan asevelvollisuuden mallin.

Alapuron (2010a, 528–529) tulkinnan mukaan Suomen poliittisen kulttuurin pitkän linjan olennaisin seikka on omalaatuinen ulkoisen ja sisäisen yhdistelmä –

177 Elisabeth Stubb (2012) *Rätt som argument. Leo Mechelin och finska frågan 1886–1912*.

ulkoinen riippuvuus itäisestä imperiumista (Venäjästä), mutta sisäisesti läntiset skandinaaviset (Ruotsin) yhteiskunnalliset laitokset ja rakenteet. Suomen 1800-luvun sotalaitoksen ja asevelvollisuusjärjestelmän rakentuminen osaksi Venäjän sotilashallintoa ja sotaministeri Miljutinin kehittämää Venäjän armeijalaitosta ja asevelvollisuusjärjestelmää olivat kuitenkin poikkeus Alapuron esittämästä ”idän ja lännen sidoksesta”. Suomen suuriruhtinaskunnassa kansakuntaisuutta korostava fennomaaninen liike kiinnittyi itsenäisyyspyrkimyksiensä vuoksi *itäiseen venäläiseen asevelvollisuusperiaatteeseen*, eikä liberaaliin, vapaaehtoiseen liittoutumiseen ja ryhmittymiseen, perustuvaan *kansan- tai kansalaismiliisin malliin* asevelvollisten rekrytointitapana.

Paradoksaalisesti suomalaisten oli siis 1800-luvun lopulla, tsaarinvallasta irti pyrkiessään, välttämättä kannatettava itäistä – venäläistä asevelvollisuusjärjestelmää – pyrkiessään puolustamaan Suomen syntyä poliittisena yksikkönä läntiseen kustavilaiseen perustuslaillisuuteen¹⁷⁸ tukeutuen (Stenius 1999, Alapuro 2010a).

Rosanvallonin (2007 [2004], 1–9) tutkimusohjelman pääkohde on ranskalaisen yhteiskunnan kahden mallin välinen jännite – poliittisesti julkituotu keskusohjattu valtio instituutioineen ja Ranskan sosiaalishistoriaan perustuva valtiomalli, jossa yhteiskunnalliset liikkeet ja autonomiset toimijat taistelevat vallasta ja joutuvat tekemään keskenään kuhunkin yhteiskunnalliseen tilanteeseen soveltuvia kompromisseja.

Tässä tutkimuksessa on käytetty tätä Rosanvallonin tarkastelutapaa Suomen osalta 1800-luvun lopulla erityisesti luvussa 2.3 *Pierre Rosanvallon: yleisyyden poliittisen kulttuurin kritiikki* ja luvussa 3.5 *Yhteen veto*.

Suomessa kansalliseen asevelvollisuuteen liittyvät muutokset tapahtuivat ”ylhäältä ja sisältä” hallinnollisen eliitin ja fennomaanisen liikkeen johtajien *suomalaistamisohjelman* puitteissa ja tälle ohjelmalle ”*kansalta*” tukea hakien. Demokraattisesta näkökulmasta suomalainen asevelvollisuusperiaate rakentui 1800-luvun lopulla säätyvaltiopäivien päätöksenteon kautta eikä menetelmällisesti yleiseen äänioikeuteen perustuvien vaalien tuloksena. Tukeutumalla sekä vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin että kustavilaiseen perustuslakiin fennomaanisen liikkeen johdolla haettiin demokraattista oikeutusta Suomen oman asevelvollisen armeijan olemassaololle. Vuosina 1801–1901 toimineen Suomen armeijan sotilaat eivät Rosanvallonin kansalaisuusmäärittelyn (yleinen ja yhtäläinen äänioikeus) mukaan kuitenkaan olleet vielä *kansalais-sotilaita*.

¹⁷⁸ Edellä on mainittu, että Ruotsilta periytynyt kustavilainen perustuslaillisuus tarkoitti vuoden 1734 yleistä lakia, vuoden 1772 hallitusmuotoa ja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuutuskirjaa. (Jussila–Hentilä–Nevakivi 2006, 43, 74).

Suomalaisen asevelvollisuuden kaksi perustuslaillista katkosta

Toisena teemana tämän tutkimuksen tulosten tulkinnassa ovat yleisen asevelvollisuuden käyttöönoton (1878–1880) jälkeen tapahtuneet perustuslailliset katkokset Suomessa. Ohto Manninen (1974) liittää modernin suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen synnyn vuoden 1918 kansalaissodan tapahtumiin. Mannisen mukaan vuonna 1878 säädettyä asevelvollisuuslakia käytettiin sellaisenaan hyväksi sotaväen värväämisen tehostamiseksi ja suojeluskuntien kurinalaistamiseksi. Mannisen mukaan valkoisen armeijan voitto legitimoivat yleisen asevelvollisuuden periaatteen ja sen käytännön Suomessa. Tässä tutkimuksessa nostetaan esille, että Mannisen tulkinta on ehkä liian suoraviivainen. Vuoden 1878 asevelvollisuuslain kattaman ajanjakson (1878–1901) ja vuoden 1919 välillä suomalaiseen asevelvollisuusperiaatteeseen liittyi kaksi perustuslaillista katkosta: Suomessa luovuttiin jaetun sotaväen (ruotuväen) periaatteesta sekä torjuttiin kansanmiliisin perustuva asevelvollisuusmalli tavalliseen lainsäädäntöön tukeutuen.

Vuosien 1877–1878 valtiopäiväkeskusteluissa suomalaiset pitivät epäsuorasti esillä eroa toisaalta keisarin ja toisaalta suuriruhtinaan alamaisten välillä. Yrjö-Koskinen totesi, että kun asevelvollisuuslain luonnoksessa mainitaan, että Suomen kansalaisten velvollisuutena on ase kädessä puolustaa isänmaata ja valtaistuinta, viimeksi mainittu tarkoittaa tässä tapauksessa Suomen valtiosäännön mukaisesti ”*Suomen valtaistuinta*”. Yrjö-Koskinen mukaan jokainen venäläinen monarkki oli myös hallitsijanvalaa vannoessaan erikseen maininnut Venäjän, Puolan ja Suomen valtaistuimet. Suomen ”unioniaseman” (*unionella ställning*) vuoksi kansallinen sotavoima oli kuitenkin periaatteessa velvollinen ottamaan osaa keisarikunnan puolustukseen (Koskimies 1968, 240–241).

Siltä varalta, että suomalaisten osallistuminen isänmaan ja valtaistuimen puolustamiseen ei onnistuisi yleisen asevelvollisuusjärjestelmän kautta, oli vuoden 1878 asevelvollisuuslain 2 §:ään jätetty vielä varalta mahdollisuus ruotujakolaitoksen palauttamiseksi.¹⁷⁹ Venäjän Suomelle tarjoamassa uudessa vuoden 1901 asevelvollisuuslaissa ei tätä ruotujakolaitoksen palauttamismahdollisuutta enää ollut.

Itsenäistyneessä Suomessa *jaetun sotaväen* perustuslaillisuuden purkaminen aloitettiin tulkitsemalla ensin Suomen hallitusmuodon (17.7.1919, 94/1919) loppusäännöksi 95 §:ää:

Tämä hallitusmuoto on kaikilta osiltaan oleva peruuttamattomana perustuslakina, eikä sitä voida muuttaa, selittää tai kumota taikka poikkeuksia siitä tehdä muussa järjestyksessä kuin perustuslaista yleensä on säädetty.

¹⁷⁹ Yrjö-Koskinen katsoi jo vuonna 1880 (*Rustholliasia, Kirjallinen Kuukausilehti* N:o 1, 269), että ruotuväkilaitos purkautuisi de facto, jos jatkettaisiin pelkkiä vakanssimaksuja asettamatta sotaväkeä tai se purkautuisi myös de jure vakanssin poistamisen kautta.

Tällä säädöksellä kumottiin Ruotsin vallan ajalta periytynyt hallitusmuoto (21.8.1772) sekä yhdistys- ja vakuuskirja (21.2.1789 ja 3.4.1789) sekä samalla myös kaikkien muiden lakien ja asetusten säännökset, jotka olivat ristiriidassa tämän uuden hallitusmuodon kanssa. Jatkossa ne säännökset, jotka olivat tarpeen tämän hallitusmuodon täytäntöön panemiseksi, tuli antaa lailla.

Seuraavaksi vuoden 1919 *Suomen valtakunnan väliaikaisen asevelvollisuuslain* (8.2.1919) 81 §:stä näkyy, että vuoden 1878 asevelvollisuuslaki kumottiin tämän lain kautta samoin kuin vuonna 1772 annetun hallitusmuodon 18 §:ssä oleva säännös ruotujakolaitokseen perustuvasta sotapalveluksesta.

Oikeutus tähän ruotujakolaitoksen lakkauttamiseen puolestaan perustui 17.12.1918 annettuun lakiin, jolla säädetään, että *eräät sotapalvelusta koskevat säännökset eivät ole perustuslainluontoisina pidettäviä*. Tuossa laissa muun muassa säädettiin, ettei vuoden 1772 hallitusmuodon 18 §:ssä olevaa säännöstä ruotujakolaitokseen perustuvasta sotapalveluksesta pidetä perustuslain luontoisena.

Siten yli 200-vuotinen *jaetun sotaväen*-periaate Suomessa lopulta purkautui vailla koko 1800-luvun autonomian ajan vaalittua perustuslain suojaa, lakkauttamalla ruotujakolaitoksen palauttamismahdollisuus vuosien 1917–1919 aikana tavallisella ja väliaikaisella lainsäädännöllä.

Perustuslain suojaa ei nauttinut myöskään kansanedustaja Antti Mikkolan johdolla vuonna 1917 tehty esitys¹⁸⁰ *kansanmiliisiin perustuvan asevelvollisuusjärjestelmän* aikaansaamiseksi. Vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä eduskunta lähetti Mikkolan anomusehdotuksen N:o 4 perustuslakivaliokunnan valmisteltavaksi. Koska tämä anomusehdotus jäi perustuslakivaliokunnassa käsittelemättä, eduskunta päätöksellään 3.12.1918 siirsi asian edelleen käsiteltäväksi *sotilasvaliokuntaan*, joka antoi Mikkolan *kansanmiliisi*-ehdotuksesta oman seuraavanlaisen ehdotuksensa (10.2.1919):

Kun kysymyksessä oleva lausunto Eduskunnalle jätettiin, oli Suomi yhä ilman sitä omaa puolustuslaitosta, joka siltä oli riistetty. Sitten on maan sotalaitos uudelleen järjestetty yleisen asevelvollisuuden pohjalle väliaikaisen asevelvollisuuslain kautta. Kun Eduskunta hyväksyessään mainitun lain päätti anoa, että Hallitus niin pian kuin olosuhteet sen sallivat, antaisi Eduskunnalle esityksen pysyväiseksi laiksi puolustuslaitoksesta, jossa sotilastaakkaa rajoitettaisiin mahdollisimman pieneksi ja, jos yleinen asevelvollisuus pysytettäisiin, palvelusaika vakinaisessa väessä säädetttäisiin mahdollisimman lyhyeksi eikä vuotta pidemmäksi, saa Valiokunta kunnioittaen ehdottaa, että anomus saisi raueta.

¹⁸⁰ Valtiopäivät 1918, Asiakirjat. Neljäs ja viides osa. Helsinki 1919. Valtioneuvoston kirjapaino.

Saman kohtalon oli aiemmin kokenut kokenut liberaalin Gustaf Silfversvanin ehdotus *kansan- tai kansalaismiliisiin pohjautuvaksi asevelvollisuuden malliksi* vuosien 1877–1878 valtiopäivillä (katso luku 5.5). Leo Mechelinillä oli tuolloin mahdollisuus tukea samaa liberaalia aatemaailmaa edustavan Silfversvanin ehdotusta, mutta Mechelin pidättäytyi tässä kansanmiliisiä koskevassa kysymyksessä vetoamasta perustuslaillisuuteen¹⁸¹ kannattaen fennomaanien rinnalla Venäjän yleisen asevelvollisuusjärjestelmän kansallista sovellusta. Sanallisen ”*kuoliniskun*” Silfversvanin kansanmiliisipuheille antoi Yrjö-Koskinen valtiopäiväpuheissaan ja lehtikirjoituksissaan.

Kuitenkin taas myöhemmin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Mechelin toi esille suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen perustuslaillisen luonteen – perustus- ja asevelvollisuuslain ”*kultin*” (Rosanvallon 2007 [2004]; Stubb 2012). Mechelin oli tuolloin suomalaisen asevelvollisuuden venäläistämispyrkimyksiä vastustavan liikkeen johtohahmoja. Mechelinin mobilisoima laaja kansalaisadressi helmikuun manifestia vastaan, hänen aktiivinen toimintansa vuoden 1899 säätyvaltiopäivillä asevelvollisuusvaliokunnan puheenjohtajana sekä hänen aktivisminsa (vastarintajärjestö *Kagaalin* perustajajäsen) laittomaksi koettua vuoden 1901 yleisvaltakunnallista asevelvollisuuslakia vastaan (kutsuntalakot vuosina 1902–1904) olivat käytännön merkkejä suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen perustuslaillisen näkökulman korostumisesta.

Rosanvallonin (2013 [2008], 18–19) tulkinnan mukaan kysymys oli tällöin *moninkertaistumisen yleisyydestä* eli yhteiskunnallisen yleisyyden epäsuorasta rakentamisen tavasta yhteiskunnallisen suvereeniuden ilmausten moninaistumisen (perustuslaki, asevelvollisuuslaki, aktivismi, asevelvollisuuslakot) kautta.

Tiivistettynä: Suomessa luovuttiin vaiheittain vuosina 1877–1878 ja vuosina 1917–1919 sekä 200-vuotisesta jaetun sotaväen (ruotujakolaitos) periaatteesta että kansanmiliisiin perustuvasta asevelvollisuusjärjestelmästä, ilman edellä mainittua perustuslain suomaan *moninkertaistumisen yleisyyttä* (Rosanvallon (2013 [2008], 18–19) eli tavanomaisella lainsäädännöllä. Näin oli ”lyöty laudalta” kaksi Oker-Blomin vuonna 1872 esittelemästä (kuva 8) neljästä mahdollisesta Suomen sotaväen organisointiperiaatteesta ja samalla vuoden 1919 Suomen hallitusmuoto sulki sisäänsä *suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen ja sen käytännön* lainsäädännön tasolla kymmeniksi vuosiksi. Vaihtoehdoiksi jäivät siis ”*kaaderiarmeija*” ja ”*puhdas ammattiarmeija*”.

Suomessa perustuslain osalta muutoksia ei tuonut edes vuonna 2000 voimaan astunut uusi perustuslaki, vaikka lainvalmistelun asiantuntijana toiminut Ante-

181 Minkä arvoinen loppujen lopuksi on perustuslaki, jota ei koskaan rohjeta koetella – loistava paraatikivääri, joka vaaran hetkellä ei laukea! kirjotti V. M. Born vuoden 1899 valtiopäivien asevelvollisuuskysymykseen liittyen (Hyvämäki 1960, 82–83).

ro Jyräki kiinnitti vuonna 1998 huomiota ”isänmaan puolustamisen” käsitteen ”avoimuuden ongelmaan”¹⁸².

Leo Mechelinin korostaman, perustuslakiin tukeutuvan, puolustuksen (*Verfassungspatriotismus*) sisällön täsmentäminen näyttää olevan vaikea tehtävä.

Suomalaisen asevelvollisuuden käsitteellistämättömyyden ongelma

Kolmantena teemana tämän tutkimuksen tulosten tulkinnassa on 1800-luvun loppupuolella rakentuneen suomalaisen modernin asevelvollisuuden käsitteeseen liittyvien termien ja sanastojen julkiset esitykset. Suomalaisessa armeijatutkimuksessa käytetään termiä *asevelvollinen* pulmattomasti puhuttaessa Kustaa Vaasan (1523–1560) ajan yleisestä asevelvollisuudesta, tutkittaessa 1800-luvun ”vanhan väen” asevelvollisia tai tarkasteltaessa 1900-luvun asevelvollisuuslainsäädäntöä.

Tässä tutkimuksessa tuodaan esille ainakin sellaisen rajauksen mahdollisuus, että käsitettä *kansalaissotilas* on poliittisesti perusteltua (Rosanvallon) käyttää Suomessa vasta äänestäjä-kansalaisen käsitteen synnyn (1906) (Alapuro 2010a) jälkeen.

Kari Saastamoisen (2003, 54–55) mukaan Kustaa III:n (1746–1792) edustama yksimielisyyden ihannoitiin sai Ruotsissa hegemonisen aseman 1700-luvun loppupuolella ja tämä yksimielisyyden ideaali välittyi myös varhaisen Suomen suuriruhtinaskunnan eliitin muodostaneen kustavilaisen virkamiesaateliston näkemyksiin. Vapauden ajan kokemuksista huolimatta Suomi ”peri” Ruotsin kaudelta hyvin vähän sellaista poliittista käsitteistöä, johon liittyi ajatus erimielisyyksien tai ristiriitojen olemassaolosta. Ruotsissa ei koskaan esiintynyt kahta monien Euroopan maiden poliittista kulttuuria muokannutta konfliktia. Uskonnollisen reformaation alkuvaikeuksien jälkeen Ruotsista tuli uskonnollisesti poikkeuksellisen yhtenäinen ”Poh-

¹⁸² Vuoden 2000 perustuslakia uudistettaessa professori Antero Jyräki (Rosas & muut 2009) esitti maanpuolustusvelvollisuuden vähäistä rajaamista ja täsmentämistä (PeV kokous 1.12.1998) seuraavasti (Rosas & muut 2009, 12–13):

127 § *Maanpuolustusvelvollisuus*: Kun Suomen kytkentä erinäisiin kansainvälisiin toimiin kiinteytyy, niin joutuu kysymään, kuinka pitkälle ilmaisu ”isänmaan puolustus” kattaa esimerkiksi erilaiset kriisinhallintatoimet ja kuinka pitkälle sen tulisi ne kattaa.

HE:n perustelujen mukaan 127 § kattaisi myös varusmiespalvelusta korvaavan siviilipalveluksen (s. 182/1). Jos maanpuolustusvelvollisuus määritellään, kuten perusteluissa tehdään (s. 182/1), siten, että se kattaa ”sotilaallisen maanpuolustuksen” lisäksi muutkin isänmaan puolustuksen ja siihen avustamisen tavat kuten nykyisinkin ja että säännös kattaisi myös varusmiespalvelusta korvaavan siviilipalveluksen, joudutaan toteamaan, että ”isänmaan puolustus” käsitteenä on täysin avoin: siihen voidaan sisällyttää mitä tahansa yleishyödyllistä toimintaa. En ole varma siitä, onko enää tarkoituksenmukaisena pidettävä tällaista linjaa, joka kenties on ollut tähän asti siviilipalvelusta legalisoidessa ja legitimoidessa. Asia voitaisiin korjata vähäisellä lisäyksellä 127.2 §:ään ”[...]sotilaalliseen maanpuolustukseen ja sen avustamiseen [...]”.

127 § jättää myös avoimeksi sen, koskeeko vapautus myös sodan aikaa. Tulevien yksilökohtaisten konfliktien välttämiseksi, olisi tähän asiaan nyt otettava kantaa – ehkä laajemman ratkaisun hyväksi.

Ehdotettujen muutosten jälkeen 127 §:n 2 raom. kuuluisi: ”Oikeudesta saada rauhan ja sodan aikana vakaumuksen perusteella vapautus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen ja sen avustamiseen säädetään lailla.”

jolan Espanja”, jossa ei esiintynyt vakavia uskontokuntien tai kirkon ja maallisen vallan välisiä konflikteja. Ruotsi oli myös erittäin maatalousvaltainen maa, jossa ei syntynyt keskusvaltaa ja aatelistoa uhmaamaan kykeneviä rikkaita puoli-itsenäisiä kaupunkeja.

1800-luvun alkuun saakka Ruotsissa ja Suomessa armeijaan ja jaettuun sota-väkeen (ruotujakolaitos) liittyvä termistö ja sanasto olivat siten ristiriidatonta ja yhteisesti hyväksyttyä. Tässä tutkimuksessa (luku 6; liite 2.) esitetään, että kuitenkin jo 1800-luvun alkupuolella alkoi uudenlaisia eurooppalaisia, etenkin Ranskan ja Preussin asevelvollisuusarmeijoihin liittyviä termejä ja sanoja, välittyä ruotsinkielisen lehdistön tekstien kautta myös suomalaisten tietoisuuteen. Suomen kielen uudistajilla 1800-luvun lopulla oli siten *armeijaan liittyvän sanaston* osalta sekä *historiallista ruotsalaista (indelningsverket)* että *uutta eurooppalaista* aineistoa käytettävänään heidän aloittaessaan työtään suomen kielen puolesta. Rafael Koskimies (1968, 75–78) kuvaa tilannetta seuraavasti:

Vuonna 1863 Suomen suuriruhtinaskunnassa annettiin keisarillinen käskykirje, jonka perusteella suomen kieli oli saatettava kahdenkymmenen vuoden kuluessa tasa-arvoiseksi ruotsin kielen kanssa. Vuonna 1865 julkaistu kieliasetus vauhditti suomen kielen pääsyä oikeuksiinsa opetuksen, oikeudenhoidon ja hallinnon aloilla. Suomenkielisen kirjallisuuden ja sanakirjojen käännöstyön lisäksi tiivistyi rintamalinja suomen kielen oikeuksien vahvistamiseksi ja kielikysymyksen lain suojaaman turvan, kardinaaliasian, puolustamiseksi [...] Tätä kielikysymyksen ratkaisemista tukemaan perustettiin suomenmielisiä aikakausi- ja sanomalehtiä kuten Yrjö-Koskisen toimittama Kirjallinen Kuukausilehti (1866–1880), Uusi Suometar (1869–1918), Helsingfors Tidningar (1829–1866) ja sen fennomaanisen vaiheen jatkaja Morgonbladet (1871–1884).

Modernin yleisen asevelvollisuuden käsitteen sekä siihen liittyvien termien ja sanaston rakentuminen suomalaisessa lehdistössä ja sanakirjoissa ei tämän tutkimuksen mukaan ”sovittaudu” täysin käsitehistoriallisessa tutkimuksessa käytettyyn *keskus-periferia*-malliin (Steinmetz 2008, Kemiläinen 1964) tai *periferian suorittaman kielivertailun* (Stenius 2003) malliin. Ennemminkin Suomen 1800-luvun lopun historiallis-poliittisessa tilanteessa oli sekä Ruotsin että Venäjän vallan aikana kysymys jonkinlaisesta *keskus-pikkukeskus*-tilanteesta, jossa suuremman keskuksen (Tukholman, Pietarin) ajatusmallit olivat välittömästi Helsingissä käytössä.

Tässä tutkimuksessa on lukuihin viisi ja kuusi tukeutuen tuotu esille se, että 1800-luvun loppupuolella suomalaisen asevelvollisuuden käsitteeseen liittyvät termit ja sanasto rakentuivat paradoksaalisesti Lönnrotin johdolla ”käsitteellistämistä väistäen”, eli tunnistamatta niiden historiallista kerroksisuutta ja kulttuurisidonaisuutta. *Suomalainen asevelvollisuus* -työryhmäkään ei vuonna 2010 nähnyt

raportissaan vaivaa *suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen* käsitteelliseksi tämentämiseksi.

Euroopasta tuotua yleisen asevelvollisuuden periaatetta yritettiin Suomessa 1860-luvun loppupuolella aluksi käsitteistää ”*liimaamalla*” uusia sanoja vakiintuneen ruotsalaisen jaetun sotaväen (ruotujakolaitoksen) sanaston päälle. Siksi Meurmanin nyt oudolta vaikuttava ranskalaisen sanan *levée en masse* suomentaminen muotoon ”*mies talosta meneminen (maan puolustukseksi)*” oli historiallisessa kontekstissaan aivan järkevä.

Fennomaaneille oli niin tärkeätä nostaa Suomi kansakuntien joukkoon, että sanakirjatyö sai ongelmitta palvella tätä tarkoituspäätä. Suomessa omaa kieltä ja valtiota havitteleville kansallisille toimijoille kelpasi Venäjän kautta Suomeen siirtynyt preussilais-venäläinen yleisen asevelvollisuuden sanasto. Erityisen vaaralliseksi fennomaanit tunsivat ranskalaisperäisen *la conscription*-sanan käytön sen englantilaisessa sotaväen vapaaehtoista värväystä painottavassa merkityksessään.

Myös sanat *beväring* ja *värnplikt* käännettiin Suomessa yksinkertaisesti asevelvollisia tarkoittavaksi, vaikka näiden sanojen etymologinen alkuperä on erilainen. Ruotsin akatemian sanakirjan¹⁸³ mukaan *bevärings-soldat* tarkoittaa nykyisin vähän käytetyssä merkityksessään varusmiespalveluksensa (*värnpliktig*) suorittanutta asevelvollista, joka osallistuu kertausharjoituksiin (katso laajemmin *beväring*-sanan käyttöä liitteistä 1 ja 2).

Tässä tutkimuksessa on pidetty esillä mahdollisuutta *miliisiperustaiseen* ([Adam] Smith, Carnot, Miljutin, Snellman, Oker-Blom, Silfversvan, Mikkola) yleisen asevelvollisuuden mallia, joka kiinnittyy suomalaiseen kansalaisyhteiskuntaan tai Rosanvallonin (2011, 55–71) sanoin *kansalaisten ja valtion välisen monimutkaisen julkisen yhteisöllisen toiminnan kentän* olemassaolon tunnistamiseen. Käsitteen *yleinen asevelvollisuus* rinnalla vapaaehtoiseen kansalaispuolustukseen liittyvä käsite *miliisi* on suomalaisessa asevelvollisuustutkimuksessa kuitenkin jäänyt syrjään tai sitä on käytetty historiallisista syistä rajatusti Suomen kaartin tai puna- ja valkokaartin tutkimuksessa.

Jatkotutkimusehdotukset

Tässä tutkimuksessa esitetään kaksi jatkotutkimusehdotusta: ensinnäkin laajeman käsitehistoriallisen tutkimusprojektin käynnistäminen suomalaisen asevelvollisuuden käsitteen historiasta ja toiseksi kenraali Oker-Blomin kommentaarein varustetun arkistoaineiston julkaisemistyön käynnistäminen.

¹⁸³ Svenska Akademiens ordbok – *beväring*. (<http://g3.spraakdata.gu.se/saob>)

Käsittehistoriallinen tutkimusperspektiivi voi tuoda asevelvollisuustutkimuksessa esille muitakin kuin 1800-luvun lopun käsitetaisteluita sekä käsitteiden muotoutumisen ”satula-aikoja” (*sattelzeit*) ja käsitteiden syntyprosesseja. Esimerkiksi Terence Ballin ”kriittinen käsittehistoria” tai Quentin Skinnerin kirjoitukset ”lingvistikistä konventioista” ja ”retorisista kamppailuista” (vertaa myös Albert O Hirschman) tarjoavat mahdollisuuden syventää nykyistäkin asevoimien tutkimusta. Siksi onkin perusteltua käynnistää vielä tätä työtä laajempi käsittehistoriallisen tutkimusprojekti, jossa suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen muotoutumisen taustalla vaikuttaneet käsitykset ja suomalaisen asevelvollisuuden käsitteistön synty liitetään osaksi käsittehistorian ydinteemaa – avainkäsitteiden epistemologista historiaa (Eräsaari 2005, 65). Ian Hackingin (2002, 8–9) mukaan ajatusmuotojen ja aatteiden tarkastelu historiallisen epistemologian avulla auttaa ymmärtämään niiden historiallisuuden ja ”sijoituksellisuuden” ajatusrakennelmissa. Hacking pelkistää: juuri nyt nämä käsitteet ovat oleellisen tärkeitä yhteiskunnan, lakien ja tieteenteon toimivuuden turvaamiseksi. Vaikka olemme nyt juuttuneet näihin käsitteisiin (yleiseen asevelvollisuuteen), se ei välttämättä tarkoita sitä, etteivätkö nämä käsitteet ole muutettavissa tai ne muuttuvat kun niitä käytetään julkisuudessa.

Vaikka Oker-Blomin kansallisarkistossa säilytettävä arkistokokonaisuus ei ole laaja, vain yksi kansiollinen, ja Olavi Seitakari on tätä aineistoa käyttänyt väitöskirjassaan (1951), niin yhdeksi sotatieteellisen jatkotutkimuksen kohteeksi tässä tutkimuksessa esitetään tuon aineiston jatkotyöstämistä Oker-Blomin sotilaallisen ajattelun julki tuomiseksi 1800-luvun *pohjoisena sotateoreetikkona* ja strategisena ajattelijana. Esimerkiksi tämän tutkimuksen kansikuvasta, joka on otettu Oker-Blomin ehdotuksesta *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* (1862, bilaga 8.) välittyä ranskalaisen de Jominin *geometris-geografisen sodankäynnin* teorian tuntemus. Lisäksi, etenkin Oker-Blomin myöhemmissä kirjoituksissa, esille nousi von Clausewitzin ajatteluun viittaava kirjoitusote sodan ”kameleonttiluonteesta” (Strachan 2007, 28) ja suomalaisen aluepuolustuksen seikkaperäinen suunnittelu.

8. LOPUKSI

Haastattelussaan Hirschman (1998, 93) muistuttaa tutkimuksissaan käyttämiensä toiminnan tarkoittamattomia vaikutuksia kartoittavien käsitteidensä, kuten *exit-voice-loyalty*, petollisesta käytöstä, joka sulkee pois *tutkimustulosten mahdollisten vaihtoehtojen takarajattomuuden*. ”Hirschmanilaisittain” voi siten kysyä, onko Suomella todellakin länsimaisen ammattiarmeijan ainoana vaihtoehtona edessä *Suomalainen asevelvollisuus* -työryhmän vuonna 2010 yksimielisesti esittämä ja poliittisten puolueiden tukema, yleisen asevelvollisuusperiaatteen säilyttäminen pysyttäytymällä pienten eurooppalaisten valtioiden (Sveitsi, Itävalta, Tanskan, Norja) ”sarjassa”. Voisiko suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen yhteiskunnallisen yleisyyden tarkastelulle olla kansallisvaltiollista näkökulmaa avoimempia ja muutettavissa olevia näkökulmia, kuten Rosanvallon (2006, 2013 [2008]) ehdottaa.

Suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän muutoksiin voi kuitenkin liittyä odottamattomia sivuvaikutuksia. Ajankohtainen esimerkki yleisen asevelvollisuuden lopettamisen yllätyksellisistä sivuvaikutuksista löytyy Saksasta, jossa universaalin asevelvollisuuden mallin rapautumisen myötä yleinen asevelvollisuus päätettiin lakkauttaa ilman laajaa kansalaiskeskustelua vuonna 2010.¹⁸⁴ Tuolloin Saksassa siirryttiin menestykseksi kehuttuun vapaaehtoiseen ja verovapaaseen palkkaan perustuvaan asepalveluun (*Freiwillige Wehrdienst*) sekä samalla Saksan perheministeriön organisoimaan vapaaehtoiseen siviilipalveluun (*Bundesfreiwilligendienst*), jonka virallinen lyhenne on BFD, kansanomaisesti ”*Bufdis*”.

Tämä Saksan uusi siviilipalvelusmalli¹⁸⁵ oli tarkoitettu houkuttelemaan nuoria miehiä työskentelemään hoito- ja hoiva-alalla, mutta tätä palvelustyömahdollisuutta ryhtyivätkin käyttämään useat yli 70-vuotiaat eläkeläisnaiset hyödyttääkseen yhteiskuntaa ja täydentääkseen eläketulojaan. Saksassa keskustellaankin nyt tämän yllättävän suosion saaneen vapaaehtoispalvelun verovapauden rajoittamisesta.

Millaisia avauksia suomalaisessa myöhäismodernissa kansalais- ja ihmisoikeuksia painottavassa kilpailu- ja hyvinvointivaltiossa (Kettunen 2008, 220–223) on mahdollista tehdä yleisen asevelvollisuuden osalta? Tässä tutkimuksessa esitely

¹⁸⁴ Saksassa asevelvollisuus ja siviilipalvelus ovat toisen maailmansodan jälkeisenä aikana vahvasti liittyneet ajatukseen asevoimien demokraattisesta kaksoiskontrollista: parlamentaarisesta valvonnasta ja kansalaissotilaan kontrolloivasta roolista armeijan toiminnan avoimuuden turvaajana. Lisäksi Saksan sosiaali- ja terveystoimessa siviilipalvelusmiehet ovat edustaneet merkittävää osaa alan henkilöstöstä.

Kun Saksassa tehtiin vuonna 2010 päätös yleisestä asevelvollisuudesta luopumisesta, kysymyksessä oli historiallinen Preussissa ja Saksan keisarikunnassa käyttöön otetun kaaderiarmeijan mallin lopettaminen sekä siirtyminen ammattiarmeijaan ja valikoivaan vapaaehtoiseen ase- ja siviilipalvelukseen.

¹⁸⁵ *Uusi siviilipalvelus työllistää Saksan eläkeläisiä* (Helsingin Sanomat, Ulkomaat, 1.4.2012).

demokratian ja tasa-arvon tutkija Pierre Rosanvallon tarjoaa asevelvollisuuden täsmällisemmäksi perusteluksi käytännöllistä *universalismia*. Lisäperusteluja kansalaisvelvollisuuksien tarkastelulle voi tuoda myös vähemmistöjen asemaa korostavan filosofi Martha Nussbaumin esittämä *riittävän kosmopoliittisen isänmaallisuuden* näkökulma.

Rosanvallon (2009, 17–18) toteaa, että demokratiaa tai asevelvollisuuden yleisyyden poliittista kulttuuria voi lähestyä käytännöllisen (*experimental*) *universalismin* näkökulman kautta tunnustamalla, että demokratiassa olemme kaikki ”*oppipoikia*”. Tällaisesta lähtökohdasta on mahdollista rakentaa kansallisvaltioiden ja niiden sisällä toimivien poliittisten ryhmittymien välillä avointa ja tasavertaista dialogia. Rosanvallon painottaa, että demokratia ei ole pääomaa, ei traditioiden, kulttuurien ja yhteiskuntafilosofioiden vastakkainasettelua, eikä vääränlaista piittaamattomuutta tai poliittista ”*yhtenäisyyden uskontoa*”. Rosanvallonin mukaan todellista *universalismia* on ongelmien ja turvallisuuskysymysten *universalismi*, joita on aina punnittava demokraattisesti yhdessä ihmisten kesken. Kun jakaa Rosanvallonin (2000, 38–40) esittämän *yhteiskunnallisen tietoisuuden* maailmanlaajuisista ympäristöriskeistä, taloudellisesta epätasa-arvosta, terrorismista ja sotilaallisista konflikteista, miten niiden torjunta voi muuttua *uudenlaisiksi kansalaisten ja kansalaisryhmien turvallisuuspoliittisen vaikuttamisen muodoiksi* harkittaessa Suomen asevelvollisuusjärjestelmän muutoksia?

Rosanvallonin ajatteluun tukeutuen onkin kysyttävä, kummasta Suomessa on syytä olla huolissaan: ”*lähes uskonnon asemassa*” (Laitinen 2005) olevan kansallisen asevelvollisuuden säilyttämisestä vai demokraattisen prosessin ja kansalaiskeskustelun kautta hahmoteltujen, pakolliselle asevelvollisuudelle vaihtoehtoisten vapaaehtoisen kansalaispalvelun käytännön kokeilujen (vertaa Saksa) puutteesta. Rosanvallon (2000 [1995], 39) kysyy, miksi kukaan ei ole halukas uhrautumaan hyvinvointivaltion tai köyhyyden torjumisen puolesta siihen tapaan kuin millä kansalaisia vaaditaan uhrautumaan sodassa.

Uskonnon ja isänmaallisuuden sekä vähemmistöjen asemaa Yhdysvalloissa ja Euroopassa tarkastellut filosofi Martha Nussbaum esitti vuonna 2008 (Helsingin Sanomat [HS.fi, 28.6.2008]) suomalaisen asevelvollisuuden ulottamista koskemaan tasapuolisesti miehiä ja naisia sekä samalla siirtymistä vapaasti valittavaan siviilitai asepalvelukseen. Nussbaum (2002 [1996], ix–xiv, 3–17, 132–144) kannattaa *riittävää isänmaallisuutta (decent patriotism)*¹⁸⁶, jossa korostuu vähemmistöjen aseman turvaaminen ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus.¹⁸⁷

186 Nussbaumin luento (The Institute for Human Development, New Delhi, 17.12.2008) *Development and the Nation: can there be a Decent Patriotism?*. V. Venkatesanin kommenttikirjoitus (21.12.2008) *Martha Nussbaum on 'Decent Patriotism', Law and Other Things: A Blog About India's Laws and Legal System, its Courts, and its Constitution*. (<http://lawandotherthings.blogspot.fi/2008/12/martha-nussbaum-on-decent-patriotism.html>).

187 Martha C. Nussbaum: *Patriotism and Cosmopolitanism*, teoksessa *For Love of Country?: A New Democracy*

Nussbaumin riittävän isänmaallisuuden ajatuksena on *laajenevien kehien universaali kosmopolitanismi*, jossa ihmisillä on maailmankansalaisuuden näkökulmasta velvollisuus ”*lapsen silmin*” huolehtia ja suojella omaa perhettään ja läheisiään, omaa lähielinympäristöään, synnyinaluettaan, kansakuntaansa ja muita maita. Nussbaum toteaa, että tällaisen kosmopolitistisen ajattelun on vaikea kilpailla esimerkiksi jonkin kansakunnan, kuten Amerikan (tai Suomen), rikkaan ja värikään kulttuuriperinnön kanssa, koska kosmopolitanismilta puuttuvat juhlistavat ja palvottavat asiat ja kohteet. Nussbaum kuitenkin lohduttaa, että kosmopoliitin, joka asettaa oikeusperiaatteen ennen kansakunnan etua ja universaalin järkipäisyyden ennen kansakuntaa kohottavia symboleja, ei tarvitse elää tylsää, pitkäveistä tai rakkaudetonta elämää.

”*Vastalääkkeeksi*” kapealle kansalliselle ajattelulle Nussbaum (2002, 11–15) tarjoaa *kansainvälistä yhteisöä ja kansalaisyhteiskuntaa vahvistavaa koulutusohjelmaa*, jonka etuna on se, että opitaan itsetuntemusta katsomalla asioita toisten silmin, tunnistetaan kansainvälisen yhteistyön avuntarve esimerkiksi ekologisis- sa kysymyksissä, tunnistetaan moraaliset velvoitteet kehittyviä maita kohtaan ja patriotismista häivytetään etnisyyden, luokan, sukupuolen ja rodun korostaminen asettamalla pelkästään *luonnonsuojelu, humanismi ja ihmisoikeudet* turvaamisen arvoisiksi.

Rosanvallonin ja Nussbaumin kysymyksenasetteluihin vastatessa on Suomessa järkevää tunnustaa, että suomalaisen asevelvollisuuden kansakuntaista ja kansallisvaltiollista ”*kytköstä*” maanpuolustukseen, on vaikea katkaista. Suomalaiset nuoret samaistuvat mielipidetutkimusten mukaan edelleen muiden Euroopan maiden nuoria vahvemmin Suomen kansalliseen projektiin eli ”*kansakunnan synnyn ja puolustamisen*” tapahtumiin (Alapuro 2010, 535–546).

Esiin marssivat myös Hirschmanin (1988, 1–31) päinvastaisuusteesin käyttäjät, joiden mukaan modernin suomalaisen aktiivisen asevelvollisuuden muutokset tai peräti asevelvollisuusperiaatteen siirtäminen perustuslakiin ”*lepäämään*”, johtavat maanpuolustukselle vahingollisiin seurauksiin. Tällaisten muutosten esittäjät leimataan helposti termillä *Weltverschlechterer* (Hirschman 1988, 21), eli *maailman huonontajat*.

Kuitenkin esimerkiksi Rosanvallonin ja Nussbaumin esittämien *laajempien universalismin teemojen* puuttuminen suomalaisesta 2010-luvun asevelvollisuuskeskustelusta saa suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen tällä hetkellä näyttäytymään, ehkä yllättävästi, suomalaisen yhteiskunnan toimintamahdollisuuksia rajoittavana ja poissulkevana.

KUVALUETTELO

Kansikuva: Bilaga N:o 8: Normal dislokation för en bataljon med antagande af lika befolknings täthet öfverallt (1862).

Lähde: Åkerblom (Oker-Blom): *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* (1862). Kansallisarkisto, Christian Th. Oker-Blomin arkisto: Käsikirjoituksia 1862–1898.

Kuva 1. Ote Ranskan kuninkaan Ludvig XVI:n armeijan kokoonpanoluettelosta vuodelta 1775.

Lähde: Ranskan sotahistorian laitoksen (Château de Vincennes) arkisto (Pariisi).

Kuva 2. Demokratiateorioiden vaativuusportaikko, Eräsaari 2007 (tekijän lisäykset kursivilla).

Lähde: Risto Eräsaari (2007b, 5) *Sosiologiset demokratiateoriat*. Johdatus Helsingin yliopiston Yhteiskuntapolitiikan laitoksen luentosarjaan Inklusio, kansalaisuus, demokratia. Yhteiskunta ja kontingenssi-tutkimusprojekti 2006–2008.

Kuva 3. Viisi tietä nationalismiin (Greenfeld 1993, 2003).

Lähteet: Liah Greenfeld: *Nationalism. Five Roads to Freedom* (1993, 3) & *The Spirit of Capitalism. Nationalism and Economic Growth* (2003, 59–104).

Kuva 4. Suomalaisen sotilas-kansalaisen käsitehistoria.

Lähteet: Tekijän kokoama lähdeteksteistä.

Kuva 5. Onko reservimies sotamies?

Lähde: Santeri Ivalo (Ingman) (1913, 9) Reservikasarmista: muistoja sotamiesajoiltani.

Kuva 6. Otos Helsingin kutsunnoista vuosina 1881–1883 ammattaittain.

Lähde: Kutsunnat 1881–1883 (syntymävuodet 1859–1861) Helsingin arvanheittoalueella Uudenmaan läänin kutsuntapiirikunnassa. Kansallisarkisto, Uudenmaan läänin kutsuntapiiri, Yleinen asevelvollisuusluettelo (*Allmänna värnepliktsläng*) 1881 (–1883) K-24/1–3.

Kuva 7. Bilaga N:o 7. Tabell: utvisande beloppet af vapenpliktige i hvarje åldersklass med antagande af 7 % rabatt första året samt 3 % rabat för hvarje efterföljande år (1862).

Lähde: Oker-Blom: *Förslag till försvarsverkets reorganisation i Finland* (1862). Kansallisarkisto, Christian Th. Oker-Blomin arkisto: Käsikirjoituksia 1862–1898.

Kuva 8. Suomen sotaväen mahdolliset kokoamistavat 1800-luvun lopun Suomessa Oker-Blomin (O-B) mukaan.

Lähde: Oker-Blom: *Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid* (1872). Kansallisarkisto, Christian Th. Oker-Blomin arkisto: Käsikirjoituksia 1862–1898.

Kuva 9. Vuosien 1902–1904 kutsuntalakkolaisten muistomitali.

Lähde: Käpylän Merkin huutokauppaluettelo (2012) (<http://www.kapylanmerkki.fi/verkkokauppa/?id=9003>).

SANOMALEHTIKATSAUS ASEVELVOLLISUUSSANASTOON 1800-LUVUN SUOMEN SUURIRUHTINASKUNNASSA.

Lähde: Kansalliskirjaston digitoidut aineistot: Historiallinen sanomalehtikirjasto1771–1890: sanomalehdet, pienpainanteet, aikakauslehdet.
<http://digi.kansalliskirjasto.fi/index.html>.

TAUSTA

Suomen sanomalehdistöön asevelvollisuussanasto ilmaantui ruotsinkielisissä muodoissaan, *c(k)onscription*, *beväring* ja *värn(e)plikt*. Seuraavassa on esimerkkejä näiden sanojen käytöstä ja niiden yleistymisestä eurooppalaisessa viitekehyksessään 1820–1840-luvulta alkaen.

Suomen Kansalliskirjaston Historiallisen sanomalehtiarkiston hakujen mukaan *värn(e)plikt* ja *asevelvollisuus* sanat ilmaantuivat yhdessä ruotsinkielisiin ja Uusi Suometar-lehteen vuosina 1869–1871. Suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen sisältö, miten haluttiin Venäjältä tullut ajatus yleisestä asevelvollisuudesta Suomessa tulkita, tuotettiin kahdessa Uuden Suometaren lehtikirjoituksessa tammikuussa 1871. Tällöin lausuttiin suomalaisen asevelvollisuusperiaatteen ”syntysanat”. Vastaavasti suomalaisen asevelvollisuuden julkisia ”muistosanoja” lausuttiin jo joulukuussa vuonna 1903, josta lehdistökatsauksessa on esimerkkinä Mikkelin Sanomien (Uuden Suometaren alkuperäinen kirjoitus) raportti kansalaiskokouksesta. Pääesitelmänä kokouksessa oli ”viimeinen tuote Yrjö-Koskisen kynästä”, jossa kartoitettiin vielä avoimia mahdollisuuksia toimia vuoden 1901 asevelvollisuuslain puitteissa:

Itsestään on selvä, ett’ei tämä epämääräinen asema voi kauan aikaa kestää. Kutsuntalaitos maassamme on johonkin määrin jäänyt entisellensä: joka vuosi niinmuodoin kutsutaan arwannostoon noin 25,000 nuorukaista. Mutta wakinaiseen palvelukseen ei woida tätä nykyä ottaa kuin vähäistä enemmän kuin yksi sadannes asewewollisesta lukumäärästä. Muut eli 99/100 missä määrin owat sotakuntoisia, eivät kuitenkaan nykyisen järjestelmän mukaan enää tule kuulumaan reserwiin, waan siirtywät suorastaan nostowäkeen, joka oikeastaan seisoo ulkopuolella sotaista käytäntöä, koska tämä wäki todennäköises-

ti tulee jäämään kaikkea sotaista harrastusta waille. Kun tiedämme, että kutsuntalaitos maksaa noin 88,000 markkaa, ei ole juuri ajateltavissa, että kontingentti-tulos tästä werrattain suurenmoisesta puuhasta, jonka kustannuksiin täytyy lisätä kuntien lisäjäsenten palkkiot ja nuorukaisten matkakulut, jäisi olemaan 280 miestä. Saamme siis odottaa, mitä onkin edellytetty, että melkoista suurempi vuosikontingentti ennen pitkää meiltä waaditaan. Näin ollen on tarpeellista, että yleisessä mielipiteessä aikanansa muodostuu joku suunta, mihin päin on pyrittävä. Ett'ei pelkkä kielteinen kanta, jota ensi aikoina koetettiin ylläpitää, wie suotuisiin lopputuloksiin, lieene kaikille järkeville kansalaisille kylläkin selvinnyt. Asialla on niin suuri käytännöllinen merkitys, että se wälttämättömästi on punnittawa olewaisten olojen pohjalta.

C(K)ONSCRIPTION

Sähköisestä sanomalehtiarkistosta tehdyn haun mukaan conscription sanaa käytettiin Suomen lehdistössä 1820–1840-luvuilla kolmisenkymmentä kertaa viitaten ulkomaisiin tapahtumiin:

Triestea kuvataan vuonna 1822 lähes pieneksi kaupunkivaltioksi, jossa asukkaat on vapautettu asevelvollisuudesta (11.4.1822 Finlands Allmänna Tidning no 43, sivu 3):

Tidningar från Utrikes Orter. Triest den 4 Martii. Man åtnjuter här den fullkomligaste frihet; Municipalförvaltningen betalar endast till staten 60,000 Floriner. Invånare äro frie från Militär-Conscription, få att Triest liksom utgör en liten fri Stat, under ett stort rikets Monarkiska beskydd och faderliga Regering.

Selostuksessa Badenin maapäiviltä (2.4.1825 Finlands Allmänna Tidning no 38, sivu 6) viitataan uuteen asevelvollisuuslakiin:

Karlsruhe den 2 Mars. Den 24 Febr. öppnade Storhertigen Badiska Landtdagenni egen person med ett tal. – Den 26 förelade Regeringens Commissarie, StatsRådet Winter, twenne lagsförslag. Det ena innehöll uti tre artiklar, att alla debuterade till landttagen skola wäljas för fer års tid, hwarefter Kamrarne åter skola förnyas; att landtstånderne skola sammankomma enbart hwart tredje år, och att budget alltid kall bestämmas för en tid af tre år. Det andra innehöll förslag till en ny conscriptionslag.

Varsovan kunnallisneuvoston ilmoitus kaupungin asukkaille yleisen keisarillisen sotilas-konskription toimeenpanosta erilaisine poikkeuksineen (1.4.1835 Finlands Allmänna Tidning no 75, sivu 2):

**Municipal-rådet I Warschau har lemnat nämnde huvuds-
tads invånare del af Keiserl. Förordningen af den 3 (15) De-
cember 1834,** hvar igenom en allmän militair-conscription införes
inom hela Konungariket Pålen. Till följe deraf äro alla personer af
mankönet ifrån den 20 till och med det 30 ålders året skyldige att göra
militair-tjenst; med derifrån undantagas likväl: en son inom hwar-
je familie, som af föräldrande kan efter behag utväljas; finnes blott en
enda son, är han äfven befriad; förmyndare för minderårige bröder
och systrar, hvilkas föräldrar aflidit; enklingar, som hafna barn; ut-
ländningar och deras utom landet födda söner; civile tjenstemän; mi-
litairer; som I laga ordning erhållit afsked; prester och andlige af alla
confessioner; Evang. Brödraförsamlingens medlemmar (Herrnhuta-
re) emot hvilkas religions-principer det strider att göra krigstjenst;
Mennoniter, Judar, äfven sådane som öfvergått-till christendomen;
krymplingar; postilloner, Professorer och andre offentl. lärare, practi-
cerende lärare, m. fl.

Vuonna 1840 raportoi Åbo Underrettelser (30.5.1840, no. 42, sivut 1-2) ranskalai-
seen julkaisuun perustuen sotaväen ottoon liittyvistä vaikutuksista koko Ranskan
väestöön 1800-luvun alkupuolella:

Menniskoracens urartande i Frankrike. På de sednare åren har
man trott sig förmärka att Frankrikes befolkning aftagit korpslängd;
krig och stupflod hafwa borttryct de kraftfullaste menniskorne. En
grundlärd läkare, Louis Willermé, som förvånades att finna de consc-
riberade med hvarje år kortvärtare och klenare, war den förste som
derbå fäste allmänna uppmärksamheten. Ut hans anteckningar är det
ådagalagdt att det utfriskafna manskapet under de senast förflutne 40
åren betydligt aftagit i längd. Före Revelotutionen upptogs ej mans-
kap wid Grenadiercompagniere, under 5 fot och 5 tum längd (omg-
ring 3 alnar 4 tum finskt mått). Under Republiken nedsattes målet till
5 fot och 4 tum; under Kejsardömet 5 fot och 3 tum och under Restau-
rationen till 5 fot 2 ½ tum (3 alnar och 1 tum finskt mått); nu har man
slutligen, för att kunna förse hvarje särskilt wapen med någorlunda
jemnfort folk, stagdadt den grunsats att i Elitecompnierne upptaga al-
la soldater som wisa god condiute, utan afseende på deras längd. Den-
na regel är wisseligen ganska förnuftig, men derigenom fördöljes ide
bestomindre ett factum, eller menniskoracens försämring, som man
kanske ej will öppet erkänna.

Utom krigen och politiska stormarne torde andra orsaker dertill
hafwa bidragit. Enligt författningarne woro wissa klasser gifta män
befriade från krigstjenst och deraf földe att många ynglingar, för att
undgå conscriptionen, gifte med sjukliga och temligen ålderstigna
fruntimmer; de af dyliga äktenskap födda barn blefwo swage, stund-
om ofärdiga och detta förhållande ådagalades i synnerhet åren 1832,
33 och 34 då ett ojemnförligt stort antal conscriberade måste casseras

och alla dessa ynglingar woro födde nåkt efter den period då ett större antal recruter erfordrades, och en mängd, blott på frikallade från conscription, beräknade, äktenskap ingingos.

Conscription sanan johdannaisina lehdistössä esiintyi *conscriptionslagen* (27.10.1829 Finlands Allmänna Tidning nro. 125, sivu 2 tai, *conscriptions-systemet* (22.7.1831 Finlands Allmänna Tidning nro. 166, sivu 3).

BEVÄRING

Historialliseen sanomalehtiarkistoon tehdyn haun mukaan *beväring*-sanaa käytettiin Suomen lehdistössä 1820–1840-luvuilla sekä varustamiseen että varusmiehiin ja asevelvollisiin liittyen. Runoprojektissa (9.11.1832 Helsingfors Morgonblad no 86, sivut 3-4) ”*Jag måste ut. Gif min beväring hit! Först mina fötters värn, Lappstöflarna, Ogenomträngliga för köldens pilar, Mitt pansar sen, den goda vargskinns-pälsen.*”

Beväring-sana liittyi myös armeijan varusteisiin liittyen (28.2.1840 Finlands Allmänna Tidning no 49, sivu 3) Å offentliga auktioner [...] försäljes till den mestbjudande åtskilliga ifrån St. Petersburg, jemte *tredje Skarpskytte Bataillonens beväring*s och *beklädnas persedlar* hit ankomne emballerings effekter, bestående , bestående i dubbel mattor, finare och gröfre hamprep, hampblår, papper, packlådor, jernspik och halmbås; hvarom härigenom kungföres.

Beväring-sana oli käytössä myös Ruotsin armeijan kuvauksissa Finlands Allmänna Tidning 12.2.1842, no 35, sivu 1) ”Konungen har förordnat, att vid de möten, som, under loppet af innevarande år, hållas *med indelta arméen och beväringsmanskapet*, särdeles i de orter, der missväxten varit som svårast, skall brödet för manskapets behov bakas af rågmjöl, blandadt med korn- eller hafvremjöl, i sådan propotion, att det blifver på en gång närande och hälsosamt.” tai, yhdessä *konskription* sanan kanssa, selostettaessa Ruotsin armeijan kokoonpanoa (7.10.1846 Åbo Tidningar no 78, sivut 2-3):

Svenska flottan och landtarméen: Skärgårdsflottan...Svernska landtarméen består af trenne slags trupper, nemligen värfvade, indelte samt beväringen. Med undantag af Garderna, Artilleri-regimenterne, Kronprinsens Husar-regemente och Vermlands Fältjägare, som utgöras af värfvadt manskap, tillhöra de öfrige regementerna den indelte armen. Soldaterna vid Gardes-regementerna äre i allmänhet långa, välvexta figurer, som med deras mörkblåa kläder och prydliga Tschakoter gör en vacker anblick. Likväl har den indelte soldaten ett mera martialiskt utseende och hans starka, härdade gestalt tar sig vida bättre ut än den förfinade Stockholmsgardisten. – Hela nationen är underkastad konskription, som likväl endast sträcker sig till personer emellan 21-25 år, hvilka, sedan de uppnått sistnämde ålder är befria-

de från vidare tjänstgöring. På Gottland är förhållandet annorlunda, emedan öns invånare förbundit sig att upprätta en egen National-beväring, der tjenstskyldigheten inträder vid 15 och fortfar till 50 års ålder. – Svenskerne hafva en särdeles fallenhet för soldatyrket. Om deras läraktighet kann man knappast göra sig ett begrepp.

Samoin selostettaessa Tanskan asevelvollisuutta (9.1.1845 Finlands Allmänna Tidning no 6, sivu 2):

Under de senaste dagarne hafva Roeskildiska Ständerne ifrigt debatterad öfver regeringens förslag, angående en allmän beväringsskyldighet (conscription), och man har temligen enhälligt ogillat förslaget, att en hvar, som det ville eller kunde, skulle få friköpa sig från den pligt, om han endast kunde anskaffa en annan i sitt ställe. Deraf skulle följden blifva, att alla förmögnare skulle vänja sig att anse under sin värdighet, att uppoffra sina krafter, lif och blod, för sitt fosterlands försvar, och att arméen skulle slutligen komma att bestå af idel sammanrafsad slödder, med hvilket den fattigare men bildade ynglingen nödgades anse en olycka att tjena tillsammans. Man tycktes vara ense derom, att ingen borde få friköpa sig, och studenterna i Köpenhamn, som äfven blifvit frikallede irån beväringsskyldigheten, skola nu hafva inkommit en förklaring, att de alldeles icke önska få begagna en dylik frihet.

VÄRN(E)PLIKT(IG)

Yleisen asevelvollisuuden käsite, *den allmänna värnplikten*, oli esillä kuvattaessa Englannissa käytyä parlamenttikeskustelua (30.6.1889 Nya Pressen no 173 B):

Den allmänna värnplikten i England. Med anledning af debatten om armébudgeten i engelska underhuset fäste Henry Fowler i fredags husets uppmärksamhet på lord Wolseleys senaste politiska tal, hvori han förordade införandet af den allmänna värnplikten i England och klandrare oppositionens uppträdande i underhuset. Fowler utbad sig förklaringar af krigsministern om huru vida lord Wolseley vore berättigad att beträda partipolitikens arena. Lord Stanhope svarade att ha nicke kunde annat att biträda den maximen att en permanent statsämbetsman icke borde blanda sig i partipolitiken. Frågan om den allmänna värnplikten hade Wolseley sannoligt behandlat mera abstrakt än från praktisk synpunkt; men regeringen sympatiserade icke med hans åsikter och fördömde konskriptionen lika innerligt som någon; han trodde att den utgorde den största förbannelse för kontinentala nationerna och hoppades att det aldrig skule införas i England.

Värnpliktig sana ilmaantuu Suomen lehdistöön vasta vuonna 1869 (25.9.1869 Wi-borgs Tidning no 75, sivut 2-3), Utrikes: *Den preussiska regeringen synes göra allvar af sitt hot att förvisa de värnpliktige frankfurtare, som på grund af sin föregifna schweitziska medborgarrätt vilja undandraga sig sin militära skyldigheter. Det återstår således för de stolta peningejunkrarne ej annat än att på allvar blifva schweitzare eller preussare.*

Vuosina 1870–1880 värnpliktig(e) sana esiintyy lehdistössä kolmisenkymmentä kertaa kertaa viitaten esimerkiksi raporttiin Sveitsin armeijan rekryyttien harjoitusajoista (7.12.1874 Åbo Underrättelser no 84, sivu 2):

Från Utlandet: *”Schweiz indelas i 8 militära divisioner, och genom den nya ordningen drages försorg om att värnpliktsbördan blir mera jemnt fördelad än hittills på alla kantonen. Derför har det införts en strängare tillsyn öfver de vänpiktige än förut, och i åtskilliga kantonen upprättas flere bataljoner, än som hittills varit dem ålagdt att uppställa.”*

Helsingfors Dagblad (4.9.1875, no 240, sivu 2) mainostaa uutta kirjaa:

Nytt i bokhandeln: ”Tidskrift för hemmet”, Tredje häftet är utkommet innehållande följande uppsatser: Allmänna värnplikten såsom värn mot nutidens samhällsupplösande rörelser.

ja sama lehti (3.10.1875 Helsingfors Dagblad no 269, sivu 1) kuvaa väittelyä eri maiden asevelvollisten paremmuudesta liittyen englantilaisten kritiikkiin ranskalaisen kyvystä mobilisoida reserviläisiä:

Journal des Débats om franska armén: *Vi uttala högt, emedan det förtjänar att blifva bekant, att alla dessa olycksprofetior blifvit på ett slående sätt vederlagda af händelserna sjelfva! Mobiliserandet av 1867 års klass bar nämligen försiggått med största snabbhet. Öfver allt och trots de ofta svåra uppoftningarna följde reservisterne patriotiskt den till dem utgångna maningen, och det finnes områden, der endast få värnpliktige saknades.*

Den 4 september (reservisterne skulle infanna sig den 2) voro alla reservister uniformerade och beväpnade, och under de fjorton dagar, som förlutit sedan dess, har man kunnat iakttaga det faktum, att dessa menniskor, af hvilka man kanhända på grund af den franska karaktären och det nationella temperamentet väntade, att det endast med svårighet skulle finna sig uti en mobiliserings fordringar. på ett beundransvärdt sätt hafva patriotism skapat en berömvärd anda af subordination och läraktighet, i det de medvetandet om uppfyllda pligter finna ersättning för de modor besvärigheter samt umbäranden,

som fältlifvet och frånvaron från hemmet medföra. Stödjande sig på nationella upppfostran, hvilken utan tvifvel är mycket olika i Frankrike och Tyskland, påstod man, att mobiliseringssystemet helt och hållet vore till förmon för det sist nämna landet.

Den tyske soldaten, heter det, är nära på maskin; hans lydnad är stum, hans disciplin viljelös, andan af subordination är honom så att säga medfödd. Fransmannen i motsats härtill har sina egna meningar och sina egna idéer, dem ingen disciplin kann fullständigt få hugt med. Utan tvifvel lyder han, emedan han i annat fall skulle blifva skjuten; men hans lydnad är icke passiv, den är en akt af förnuftet, och denna akt åtföljes af en mängd hemliga förbehåll och betraktelser, som aldrig finna inträde i en tysks hjerna.

Detta skulle vara ett svag punkt i afseende på mobiliseringen, vid hvilken det är hvarje soldats första pligt att intaga sitt plats i ledet, utan att säga ett ord. För visso kann man icke behandla den franska soldaten som ett paket, hvilket förblifver på den plats, der det lägges, tills det behöfves; men det är ytterst lätt att väcka vördnad och i följd deraf den känsla af lydnad, so mär det utmärkande kännetecknet på en god soldat. Den franske soldaten ä ringen maskin; han är ett intelligent väsen, som begriper, att disciplinenär det bästa medlet att bevara hans egen existens, i det man betryggar arméns allmänna bästa.

Och just därför att den franske soldaten är ett intelligent väsen och icke någon maskin, erinrar han sig hastigt den undervisning, som förut blifvit honom meddelad; han blifver hastigt åter förtrogen med det militäriska lifvet, och därför hafva våra officerare också kunnat med skäl intyga, att vår reservister visat sig vara verkliga soldater.

Selostettaessa Suomen kaartin resevin käyttöä (28.8.1877 Åbo Underrättelser no 232, sivu 2) **Från Utlandet. Kriget:**

”Den finska gardes-skyttebataljonen torde ej så snart blifva marschfärdig emedan den icke har någon värnpiktige reserv utan kompletteras genom värfning. Under kriget kan bataljonen icke använda rekryter utan blott uttjent manskap, som dertill måste vara finnar och kommandospråket svenska. Finland lemnar i det hela ett rätt anseelig kontingent af officerare till den ryska armén. För närvarande tjäna 3 infanterigeneraler, 12 generallöjtnanter, 26 generalmajorer, 95 öfverstar, 87 öfverstlöjtnanter, 51 majorer samt flera hundra kaptenar, löjtnanter och ryttmästare, som alla äro finnar, i den ryska armén.”

Asevelvollisuuslain Suomen Suuriruhtinaanmaassa antamiseen (27.12.1878) liittyy Karjalatar-lehdessä (7.2.1879, no 6, sivu 4)oli seuraava ilmoitus: Asevel-

wollisuuslaki ilmestyy Schlüterin Kirjakaupassa: *Wärnepliktslagen* 35 p. *Asevelwollisuuslaki* 35 p.. Lain käytännön toimeenpanosta ilmoitettiin sitten lehdissä (Hämäläinen 14.10.1882, no 82, sivu 3):

Alla de i Tavstehus län bosatte och 1883 värnpliktige ynglingar, hvilka enligt § 22-26 af Wärnepliktslagen af den 18 december 1878 vilja njuta befrielse, uppskof, förkortad tjenstetid eller annatlättnad vid värneplightens fullgörande, uppmanas härmedelst att före den 15 nästinstundande Januari till uppbådsnämnden eller dens ordförande i Tavstehus stad antingen personligen eller genom ombud inlemna skriftliga ansökan derom jemte bevis och skäl, hvarpå lättnad ansökes; och får uppbådsnämnden derjemte meddela att des embetslokal är i Apotekaren Elfbergs gård i Tavstehus.

Tavstehus den 13 Oktober 1882. På uppbådsnämndens vänar: R. Costiander.

Värn(e)plikt-sanan käyttö lehdistössä yleistyi siten, että historiallisessa sanomalehtiarkistossa tehty haku vuosilta 1880–1900 tuotti *värnplikt*-sanalle jo 361 osumaa.

ASEVELVOLLISUUS

Suomen kansalliskirjaston historiallisen sanomalehtiarkiston hakujen mukaan asevelvollisuus-sana ilmaantui ensin vuosina 1869–1871 Uusi Suometar-lehdessä ja ruotsinkielisissä lehdissä (Åbo Underrättelser, Åbo Allmänna Tidning) – hakuosumia oli 14 kappaletta vuoteen 1875 mennessä. 31.12.1880 mennessä asevelvollisuus-sanan hakuosumia oli jo puolisen tuhatta. Myöhemmin sanomalehdistössä käytävä keskustelu (Seitkari 1951, Keto 1999) loi pohjaa asevelvollisuuskysymyksen ratkaisevalle käsittelylle vuosien 1877–1878 valtiopäiville, jonka työskentelyn aikana 2000 pöytäkirjasivusta 700 kosketteli yleistä asevelvollisuutta (Vuorinen 2011, 57).

Uusi Suometar-lehden (nro. 42, sivu 3, 27.5.1869) ensimmäinen asevelvollisuusaiheinen juttu tehdyn haun perusteella oli:

Ulkomaalta. — Itävallan sanomalehdet sisältävät nyt keisari Frans Joofin valtaistuin-puheen, jolla valtiopäivät lakkautettiin. Koska tämä puhe oli ensimmäinen, jonka keisari, perussäännön vahvistettua, piti Leithan länsipuoliskon eli nykyisen Itävallan keisarikunnan edusmiehille, olivat ministerit toimittaneet sen hyvin juhlallisesti. Siinä kiitettiin niitä parannuksia, jotka sitten 1867 ovat lainsäädännön eri aloilla tapahtuneet. Puhe huomauttaa vielä, miten tarpeellinen rauha on valtakunnalle, sen sisällisen vaurastumisen kehkiämiseksi, kuten myöskin, että tämä rauha on taattu, niin hyvin keisarikunnan muiden

valtain kanssa ystävällisten keskuusten kautta, kuin Itävallassa toimeenpannulla yleisellä asevelvollisuudellakin.

Yleinen asevelvollisuus yhteisöllisenä käsitteenä Suomen lehdistössä konstruointiin kahdessa laajassa Uuden Suomettaren artikkelissa 2.1. ja 20.1.1871¹⁸⁸:

Uusi Suometar 02.01.1871, nro. 1 sivu 1:

K. Kuukauslehti

Äsken päättynyt vuosi (1870) ei ole niitä aikakausia, jotka jälkeä jättämättä katoavat ihmisten ja kansain muistosta. Niistä suurista, äärettömän tärkeistä tapauksista, jotka viime vuoden kuluessa ovat tapahtuneet, on etupäässä tuo tuhoisa ja werinen sota Ranskan ja Saksan kansain kesken saawuttanut yleistä huomiota. Tuskinpa löytynee maata niin kaukaista, majaa niin syrjäistä, ettei sanoma tästä jättiläis-taistelusta sinne ole saapunut, ja kaikkialla herättävät tiedot sotatantereelta osanottoa tai ainakin uteliaisuutta. Mutta tämä sota antaa myöskin kaikille kansoille, sekä suurille että pienille, arwoletaan tärkeän opetuksen. Kaikkialla kysytään, mikä on syy niihin ihmeltäwiin voittoihin, jotka saksalaisten aseita ovat seuranneet? Minkä taikawoiman avulla on saksalaisten onnistunut saada voitto Ranskan kansasta, jota loistawin sotakunnia kaunistaa ja jonka uljasta, voittoihin tottunutta armeijaa tähän saakka on pidetty miltei voittamatonna? Wastaus näihin kysymyksiin on sanoissa: kansansiwistys ja yleinen asevelvollisuus. Saksalaiset sotamiehet ovat kaikki siwistyneitä, kaikki ovat he koulunkäyneitä. Jokainen sotamies tietää miksi hän taistelee, ja juuri tämä tieto antaa hänelle miehuutta ja uskaliaisuutta. Sotakuri ja kuuliaisuus eiwät ole hänelle ulkoista pakkoa; hän tietää ja käsittää mitä varten ne ovat tarpeelliset, ja hän kantaa niitä sentähden, niin sanoaksemme, omassa rinnassaan. Saksan kansakoulut ovat etupäässä synnyttäneet saksalaisen armeijan mainion järjestyksen ja kurin, sekä sen miehuuden ja sitä ylenkatsetta kuolemaa kohtaan, jota se waarassa osoittaa. Itse julistawat saksalaiset ääneen, että heidän tulee kansakoulujansa kiittää nykyisistä voitoistaan, ja tähän yhdistyy heidän kanssansa jokainen, joka ajatellen on oloja tarkastellut. Toiselta puolen ovat kaikki yksimieliset siinä, että pääsyy ranskalaisen nykyiseen onnettomuuteen on Ranskan yhteisen kansan alhainen siwistystaso, joka niitä ulkonaisia myrskyjä vastaan, joita tätä maata ovat uhanneet, ei ole woinut antaa tarpeellista tukea lain-alaiselle hallitukselle, waan lisäksi on suuressa määrässä masentanut maan puolustuswoimaa.

188 Uuden Suomettaren päätoimittajana oli Nils Viktor (Vihtori) Löfgren (Lounasmaa) vuosina 1870–1906. Lounasmaa oli yksi suomenkielisen lehdistön keskeisistä perustajista (Kansallisbiografia, artikkeli (11.10.2005) Jyrki Vesikansa.

Wuosi 1870 on sillä tapaa, niin sanoaksemme, antanut kaikille kansoille ja sukupolville waltawan muistutuksen siitä, etteiwät saa siwistystensä laiminlyödä eikä sitä huolimattomasti hoitaa. Tätä muistutusta me Suomalaiset emme saa olla warteen ottamatta. Meille, niin kuin kaikille kansoille, ei kansallinen siwistys ja sen perustus, kansakoulut, ole ainoastaan woiman waan elämän ehto. Eikä Uusi Suometar sentähden luule woivansa paremmalla tawalla tervehtiä lukijoi-tansa uudella wuodella kuin siten, että se etupäässä koettaa heidän huomionsa teroittaa tätä tärkeätä asiaa, josta ei koskaan tarpeeksi muistuteta. Meidän omassa maassamme on kowa sota käytävä niukkaa maanlaatua ja tylyä luontoa vastaan, eikä tässä sodassa, yhtä wähän kuin muissakaan taisteluissa, käy voittoa toivominen, jos tietoa ja taitoa meiltä puuttuu. Järki on woimakkain ja mahtavin ase, jonka Jumala on ihmiselle suonut; tätä asetta ei yksityinen eikä koko kansakaan saa jättää ruostumaan ja tylsymään; yhä täytyy sitä kar-kaista uusia voittoa varten, olkoonpa, että on taistelemisen ulkoisia wihollisia tai luonnon alaisia woimia vastaan.

Uusi Suometar 20.01.1871, nro. 9 sivut 1-2:

Hänen Majesteettinsa Keisari on Suomenmaan kenraalikuvernöörille lähettänyt seuraavan kirjeen:

Suomenmaan kenraalikuvernöörillemme.

Heränneen kysymyksen johdosta, että välitön osanotto asevelvolli-suuteen lewitettäisiin kaikkiin kansaluokkiin Keisarikunnasta, olem-me Me ottaneet mietittäväksi kohtuuden, että yhtäläinen asevelvolli-suus pannaan toimeen myöskin Meidän Suurruhtinaskunnassamme Suomessa, nykyisen ruotujakolaitoksen sijaan, , noudattamalla maas-sa olevia lakeja ja asetuksia. Tämän johdosta olemme tahtoneet käs-keä Teitä, ajoissa ryhtymään tarpeellisiin toimiin, tämän asian wal-mistelevaa tutkimista varten kaikilta haaroilta siihen ehdotukseen nähden että, maan wäkiluvun ja rahawarain suhteen, asetettaisiin tarkk´ampujapataljooneja.

Alkukirjoituksen alle on hänen Keisarillinen Majesteettinsa omalla kä-dellään kirjoittanut:

ALEKSANDER.

Nimellensä wuhvistanut:

Ministeri-Waltiosihtööri, Kreivi Armfelt.

Pietarissa

31 p. Joulukuuta 1870

12 p. Tammikuuta 1871

Tämän vuoden ensimmäisessä numerossa osoitimme, että sota, joka par´aikaa kestää Ranskan ja Saksan wälillä, on useimmille kansoil-le näyttänyt, että heidän on tarpeellinen asettaa sotatoimensa perä-ti toiselle kannalle ja panna toimeen yleinen asewelwollisuus. Ny-kyinen sota on nimittäin tarpeelliseksi todistanut, ett´ei suurinkaan seisova armeija, jota joku valtio suinkin voi pitää, kykene sen rajoja puolustamaan ryntäävää wihollista vastaan, kun tämän wihollisen käytettävänä on kokonainen aseilla warustettu ja niihin harjaantu-nut kansa. Sellaisia äärettömiä sotajoukkoja vastaan, jommoisia sen maan, joka yleisen asewelwollisuuden on pannut toimeen, niin kuin esim. Preussin, käy sotaan lähettäminen, sellaisia sotajoukkoja was-taan ei ole muuta pelastuksen neuvoa, s.t.s. että omastakin maastan-sa pannaan toimeen yleinen asewelwollisuus. Yleinen asewelwollisuus on sentähden asia, joka tätä nykyä milt´ei kaikissa Euroopan maissa on saavuttanut yleistä ja innokasta huomiota. Kaikkialla näemme sen-tähden ehdotuksia tehtävän ja neuwoihin ruvettawan, että parhaim-malla tavalla saataisiin tämä asia toimeen. Wiimeksi olemme nähneet Wenäjän omistavan yleisen asewelwollisuuden, ja sen H. M. Keisarin armollisen kirjeen kautta Suomen kenraalikuvernöörille, joka ylhäällä on luettawana, on tämä asia nyt joutunut Suomessakin ajateltawaksi.

Yleinen asewelwollisuus tarkoittaa, kuten itse nimikin osoittaa, sitä, että isänmaan puolustus on jokaisen kansalaisen wälttämätön welwol-lisuus, ja että sentähden maan kaikki miespuoliset asukkaat, heidän säädystänsä ja arvostansa huolimatta, köyhä yhtähywin kuin rikas-kin, kreivi yhtähywin kuin torpparikin, ovat welwolliset määrätyllä iällä ja määrätysti aikaa asettumaan sotapalvelukseen. Ei kenenkään sallita rahalla osta itseänsä wapaaksi eikä panna toista sijaansa. Ai-noastaan ne, jotka pahan ruumiin- tai mielenwian kautta katsotaan siihen kelvottomiksi, owat mainitusta welwollisuudesta wapaat. Tä-möisen laitoksen edut ovat , kuten sanottu, nykyisen sodan kautta jou-tuneet kaikille selwiksi. Se erinomainen woima, jota Saksan kansa on osoittanut syösteessään takaisin äkillisen ja odottamattoman ryntäyk-sen, ne äärettömät, melkein kuin hetkessä ilmiloihditut, hywillä aseil-la warustetut ja oiwallisesti harjaantuneet sotajoukot, joilla se sitten wuorostansa karkasi Ranskanmaahan, jonka seisova armeija turhaan on koettanut pidättää wihollistulvaa, joka ainoastaan koko Ranskan

kansan miehissä nostamisen viimeisinä aikoina on onnistunut hillitä – tämä on awannut kaikkien waltiomiesten silmät käsittämään sekä yleisen asewelvollisuuden hyötyä ja tarpeellisuutta että sitä suurta waaraa, joka sen laiminlyömisestä isänmaalle seuraa. Tämän lisäksi tulee vielä se, niin sanoaksemme, hengellinen woima, se siweydellinen into, jonka asewelvollisuus tuottaa. Se tieto, että isänmaan puolustus on jokaisen kansalaisen welvollisuus; että tämä welvollisuus, niin kuin jokainen muu laki, koskee kaikkia, ja että kun isänmaa kutsuu, ylhäisen ja rikkaan yhtähywin kuin köyhänkin pojan täytyy astua aseisiin ja toistensa rinnalla taistella saman lipun suojassa ja saman maan hyväksi, tämä tieto yhdistää kaikki kansaluokat, wahwistaa kansallisuuden tunteen, joka ylentää ja jalostuttaa jokaisen yksityisenkin sotomiehen mieltä. Sotilas-sääty ei silloin enää ole mikään muusta kansasta eroitettu lahko; se ihmisten kaupitseminen, jota wärwäyksen nimellä tähän asti on harjoitettu, tulee wähitellen häwiämään, eikä ihmisen henki millään tapaa tai minkään syyn nojalla enää tule kaupatawarana olemaan.

Näyttääpä kuitenkin siltä kuin näitä etuja vastaan syyllä woitaisiin nostaa se pelko, että sodat niiden suurempain miesjoukkojen kautta, jotka näin muodoin tulevat sota käymään, tulevat olemaan äärettömän werisiä ja joutumaan todellisiksi kansa- eli rotusodiksi, eivätkä tule loppumaan ennen kuin toinen taikka toinen kansa on joutunut milt'ei täydelliseen häviöön. Sota on tähän asti ollut taistelu erityisen säädyn kesken, sota seisowain armeijain wälillä. Sotamiehet ovat tavallisesti olleet waan höllästi sidotut perhe-elämään, enimmiten naimattomia. Heidän kuolemansa kautta ei sentähden ole liian suuri joukko leskiä ja lapsia joutunut kurjuuteen ja yleisen armeliaisuuden hoidettawaksi. Toisin, sopii sanoa, on laita oleva, kun yleinen asewelvollisuus pannaan toimeen. Sodan tappiot tulewat silloin yhtä rasakaasti painamaan kaikkia kansanluokkia, ja niiden luku, jotka tukensa ovat kadottaneet ja apua tarwitsewat, nousee moninkertaiseksi. Sannalla sanoen, yleisen asewelvollisuuden toimeenpano uhkaa tehdä sodat, jotka jo ennestään ovat turmiollisia, vieläkin kauheimmiksi.

Epäilemättä on tässä pelossa johonkin määrään perää – mutta yht'hyvin käy sanominen, että ne juuri sentähden antaa kaikille kansoille vielä enemmän syytä panna yleisen asewelvollisuuden toimeen. Mitä selvemmin hallitukset ja kansat ovat joutuneet tuntemaan kaikkia niitä sanomattomia kärsimyksiä, jotka sodasta seuraawat, sitä huolellisemmasti ne myöskin sitä karttavat eivätkä siihen kewytmielesti antaudu. Kun ei enää ole ihmisiä, jotka sotimisen, jotka sotimisen owat wirakseen ottaneet, kun sotajoukot eiwät ole palkattuja, eikä otettuja miehiä, waan kansalaisia, silloinpa waltiomiehet myöskin wähitellen kadottawat sotahalunsa ja halunsa saada muita kansoja vastaan koettaa uusia pyssyjänsä ja tykkiänsä. Sillä ei yleinen asewelvollisuus pane kokoon armeijoita sellaisia, joissa kewytmielistä

seikkailus-henkeä ja sotahalua käy sytyttäminen. Armeija on silloin aina pitävä samaa mietä kuin kansakin, ja tämä mieli on jo kaswanut ja on kaswamistaan kaswawa woimaksi, joka sodat on estäwä. Yleinen asewelwollisuus saattaa siis epäilemättä jokaisen kansan askeleen lähemmäksi ikuisen rauhan toiwottua aikaa. Lopuksi sopii lisätä, että, koska yleinen asewelwollisuus perustuu oikeaan ja todenperäiseen periaatteeseen, on sen toimeenpaneminen edullinen, ja tältäkin kannalta katsoen, sillä waltion niin kuin yksityisenkin on aina edullinen tunnustaa ja seurata mitä oikeaa on.

Se on selwä asia, ettei sellaista muutosta sotatoimissamme, kuin yleinen asewelwollisuus waatii, käy tekeminen ilman maamme säätyjen suostumusta. Sen on myöskin Hänen Keis. Majesteettinsa mainituksa kirjeesssänsä kenraalikuvernöörille wakawasti ja selwään sanonut. Kirje käskee siis ainoasti walmistamaan ehdoituksen yleisen asewelwollisuuden toimeenpanemisesta, joka ehdoitus tulewilla waltiopäiwillä tulee säädylle esitettäväksi. Kirje määrää sen ohella, että tämä ehdoitus niin paljon kuin mahdollista on tehtävä sen ehdoituksen mukaiseksi, joka Wenäjää warten on hywäksytty. Tosin ei käynekään kieltäminen, että yhdenmukaisuus on tarpeellinen Suomen ja Wenäjän sotatointa wälillä. Tuskinpa siis periaatteelliselta kannalta voitaneen tehdä mitään muistutusta sitä, niin sanoaksemme, suuntaa vastaan, joka ehdoitukselle on määrätty. Mutta kuitenkin on koko joukko jotenkin tärkeitä poikkeuksia Wenäjän ehdoituksesta Suomessa tarpeen. Wenäjällä alkaa sotapalvelus 21:stä ikäwuodesta, ja kestää sitten 15 vuotta, sillä tapaa, että miehet ensimmäiset 7 vuotta kuuluvat toimesta olevaan armeijaan ja seuraawat 8 vuotta warawäkeen. Jo tämä pitkä palvelusaika ei millään lailla sopine meidän oloihimme. Tämän lisäksi tulee, ettei Wenäjällä läheskään kaikki 21 vuoden wanhat nuorukaiset astu sotapalvelukseen, waan ainoastaan määrätty luku, joka riippuu siitä rekryytin määrästä, jota armeija wuodeksi tarvitsee. Tämä lukumäärä määrätään arwalla; muut, joihin ei arpa ole sattunut, kutsutaan maansuojeluwäkeen ainoastaan sodan aikana. Nämät määräykset muistuttawat hyvin paljon entisestä sotawäennostosta ja sellaisesta wapautettiin Suomen kansa juhlallisesti kaikiksi ajoiksi Powoon waltiopäiwillä. Eikä sotawäen-otto ensinkään ole meidän olojen, meidän lakien ja meidän oikeudentuntomme mukainen. Olemme vuosisatojen kuluessa tottuneet kansalliseen sotawäkeen, n.s. ruotu-wäkeen. Sellaista pitää yleisen asewelwollisuudenkin koettaa saada aikaan, Jos seisowa n.s. tanner-armeija sen lisäksi wielä on wälttämättömän tarpeellinen, niin näkyy olevan paras että se niin kuin tähänkin asti kootaan wärwäämällä, niin kuin K. kuukauslehtikin on kirjoittanut. Wärwäystä katsomme tosin pahasti, sillä se on aina jonkinmoista ihmisen kaupitsemista, mutta se on kuitenkin parempi kuin se onnenpeli ihmishengestä, jommoinen arwalla toimitetu sotawäen-otto on. Wärwäys ei ainoastaan ole mitään pakkoa, waan wapaaehtoinen sopimus.

Mitä niiden sotajoukkojen järjestämiseen tulee, jotka yleisen asevelvollisuuden kautta saadaan, emme tietysti voi tehdä mitään ehdotusta. Muistutamme waan siitä, että jos kaikki miehet, jotka 21 ikävuoden ovatr täyttäneet, kutsutaan aseisiin ja pysyvät niissä kolme vuotta, Suomen sotawoima nousisi, wärwättyä wäkeä lukematta, noin 48 000 mieheen, joista siis joka vuosi noin 16 000 joutuisi warawäkeen ja 16 000 uutta rekryytiä kutsuttaisiin riiveihin. Warawäkeen, joka ainoastaan kotiseudun tai korkeintain oman läänin suojelusta warten lienee aseisiin kutsuttawa, kuuluisivat esim. kaikki 24–50 vuoden ikäiset miehet, jaettuina eri luokkiin, joista kenties ainakin nuorimpain joka vuosi pitäisi joku aika wiljellä sotaharjoituksia. Selwää on, etteiwät maamme warat myönnä 48 000 miehen suuruisen armeijan woimassapitämistä, ellei tätä sotawäkeä järjestetä niin huokealle kannalle kuin suinkin mahdollinen lienee. Sen wuoksi olis warsin tarpeen järjestää rykmentit, pataljoonat ja komppaniat paikalliswäeksi, niin että yhden pitäjän miehiä esim. ei jaettaisi eri komppanioille waan pidettäisiin koossa; myöskin pitäisi heidän saada asua kotonaan, harjoittella ampumista sekä muita sotatemppeja kotoseudullaan ja olla tilaisuudessa omalla työllänsä elättää itsensä ensin osa vuotta. Että tätä wäkeä yhtäkaikki voi käskeä wartioimaan kaupunkeihin, marssimaan ja harjoitusleireihin, on luonnollista. Kun Suomalaiset luonteeltaan owat osoittaneet olewansa hywiä sotamiehiä, ei liene syytä määrätä wuotista palvelus-aikaa leireissä ja harjoituspaikoissa pitemmäksi kuin noin kahdeksi kuukaudeksi.

Mitä edellisessä olemme lausuneet, ei suinkaan ole mikään ehdoitus; olemme waan maininneet muutamia yleisiä pääkohtia, joidenka luulemme tulewan kysymyksen tältä asiaa tarkasteltaissa. Warsin toiwottawaa olisi, että maamme sotaherrat julkisesti rupeaisivat keskustelemaan asevelvollisuuden toimeenpanemisesta ja sanomalehdissä julkaisisivat mielipiteensä. Siten woisivat mielet wakaantua tässä asiassa tulewiksi waltiopäiwiksi.

Samoin kuin Kuukauslehtikin, katsomme mekin hywin tärkeäksi asevelvollisuutta toimeenpantaessa, että Suomi asettaa ja kustantaa sekä tykistö- ja ratsu- että jalkawäkeä. Joka aselaji on tosin yhtä tärkeä, mutta ei suinkaan olis Suomen kansalle eikä Suomen armeijalle ilahduttawaa tietää, että se esim. jalkawäkenä ainoastaan on määrätty tykkien syötiksi, kun ei sillä ole omaa tykistöä, joka sitä suojaa ja puolustaa. Semmoinen seikka turmelee sotajoukkojen mieltä ja waikuttaa sen, että ne kadottawat luottamuksen omaan woimaansa. Paitsi sitä joutuisi kansamme aseettomaksi, kun wihollinen maahamme ryntää, jos meillä olisi waan sotawäkeä eikä esim. tykistöä ensinkään. Myöskin pidämme K. Kuukauslehden vaatimusta, että komentosanat Suomen armeijassa olisivat suomenkieliset, aiwan oikeana. Pälliköistä säätää jo perustuslakimme, että heidän tulee olla yksinomaisesti ja ainoastaan Suomen miehiä.

Asevelvollisuus-sanastoa saatettiin käyttää myös kuvaannollisesti (1.8.1874 Satakunta nro. 31, sivu 3):

Uusia metsänhaaskajia (U.S). Orimattilasta kerrotaan, että siellä on mäntyihin, jopa koivuihinkin ilmestynyt tuhansittain noin tuumaa pitkiä raitta-ruumiisia matoja, jotka puhdistavat mäntyjä neulasista. Ne kuuluvat pitävän eksierauksen-tapaista komentoa: yks kaks ovat kaikki yhtä aikaa puolirungosta pystyssä ja taas alahalla, juuri kuin olisivat asevelvollisia.

Uusi Suometar kuvaa (22.3.1875, no 22, sivut 2-3) seikkaperäisesti Ruotsissa tehdyn ehdotuksen asevelvollisuusjärjestelmäksi **Ehdoitus yleiseen asevelvollisuuteen Ruotsissa:**

Se ehdoitus yleiseen asevelvollisuuteen, joka tämän kuun 4 p. esitettiin Ruotsin Waltiopäiville, kuuluu näin: 1. Kukin Ruotsalainen on asevelvollinen siitä almanakka-wuodesta alkaen, jolloin hän täyttää 20:n ikävuotensa, aina 40:n ikävuotensa loppuun asti. 2. Asevelvollisuudesta on vapautettu se, joka raajarikkona, kivulaisena tahi heikkoruumiisena on sopimaton palvelukseen maan puolustukseksi. 3. Asevelvolliset palvelewat joko maa- tahi meriwäessä. 4. a) Maaikäki ovat linjapäki, suojeluspäki ja nostopäki. Palvelus-aika on 6 vuotta linja- ja 6 vuotta suojeluspäessä; tykistössä on kumminkin palvelus-aika 6 vuotta linja- ja 4 vuotta suojeluspäessä. Palveltuaan aikansa linjapäessä, luetaan asevelvollinen välittömästi suojeluspäkeen. Palvelusaika meriwäessä on 12 vuotta, joista 6 vastaa palvelus-aikaa linja- ja 6 suojeluspäessä. Sodan aikana määrätään kumminkin palvelus-ajan pituus aseisiin kutsutuille ainoastaan tarpeen mukaan. b) Se aika, jona asevelvollinen ei kuulu linja-, suojelus- eikä meriwäkeen, luetaan hän nostopäkeen. 5. a) Asevelvollisen tulee sinä vuonna, jona hän täyttää 21 vuotta, astua sotapalvelukseen linja, suojelus-tahi meriwäkeen. b) Palvelus-aika linja-, suojelus-tahi meriwäessä luetaan tämän vuoden alusta, vaikkapa palvelukseen tulo laillisten esteitten tahi myönnetyn pidennyksen kautta tapahtuisi vuotta myöhemmin. Jos wiivytykseen on ollut syynä puolustamaton poisjääminen asevelvollisen puolelta, luetaan palvelus-aika wasta sen vuoden alusta, jolloin uloskirjoitus tapahtui. c) Asevelvollinen saattaa ennen mainittua 21:nettä ikävuottansa astua palvelukseen ja saa silloin itse walita joukon tahi laiwaston paikan, jonne haluaa tulla, sillä ehdolla kumminkin, että hän kelpaa walitsemaansa palvelukseen. Hän kuuluu kaikissa tapauksissa linjapäkeen tahi wastaawaan luokkaan laiwastossa 27:nteen ikävuoteensa saakka. Semmoisia wapaaehtoisia ei saa mihinkään joukkoon ottaa enemmän kuin 10 prosenttia wuodeksi säädetystä lukumäärästä. 6. a) Aseisin kykeneväiset asevelvolliset uloskirjoitetaan asepalvelukseen; muut asevelvolliset muihin paikkoihin maa- tahi meriwäessä, johon he nähdään sopiviksi. b) Asevelvolliset owat, palvelukseen kutsuttuina, welkapäät toimittamaan

päällysmiestensä määräämää wirkaa, kumminkin niin: 1) että ennen upseereina tahi alaupseereina olleita ei woi welwoittaa palvelukseen alemmassa arwossa kuin se, mitä heillä ennen on ollut; 2) että pappeja, lääkäreitä ja eläinlääkäreitä ei saa määrätä muuhun kuin heidän wirkaansa vastaawiin toimiin; 3) että merikapteeneja ja perämiehiä tulee käyttää upseereina ja alaupseereina, niin kohta kuin owat suorittaneet määrätyn aseharjoituksen ja tutkinnon. 7. Määräykset, jotka koskevat wapautusta palveluksesta sota-aikana, antaa kuningas. 8. Työnteettäjät ja isännät älkööt estäkö asewelwollista wäkeänsä tulemasta oikeaan aikaan uloskirjoitukseen, aseharjoitukseen tahi muuhun wirkaan. 9. Kanslais-luottamuksen kadottaneet eiwät ole mahdolliset sotapalvelukseen.

VARUSMIES

Historiallisessa sanomalehtiarkistossa tehdyn haun mukaan varusmies-sanaa käytettiin Suomessa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkuvuosina lehdistössä vain harvoin. Varusmies-sanaa käytettiin ei-sotilaallisessa merkityksessä ammattinimikkeenä, esimerkiksi hautajaisilmoituksissa (Uusi Suometar 16.10.1894 nro. 241 sivu 1):

Kuolleita: ent.varusmies Gustaf Engblom, 58 v. 11 kk. 12 p.

Tampereen Sanomat julkaisi sivuillaan jatkokertomusta Etelämeren saarilla (Lo-uis Becke: Pacific Tales, 1897), jossa esiintyy varusmies-sana. Seuraavassa on ote seikkailutarinasta (18.5.1900 Tampereen Sanomat nro 114, sivut 3-4; [tarinan sivut 151-152]):

Vaikka eläisin sata vuotta, en milloinkaan unohda sen yön kauhuja, paitsi juodessani itseni humalaan sitä uinhottaakseni – mikä usein tapahtui kauan aikaa sen jälkeen. Nyt olivat alkuasukkaat jälleen koossa isolla kannella. Marama (the native boatswain) oli kiivennyt ylös, avannut kajuutan oven ja tarkastellut siitä. Maa oli nyt lähellä, vaan viiden, kuuden penikulman päässä, ja alkuasukkaat olivat koetta-neet muuttaa suuntaamme onnistumatta siinä kuitenkaan sen enem-pää kuin etä laiva oli jäänyt paikalleen. Kun Marama jälleen tuli alas, kuiskasi hän jotakin korvaani, ja – Jumala minulle anteeksi antakoon – minä suostuin hänen ehdotukseensa. Laivalla oli meillä kymmenen laatikkoa ruutia, joka kuului laivan neljään kuusinaulaiseen kanuu-naan. Saimme kiskottua pöydän alla olevan kajuutan lankun auki, otimme esille yhden laatikon, porasimme kiireesti reijän kanteen ja asetimme siihen hyvin lyhyen sytyttimen. Vielä elossa olevan varus-miehen (alkuperäisessä tekstissä the Aitutaki Boy belonging to native crew) suojassa, joka oli kolmen ladatun kiväärin kanssa valmiina sen

varalta, että heidän onnistuisi katkaista meltä paluutie, hiivimme varovasti ylös ja päästimme salvat ovesta. Kädessäni oli minulla pala-va riepu, Marama kantoi laatikkoa. Pari silmänräpäystä seisoimme kuunnellen, sitten aukaisimme äkisti oven, juoksimme ulos ja syösyimme hyttikannen luukulle. Samassa kuin näkivät meidät, alkoivat he raivokkaasti ulvoa ja puoli tusinaa luoteja vinkui korvissamme – he olivat arvatenkin löytäneet patruuneja kaatuneilta varusmiehiltä ja tiesivät, miten niitä käytettiin.

Becken seikkailutarinan käänöksessä varusmies-sanaa käytettiin *bevåring*-sanan alkuperäisessä, Ruotsin laivaston varustamiseen miehistöineen, kuuluvassa yhteydessä.

Ruotsiin liittyi myös varusmies-sanan käyttö *värnplikt*-sanan johdannaisena, kun lehdistössä raportoitiin Ruotsissa käynnistyneen varusmiespalveluksen epäkohdista. Vuonna 1907 samaan aikaan Vapaa Sana-lehdessä (nro. 73, sivu 3, 1.7.1907) ja Sosialisti-lehdessä (nro. 148, sivu 3, 4.7.1907) oli sama uutinen varusmiesten ankarasta kohtelusta Ruotsissa (Ruotsin varusmieslaki säädettiin vuonna 1885 ja otettiin käytäntöön 1901):

Oikeudenkäyttö armeijassa. Ruotsin lehdet kertovat nykyistä varia juttua, jotka koskevat oikeudenkäyttöä Ruotsin armeijassa: Kaksi varusmiestä Solun kuormasto-joukosta saapui eräänä iltana joku aika takaperin kotiin kasarmiin hiukan päihtyneinä ja olivat sen johdosta tavallista kovaäänisempiä, jonka vuoksi varakorporali käski heidän olla hiljaa. Kun käskyä ei toteltu, uhkasi korporali antaa heistä raportin. Toinen varusmiehistä otti silloin korparia käsivarteen estääkseen tätä pääsemästä ulos ja uhkaili antaa hänelle selkäsaunan jos hän raporteroisi heidät. Seuraavana päivänä ilmoitti korpalin kumminkin heidät ja he asetettiin sota-oikeuden eteen. Tuomio julistettiin todistajia kuulematta ja kuului se: 1 vuosi ja 3 kuuk. rangaistustyötä kummallekin. Tuo kova tuomio on herättänyt yleistä huomiota. On palautettu muistoon erästä toista tapausta vuonna 1903 eräässä Ruotsin armeija-osastossa: Eräänä kuumana kesäpäivänä, tultuaan kotiin pitemmältä kenttämarsilta, piti miehistön saada suihkukylvyn, kumminkin vasta sitte kun esteradan läpi oli kuljettu. Väsyneet varusmiehet saivat, kuten luutnantti lausui, ensin hikikylvyn ja sitte kylmän suihkukylvyn. Varusmiesten joukossa oli eräs joka sanoi ettei jaksanut enempää, jonka vuoksi luutnantti käski korpralin heittää nuorukaisen esteitten yli jos ei tämä vapaaehtoisesti seuraisi mukana. Nuorukainen pani viimeiset voimansa liikkeelle, sivuutti kaikki esteet ja pääsi onnellisesti viimeisenkin yli, mutta 3 askelta tädtä kaatui kuolleena maahan. Lääkäri haettiin heti ja tämä konstateerasi että kuolema oli johtunut liiallisesta ponnistuksesta. Luutnantti, joka oli syyppää nuorukaisen kuolemaan, tuomittiin kuuden päivän arestiin huoneessaan ilman vahtia. – Johtopäätökset tehkööt lukijat itse.

Historiallisen sanomalehtiarkiston haulla (31.12.1910 saakka) ei löydy *varusmiespalvelus*-sanaa, mutta sen konnotaatioina vahti-, juna-, vankila, vartioimis-, kana-va-tulli-, postipalvelusmiehet sekä virka- ja palvelusmiehet.

SUOMALAISEN ASEVELVOLLISUUDEN TULEVAISUUS UHATTUNA

Asevelvollisuuteen liittyvä termistö latautui poliittisesti uudella tavalla, kun laitomaksi koettua Venäjän antaman vuoden 1901 asevelvollisuuslakia vastustettiin Suomen lehdistössä. Historiallisen sanomalehtiarkiston haun (1899–1905) mukaan esiintyi kansakuntainen asevelvollisuuden termipari *asevelvollisuus* ja *suomalainen sotaväki* eri muodoissaan sanomalehdistössä kymmeniä kertoja. Lehdistössä ei kuitenkaan mitenkään käsitelty vuoden 1901 lain sisältämää venäläisen asevelvollisuusjärjestelmän toimivuutta, vaan lehtijutuissa keskityttiin käsittelemään Suomen sotaväen lakkauttamista ja sitä mahdollisuutta, että suomalaisia asevelvollisia käytettäisiin sodassa osana Venäjän armeijaa. Erityisesti oltiin huolissaan vuoden 1901 lain perustuslaillisuudesta, armeijan komentokielen venäläistämisyrittämisistä, kansallisen armeijakulttuurin säilymisestä ja asevelvollisten terveyden vaarantumisesta etenkin ulkomailla.

Laajoista asevelvollisuuslakoista huolimatta vielä vuonna 1903 Suomessa nähtiin mahdolliseksi myös asevelvollisuusasian ratkaisuun liittyvä poliittinen harkinta. Mikkelin Sanomat (10.12.1903, nro. 141, sivut 2–3) raportoi Uuden Suomettaren kirjoitukseen viitaten vuonna 1903 Helsingissä pidetystä suuresta, Yrjö-Koskisen ”viimeisen kynäelmän” pohjalta asevelvollisuusasiaa käsitelleestä, kansalaiskokouksesta muun muassa seuraavaa:

Muualta Suomesta. Kansalaiskokous. *Suomalaisen puolueen jäseniä kokoontui Helsinkiin t. k. 5 ja 6 p:nä eri osista maata noin 250 yhteiseen neuvotteluun Suomalaisen Kirjallisuuden seuran talolle. Siinä käsitellyistä tärkeistä asioista teemme selkoa U. S:n mukaan. Kokouksen avasi kunnallisneuvos A. Meutman, johtaen läsnäolijain mieleen Yrjö-Koskisen suurta elämäntyötä ja lausuen hänen kuolemansa johdosta kaipuun-sanoja, joita seisoalta kuunneltiin. Puheenjohtajaksi valittiin maanviljelijä K. Ojanen ja puheenjohtajaksi maanviljelijä J. R. Wuolijoki ja tri K. u. Brander. Ryhdyttiin sitten käsittelemään esityslistalla olevia kysymyksiä, joista ensimmäinen oli asevelvollisuusasia. Alustus siihen oli viimeinen tuote Yrjö-Koskisen kynästä, ja kuului seuraavasti: Se asema, johon olemme joutuneet kansallisen asevelvollisuuden suorittamisessa, on omiansa herättämään wakawaa huolta tulevaisuuden suhteen. Arm. Julistuskirja Kesäk. 29 p. (Heinäk. 12 p.) 1901 määrää, että muut Suomen sotaväen osastot, paitsi Suomen kaartin tarkk’ampujapataljoona ja Suomen rakuunarykmentti, lakkautetaan, ja kun jälkimmäinen joukko saatiin hajoi-*

tetuksi, tuli vuosittain kutsuttavien miesten lukumäärä rajoitetuksi kaartinpataljoonan täydentämis-tarpeen mukaan. Tämä säädös on kuitenkin annettu ainoastaan ”toistaiseksi”. Sama Julistuskirja jo näyttää edellyttävän, että muita suomalaisia sotawäen osastoja tulee järjestettäväksi, ja annetaan, ainakin ”toistaiseksi”, se wakuutus, että Suomen asevelvollisia ei kutsuta palvelukseen muihin kuin tällaisiin joukkoihin eli, kuten sanat kuuluvat, ”niihin sotawäen-osastoihin, joita täydennetään ainoastaan syntyperäisillä suomalaisilla”. Itse Asevelvollisuus-laki samalta päivältä sisältää 10:ssä artikkelissaan yleisesti sen määräyksen, että suomalaiset suorittavat asevelvollisuutensa suomalaisissa joukoissa, mutta lisää kuitenkin, että Suomen asevelvollisia osa ”voidaan määrätä muiden venäläisten joukkojen täydentämiseen, jotka on majoitettu Suomenmaalaiseen tai Pietarin sotilaspiiriin”. Niinmuodin on aivan epätietoista: 1:o, milloin uusia suomalaisia pataljoonia järjestetään, ja 2:o, saattaako tapahtua, että osa Suomen asevelvollisia kutsutaan palvelemaan Venäläisissä joukoissa. Itsestään on selvä, ett’ei tämä epämääräinen asema voi kauan aikaa kestää. Kutsuntalaitos maassamme on johonkin määrin jäänyt entisellensä: joka vuosi niinmuodin kutsutaan arvannostoon noin 25 000 nuorukaista. Mutta wakinaiseen palvelukseen ei voida tätä nykyä ottaa kuin vähäistä enemmän kuin yksi sadannes asevelvollisesta lukumäärästä. Muut eli 99/100 missä määrin owat sotakuntoisia, eivät kuitenkaan nykyisen järjestelmän mukaan enää tule kuulumaan reserwiin, waan siirtyvät suorastaan nostowäkeen, joka oikeastaan seisoo ulkopuolella sotaista käytäntöä, koska tämä wäki todennäköisesti tulee jäämään kaikkea sotaista harrastusta waille. Kun tiedämme, että kutsuntalaitos maksaa noin 88 000 markkaa, ei ole juuri ajateltavissa, että kontingentti-tulos tästä werrattain suurenmoisesta puuhasta, jonka kustannuksiin täytyy lisätä kuntien lisäjäsenten palkkiot ja nuorukaisten matkakulut, jäisi olemaan 280 miestä. Saamme siis odottaa, mitä onkin edellytetty, että melkoista suurempi vuosikontingentti ennen pitkää meiltä waaditaan. Näin ollen on tarpeellista, että yleisessä mielpiteessä aikaanansa muodostuu joku suunta, mihin päin on pyrittävä. Ett’ei pelkkä kielteinen kanta, jota ensi aikoina koetettiin ylläpitää, wie suotuisiin lopputuloksiin, lie-nee kaikille järkeville kansalaisille kylläkin selvinnyt. Asialla on niin suuri käytännöllinen merkitys, että se wälttämättömästi on punnittawa olewaisten olojen pohjalla. Kuten jo mainittiin, sekä puheena-olewa Julistuskirja että 1901 vuoden asevelvollisuuslaki näyttävät edellyttävän, että niin pian kuin nykyistä suurempi miesluku wakinaiseen palvelukseen kutsutaan, täytyy muodostaa uusia Suomalaisia pataljoonia. Suomalaiselta kannalta katsoen tällainen toimenpide on kaikin puolin suotawa. Se onkin sitä helpompi toimeenpanna, koska meillä yhä wielä on kussakin läänissä omat kasarmimme, joihin nyt wäliaikaisesti on majoitettu wenäläistä wäkeä. Luonnollista näet on, että se toinen divisjoona wenäläistä sotawäkeä, joka ennestään täällä olleen divisjoonan lisäksi tänne tuotiin samaan aikaan kun 8 Suomalaista pataljoonaa hajotettiin, siiretään takaisin keisa-

rikuntaan, sikäli kuin uutta Suomalaista väkeä järjestetään. Wäärinkäsitysten poistamiseksi täytyy tässä siwumennen huomauttaa, että lauselma: ”sotawäen-osastoja, jotka täydennetään etupäässä syntyperäisillä suomalaisilla” ei edellytä sitä, että joku määrä kasarmeihimme majoitettua wenäläistä väkeä voisi jäädä suomalaisten asewelwollisten sekaan, waan lauselman ainoana tarkoituksena on wiitata siihen, että puheena-olewan Asewelwollisuuslain 3:n artikkelin mukaan myöskin ne Wenäläiset, jotka jo kaksi vuotta ennen kutsuntaa owat Suomessa saaneet wakinaisen asunnon tai pysyväistä tointa, saawat olla suomalaisessa kutsunnassa osallisina ja niinmuodoin nauttia Suomalaisen asewelwollisuuden lyhyempää palvelus-aikaa (3 vuotta, eikä wenäläisen asewelwollisuuden 5 vuotta). Tietysti tämä poikkeus ei vaikuta mitään uusien Suomalaisten joukkojen luonteeseen. Waikk’ei tällä hetkellä mitenkään woida arwata, kuinka warhain tai myöhään kysymys uusien suomalaisten joukkojen muodostamisesta nostetaan, on tarpeellista, että yleinen mielipide jo aikansa kiinnittää siihen huomionsa ja rakentaa siihen toiwomuksensa. Sitä wastoin se mahdollisuus, johon mainitun Asewelwollisuuslain 10:s artikkeli loppupuolestaan wiittaa, että muka joku osa palvelukseen kutsutuita woidaan määrätä semmoisten wenäläisten joukkojen täydentämiseen, jotka on majoitettu Suomenmaalaiseen tai Pietarin sotilaspääpiiriin, – tämä mahdollisuus tulisi aina meidän maassa herättämään wastenmielisyyttä ja kammoa. Itse lauselma osottaa, että se tuskin kuulunee järjestelmään ja niin nuodoin lienee wältettävissä. Esteenä toimeenpanossa näyttää myöskin olewan erilainen palvelusaika Wenäläisen ja Suomalaisen asewelwollisuuden mukaan. Waan waaran torjumiseksi on se tarpeellista, että Suomalaisia pataljoonia muodostetaan niin monta, että Suomessa waadittawa miesluku niihin mahtuu. Uusia Suomalaisia pataljoonia muodostettaessa tulee waikeus saada suomalaisia ja suomea osaawia upseereja. On kyllä mahdollista, että useat wenäläiset upseerit, jotka tässä maassa palwelewat, wähitellen oppiwat suomea. Niinpä onkin wälttämättömäksi waatimukseksi asetettava, että ne wenäläiset upseerit, jotka mahdollisesti sijoitetaan uusiin suomalaisiin joukkoihin, täyttävät tämän ehdon. Mutta sen ohessa on toiwomista, että warsinaiset Suomalaiset miehet, käytyänsä Wenäjän sotakouluja ja saatuaan keisarikunnassa tarpeellista harjoitusta ammattiinsa, wähitellen woiwat täyttää kipeimmän tarpeen kotimaassaan. Siihenkin kehitykseen pitäisi yleisen mielipiteen suomenkielisissä piireissä antaa kannatuksensa. Hyväksyen yleensä alustuksessa esiin tuodotu näkökohdat, lausui kokous, että tuomatta tällä kertaa esiin niitä toiwaita, joita kansallamme on asewelwollisuutta koskemaan lopulliseen lainsäädäntöön nähden, sen toiwomuksen, että ”sotawäen-osastoja, jotka täydennetään etupäässä suomalaisilla”, muodostetaan niin monta, että Suomesta waadittawa asewelwollisten miesluku siihen mahtuu.. – Myöskin katsoi kokous wälttämättömäksi, että ne wenäläiset upseerit, jotka näihin sotajoukkoihin ehkä sijoitetaan, osaawat suomenkieltä, sekä piti suotawana, että suomalaisia nuorukaisia pyrkii Wenäjän sotakouluihin, walmistuakseen upseereina palwelemaan suomalaisissa sotawäen-osastoissa.

BEVÄRING OCH UNDERHÅLLNING (REUTERS RUTA 14/3 1986, UPPDATERAD 19.12.2006).

Lähde: Forskningscentralen för den inhemska språken.
<http://www.kotus.fi/?l=sv&s=1322>.

Nimimerkki M. B., Helsingfors kysyy:

Min fråga gäller ordet beväring. Hur har det uppkommit, och är det enbart en finlandssvensk benämning för en man som "avtjänar" sin värnplikt? Härstammar det eventuellt från finskans "varusmies"? I Sverige skrattar man åt uttrycket "beväring" och talar i stället om värnpliktig (vpl). I Finland är ju alla män värnpliktiga från 17 (nykyisin 18 vuotta, tekijän huomio) års ålder till 60. I mitt tycke är beväring användbart som sammanfattande benämning på värnpliktiga i aktiv tjänst.

Mikael Reuter vastaa:

Ordet beväring har använts i svenskan sedan 1700-talet, men huvudsakligen i andra betydelser än den som frågeställaren nämner och som nu är gängse hos oss.

Ursprungligen avsåg beväring dels den abstrakta handlingen att förse någon eller något med vapen eller andra försvarsmedel, dels själva beväpningen eller vapenutrustningen. I Svenska Akademiens ordbok finns exempel som "Hårens underhåll, beväring och öfning", "En flotta med god beväring och bemanning". Enligt artikeln i SAOB (tryckt 1908) används ordet "numera oftast i fråga om fartyg".

I en bibetydelse kunde ordet beväring också användas om beväpnat manskap: "Genom utskrifning af alla manspersoner under fyratio år upprättades en stark beväring" (1833).

Därifrån var steget inte långt till uttrycket "allmänna beväringen" om värnplikten och värnpliktigt manskap, och till sammansättningar som beväringsmanskap, beväringfolk och beväringssman. Och redan under förra hälften av 1800-talet kunde

det enkla ordet beväring vardaglig och inofficiellt användas om en värnpliktig, bl.a. i uttrycket ”exercera beväring” (göra sin värnplikt).

Men längre än så tycks utvecklingen inte har gått i Sverige, där också det vardagliga folkliga bruket av ordet i denna betydelse har försvunnit ur språket.

Att ordet beväring lever kvar i finlandssvenskan kan kanske som M. B. förmodar bero på inflytelsen från finskans *varusmies* – i sin tur kanske ett översättningslån från sv. beväringssman. Jag har inte lyckats spåra när det började användas hos oss i mera officiella sammanhang, men uppenbarligen förekom det inte ännu år 1908¹⁸⁹, eftersom det inte nämns i artikeln i SAOB.

Ett intressant faktum är att ordet beväring inte förekommer i själva värnpliktslagen – där talas det konsekvent om värnpliktig. Däremot sägs det i värnpliktsförordningen att värnpliktig i aktiv tjänst kallas beväring.

Jag tror knappast att vi kan brännmärka bruket beväring i Finland, därtill är det alltför etablerat. Men vi gör klokt i att komma i håg att det är enbart finlandssvenskt och knappast förståeligt i Sverige. Det riksspråkliga ordet är värnpliktig, och det kan gott användas också hos oss, både om dem som är i aktiv tjänst och om andra värnpliktiga – och så används det i värnpliktslagen.

Slutligen är det skäl att påpeka att man inte ”avtjänar” sin värnplikt – den är ingen straff. Man gör eller fullgör värnplikten.

Verkkovastaukseensa saamansa kommenttien perusteella Mikael Reuter vielä täydentää edellä antamaansa vastaustaan:

Mera om beväring: Det är uppenbart att jag var lite för återhållsam i min bedömning av finlandismen när jag skrev om ordet för tre veckor sedan. Jag har bl.a. fått upplysning om att det åtminstone så sent som på 1930-talet var fullt brukligt i Sverige och har därför fortfarande förstås av de flesta svenskar.

¹⁸⁹ Katso edellä varusmies-sanan käyttö Suomen lehdistössä vuosina 1900 ja 1907.

LÄHTEET

ARKISTOT

KANSALLISARKISTO (KA)/SOTA-ARKISTO (SOT-A)

Yleinen asevelvollisuusluettelo 1881–1883

Kutsunnat 1881–1883 (syntymävuodet 1859–1861) Helsingin arvanheittoalueella Uudenmaan läänin kutsunta-piirikunnassa. Kansallisarkisto, Uudenmaan läänin kutsuntapiiri, Yleinen asevelvollisuusluettelo (Allmänna värnepliktsläng) 1881 (-1883) K-24/1-3.

Oker-Blomin arkisto (vuoteen 1865 saakka Åkerblom).

Käsikirjoituksia 1862–1898:

Förslag till försvarverkets reorganisation i Finland (1862)

Program till: Översigt af Finska stridskrafternas utveckling och öden ifrån uräldsta tider till närvarande stund (1865)

Tankar om Finlands försvar (ei päiväystä)

Finlands försvar ifall av allmänt europeisk krig (1887).

Kansalliskirjaston digitoidut aineistot: Historiallinen sanomalehtiarkisto 1771–1890: sanomalehdet, pienpainanteet, aikakauslehdet.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/index.html>

Liite 1. Sanomalehtikatsaus asevelvollisuussanastoon 1800-luvun Suomen suuriruhtinaskunnassa.

KOTUS (KOTIMAISTEN KIELTEN KESKUS)

Forskningscentralen för den inhemska språken (<http://www.kotus.fi/?l=sv&s=1322>).

Liite 2. Beväring och underhållning (Reuters ruta 14/3 1986, uppdaterad 19.12.2006).

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN KESKUSKIRJASTO, HELSINKI

Asevelvollisuuslait.

KRIGSARKIVET I RIKSARKIVET, STOCKHOLM

Hugo Raabin arkisto.

Värnplikens Vänner-yhdistys.

LE SHD – Service historique de la Défence, Château de Vincennes, Paris, France.

1700-1800-lukujen Ranskan sotahistoriallista aineistoa (organisaatiot, ohjeet, muistiot, joukkoluettelot).

Documents A ¹ 3715, 11, 13, 14, 19, 210, 23, 34, 66, 67, 69, 73, 83, 87, 89.

Sotilassanakirjat.

C2SD Centre d'études en sciences sociales de la défense, Paris, France

Kirjallisuus ja sanakirjat.

LAINSÄÄDÄNTÖ

Asevelvollisuuslaki 1878. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokous 1878, No 26. (*Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuus-laki*).

Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuuslaki. Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokoelma: 1901, N:o 26.

Toiset valtiopäivät 1917, Liitteet IV. Helsinki: Suomen Senaatin Kirjapaino (1918). Antti Mikkola ym.: Anomusehdotus: *Maan sotalaitoksen voimaansaattamisesta ja esityksen antamisesta kansanmiliisin aikaansaamiseksi*.

Valtiopäivät 1918: Asiakirjat, Neljäs ja Viides Osa. Helsinki: Valtioneuvoston Kirjapaino (1919). Viides Osa, II: *Sotilasasiainvaliokunnan mietintö n:o 7 anomusehdotuksen johdosta, joka tarkoittaa maan sotalaitoksen voimaansaattamista ja esityksen antamista kansanmiliisin aikaansaamiseksi*.

Suomen hallitusmuoto, xi luku (17.7.1919, 94/1919).

Laki, jolla säädetään, että eräät sotapalvelusta koskevat säännökset eivät ole perustuslain luontoisina pidettävät. Suomen Asetuskokoelma 1918, N:o 175. (17.12.1918).

Laki Suomen valtakunnan väliaikaisen asevelvollisuuslain voimaannapemisesta 11/1919 (vuoden 1878 lain mukainen, paitsi ruotujakolaitoksen (*indelningsverket*) palauttamisen mahdollisuus).

Asevelvollisuuslaki 1922 (palvelusaikojen pituudet, aseeton palvelus uskonnollisista syistä).

Laki asevelvollisista, joita omantunnon syyt estävät suorittamasta sotapalvelusta (186/1931).

Asevelvollisuuslaki 1932 (219/1932) (aluejärjestelmä).

Asevelvollisuuslaki 1939 (kertausharjoitusajat).

Asevelvollisuuslaki (81/1941) (vakinaisen väen palvelusajan pidentäminen).

Asevelvollisuuslaki 1950 (452/1950).

Laki asevelvollisuuden täyttämisestä aseettomana (219/1959).

Asevelvollisuuslaki 2007 (1438/2007) (perustuslaki 2000, palveluskelpoisuus, kaksoiskansalaisuus).

Laki aseettomasta siviilipalveluksesta (139/1969).

Väliaikaislaki 1987–1991 (647/1985) (vakaumuksen tutkinnasta luopuminen).

Laki Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa (645/1985).

Siviilipalveluslaki (1723/1991).

Suomen perustuslain (739/1999) 127 §:ään sisältyy maanpuolustusvelvollisuutta koskeva yleinen säännös (asevelvollisuuslaissa säädetty palvelus ja siviilipalvelus palvelusmuotoina).

Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (194/1995).

Laki vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta (556/2007).

Ohjesäännöt:

Terveystarkastusohje (TTO 2012). Pääesikunta, Logistiikkaosasto. Ohjesääntönumero 330. Tampere: Juvenes Print Oy.

SANA- JA KÄSIKIRJAT

Cannelin, Knut (1921 [1904]) *Ruotsalais-suomalainen sanakirja*. Kolmas, lisätty painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 106 Osa. Porvoo: Werner Söderströmin Osakeyhtiön kirjapaino.

Dictionnaire de l'armée de Terre (1851), ou recherches historiques sur l'art et les usages militaires des anciens et des modernes, par le général Bardin. Ouvrage terminé sous la direction du général Oudinot de Reggio. Tome Troisième. Habandon. – Obusier léger 2745 A 1122. Paris, Librairie Militaire, Maritime et Polytechnique, de J. Coœard, Libraire-éditeur et libraire-commissionnaire. Saint-Cloud : Imprimerie de Belin-Mandar.

Hagfors, Edwin (1914) *Ranskalais-suomalainen sanakirja/Dictioinaire français-finnois*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki: Keisarillisen Suomen Senaatin Kirjapaino.

Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939. Begründet von Hans Meier-Welcker. Herausgeben vom Militärgeschichtliches Forschungsamt durch Othmar Hackl und Manfred Messerschmidt. Projektleitung und Gesamtreaktion Gerhard Papke und Wolfgang Petter.

Abschnitt I (Gerhard Papke 1979) Von der Miliz zum stehenden Heer : Wehrwesen im Absolutismus. München: Bernard & Graefe Verlag.

Abschnitt II (Rainer Wohlfeil 1964), Vom stehenden Heer des Absolutismus zur allgemeinen Wehrpflicht (1789–1814). München : Bernard & Graefe Verlag.

Abschnitt IV, 1. Teil (Manfred Messerschmidt 1975) Militärgeschichte im 19. Jahrhundert 1814 - 1890: Die politische Geschichte der preussisch-deutschen Armee. Frankfurt am Main: Bernard & Graefe Verlag.

Abschnitt IV, 2. Teil (Gerghard Papke 1976) Militärgeschichte im 19. Jahrhundert 1814 - 1890: Strukturen und Organisation. München: Bernard & Graefe Verlag.

Histoire de l'Infanterie Française (1876) par le général Susane. Tome Cinquieme. Librairie Militaire de J. Dumaine. Paris. Troisième partie : Chronologie historique des corps de troupes a pied. Cette Chronologie contient la mention de tous les régiments, légions ou batalliohs de l'ancienne armée de la monarchie dont les titres sont parvenus à ma (Susane) connaissance. Franc-archers.—Milice instituée par Charles VII, 28 Avril 1448.

Kerkkonen, Kaarlo (1897) *Vieraita sanoja selityksineen*. Kansalaisille kokoili K. Kerkkonen. Hämeenlinna: Hämeen Sanomain kirjapaino.

Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria (2003). Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.). Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy: Johdanto; Kari Saastamoinen: *Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alussa*; Matti Hyvärinen: *Valta*; Kyösti Pekonen: *Hallitseminen*; Pauli Kettunen: *Yhteiskunta*; Teija Pulkkinen: *Valtio*; Ilkka Liikanen: *Kansa*; Henrik Stenius: *Kansalainen*; Ismo Pohjantammi: *Edustus*; Eeva Aarnio: *Puolue*; Kari Palonen: *Politiikka*; Risto Alapuro: *Vallankumous*; Kari Palonen: *Eurooppalaiset poliittiset käsitteet suomalaisissa pelitiloissa*; *Sana- ja tietosanakirjat*.

Lönnrot, Elias (1876–1877) *Suomalais-ruotsalainen sanakirja, I–II*. Helsinki: SKS. Näköispainos 1958) Porvoo: Werner Söderström.

Mankell, Julius (1870) *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria särskildt med afseende på krigen emellan Sverige och Ryssland åren 1788–1790 samt 1808–1809. Första och andra delen*. Stockholm: P. A. Nordstedt & Söner, Kongl. Boktryckare.

Meurman, Agathon (1877) *Dictionnaire français-finnois*. Helsinki: SKS.

Meurman, Agathon (1883–1890) *Sanakirja yleiseen siivistykseen kuuluvia tietoja warten*. Toimittanut A. Meurman. Helsinki: G. W. Edlund. Helsingin Sentraali- kirjapaino.

Palmén, Johan P. (1859) *Juridisk handbok för medborgerlig bilding*. Helsingfors: J C Frenckell & son. Ruotsiksi kirjoittanut ja lisäyksillä korjannut Johan Philip Palmén; suomentanut Elias Lönnrot 1863, *La ’in opillinen käsikirja Yhteiseksi siivistykseksi*. Helsinki: SKS 30. osa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.

Rapola, Martti (1960) *Sanojemme ensiesiintymisiä. : Agricolasta Yrjö Koskiseen*. Valikoima. Tietolipas 22. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki: Helsingin Liikekirjapaino Oy.

Renvall, Gustavus [Gustaf] (1826) *Suomalainen Sana-Kirja*. Aboe: Typis Frenckellianis.

Soboul, Albert (2006) *Dictionnaire historique de la Révolution française*. Publié sous la direction de Jean-René Suratteau et François Genron. QUADRIGE/PUF. 2e tirage. Paris : Presses Universitaires de Paris.

Sonck, J. G. (1894–1903) *Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja virkakielen sanasto*.

SANOMALEHDET

Helsingin Sanomat 28.6.2008. *Filosofi Martha Nussbaum arvostelee miesten asevelvollisuutta*. (HS.fi verkkosivut (<http://www.hs.fi/tulosta11352375120288>)).

Helsingin Sanomat, Merkintöjä (Kaija Virta) 2.9.2010 *Bundeswehr 40-vuotta*.

Helsingin Sanomat, Ulkomaat, 1.4.2012. *Uusi siviilipalvelus työllistää Saksan eläkeläisiä*.

Helsingin Sanomat, Pääkirjoitus 21.1.2013. *Ei palkka-armeijaa Itävallalle*.

Mustekala- sähköinen kulttuurilehti: *Kosmopoliitin monta elämää – Hugo Backmansson ja arjen eksotiikka*.

Reserviläinen-verkkolehti, 15.1.2016. *Rauhanturvaajille veteraani-status*.

Uusi Suometar 2.1.1871, Nro 1. Kirjoitus Ranskan ja Saksan välisestä sodasta 1870–1871.

Uusi Suometar 20.01.1871, nro. 9. Aleksanteri II:n kirje Suomen kenraalikuvernöörille ja Uuden Suomettaren toimituksen kirjoitus suomalaisesta asevelvollisuudesta.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS JA -ARTIKKELIT

Ahlbäck, Anders (2010a) Asevelvollisuus, miehuus ja sukupuolten tasa-arvo. Teoksessa Pirjo Jukarainen ja Sirkku Terävä (toim.) *Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa*. Helsinki, Minerva Kustannus Oy. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy, 131–144.

Ahlbäck, Anders (2010b) *Soldiering and the Making of Finnish Manhood: Conscription and Masculinity in Interwar Finland, 1918–1939*. Åbo Akademi University. Turku: Uniprint.

Airas, Pentti (1981) *Sodan ja rauhan motiivit*. Studia Historica Septentrionalia 4. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys r.y.. Kuusamo: Koillissanomat Oy.

Alapuro, Risto (1994) *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja jää Oy, Helsinki. Porvoo: WSOY.

Alapuro, Risto (1998) (toim.) *Raja railona: Näkökulmia suojeluskuntiin*. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Alapuro, Risto (2003) Vallankumous: Vallankumous modernina käsitteenä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 519–568.

Alapuro, Risto (2010a) *Ulkoinen ja sisäinen: Suomen poliittisen kulttuurin pitkä linja*. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010): 5, 528–537.

Alapuro, Risto (2010b) *Äänestäjän synty*. Kansalaisyhteiskunta, numero 1/2010. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali (näköisversio), 67–72. Verkkojulkaisu: <http://kans.jyu.fi/lehti/1/nakemyksiaAlapuro/view>.

- Allardt, Erik (1983) Sosiologian traditiot ja suomalaisen yhteiskunnan perusongelmat. Teoksessa *Perinteet ja tulevaisuus: Suomen tieteen ulottuvuuksia* (toim. Paavo Hohti). Tieteen päivien järjestäjien neuvottelukunta. WSOY: Juva, 165–178.
- Allardt, Erik (1988) *Is Sociology Ever Legitimate?* Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos, tutkimuksia No 41.
- Armanet, François & Anguétel, Gilles (2011) *Pierre Rosanvallon: pour une société des égaux*. Le nouvel Observateur (5.9.2011). Propos recueillis par François Armanet et Gilles Anqueril. Verkkojulkaisu: <http://bibliobs.nouvelobs.com/essais/20110902.OBS9677/pierre-rosanvallon-pour-une-societe-des-egaux.html>.
- Artéus, Gunnar (2003) (toim.) *Hugo Raab – Förför för ett modernt försvar*. Försvarshögskolan samt respektive författare, Stockholm. Stockholm: Elanders Gotab.
- Badsey, Stephen (2003) *The Franco-Prussian War 1870–1871*. Essential Histories. Great Britain: Osprey Publishing Limited.
- Ball, Terence (1998) Conceptual History and the History of Political Thought. Teoksessa Iain Hampsher-Monk, Karin Tilmans & Frank van Vree (toim.) *History of Concepts, Comparative Perspectives*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 75–86.
- Battail, Jean-François (2006) Om reception av utländsk filosofi i Norden – några reflektioner utifrån. Teoksessa Stefan Nygård och Johan Strang (toim.) *Svenska Mellan idealism och analytisk filosofi. Den moderna filosofin i Finland och Sverige 1880-1950*. Litteratursällskapet I Finland, Helsingfors. Stockholm: Bokförlaget Atlantis, 267–281.
- Beaudry, Pierre (1997) Lazare Carnot: Organizer of Victory – How the “Calculus of Enthusiasm” Saved France. Julkaistu *the American Almanac*, July 21, 1997, 1–9. Verkkojulkaisu: http://american_almanac.tripod.com/carnot.htm.
- Beckett, Ian F.W. (2011) *Britain’s Part-time Soldiers. The Amateur Military Tradition 1558-1945*. South Yorkshire: Pen & Sword Military.
- Bellesiles, Michael A. (2000) *Arming America: The Origins of a National Gun Culture*. New York: Alfred A. Knopf.

- Berend, Ivan T. (2003) *History Derailed. Central and Eastern Europe in the Long Nineteenth Century*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Beukema, Herman (1941) *Social and Political Aspects of Conscription: Europe's Experience*. Military Affairs, Vol 5, No. 1 (Spring), 21–31.
- Chydenius, Anders (2011) *Anticipating The Wealth of Nations: The Selected Works of Anders Chydenius (1729-1803)*. Toimittanut Maren Jonasson and Pertti Hyttinen, with an Introduction by Lars Magnusson. Kääntänyt alkuperäisestä Peter C. Hogg. Routledge Studies in the History of Economics. London & New York: Routledge.
- Clausewitz, Carl von (2009 [1832]) *Sodankäynnistä*. Alkuteoksesta *Vom Kriege* suomentanut Heikki Eskelinen (1998). Art House Oy. 5. painos. Tallinna: AS Pakett.
- Craig, Gordon A. (1955) *The Politics of the Prussian Army 1640-1945*. Princeton University. Oxford: Clarendon Press.
- Crépin, Annie (1998) *La conscription en debat. Ou le triple apprentissage de la nation, de la citoyennete, de la republique (1798-1889)*. Collection Histoire. Artois Presses Université.
- Crépin, Annie (2005) *Défendre la France. Les Français, la guerre et le service militaire, de la guerre de Sept Ans à Verdun*. Collection Histoire. Presses Universitaires de Rennes.
- Crépin, Annie (2006) *De la Révolution à la fin du second Empire*. Tome III. Construire l'Armée française, Textes fondateurs des institutions militaires. CEHD. Belgium, Turnhout: Brepols Publishers.
- Crépin, Annie (2009) *Histoire de la conscription*. Collection folio histoire. Éditions Gallimard.
- Crépin, Annie & Boulanger, Philippe (2001) *Le soldat-citoyen. Une histoire de La conscription*. La documentation française. Bimestriel No 8019, fevier 2001, Le dossier. Localisation G 297).
- Cronenberg, Arvid (1964) *Värnpliktens vänner och försvarsfrågan 1875–1883 : En opinionsförenings uppkomst, organisation och utveckling samt insatser i*

- försvars- och grundskattefrågorna 1875–1883*. Proseminariet i statskunskap vid Stockholms universitet. Krigsarkivet : K Sv.465 (4) Cronenberg.
- De Paoli, Dino (1996) *Lazare Carnot's Grand Strategy for Political Victory*. Executive Intelligence Review, September 20, 1996 1–18. Verkkojulkaisu: http://american_almanac.tripod.com/carnotdp.htm.
- Ekman, Torsten (2006) *Suomen kaarti 1812–1905*. Suomennos Martti Ahti. Helsinki: Schildt. Jyväskylä : Gummerus Kirjapaino.
- Ericson, (Wolke), Lars (1995) *Svenska knektar. Indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred*. Historiska Media och författaren. Tryck: Wallin & Dalholm.
- Ericson, (Wolke), Lars (1999) *Medborgare i vapen*. Värnplikten i Sverige under två sekel. Historiska Media och författaren. Tryck: AiT i Falun.
- Ericson, Wolke (2007) *Krigets idéer. Svenska tankar om krigföring 1320–1920*. Medströms Bokförlag. Värnamo: Fält & Hässler.
- Eräsaari, Risto (2002) *Kuinka turvaton on riittävän turvallinen?* Kunnallisalan kehittämissäätiö. Polemia-sarjan julkaisu nro 46. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Eräsaari, Risto (2002) Yhteiskuntapolitiikan aika? *Janus* vol. 12 (I) 2004, 105–113.
- Eräsaari, Risto (2005a) The Figure of Aperspectival Objectivity. *Yearbook 2005 of the Institute for Advanced Studies on Science, Technology and Society*, 74–98. Verkkojulkaisu: http://www.ifz.tugraz.at/index_en.php/article/artcleview/1454/1/58.
- Eräsaari, Risto (2005b) *Käsitteet liikkeessä?* Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.): *Käsitteet liikkeessä*. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Vastapaino, Tampere (2003). Kirjat. Sosiologia 2005:1, 65–67.
- Eräsaari, Risto (2007a) *Albert O. Hirschman ja possibilismin poliittinen taloustiede*. Johdatus Helsingin yliopiston Yhteiskuntapolitiikan laitoksen luentosarjaan *Inklusio, kansalaisuus, demokratia. Yhteiskunta ja kontingenssitutkimusprojekti 2006–2008*, 1–4.

- Eräsaari, Risto (2007b) *Sosiologiset demokratiateoriat*. Johdatus Helsingin yliopiston Yhteiskuntapolitiikan laitoksen luentosarjaan *Inklusio, kansalaisuus, demokratia. Yhteiskunta ja kontingenssi-tutkimusprojekti 2006–2008*, 1–8.
- Eräsaari, Risto (2009) Missä yhteiskunta muotutuu? Teoksessa *Vihreä teoria: Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Ilmo Massa (toim.). Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki: Hakapaino, 288–314.
- Eskola, Kalle (2009 [1883]) Kirjoituskirja. Teoksessa Kaisa Kauranen (toim.) *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. Kansanelämän kuvauksia 75. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2009: Hakapaino oy,
- Flynn, George Q. (2002) *Conscription and Democracy: The Draft in France, Great Britain, and the United States*. Contributions in Military Studies, Number 210. Westport, Connecticut; London: Greenwood Press.
- Foucault, Michel (2007 [1995] [1984]) Kant ja moderni filosofia nykyisyyden ontologiana. Kirjoituskokoelmassa *Mitä on valistus?* Suomentaneet Juha Koivisto ja Tarmo Malmberg. Toimittaneet Juha Koivisto, Markku Mäki, Timo Uusitupa. Tampere: Vastapaino, 242–253. Verkkojulkaisu: www.vastapaino.fi/vp/ekirjat/valistus.pdf.
- Frevert, Ute (2004) *A Nation in Barracks: Modern Germany, Military Conscription and Civil Society*. Translated by Andrew Boreham with Daniel Brückenhäus. Oxford, New York: Berg Publishers.
- Friis, Karsten (2006) The Power of the Draft: A Century of Changing Legitimacy of Norway's Armed Forces. Teoksessa Pertti Joenniemi (toim.) *The Changing Face of European Conscription*. Published by Ashgate Publishing Limited: Hampshire, England. Printed and bound in Great Britain by Anthony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, 99–118.
- Giddens, Anthony (2002 [1985]) *The Nation-State and Violence. Volume Two of A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Cambridge: Polity Press.
- Girard, Georges (1922) *Racolage et Milice: Le Service militaire en France à la fin du règne de Louis XIV (1701–1715)*. Paris: Plon.

- Glete, Jan (2002) *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States, 1500–1660*. London: Routledge.
- Greenfeld, Liah (1993) *Nationalism. Five Roads to Modernity*. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press.
- Greenfeld, Liah (2003) *The Spirit of Capitalism. Nationalism and Economic Growth*. Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press.
- Habermas, Jürgen (2003) *Interpreting the Fall of a Monument*. *Constellations* Volume 10, Issue 3. (September).10, no. 3, 364–370.
- Hacking, Ian (2002) *Historical Ontology*. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Hacking, Ian (2003 [1999]) *The Social Construction of What?* Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press.
- Hacking, Ian (2005 [1990]) *The Taming of Change. Ideas in Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacking, Ian (2006) *Making Up People*. *London Review of Books*. LRB, Vol. 28 No. 16, dated 17 August 2006., 23–26.
- Haldén, Peter (2009) Geopolitik och konstitutionalism i Tysk-romerska riket 1648. Teoksessa 1648 *Den westfaliska freden: Arv, kontext och konsekvenser*. Nordic Academic Press: ScandBook, Falun, 13–37.
- Haltiner, Klein & Klein, Paul (2005) *The European Post-Cold War Military Reforms and Their Impact on Civil-Military Relations*. Teoksessa Franz Kernic, Paul Klein, Karl Haltiner (toim.) *The European Armed Forces in Transition: A Comparative Analysis*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang Publishers, 9–45.
- Hanén, Tom & Huhtinen, Aki-Mauri (2011) Yhteenkietoutumisen teoria – yllätysten ja sattuman tieteellinen selitys. *Tiede ja Ase*. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu n:o 69. Helsinki: Hakapaino Oy, 9–33.

- Harinen, Olli (2012) *Sotilaiden epäviralliset ryhmänormit kolmessa jalkaväkikomppaniaa koskeneessa empiirisessä tutkimuksessa (Knut Pipping, Roger Little, John Hockey)*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttätymistieteiden laitos, Julkaisusarja 1 Nro 3/2012. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Heikkinen, Sakari (1999) Aineen voitot – 1800-luvun elintaso. Teoksessa Pertti Haapala (toim.) *Talous, valta ja valtio: Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Tampere, Osuuskunta Vastapaino. Tampere: Yliopistopaino Oy, 149–172.
- Heinonen, Jari (1997) *Katseita suomalaisuuteen. Vastarinta ja luopuminen kansanomaisessa kulttuurissa. Esimerkkeinä Aleksis Kivi, Väinö Linna, Juha Vainio ja Irwin Goodman*. Helsinki: Kustannus TA-Tieto Oy.
- Heinonen, Veikko U. J. (2011) *Suomalaisen turvallisuuspolitiikan tila. Suomalaisen 2000-luvun alun turvallisuuspoliittisen debatin käsitteanalyttinen tarkastelu*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 416. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Heinänen, Ossi (2004) ”Tunnetusti kommunisti ja kansalaiskunto aivan heikko”: asevelvollisten poliittisen luotettavuuden kontrollointi 1930-luvun Suomessa. *Ajankohta: poliittisen historian vuosikirja 2004*. Toimittanut Johanna Valenius. Poliittinen historia, Helsingin ja Turun yliopistot. Turun yliopisto: Digipaino, 265–293.
- Hippler, Thomas (2006) *Conscription in the French Restoration: The 1818 Debate on Military Service*. War in History, July 2006, 13: 281–298. Verkkojulkaisu: <http://wih.sagepub.com/content/13/3/281.full.pdf?html>.
- Hippler, Thomas (2008) *Citizens, Soldiers and National Armies: Military service in France and Germany, 1789-1830*. War, history and politics series. London and New York: Routledge.
- Hirschman, Albert O. (1945) *National Power and the Structure of Foreign Trade*. Berkeley: University of California Press.
- Hirschman, Albert O. (1958) *The Strategy of Economic Development*. New Haven: Yale University Press.
- Hirschman, Albert O. (1963) *Journeys Toward Progress: Studies of Economic Policy-Making in Latin America*. New York: Twentieth Century Fund.

- Hirschman, Albert O. (1970) *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hirschman, Albert O. (1977) *The Passions and the Interests: Political Arguments for Capitalism Before Its Triumph*. Princeton: Princeton University Press.
- Hirschman, Albert O. (1978) *Exit, Voice, and the State*. World Politics, Vol. 31, No. 1 (Oct., 1978), 90–107.
- Hirschman, Albert O. (1981) *Essays in Trespassing: Economics to Politics and Beyond*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Hirschman, Albert O. (1982) *Shifting Involvements: Private Interest and Public Action*. Oxford, Basil Blackwell. Southampton: The Camelot Press.
- Hirschman, Albert O. (1988) Two Hundred Years of Reactionary Rhetoric: The Case of the Perverse Effect. *The Tanner Lectures on Human Values*. Delivered at The University of Michigan (April 8, 1988), 3–30. Verkkojulkaisu: google search: tannerlectures.utah.edu/lectures/documents/hirschman89.pdf.
- Hirschman, Albert O. (1991) *The Rhetoric of Reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Hirschman, Albert O. (1992 [1986]) *Rival Views of Market Society and Other Recent Essays: Notes on Consolidating Democracy in Latin America*. With new preface by the author. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hirschman, Albert O. (1994) Social Conflicts as Pillars of Democratic Market Society. *Political Theory*, Vol. 22 No 2, May 1994. SAGE Periodicals Press, 203–218.
- Hirschman, Albert O. (1995a [1967]) *Development Projects Observed*. Washington, DC: Brookings Institution. Re-edited, with a new preface by the author, the Brooklyn Institution, 1995.
- Hirschman, Albert O. (1995b) *A Propensity to Self-Subversion*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press.
- Hirschman, Albert O. (1998) *Crossing Boundaries: Selected Writings*. Zone Books, New York. Cambridge, Massachusetts, and London: MIT Press.

- Hirschman, Albert O. (2001 [1996]) Two Hundred Years of Reactionary Rhetoric: The Futility Thesis. Teoksessa Paul Barker (toim.) *Living as Equals*. Oxford: Oxford University Press, 59–83.
- Hoikkala, Tommi, Salasuo, Mikko & Ojajärvi Anne (2009) *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 94. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hultqvist, Per (1955) *Försvar och skatter. Studier i svensk riksdagspolitik från representationsreformen till kompromissen*. Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag.
- Hultqvist, Per (1959) *Försvarsorganisationen, värnplikten och skatterna i svensk riksdagspolitik 1867-1878*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborgs Universitets Årsskrift, Vol LXV · 1959. Göteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag.
- Hummel, Jeffrey R. (2001) *The American Militia and the Origin of Conscription: A Reassessment*. Journal of Libertarian Studies 15 (4), 29–77.
- Huumo, Katja (2004) Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari. Teoksessa Anssi Sinnemäki & Laura Nevanlinna (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 5: Viisisataa pienoiselämänkertaa*, Hakemisto. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Huxley, Steven, D. (1990): *Constitutionalist Insurgency in Finland: Finnish "Passive Resistance" against Russification as a Case of Nonmilitary Struggle in the European Resistance Tradition*. Studia Historica. Helsinki: Finnish Historical Society.
- Hyrkkänen, Markku (2002) *Aatehistorian mieli*. Osuuskunta Vastapaino, Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hyvämäki, Lauri (1960) Perustuslaillinen ideologia. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Venäläinen sortokausi Suomessa*. Historian aitta, Historian ystävien liitto XIV. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 75–92.
- Ihalainen, Pasi (2005) *Protestant Nations Redefined: Changing Perceptions of National Identity in the Rhetoric of the English, Dutch and Swedish Public Churches, 1685–1772*. Leiden: Brill.

- Ilmonen, Kaj (1993) Hajoava yhteiskunta? Sirpaleita visioksi Suomi 2020. Teoksessa *Suomi 2020 - visioita kansakunnan tulevaisuudesta*: Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle pitkän aikavälin tulevaisuudesta, liite 1. Valtioneuvoston kanslia. Helsinki: Painatuskeskus, 43–51.
- Irvine, Dallas D. (1940) The French Discovery of Clausewitz and Napoleon. *The Journal of American Military Institute*, Vol 4, No. 3 (Autumn), 143–161.
- Ivalo, Santeri (1913 [1892]) *Reservikasarmista. Muistoja sotamiesajoiltani*. Toinen painos. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Joenniemi, Pertti (2006) Introduction: Unpacking Conscription. Teoksessa Pertti Joenniemi (toim.) *The Changing Face of European Conscription*. Published by Ashgate Publishing Limited: Hampshire, England. Printed and bound in Great Britain by Anthony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, 1–12.
- Joenniemi, Pertti (2007) Towards the End of War? Peeking through the Gap. Teoksessa Pertti Joenniemi, Kristian Søby Kristensen and Karen Lund Petersen (toim.) *Changing Concepts of Risk, Security and War*. DIIS-Danish Institute for International Studies, 50–62.
- Johansson, Jan (2010) *Kansalaisuus ja yhteiskunnallinen yhteisö. T.H. Marshallin ja Talcott Parsonsin perintö nykyaikaiselle kansalaisuustutkimukselle*. Helsingin yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- de Jomini, Baron Antoine Henri (1996 [1838]) *The Art of War* (Precis de l'Art de Guerre). Greenhill Books, London; Stackpole Books, Pennsylvania, USA.
- Jussila, Osmo (1987) *Maakunnasta valtioksi. Suomen valtion synty*. Porvoo-Helsinki-Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka (2006) *Suomen poliittinen historia 1809-2006*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko (2003) *A History of Finland*. Translated by Paul Sjöblom. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Juva, Einar W. (1960) Laiton asevelvollisuuslaki, kutsuntalakko ja virkamiesten erottamiset. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Venäläinen sortokausi Suomessa*. Historian aitta, Historian ystävien liitto XIV. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 63–74.

- Kaila, Toivo T. (1933) *Adam Smithin elämä*. Etupäässä John Rae'n teoksen *Life of Adam Smith* (1895) mukaan kirjoittanut Toivo T. Kaila. Kansojen varallisuus. Tutkimus sen olemuksesta ja tekijöistä. Kirjoittanut Adam Smith. Suomentanut Adam Smithin elämäkerralla ynnä E. Cannanin mukaan selityksillä varustanut Toivo T. Kaila. Ensimmäinen nide. Porvoo ja Helsinki:Werner Söderström osakeyhtiön kirjapaino.
- Kangas, Risto (2006 [2001]) *Yhteiskunta. Tutkielmia yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Tutkijaliitto. Helsinki: Juvenes Print (Tampere).
- Kansallisen turvallisuustutkimuksen strategia. Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisuja 17:2009.
- Kant, Immanuel (1991) *Puhtaan järjen kritiikki* (Kritik der reinen Vernunft) Helsinki: Gaudeamus.
- Kaspersen, Lars Bo (2000) *Anthony Giddens. An Introduction to a Social Theorist*. UK:Oxford, Blackwell Publishers Ltd, USA: Malden, Blackwell Publishers Ltd.
- Katznelson, Ira (2003) *Desolation and Enlightenment. Political Knowledge After Total War, Totalitarianism, and the Holocaust*. The Leonard Hastings Schoff Memorial Lectures. New York, Chichester, West Sussex; Columbia University Press.
- Kaukovalta, Kyösti V. (1921) *Tampereen seudun kapinahistoria*. Helsinki: Otava.
- Kauranen, Kaisa (2006) *Silfversvan, Gustaf Johan (1820–1888): tilanomistaja, maanviljelyksen kehittäjä, luutnantti, valtiopäiväedustaja*. Suomen Kansallisbiografia 8, von Qvanten–Sillanpää. *Studia Biographica* 3:8. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hämeenlinna: Karisto Oy, 892–893.
- Kauranen, Kaisa (toim.) (2009) *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. Kansanelämän kuvauksia 75. *Torpparin poika, talollinen Kalle Eskola (1865–1938), Kirjoituskirja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki: Hakapaino Oy, 136–164.
- Kauranen, Ralf & Rantanen, Pekka (2005) Foucault, genealogia, arkeologia. Teoksessa *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila ja Pekka Rantanen (toim.). *Historia mirabilis* 4. Turun historiallisen yhdistyksen refereesarja.

- Turun historiallinen yhdistys ry. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 217–254.
- Keegan, John (1976) *The Face of Battle: A Study of Agincourt, Waterloo, and the Somme*. New York: Penquin Books.
- Keegan, John (2005): *Sodankäynnin historia*. Ajatus Kirjat, Gummerus Kustannus Oy. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kekkonen, Jukka (2011). *Maaailma ja sitä kuvaavien käsitteiden muutos*. Sosiaalitieto, 7-8/2011, 16.
- Kemiläinen, Aira (1964) *Nationalism: Problems Concerning the Word, the Concept and the Classification*. Jyväskylä: Jyväskylän Kasvatusopillinen Korkeakoulu.
- Kestnbaum, Meyer (2008 [2002]) Citizen-Soldiers, National Service and the Mass Army: The Birth of Conscription in Revolutionary Europe and North America. Teoksessa *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. Comparative Social Research, Volume 20. Lars Mjøset&Stephen Van Holde (toim.). Emerald Group Publishing Limited. Printed and bound in Great Britain by CPI Antony Rowe, Chippenham and Eastbourne, 117–144.
- Keto, Kristian (1999) *Asevelvollisuus ja Suomen suuriruhtinaskunta*. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Historian laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kettunen, Pauli (1992) *Palkkatyö ja pohjoismainen kansanvalta Suomessa*. Mikko Majander (toim.) Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja, 133–161.
- Kettunen, Pauli (2003) *Yhteiskunta*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 167–212.
- Kettunen, Pauli (2005) *Yhteiskunta ohjattavana ja ohjaajana – historiallinen näkökulma*. Yhteinen vapaus, Anders Chydeniuksen ajatukset nykyajassa. Anders Chydenius Säätiön Julkaisuja 1. Kokkola: Art-Print Oy.
- Kettunen, Pauli (2008) *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

- Kettunen, Pauli (2009a) *Kansallinen "me" ja historia globaalistuvassa maailmassa*. Seminaari: Kansainvälistyvä maailma ja kansallinen historia-seminaari 14.–15.5.2009 Turku. Verkkojulkaisu: <http://www.tieteessatapahtuu.fi/985/kettunen.htm>.
- Kettunen, Pauli (2009b) Den nordiska välfärdsstaten. Riksdagens jubileumsseminarium 13.5.2009 *Lejonet och tre kronor – 200 år från Finska kriget och freden i ett 200-årligt perspektiv*, 1–19. Verkkojulkaisu: <http://web.eduskunta.fi/dman/Dokument.phx/~public/Juhlasempuhe+Kettunen+sve?folderId=%7Epublic&cmd=download>.
- Kettunen, Pauli (2015) *Historia petollisena liittolaisena – Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Vantaa: Hansaprint.
- Kharkhordin, Oleg (2011) Introduction: the theory of res publica and contemporary Russia-- things and politics; Conclusion: commonality at different levels – infrastructures of liberty. Teoksessa *Political Theory and Community Building in Post-Soviet Russia*. Oleg Kharkhordin and Risto Alapuro (toim.). BASEES/ Routledge Series on Russian and East European Studies. New York, USA; Canada: Routledge, 1–27; 208–232.
- Kivelä, Risto (julkaisuvuosi ei tiedossa) *Asevelvollisuus päähänpinttymänä – Ch. T. Oker-Blomin elämä ja asevelvollisuusaiheiset kirjoitukset*. Harjoitusaine hum. kand. tutkintoa varten Suomen historiassa (paikkakuntaa ja vuosilukua ei ilmoitettu).
- Klinge, Matti (2008) *Suomen ulkoasioiden hoito ennen itsenäisyyttä*. Ulkoministeriö 90 vuotta. Juhlaseminaarin puheet ja esitelmät 27.5.2008. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/2008, 18–28.
- Klinge, Matti (2009). *Napoleonin varjo: Euroopan ja Suomen murros 1795–1815*. Merkkivuosi 1809-julkaisu. Helsingissä, Matti Klinge ja Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Klüber, Johan Ludwik (1861 [1831] [1819]) *Droits des gens moderne de l'Europe*. Avec un supplément contenant une bibliothèque choisie du droit des gens. Nouvelle édition revue, annotée et complétée par M. A. Ott. Paris :Guillaumin et Auguste Durand. Lähde: Google-kirjat.

- Koikkalainen, Petri (2008) *Quentin Skinner. Menneisyyden poliittinen merkitys*. Teoksessa Kia Kindroos & Suvi Soininen (toim.) *Politiikan nykyteoreetikkoja*. Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY htyymä. Tampere: Esa Print, 61–86.
- Koivisto, Mauno (2004) *Itsenäiseksi Imperiumin kainalossa. Mietteitä kansojen kohtaloista*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Koivulehto, Jorma (1976) Vanhimista germaanisista lainakosketuksista ja niiden ikäämisestä I–II. Virittäjä. Verkkojulkaisu: www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/ (1971, 1976)
- Koivusalo, Markku (2012) *Kokemuksen politiikka. Michel Foucault'in ajattelujärjestelmä*. Episteme-sarja, Tutkijaliitto (Helsinki). Tampere: Juvenes Print.
- Konttinen, Esa (2010) *Pierre Rosanvallon – Kansalaisyhteiskunta ja demokratian uusi arkkitehtuuri*. Kansalaisyhteiskunta, numero 1/2010. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali (näköisversio), 73–78. Verkkojulkaisu: <http://kans.jyu.fi/lehti/2010-1/nakemyksiaKonttinen/view>.
- Korpimaa, Timo (1934) *Salaisilla poluilla: kuvauksia sortovuosilta*. Helsinki: Kirjanvälitys Oy.
- Koselleck, Reinhart (1981a) *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*. Mit zwei Beiträgen von Ulrike Spee und Willibald Steinmetz sowie einem Nachwort zu Einleitungsfragmenten Reinhart Kosellecks von Carsten Dutt. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Koselleck, Reinhart (1981b) *Preußen zwischen Reform und Revolution: Allgemeines Landrecht, Verwaltung und soziale Bewegung von 1791 bis 1848*. 3. Auflage. Industrielle Welt, Schriftenreihe des Arbeitskreises für moderne Sozialgeschichte, Band 7. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Koskimies, Rafael (1968) *Nuijamieheksi luotu. Yrjö Koskisen elämä ja toiminta vuosina 1860–1882*. Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.
- Koukkunen, Kalevi (2003) *Ksenoglossofiliaako? 120 vuotta sivistyssanakirjoja*, 1–12. Verkkojulkaisu: <http://www.tieteessatapahtuu.fi/035/koukkunen.pdf>.

- Kuisma, Markku (2009) *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Kuukkanen, Jouni-Matti Minkä historiaa käsitehistoria on? *Ennen ja nyt - historian tietosanomat*, Nro 1/2006, 1–22. Verkkojulkaisu: http://www.ennenjanyt.net/2006_1/referee/kuukkanen.html.
- Laitila, Teuvo (2001) *Soldier, Structure and the Other. Social Relations and Cultural Categorization in the Memoirs of the Finnish Guardsmen Taking Part in the Russo-Turkish War, 1877–1878*. Dissertation in Cultural Anthropology, University of Helsinki. Verkkojulkaisu: <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-0105-4>.
- Laitila, Teuvo (2003) *The Finnish Guard in the Balkans. Heroism, Imperial Loyalty and Finnishness in the Russo-Turkish War of 1877–1878 as Recollected in the Memoirs of Finnish Guardsmen*. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia, Humaniora 324. Helsinki: Finnish Academy of Science and Letters. Saarijärvi: Gummerus Oy.
- Laitinen, Kari (2005) Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus. Teoksessa Laitinen, Kari & Nokkala, Arto: *Suomalainen asevelvollisuus – historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2005. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 7–118.
- Laitinen, Kari (2006) National or International? Contending Discourses on Finnish Conscription. Teoksessa Pertti Joenniemi (toim.): *The Changing Face of European Conscription*. Published by Ashgate Publishing Limited: Hampshire, England. Printed and bound in Great Britain by Anthony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, 41–61.
- Lappalainen, Jussi T. (1981) *Punakaartin sota I & II*. Punaisen Suomen historia. Opetusministeriö, Punakaartin historiakomitea. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Leander, Anna (2006) Enduring Conscription: Vagueness and Värnplik in Sweden. Teoksessa Pertti Joenniemi (toim.): *The Changing Face of European Conscription*. Published by Ashgate Publishing Limited: Hampshire, England. Printed and bound in Great Britain by Anthony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, 119–136.

- Lederer, Emil (2006 [1915]) *On the Sociology of World War*. Introduction by Hans Joas. Translated from the German by Austin Harrington. Archives Européennes de Sociologie. Tome XLVII, Numéro 2, 241–268.
- Lehtonen, Turo-Kimmo & Liukko, Jyrki (2011) Vakuuttamisen ja solidaarisuuden hinta. Teoksessa Arto Laitinen ja Anne Birgitta Pessi (toim.) *Solidaarisuus*. Gaudeamus, Helsinki University Press. Helsinki: Hakapaino, 111–150.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko (2005) *Tuntematon sotilas Turkin sodassa. Sotamies S. A. Wallinin elämänvaiheet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1041. Helsinki. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.
- Lenz, Michael (2010) *Arms Are Necessary: Gun Culture in Eihteenth-Century American Politics and Society*. Kölner Historische Abhandlungen, Band 48. Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag.
- Leuwers, Hervé (2008) Les formes de la citoyenneté (1789–1791). Teoksessa Hervé Leuwers, Annie Crépin, Dominique Rosselle avec la collaboration d’Alain Lottin (toim.) *Histoire des provinces françaises du Nord. La Révolution et l’Empire. Le Nord-Pas-de-Calais entre Révolution et contre-révolution*. T. 4 de l’Histoire des provinces françaises du Nord dirigée par Allain Lottin. Arras Cedex: Artois Presses Université, 49–74.
- Lindström, Aslak (2006) Kadettikoulujen ja upseerikoulutuksen merkitys suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Teoksessa Martti T. Kuikka, Jouko Kauranne, Antti Lappalainen, Aslak Lindström, Erkki Merimaa (toim.) J. V. *Snellmanin mietteistä koulutuksen kehittämiseen*. Suomen Koulutushistoriallisen Seuran vuosikirja XLIII. Gummerus Kirjapaino Oy, Helsinki, 172–187.
- Linnavirta, Oiva (1946) *Asevelvollisuuskysymys vuonna 1899*. Kirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Liukko, Jyri (2008) François Ewald, vakuutus ja solidaarisuuden liberaali kohtalo. *Tiede & Edistys* 33 (1), 27–49.
- Luhtakanta, Arvid (1938) (Emil Saarisen salanimi) *Suomen punakaarti*. Kustantaja Eino Arvid Täckman. Kulju.
- Luhtakallio, Eeva & Alapuro, Risto (2008 [2006]) *Vaalidemokratia, vastademokratia ja politiikan paluu: Johdatusta Pierre Rosanvallonin ajatteluun*. Teoksessa Pierre Rosanvallon: *Vastademokratia: Poliittikka epäluulon kaudella*.

Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Osuukunta Vastapaino. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoda, 7–17.

Luntinen, Pertti (2008) *Sota Venäjällä – Venäjä sodassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 159. Keuruu Otavan Kirjapaino Oy.

Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunnan (MTS) tiedotteita ja katsauksia 2012:1 (Helmikuu): *Suomalaisten mielipiteitä ulkoja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Helsinki: Korian Kirjapaino Alanko Ky.

Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunnan (MTS) tiedotteita ja katsauksia 2012:2 (Marraskuu): *Suomalaisten mielipiteitä ulko ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Helsinki: Korian Kirjapaino Alanko Ky.

Mankell, Julius (1870) *Företal*. Teoksessa *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria särskildt med afseende på krigen emellan Sverige och Ryssland åren 1788–1790 samt 1808–1809*. Första delen (33 kapitlet), Andra delen (21 kapitlet). Stockholm: P. A. Nordstedt & Söner, Kongl. Boktryckare.

Manninen, Juha (2007 [2003]) *Miten oppi modernista valtiosta syntyi Suomessa*. Verkkojulkaisu: <http://filosofia.fi./se/arkiv/text/2773>.

Manninen, Ohto (1974) *Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918*. Historiallisia tutkimuksia 95, Suomen historiallinen seura. Helsinki: Forssan kirjapaino Oy.

Manninen, Ohto (1993) *Puolustusajattelumme juuret*. Teoksessa Martti Haavisto (toim.) *Puolustusvoimat 2000-luvun yhteiskunnassa: Tutkimuskooste*. Toimittanut Suomen Marsalkka Mannerheimin Rahasto. Mikkeli: Länsi-Savo Oy, 13–45.

Maude, Fredrik N. (1910–1911) *Conscription*. In *Encyclopedia Britannica* (11th ed., Vol. 6). Cambridge: Cambridge University Press, 971–974

McLean, Iain (2006) *Adam Smith, Radical and Egalitarian. An Interpretation for the 21st Century*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.

- McPhee, Peter (2006) *Living the French Revolution, 1789–99*. New York: Palgrave MacMillan.
- Mechelin, Leo (1876) Konstitutionel politik. *Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik*. Utgifven av C. G. Estlander. Helsingfors: J. Simelii Arfvingar, 116–147.
- Mechelin, Leo (1877) Synpunkter i värnepliksförslaget. *Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik*. Senare halfåret. Utgifven av C. G. Estlander. Helsingfors: J. Simelii Arfvingar, 180–197.
- Mechelin, Leo (1879) De politiska partierna. *Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik*. Förra halfåret. Tom. VI. Utgifven av C. G. Estlander. Helsingfors: J. Simelii Arfvingar Tryckeri, 116–147.
- Meinander, Henrik (1994) *Towards a Bourgeois Manhood. Boys' Physical Education in Nordic Secondary Schools 1880–1940*. Commentationes Scientiarum Socialium 47. Helsinki.
- Meinander, Henrik (2010) *Kekkografia. Historiaesestä*. Suomentanut Matti Kinnunen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Miller, Forrest A. (1968) *Dmitrii Miliutin and the Reform Era in Russia*. USA: Vanderbilt University Press.
- Mjøset, Lars & Van Holde, Stephen (2008 [2002]) Killing for the State, Dying for the Nation: An Introductory Essay on the Life Cycle of Conscription into Europe's Armed Forces. Teoksessa Lars Mjøset & Stephen Van Holde (toim.) *The Comparative Study of Conscription in the Armed Forces*. Comparative Social Research, Volume 20. Emerald Group Publishing Limited. Printed and bound in Great Britain by CPI Antony Rowe, Chippenham and Eastbourne, 3–94.
- Morgan, Edmund S. (1988) *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*. 1st ed. New York: Norton.
- Mäkinen, Juha (2013) Suomalaisesta asevelvollisuudesta: tutkituista eduista ja haitoista. *Tiede ja Ase*, 9–26.
- Mälkki, Juha (2008) *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaissotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla "talvisodan"*

ihmeeksi”. Bibliotheca Historica 117. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki: Hakapaino Oy.

Niemelä, Jari (1990). *Tuntematon ruotusotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa*. Suomen Historiallinen eura: Historiallisia tutkimuksia 157. Helsinki, SKS. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Neugebauer, Wolfgang (2000) Bd.3. *Vom Kaiserreich zum 20. Jahrhundert und Große Themen der Geschichte Preußens*. Mit Beitr. Von Karl Erich Born. Handbuch der preussischen Geschichte. Berlin; New York: de Gruyter.

Nokkala, Arto (2005) Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospaineissa. Teoksessa Laitinen, Kari & Nokkala, Arto: *Suomalainen asevelvollisuus – historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2005. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 119–237.

Noro, Arto (1990) Modernisoituminen ja yksilöllistyminen. Teoksessa J. P. Sarola (toim.) *Valtio, kansalaisyhteiskunta, valistus. Ranskan suuren vallankumouksen 200-vuotisjuhlaseminaanin* (Joensuu 12.–16.6.1989) *workshopien esitelmät*. Yhteiskuntapolitiikan ja sosiologian tutkimuksia n:o 4. Joensuun yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Joensuu: Joensuun yliopiston monistuskeskus, 78–88.

Nuorisobarometri 2010: *Puolustuskannalla*. Sami Myllyniemi (toim.) Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 107; Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 43. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Nurminen, Tapio (2008) Muuttuva armeija. Teoksessa Jukka Kulomaa & Jarmo Nieminen (toim.) *Teloitettu totuus – Kesä 1944*. Helsinki: Ajatus kirjat, 47–75.

Nussbaum, Martha C. (2002 [1996]) Introduction: Cosmopolitan Emotions?, Patriotism and Cosmopolitanism, Reply. Teoksessa *For Love of Country? In a New Democracy Forum on the Limits of Patriotism*: Martha Nussbaum with Kwame Anrhyony Appiah, Benjamin R. Barber, Sisella Bok, Robert Pinsky, Elaine Scarry, Amartya Sen, Michael Walzer, and others. Edited by Joshua Cohen for Boston Review. Boston: Beacon Press, iv–xiv, 3–17, 131–144.

- Offerlé, Michel (2002) *Un homme, un voix? Histoire de suffrage universel*. Paris: Editions Gallimard.
- Oittinen, Vesa (2006) Snellmanin anti Suomelle – hegeliläisyyttä ja modernisointia. Teoksessa *J.V. Snellman – valtiomies ja ihminen*. Näyttely 15.2.-31.8.2006. Kansallisarkisto ja kirjoittajat. Helsinki: Printsystems Oy, 7–13.
- Ojajärvi, Anni (2015) *Terve sotilas! Etnografinen tutkimus varusmiesten terveystajusta sosiaalisena ilmiönä*. Nuorisotutkimusseura. Helsinki: Unigrafia.
- Oker-Blom, Christian Theodor (1872) [C. O-B.] *Kort öfversikt af Försvarskrafternas organisation i närvarande tid*. Wiborg: N. A. Zilliaci tryckeri.
- Oker-Blomin nekrolgi: General Ch. T. Oker-Blom. (F. W.) *Finsk Militär Tidskrift* 1900. Nittonde årgången. Redigerad af M. Alftan. Helsingfors: Tidnings- & Tryckeri- aktiebolagets Tryckeri, 401–404.
- Paasivirta, Juhani (1998) *Pienet valtiot Euroopassa. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800- ja 1900-luvuilla*. Historiallisia Tutkimuksia 139, SHS, Helsinki. 2. painos. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Palonen, Kari (2008) *Pierre Rosanvallan, politiikan ylistyspuheen muunnelmia 1970-luvulta 2000-luvulle*. Teoksessa Kia Kindroos & Suvi Soininen (toim.) *Politiikan nykyteoreetikoja*. Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä. Tampere: Esa Print, 39–60.
- Papke, Gerhard (1979) Von der Militz zum Stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. Teoksessa Abschnitt I. 9. Lieferung. *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939*. Begründet von Hans Meier-Welcker. Herausgeben vom Militärgeschichtliches Forschungsamt durch Othmar Hackl und Manfred Messerschmidt. Projektleitung und Gesamtdredaktion Gerhard Papke und Wolfgang Petter. München: Bernard & Graefe Verlag.
- Pipping, Knut (1947) *Kompaniet som samhälle. Iakttagelser i ett finskt frontförband 1941-1944*. Acta Academiae Aboensis, Humaniora XVI. 1. Åbo.
- Poutvaara, Panu & Wagener, Andreas (2009) *The Political Economy of Conscription*. Discussion Paper Series No. 4429, September. Bonn: The Institute for the Study of Labor (IZA), 1–27.

- Pulkkinen, Tuija (2003) Valtio. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurinkäsitehistoria*. Vastapaino, Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 213–255.
- Punttila L. A. (1960) *Kiista Suomen asemasta Venäjän valtakunnassa*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.) *Venäläinen sortokausi Suomessa*. Historian aitta, Historian ystävien liitto XIV. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 9–18.
- Pylkkänen, Ali (1996) *Talonpojan vainioilta sotilaan ruokapöytään. Tilojen ja niiden verojen osoittaminen sotilaille ja heidän perheillensä Suomessa 1636–1654*. Bibliotheca Historica 17. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Pylkkänen, Ali (2001) *Suojeluskuntalaiset – keitä he olivat?: Vapaaehtoisten maanpuolustajien sosiaalinen kerrostuneisuus 1917–1944*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos. Pieksämäki: RT-Print.
- Pänkälä, Martti (1989) *Arvalla armeijaan. Alavuden 11. reservikomppania 1883 – 1902*. Alavus Seura ry. Viiskunta Oy.
- Quénet, Maurice (1993) *Égalité des citoyens et défense de la nation. Un nouveau débat stratégique : actes du Colloque de Paris*, Ministère de la défense, 29 septembre 1er octobre 1992. Paris : La documentation française, 1993, 123–142.
- Raab, Hugo (1870) *Kort sammanfattning af de viktigaste bestämmelserna rörande arméns organisation. Till ledning för undervisningen i militärskolorna*. Krigsarkivet. Stockholm: F.A. Norstedt & Söner.
- Raitasalo, Jyrki (2008) *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 23. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Ramsay, Anders (1908) *Muutamia aatelishoveja. 1850–1860*. Muistoja lapsen ja hopeahapsen 3, Kuvauksia, Anders Ramsay, Kääntäjä Knut Sarlin, August 8, 2005, 1–4. Verkkojulkaisu: <http://www.gutenberg.org/files/16483/16483-8.txt>.
- Reichardt, Rolf (1998) *Historical Semantics and Political Iconography: The Case of the Game of the French Revolution (1791/92)*. Teoksessa Iain Hampsher-

- Monk, Karin Tilmans & Frank van Vree (toim.) *History of Concepts, Comparative Perspectives*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 191–226.
- Rein, Th.(Theodor) (1915) *Leo Mechelinin elämä*. Kuvaillut Th. Rein. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino.
- Rosanvallon, Pierre (1992) *Le sacre du citoyen. Histoire du suffrage universel en France*. Paris: Gallimard.
- Rosanvallon, Pierre (1998) *Le peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France*. Paris: Gallimard.
- Rosanvallon, Pierre (2000 [1995]) *The New Social Question. Rethinking the Welfare State*. Translated by Barbara Harshaw. With a Foreword by Nathan Glazer. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Rosanvallon, Pierre (2006) *Democracy Past and Future*. Edited by Samuel Moyn. Columbia Studies in Political Thought / Political History. New York: Columbia University press.
- Rosanvallon, Pierre (2007 [2004]) *The Demands of Liberty: Civil Society in France since the Revolution*. Translated by Arthur Goldhammer. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Rosanvallon, Pierre (2008 [2006]) *Vastademokratia, Poliitiikka epäluulon kaudella*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Rosanvallon, Pierre (2009) *Democratic Universalism as a Historical Problem*. Constellations. Volume 16, Issue 4, (/doi/10.1111/cons.2009.16.issue-4/issuetoc), pages 539–549, December 2009.
- Rosanvallon, Pierre (2011) *La société des égaux*. Paris: Éditions du Seuil, septembre 2011.
- Rosanvallon, Pierre (2013 [2008]) *Demokraattinen oikeutus: Puolueettomuus, refleksiivisyys, läheisyys*. Suomentanut Vappu Helmisääri. Vastapaino, Tampere. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Rosas Allan & muut (2009) *Asiantuntijalausunto perustuslakivaliokunnalle: professori [emeritus] Antero Jyränki [1.12.1998]*. HELDA – The

Digital Repository of University of Helsinki (27.10.2009). <http://hdl.handle.net/10138/14194>.

Ruonavaara, Hannu (2005) Historiallinen sosiologia –perinne ja renessanssi. Teoksessa *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila ja Pekka Rantanen (toim.) Historia mirabilis 4. Turun historiallisen yhdistyksen referee-sarja. Turun historiallinen yhdistys ry. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 20–44.

Ryynänen, Aimo (2009) Hyvästijättö vahvalle valtiolle vai valtion arvonalautus? *Tieteessä tapahtuu*, Vol. 27, Nro 4–5/2009, 18–25. Verkkojulkaisu: <http://www.tieteessatapahtuu.fi/>.

Saastamoinen, Kari (2003) *Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alun Ruotsissa*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius *Käsitteet liikkeessä Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 19–61.

Salo, Mikael (2008) *Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscription service*. Maanpuolustuskorkeakoulu: Koulutustaidon laitoksen julkaisusarja 2, Tutkimuksia 21. Helsinki.

Salo, Mikael (2011) *United We Stand - Divided We Fall: A Standard Model of Unit Cohesion*. Publications of the Department of Social Research 2011:6, Social Psychology, Helsinki: Unigrafia.

Santonen, Arvo (1971) *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden viljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä*. Suomen Historiallinen Seura: Historiallisia tutkimuksia 83. Helsinki: Forssan Kirjapaino Oy.

Savolainen, Raimo (2001) *Oker-Blom, Christian Theodor (1822–1900)*. Biografiakeskus. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkojulkaisu: <http://www.kansallisbiografia.fi>.

Scott, Franklin D. (1988) *Sweden: The Nation's History*. With an epilogue by Steven Koblik. Enlarged Edition. Carbondale: Southern Illinois University Press.

- Screen, John E. O. (1987) *The Helsinki Yunker School 1846–1879. A Case Study of Officer Training in the Russian Army*. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki: Painokaari.
- Screen, John E. O. (1992) Finnish Army, 1881–1901: a national force in a Russian context. *Slavonic and East European Review*, 70. 453–476.
- Screen, John E. O. (1996) *The Finnish Army 1881–1901: Training the Rifle Battalions*. Studia Historica 54. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Screen, John E. O. (2000 [1996]) *Suomalaiset tarkk'ampujat. Suomen "vanha väki" 1881–1901*. Suomennos Heikki Tiilikainen. Sotilasperinteen seura ry:n julkaisusarja no 4. Vantaa: Suomen Sotilas.
- Screen, John E. O. (2003) *Suomen "Vanha sotaväki" vanhoissa valokuviissa. The Finnish 'Old Army' in Old Photographs*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 928. Suomennos Pertti Luntinen. Kirjan ulkoasu Timo Jaakola. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Screen, John E. O. (2007) *The Army in Finland During the Last Decades of Swedish Rule (1770–1809)*. Studia Historica 75. SKS / Finnish Literature Society, Helsinki. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Screen, John E. O. (2010) *The Queen Dowager's Life Regiment in Finland 1772–1808*. Studia Historica 81. SKS / Finnish Literature Society. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Sebastián, Javier, F. (2007) Intellectual History and Democracy: An Interview with Pierre Rosanvallon. *Journal of the History of Ideas*, Volume 68, Number 4 (October 2007), 703–715.
- Seitkari, Olavi (1939a) Suomen sotalaitos Venäjän sotilashallinnon osana 1800-luvulla (osa 1). *Sotilasaikakauslehti*, N:o 1 Tammikuu. Helsinki: Upseeriliiton Julkaisu, 6–22.
- Seitkari, Olavi (1939b) Suomen sotalaitos Venäjän sotilashallinnon osana 1800-luvulla (osa 2). *Sotilasaikakauslehti*, N:o 2 Helmikuu. Helsinki: Upseeriliiton Julkaisu, 86–105.

- Seitkari, Olavi (1951) *Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet. Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860- ja 70-luvulla. Historiallisia tutkimuksia* 36. Helsinki: Forssan Kirjapaino Oy.
- Selén, Kari (2001) *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944*. Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö. Juva: WS Bookwell Oy.
- Selén, Kari & Pylkkänen, Ali (2004) *Sarkatakkien armeija: Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*. Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö. Juva: WS Bookwell Oy.
- Siebold, Guy L. (2010) Book Review: *Pipping, K. (1947/2008). Infantry Company as a Society (Publication Series 1, No. 3/2008), edited and translated by P. Kekäle. Helsinki, Finland: Department of Behavioural Sciences, National Defence University. Armed Forces & Society, vol 36, no. 2, 387–390.*
- Sihvola, Juha (2003) *Historian kansallinen tehtävä ennen ja nyt: suuntaviivoja. Historiallinen aikakauskirja* 101 (2003): 1,1, artikkeli, 1–6. Verkkojulkaisu: <http://elektra.helsinki.fi/se/h/0018-2362/101/1/historia.pdf>.
- Sihvola, Juha (2011) *Maailmankansalaisen uskonto*. Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Sinkko, Risto (2015) *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia no. 2. Maanpuolustuskorkeakoulu. Tampere: Juvenes Print.
- Sipilä, Joonas (2007) Sodan yksityistäminen. *Kyllkirauta*, Maanpuolustuksen ja johtamisen erikoislehti 2/2007, 12–17.
- Sipilä, Joonas & Koivula, Tommi (2013) *Kuinka strategiaa tutkitaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu: Strategian laitos. Julkaisusarja 2: Tutkimusselosteita No 50.
- Smith, Adam (1904 [1776]) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 5th edition. Edwin Cannan, ed. London: Methuen & Co., Ltd. Library of Economics and Liberty Verkkojulkaisu: www.econlib.org/library/Enc/bios/Smith.html.

Smith, Adam (1933 [1776]) *Kansojen varallisuus. Tutkimus sen olemuksesta ja tekijöistä*. Kirjoittanut Adam Smith. Suomentanut Adam Smithin elämäkerralla ynnä E. Cannanin mukaan selityksillä varustanut Toivo T. Kaila. Ensimmäinen nide. Porvoo ja Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiön kirjapaino.

Snellman, Johan Vilhelm (1835) *Dissertatio academica absolutismus systematis Hegeliani defensoria. Johannes Wilhelmus Snellman [Präs.]. Rudolphus Israel Holsti [Resp.]*. Helsingforsiae: Frenckell.

Snellman, Johan Vilhelm (Kootut teokset 1826–1881).
<http://www.snellman200.fi/juhlahanke/fi.jsp>.

Osa 23: joulukuu 1870–huhtikuu 1877:

Meidän päiviemme politiikka, julkaisematon sanomalehtikirjoitus.

Asevelvollisuusehdotuksen toisesta pykälästä. Morgonbladet nro 83, 12.4.1877.

Asevelvollisuus – palvelusaika. Morgonbladet nro 90 ja 91, 20. ja 21.4.1877.

Asevelvollisuuslaki – ryhmitys sotakannalle. Morgonbladet no 96, 27.4.1877.

Svenska Aftonbladet om allmänna värneplikten i Finland. (J.V.S.) Morgonbladet nro 255 (1.11.1877). Kansalliskirjaston digitoidut aineistot: Historiallinen sanomalehtiarkisto 1771–1890. <http://digi.kansalliskirjasto.fi/index.html>.

Sperber, Jonathan (1985) Review Article: *State and Civil Society in Prussia: Thoughts on a New Edition of Reinhart Koselleck's Preussen zwischen Reform und Revolution*. The Journal of Modern History, Vol 57, No 2 (June). 278–296.

Steinmez, Willibald (2008) *Are the Steering Principles of 'Geschichtliche Grundbegriffe' a Good Model for a European Conceptual History?* International Workshop: European Conceptual History, University of Helsinki, 17-18th March 2008.

- Stenius, Henrik (1987) *Frivilligt, jämligt, samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott*. Svenska Literatursällskapet i Finland. Helsingfors: Ekenäs Tryckeri A.
- Stenius, Henrik (1999) Julkisen keskustelun rajat suuriruhtinaskunnassa. Teoksessa Pertti Haapala (toim.) *Talous, valta ja valtio: Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Tampere, Osuuskunta Vastapaino. Tampere: Yliopistopaino Oy, 153–167.
- Stenius, Henrik (2003) Kansalainen. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 309–362.
- Stouffer, Samuel A. (1949) *The American Soldier: Combat and Its Aftermath* (4 volumes). Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Strachan, Hew (2007) *The Changing Character of War*. A Europaeum Lecture delivered at the Graduate Institute of International Relations, Geneva on 9th November 2006. Published by the Europaeum, Oxford.
- Strachan, Hew (2010) *Clausewitzin Sodankäynnistä*. Suomentanut Jouni Avelin. Ajatus Kirjat, Gummerus Kustannus Oy. Juva: WS Bookwell Oy.
- Stubb, Elisabeth (2009) *Christian Theodor Oker-Blom (1822–1900) – Oma toimi luojan apu*. Ätten Oker-Blom. Helsingfors. Verkkojulkaisu: <http://genealogy.oker-blom.org>.
- Stubb, Elisabeth (2012) *Rätt som argument. Leo Mechelin och finska frågan 1886–1912*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 189. Societas Scientiarum Fennica. Helsingfors: Vammalan kirjapaino Oy.
- Sturdy, David (1995) *Alfred the Great*. London: Constable & Robinson Ltd Publication.
- Suomalainen asevelvollisuus -työryhmän [Siilasmaan työryhmä] *raportti* (2010). Puolustusministeriö. Helsinki: Painoyhtymä.
- Suomen kokonaisvaltainen kriisinhallintastrategia (2009). Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta. *Ulkoministeriön julkaisu* (13.11.2009).

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. *Valtioneuvoston selonteko*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2012:51. Helsinki: Edita Prima.

Syväoja, Hannu (2006) Pakon kautta aktiiviseen vapauteen – J.V. Snellmanin kasvatusajatuksista. Teoksessa *J. V. Snellmanin mietteistä koulutuksen kehittämiseen*. Toimituskunta: Kuikka, Martti T., Kauranne, Jouko, Lappalainen, Antti, Lindström, Aslak, Merimaa, Erkki. Suomen Koulutushistoriallisen Seuran vuosikirja XLIII. Gummerus Kirjapaino Oy, 62–80.

Tallberg, Teemu (2009) *The Gendered Social organisation of Defence: Two Ethnographic Case Studies in the Finnish Defence Forces*. Economics and Society, 193. Hanken School of Economics. Helsinki: Edita Prima Ltd.

Tiseliuss, Johan O. E. (1953) *Hugo Raab. Banbrytaren för vår värnpliktsarmé*. Stockholm: Hörsta förlag.

Tissot, P. F. (1824) *Mémoires historiques et militaires sur Carnot*. Précédés d’une notice. Paris: Baudouin.

Tuori, Kaarlo (1990) Valtio, oikeus ja kansalaisyhteiskunta. Teoksessa *Suomi 2017*. Olavi Riihinen (toim.). Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi 100-vuotisjuhlakirja. Gummerus Kustannus Oy. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 267–287.

Törnqvist, Leif (2002) Värnpliktsystemets och värnpliktsarméns utveckling före 1901 i ett internationellt perspektiv. Teoksessa *Sveriges Försvarsmakt, Inskrivnings- och Tjänstgöringsbok: Plikt, Politik och Praktig, Värnpliktsförsvaret under 100 år*. Meddelande från Krigsarkivet XXII. Tryckeri: Ale Trycketeam AB 2002. Stockholm, 13–26.

Uhr Carl G. (1965) *Antti Chydenius 1729–1803. Adam Smithin suomalainen edelläkävijä*. Kansantaloudellisia tutkimuksia XXVI. Helsinki: Sanoma Osakeyhtiö.

Varautuminen ja kokonaisturvallisuus. *Komiteamietintö* [Hallbergin komitea]. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2010:21.

Vares, Vesa (1992) Reaalipolitiikkaa ja kansalaiskasvatusta. J. W. Snellman ja fennomaaninen käsitys maanpuolustuslaitoksesta 1860- ja 1870-luvuilla

erityisesti vuosien 1877–1878 valtiopäiväkeskustelujen valossa. *Turun Turvallisuustieteen Tutkimuskeskuksen vuosikirja*, 3. Turku, 44–68.

Vares, Vesa (2000) *Varpuset ja pääskyset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Historiallisia tutkimuksia 206. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS). Helsinki: Hakapaino Oy.

Virtanen, Matti (2001) *Fennomanian perilliset: Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 831. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Vuorinen, Marja (2010) *Kuviteltu aatelismies. Aatehuus viholliskuvana ja itseymmärryksenä 1800-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 128. Helsinki: Hakapaino Oy.

Walter, Dierk (2001) *A Military Revolution? Prussian Military reforms before the Wars of German Unification*. Forsvarsstudier 2/2001. Institutt for forsvarsstudier (IFS). Norge, Oslo: Hamtrykk A/S.

Weymans, Wim (2007) Understanding the Present Through the Past? Quentin Skinner and Pierre Rosanvallon on the Crisis of Political Representation. *Redescriptions. Yearbook of Political Thought and Conceptual History*. Vol. 11, 45–60.

Williams, David C. (2003) *The Mythic Meanings of the Second Amendment: Taming Political Violence in a Constitutional Republic*. New York: Cambridge University Press.

Wiriander, Kaarlo (1950) *Suomen upseeristo 1700-luvulla: Sosiaalihistoriallinen tutkimus Suomen armeijan jakopalkkaisesta upseeristosta*. Suomen Historiallinen Seura XXXIV. Helsinki.

Wiriander, Kaarlo (1953) *Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718–1810: Virkatalohaltijoiden luettelot* (1953). Suomen Historiallinen Seura III. Helsinki.

Wohlfeil, Reiner (1964) *Vom stehenden Heer des Absolutismus zur allgemeinen Wehrpflicht (1789–1814)*. Abschnitt II, 1. Lieferung. Handbuch zur deutschen Militärgeschichte 1648–1939. Begründet von Hans Meier-Welcker. Herausgeben vom Militärgeschichtliches Forschungsamt durch Othmar

Hackl und Manfred Messerschmidt. Projektleitung und Gesamtdredaktion
Gerhard Papke und Wolfgang Petter. München: Bernard & Graefe Verlag.

Wohlin, Christer (1970) *Rekryteringen till föreningen Värnplikens Vänner 1875–1876*. Krigsarkivet: S Sv:bfz (Br. 4)/Värnplikens vänner.

Zetterberg, Kent (2007) *Kampen för ett modernt svenskt försvar, Hugo Raab som nydanare inom svensk försvar 1856–1881. Teoksessa *Konsten att överleva – Studier i Sveriges försvar, strategi och säkerhetspolitik under 200 år. Försvaret och det kalla kriget* (FOKK); publikation nr 11. Försvarshögskolans publikationer: Elanders, Vällingby, 79–122.*

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010). *Valtioneuvoston periaatepäätös*. 16.12.2010.

Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari (1874) *Ehdotus kansalliseen ase-velvollisuuteen Suomessa, annettu Säätyjen Deputationiin Suomen asioita varten v. 1746. (Ks. Hist. Osakunnan pöytäk. Maalisk. 27 p. 1874), ”Memorial, ang:de försvarswerket i finland, N:o 110” ja Historiallisen Osakunnan Pöytäkirja Maalisk. 27 p. 1874, 4 § (Yrjö Koskinen)*. Historiallinen Arkisto. Toimittanut Historiallinen osakunta. IV. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. 41 Osa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.

Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari – artikkelit 1859–1882:

1859

Jaetun sotaväen Liika-nimistä. Suometar 11.3.1859, n:o 10.

Lähde: Yrjö Koskinen: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, ensimmäinen osa 1851–1862. Helsinki (1904–1905): Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Osakeyhtiö. Sensuurin hyväksymä 9 p. joulukuuta 1904 Helsingissä.

1863

Uusi vuosi 1863. Helsingin Uutiset no 2. (5.1.1863).

1866

Suomi. Kirjoituksia isänmaallisista aineista (SKS, Y. K.) Kirjallinen Kuukausilehti N:o 3.

1872

Rusthollien saatavasta augmenttiverosta. Uusi Suometar 27.3.1872,

n:o 37.

Lähde: Yrjö Koskinen: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, kolmas osa 1872–1876 (SKS 108). Helsinki (1916): Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Osakeyhtiö.

1873

Suomen varustus-laitokset. Helsingin Uutiset 30.7. ja 3.8.1863, n:ot 60–61.

Lähde: Yrjö Koskinen: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, toinen osa 1863–1871 (SKS 108). Helsinki (1904–1906): Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Osakeyhtiö.

1874

Muutamia sotalaitoksemme peruskirjoja. Kirjallinen Kuukausilehti, N:o 3. Maaliskuu.

1876

Kirjallisen Kuukausilehden 1876 artikkelit *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä I–III* (useita kirjoittajia ilman nimimerkkiä):

Osa I N:o 4. Huhtikuu., sivut 85–90 *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä I*.

Osa II N:o 5. Toukokuu, sivut 109–113 *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä II*.

Osa III N:o 9. Syyskuu, sivut 205–210 *Suomen sotalaitoksen järjestämisestä III*.

Lähde: Kansalliskirjaston digitoidut aineistot: Historiallinen sanomalehtiarkisto 1771–1890: sanomalehdet, pienpainanteet, aikakauslehdet.

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/index.html>.

1877

Mitä sotalaitokset tavallisesti maksavat. Uusi Suometar 1877, n:o 55. *Lausuntoja asevelvollisuusasiasta*. Pappissäädyn pöytäkirjat 10.12.1877, ss. 2646–2654, 2666–74, 12.12.1877, ss. 2720–2722.

Lähde: Yrjö Koskinen: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa 1877–1908 (SKS 108). Tampere (1930): Tampereen Kirjapaino-

Osakeyhtiö.

1878

Asevelvollisuudesta Suomessa. Kirjallinen Kuukausilehti 1878, n:o 1, ss. 1–4.

Ulkomaanmatkalta. Uusi Suometar 1878, n:ot 66 lisälehti 70, 72.

Lausunto asevelvollisuusasiasta. Pappissäädyn pöytäkirjat 16.1.1878, ss. 3335–3337.

Lähde: Yrjö Koskinen: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa 1877–1908 (SKS 108). Tampere (1930): Tampereen Kirjapaino-Osakeyhtiö.

1879

Mitä asevelvollisuuden toimeenpanossa vaaditaan. Uusi Suometar 1879, n:ot 7, 8.

Lähde: Yrjö Koskinen: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa 1877–1908 (SKS 108). Tampere (1930): Tampereen Kirjapaino-Osakeyhtiö.

1882

Lausunto rustholliasiasta. Pappissäädyn pöytäkirjat 12.4.1882, ss. 760–761.

Rustholliasian tarkastusta. Uusi Suometar 1882, n:ot 82, 83.

Lähde: Yrjö Koskinen: Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia, neljäs osa 1877–1908 (SKS 108). Tampere (1930): Tampereen Kirjapaino-Osakeyhtiö.

Öhqvist, Johannes (1922) *Leijonalippu. Suomen kansan nousu vapauteen*. Esittänyt Johannes Öhqvist. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki: Mercatorin Kirjapaino Osakeyhtiö.